

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

Grzegorz A. Ziętała

Россия и её материальная и духовная культура

Rosja i jej kultura materialna i duchowa

Nowy Sącz 2018

Redaktor Naukowy
dr Grzegorz A. Ziętała

Redaktor Wydania
dr Monika Madej-Cetnarowska

Recenzja
dr hab. Ewa Dźwierzynska, prof. nadzw.

Redaktor Techniczny
dr Tamara Bolanowska-Bobrek

© Copyright by Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu
Nowy Sącz 2018

ISBN 978-83-65575-38-8

Wydawca
Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu
ul. Staszica 1, 33-300 Nowy Sącz
tel. 18 443 45 45, e-mail: briw@pwsz-ns.edu.pl

Adres Redakcji
Nowy Sącz 33-300, ul. Staszica 1
tel. +48 18 443 45 45, e-mail: tbolanowska@pwsz-ns.edu.pl

Druk
Wydawnictwo i drukarnia NOVA SANDEC s.c.
Mariusz Kałyniuk, Roman Kałyniuk
33-300 Nowy Sącz, ul. Lwowska 143
tel. 18 547 45 45, e-mail: biuro@novasandec.pl

Содержание. Spis treści

Введение. Wstęp	6
I. Символы России. Symbole Rosji	7
I.1. Балалайка. Bałalajka	7
I.2. Гармонь. Akordeon	8
I.3. Берёза. Brzoza.....	9
I.4. Матрёшка. Matrioszka.....	12
I.5. Чебурашка. Kiwaczek (Czeburaszek)	13
I.6. Медведь. Niedźwiedź.....	15
I.7. Самовар. Samowar	17
I.8. Тройка. Trojka	20
I.9. Россия-матушка (Мать-Россия). Mateczka Rosja (Matka Rosja)	22
II. Русское декоративно-прикладное искусство. Rosyjska sztuka dekoracyjno-użytkowa	25
II.1. Хохлома. Chochłoma	25
II.2. Дымковская глиняная игрушка. Dumkowskie zabawki z gliny	27
II.3. Жостовские подносы. Tace żostowskie	28
II.4. Палехская и Мстёрская лаковая миниатюра. Palechska i Mstiorska miniatura lakierowana.....	29
II.5. Ростовская финифть. Rostowska finift	30
II.6. Гжель. Gżel.....	31
III. Русские обычаи и традиции. Rosyjskie zwyczaje i tradycje	32
III.1. Русское гостеприимство. Rosyjska gościnność.....	32
III.2. Русская баня. Rosyjska bania (sauna).....	34
III.3. Русское чаепитие. Rosyjskie picie herbaty	37
IV. Русские праздники. Święta rosyjskie	39
IV.1. Новый год. Nowy Rok.....	39
IV.2. Рождество (7 января). Boże Narodzenie (7 stycznia).....	41
IV.3. Татьянин день (День студентов) (25 января). Dzień Tatiany (Dzień Studentów) (25 stycznia)	45
IV.4. День защитника Отечества (День мужчин) (23 февраля). Dzień Obrońcy Ojczyzny (Dzień Mężczyzn) (23 lutego).....	46
IV.5. День смеха (День дурака) (1 апреля). Dzień Śmiechu (Dzień Durnia) – Prima Aprilis (1 kwietnia)	47
IV.6. Женский день (8 марта). Dzień Kobiet (8 Marca).....	48
IV.7. День космонавтики (12 апреля) . Dzień Kosmonautyki (12 kwietnia).....	50
IV.8. Пасха. Wielkanoc	52
IV.9. Праздник весны и труда (Первомай). Święto Wiosny i Pracy (1 Maja).....	55
IV.10. День Победы (9 мая). Dzień Zwycięstwa (9 Maja).....	56
IV.11. День России (12 июня). Dzień Rosji (12 czerwca)	58
IV.12. День народного единства (4 ноября). Dzień Jedności Narodowej (4 listopada)	60
V. Герои русских сказок и фольклора. Bohaterowie bajek rosyjskich i folkloru	62
V.1. Иван-дурак. Wania Durak (Głupi Jasio).....	62
V.2. Колобок. Kołobok (Kołaczuk).....	63
V.3. Василиса Прекрасная (Премудрая). Wasyliisa Pięknołica (Mądra)	64
V.4. Снегурочка. Śnieżynka	65
V.5. Дед Мороз. Dziadek Mróz.....	67
V.6. Русские богатыри: Добрыня Никитич, Илья Муромец и Алёша Попович. Rosyjscy mocarze (bohaterowie): Dobrynia Nikiticz, Pja Muromiec i Alosza Popowicz	69
V.7. Емеля. Jemiela.....	72
V.8. Змей Горыныч. Żmij (Smok) Gorynucz.....	73

V.9. Жар-птица. Żar-ptak	75
V.10. Баба-Яга. Baba Jaga	77
V.11. Кошѣй Бессмѣртный. Kościej Nieśmiertelny	79
V.12. «Вѣлк и Зяяц». „Wilk i Zając”	80
V.13. «Маша и Медвѣдь». „Masza i Niedźwiedź”	81
V.14. Домовѣй. Domowik	84
V.15. Кикимора. Kikimora	85
V.16. Лѣший. Leszy	87
V.17. Водяной. Wodnik	88
VI. Рѣсская кѣхня. Kuchnia rosyjska	90
VI.1. Специфика рѣсской кѣхни. Specyfika kuchni rosyjskiej	90
VI.2. Блюда рѣсской кѣхни. Dania kuchni rosyjskiej	94
VI.2.1. Щи. Szchi (kapuśniak)	94
VI.2.2. Уха. Ucha (zupa rybna)	95
VI.2.3. Пельмени. Pielmieni	96
VI.2.4. Блины. Bliny (naleśniki)	97
VI.2.5. Салат «Оливье». Sałatka „Olivier”	100
VI.2.6. Салат Винегрет. Sałatka Winegret	101
VI.2.7. Селѣдка (сѣльдь) под шубѣй. Sledź pod pierzynką	102
VI.2.8. Солянка. Solanka	103
VI.2.9. Окрѣшка. Okroszka	104
VI.2.10. Котлѣты «Пожарские». Kotlety „Pożarskie”	105
VI.2.11. Бефстроганов. Woef Stroganoff	106
VI.3. Рѣсские напитки. Napoje rosyjskie	108
VI.3.1. Вѣдка. Wódka	108
VI.3.2. Медовѣха. Miedowucha (miód pitny)	111
VI.3.3. Сбитень. Zbiteń	113
VI.3.4. Квас. Kwas	115
VI.3.5. Иван-чай. Iwan czaj (wierzbowka kiprzyca)	117
VII. Самѣе извѣстные рѣсские картинѣы. Najsłynniejsze rosyjskie obrazy	119
VII.1. «Утро в сосновом лесу» Ивана Шишкина. „Poranek w sosnowym lesie” Iwana Szyszkina	119
VII.2. «Неизвѣстная» Ивана Крамского. „Nieznajoma” Iwana Kramskiego	120
VII.3. «Боярыня Морозова» Василия Сѣрикава. „Bojarynia Morozowa” Wasilija Surikowa	121
VII.4. «Бурлаки на Волге» Ильи Рѣпина. „Burłacy na Wóldze” Iji Riepina	123
VII.5. «Дѣвочка с персиками» Валентина Сѣрова. „Dziewczyna z brzoskwiniami” Walentyna Sierowa	124
VII.6. «Богатыри» Виктора Васнецова. „Mocarze” Wiktora Wasniecowa	126
VII.7. «Явление Христа народу» Александра Иванова. „Chrystus ukazuje się ludowi” Aleksandra Iwanowa	127
VII.8. «Девятый вал» Ивана Айвазовского. „Dziewiąta fala” Iwana Ajwazowskiego	130
VII.9. «Последний день Помпеи» Карла Брюллова. „Ostatni dzień Pompei” Karla Briułłowa	131
VII.10. «Чѣрный квадрат» Казимира Малевича. „Czarny kwadrat” Kazimierza Malewicza	133
VII.11. «Юбилей» Марка Шагала. „Urodziny” Marca Chagalla	135
VII.12. «Купание красного коня» Кузьмы Петрова-Вѣдкина. „Kąpiel czerwonego konia” Kuźmy Pietrowa-Wodkina	136
VII.13. «Иван Грозный убивает своего сына» Ильи Рѣпина. „Car Iwan Groźny i jego syn Iwan” Iji Riepina	139
VIII. Великие рѣсские оперѣы. Wielkie opery rosyjskie	141
VIII.1. «Жизнь за царя» («Иван Сусанин») Михайла Глинки. „Życie za cara” („Iwan Susanin” Michaiła Glinki)	141
VIII.2. «Руслан и Людмила» Михайла Глинки. „Ruslan i Ludmiła” Michaiła Glinki	143
VIII.3. «Борис Годунов» Модеста Мѣсоргского. „Borys Godunow” Modesta Musorgskiego	145
VIII.4. «Князь Игорь» Александра Бородина. „Kniaź Igor” Aleksandra Borodina	149
VIII.5. «Евгений Онегин» Петра Чайковского. „Eugeniusz Oniegin” Piotra Czajkowskiego	151
VIII.8. «Пиковая дама» Петра Чайковского. „Dama pikowa” Piotra Czajkowskiego	153

IX. Шедёвры рýсского и советского балёта. Arcydziela baletu rosyjskiego i radzieckiego.....	155
IX.1. «Лебединое о́зеро» Петра́ Чайкóвского. „Jezioro łabędzie” Piotra Czajkowskiego	155
IX.2. «Щелкúnчик» Петра́ Чайкóвского. „Dziadek do orzechów” Piotra Czajkowskiego	158
IX.3. «Спя́щая красáвица» Петра́ Чайкóвского. „Śpiąca królowna” Piotra Czajkowskiego	160
IX.4. «Ромео́ и Джульётта» Серге́я Прокóфьева. „Romeo i Julia” Sergiusza Prokofiewa	163
IX.4. «Спартáк» Ара́ма Хачатуря́на. „Spartakus” Arama Chaczaturiana	165
X. Шедёвры рýсского и советского кинемато́графа. Arcydziela kina rosyjskiego i radzieckiego.....	168
X.1. «Война́ и мир» Серге́я Бондарчука́. „Wojna i pokój” Siergieja Bondarczuka	168
X.2. «Семна́дцать мгновéний весны́» Татья́ны Лио́зновой. „Siedemnaście mgnień wiosny” Tatiany Lioznowej	170
X.3. «Москва́ слезáм не верит» Влади́мира Меньшóва. „Moskwa nie wierzy łzom” Władymira Mieńszowa	172
X.4. «Утомлénные солнцем» Никíты Михалкóва. „Spaleni słońcem” Nikity Michałkowa	173
X.5. «Сибириа́да» Андре́я Таркóвского. „Syberiada” Andrieja Konczałowskiego.....	176
X.7. «Иро́ния судьбы́, или С лёгким па́ром!» Эльдáра Ряза́нова. „Szczęśliwego Nowego Roku!” Eldara Riazanowa	178
X.8. «Ма́ленькая Ве́ра» Васи́лия Пичу́ла. „Mała Wiera” Wasilija Piczuła.....	180
X.9. «Покая́ние» Тенгíза Абула́дзе. „Pokuta” Tengiza Abuladze	182
X.10. «Урга́ – террито́рия любви́» Никíты Михалкóва. „Urga – terytorium miłości” Nikity Michałkowa.....	183
X.11. «Левиафа́н» Андре́я Звя́гинцева. „Lewiatan” Andrieja Zwiagincewa	185
Фотограф́ии. Fotografie.....	188
Источники́ текстов. Źródła tekstów	195

Введение. Wstęp

Niniejszy skrypt pt. *Россия и её материальная и духовная культура. Rosja i jej kultura materialna i duchowa* składa się z X rozdziałów:

- *Rozdział I. Symbole Rosji* – to zestaw tekstów na temat kulturowych symboli Rosji, jak: akordeon, brzoza, matrioszka, Kiwaczek, niedźwiedź, samowar, trojka, Mateczka Rosja.
- *Rozdział II. Rosyjska sztuka dekoracyjno-użytkowa* – to zapoznanie czytelnika z takimi rodzajami sztuki dekoracyjno-użytkowej, jak: meble i sztuce drewniane z Chochłomy, gliniane zabawki z Dymkowa, tace z Żostowa, miniatura lakierowana z Palechu i Mstiory, finift z Rostowa i naczynia z miejscowości Gżel.
- *Rozdział III. Rosyjskie zwyczaje i tradycje* – to teksty na temat rosyjskiej gościnności, bani (sauny), kultury picia herbaty.
- *Rozdział IV. Święta rosyjskie* – to omówienie najważniejszych świąt religijnych, państwowych, oficjalnych i nieoficjalnych, jak: Nowy Rok, Boże Narodzenie, Dzień Studentów, Dzień Mężczyzn, Dzień Śmiechu, Dzień Kobiet, Dzień Kosmonautyki, Wielkanoc, 1 Maja, 9 Maja, Dzień Rosji, Dzień Jedności Narodowej.
- *Rozdział V. Bohaterowie bajek rosyjskich i folkloru* – to postacie z bajek (Wania Duraka, Kołaczyka, Wasylisa Pięknołica, Śnieżynka, Dziadek Mróz), słynnych mocarzy (Dobrynia Nikiticz, Ilja Muromiec i Alosza Popowicz), Jemiela, Żmij Gorynych, Żar-ptak, Baba Jaga, Kościej Nieśmiertelny, kreskówek (Wilka i Zając, Masza i Niedźwiedź) oraz folkloru (Domowik, Kikimora, Leszy, Wodnik).
- *Rozdział VI. Kuchnia rosyjska* – to informacje na temat specyfiki kuchni rosyjskiej, typowych dań (Soczi, ucha, pielmieni, bliny, sałatka „Olivier”, Winegret, śledź pod pierzynką, solanka, okruszka, kotlety „Pożarskie”, Beauf Strogonoff), napojów (wódka, miedowucha, zbiteń, kwas, Iwan czaj).
- *Rozdział VII. Najśłynniejsze rosyjskie obrazy* – to opis 13 najśłynniejszych i najdroższych rosyjskich dzieł malarstwa, jak np. „Chrystus ukazuje się ludowi” czy „Czarny kwadrat”.
- *Rozdział VIII. Wielkie opery rosyjskie* – to teksty na temat 8 arcydzieł opery, np. „Borys Godunow”, „Eugeniusz Oniegin” i inne, znane i kochane nie tylko w Rosji.
- *Rozdział IX. Arcydzieła baletu rosyjskiego i radzieckiego* – to takie rosyjskie balety, które stały się popularne na całym świecie, jak chociażby „Jezioro łabędzie” czy „Dziadek do orzechów”.
- *Rozdział X. Arcydzieła kina rosyjskiego i radzieckiego* – to opisy kultowych filmów radzieckich, jak np. „Wojna i pokój”, „Siedemnaście mgnień wiosny” i rosyjskich, jak „Urga” czy „Lewiatan”.

Skrypt może być wykorzystany przez studentów filologii rosyjskiej podczas zajęć z kultury Rosji, a także podczas tłumaczeń. Zawiera teksty w języku rosyjskim, słowniczek do każdego tekstu, ilustracje. Zawiera również wiele komentarzy w języku polskim o charakterze realioznawczym lub historycznym.

Stanowi minimum wiedzy na temat kultury Rosji, gdyż niemożliwe jest w jednym skrypcie przedstawienie dorobku tak wielu twórców malarstwa, opery, czyb baletu i kina.

Zaprezentowane materiały mogą być uzupełniane, rozszerzane w zależności od stopnia opanowania języka rosyjskiego przez użytkowników i wzbogacane o ćwiczenia językowe.

I. Символы России. Symbole Rosji

I.1. Балалайка. Bałalajka

Балалайка (fot. 1) – это русский народный щипковый¹ инструмент.

Существуют² две версии происхождения названия³: по одной из версий она тюркского происхождения⁴, так как «бала» по тюркски означает «дитя»⁵; по другой версии название связывают с манерой игры⁶ на балалайке. Его определяли⁷, как «балаканье», «балагурство», «балабольство», «бренчание»⁸.

Первые письменные упоминания⁹ о балалайке датированы концом¹⁰ XVII (семнадцатого) века. Мастерили крестьяне¹¹ также произведение искусства из любых подручных¹² материалов. На севере¹³ это были долбленные деревянные ковши с жильными струнами¹⁴. Считается¹⁵, что первые балалайки имели круглую форму¹⁶. Затем лопатообразную¹⁷. Постепенно выработалась треугольная форма¹⁸.

Народные умельцы изготавливали¹⁹ балалайки из дерева без единого гвоздя. Триумф в XVIII (восемнадцатом), сменяется почти полным забвением²⁰ в XIX (девятнадцатом) веке. Балалайка умирала. Из небытия воскресил её дворянин²¹, большой энтузиаст²² Василий Андреев. Он решил модернизировать²³ инструмент. Андреев нашёл мастеров²⁴, добился обучению игре и создал свой ансамбль²⁵. В 1888 (тысяча восемьсот восемьдесят восьмом) году ансамбль впервые выступил под руководством²⁶ Андреева в Петербурге. Таким образом²⁷, балалайка стала не только народным, но и концертным инструментом²⁸, а из примитивной бренчалки²⁹ балалайка постепенно превратилась в красивый³⁰ профессиональный инструмент¹.

- ¹ ludowy szarpany
- ² istnieją
- ³ pochodzenia nazwy
- ⁴ tureckiego pochodzenia
- ⁵ po turecku oznacza „dziecko”
- ⁶ wiąże się ze sposobem gry
- ⁷ określano ją
- ⁸ „brzdąkanie”
- ⁹ wzmianki
- ¹⁰ datowane są na koniec
- ¹¹ wykonywali chłopci
- ¹² dzieło sztuki
- ¹³ z dowolnych podręcznych
- ¹⁴ na północy
- ¹⁵ wydrążane chochle ze strunami z żył zwierząt
- ¹⁶ uważa się
- ¹⁷ okrągłą formę
- ¹⁸ potem w kształcie łopaty
- ¹⁹ stopniowo wypracowano
- ²⁰ formę trójkątną
- ²¹ mistrzowie ludowi wytwarzali
- ²² zastąpiony został
- ²³ prawie całkowitym zapomnieniem
- ²⁴ z niebytu wskrzesił ją
- ²⁵ szlachcic
- ²⁶ wielki entuzjasta
- ²⁷ postanowił zmodernizować
- ²⁸ znalazł mistrzów
- ²⁹ dopiął nauczania gry i stworzył swój zespół
- ³⁰ po raz pierwszy wystąpił pod kierownictwem
- ¹ w ten sposób
- ² stała się nie tylko ludowym, ale i koncertowym
- ³ pobrzękującego instrumentu
- ⁴ stopniowo przekształcała się w piękny

CZY WIESZ, ŻE...

Niewątpliwie bałalajka to jedna z najśmieszniejszych i fikuśnych nazw instrumentów, dla niektórych ciężka do wymówienia. Kojarzy się z Rosją i słusznie, gdyż jest to element rosyjskiej kultury muzycznej. Należy do rodziny instrumentów gitarowych, ma trójkątny kształt i tradycyjnie posiada 3 struny, aczkolwiek we współczesnych bałalajkach bywa różnie – do 6 strun. Niewiadome jest pochodzenie instrumentu, są różne hipotezy, ale żadna stuprocentowa. W każdym razie pochodzi ona z tamtych stron, czyli ze Wschodu (są teorie o zapożyczeniu z kultury tatarskiej, kazachskiej), powstała w środowisku chłopskim i początkowo tylko w tej warstwie społecznej była używana. I jak to bywa ze wszystkimi wiejskimi wynalazkami, wkrótce i ten zaczął przenikać do innych warstw społecznych i zdobywać popularność, choć był czas, kiedy gra na bałalajce była z niewiadomych powodów tępiona (może właśnie jako symbol wiejskości, głupiej wesołości).

Do rozślawienia bałalajki i uczynienia z niej symbolu rosyjskiej kultury przyczynił się Wasilij Andriejew, szlachcic rosyjski, znawca i miłośnik muzyki, który zakochał się w tym instrumencie, nauczył się na nim grać i zmodyfikował go (a raczej na jego polecenie zrobili to majstrzy), tworząc różne wariacje. Tak też powstały bałalajki dające różne możliwości dźwiękowe. Andriejew wpadł na oryginalny pomysł rozprzestrzenienia i spopularyzowania bałalajki, rozdając instrument żołnierzom wstępującym do armii. Bałalajka stała się więc żołnierską pamiątką, a cel został osiągnięty.

Aktualnie jest odwrotnie niż na początku historii bałalajki. Nie gra się na wsi, ale w wielkim świecie, jest wielu rosyjskich muzyków specjalizujących się w tym instrumencie, grających koncerty i sławiących ten narodowy symbol. W samej Moskwie jest kilka osób zajmujących się profesjonalną produkcją bałalajek, a w całej Rosji kilkadziesiąt szkół muzycznych, w których można podjąć naukę gry na niej.

I.2. Гармо́нь. Akordeon

Гармо́нь, разгово́рное – гармо́шка¹ (fot. 2) – язычко́вый клавишно-пневмати́ческий² музыка́льный инструме́нт. Согласно иссле́дованиям искусствове́да³ Ми́река, пе́рвая гармо́нь появи́лась в Са́нкт-Петербу́рге в 1783 (ты́сяча семьсо́т во́семьдесят тре́тьем) го́ду старания́ми че́шского орга́нного ма́стера⁴ Франти́шека Ки́ршника.

Огрома́ную роль сы́грала⁵ гармо́нь во вре́мя⁶ войны́. В конце́⁷ ле́та 1941 (ты́сяча девяты́сот со́рок пе́рвого) го́да на фронт, для подня́тия боево́го ду́ха сове́тских солда́т⁸, бы́ло отпра́влено⁹ о́коло 12 000 (двена́дцати ты́сяч) гармо́ней, а о́сенью то́го же го́да¹⁰ – уже́ бо́лее¹¹ 60 000 (шестьдеся́ти ты́сяч)¹¹.

Оте́чественное произво́дство¹² музыка́льного инструме́нта пошло́ из Ту́лы¹³. В 1820 (ты́сяча во́семьсо́т два́дцатом) го́ду пе́рвые по́пытки сде́лать просты́е ручны́е гармо́ники¹⁴ предприня́л ору́жейник¹⁵ Тимофе́й Воро́нцов – в подва́ле своёй самова́рной фа́брики¹⁶. Так появи́лась «Во́льно-ору́жейнича́я гармо́нная фа́брика»¹⁷ – пе́рвая в Росси́и.

Де́сять лет спу́стя¹⁸ его́ колле́га Ива́н Си́зов побыва́л на Нижегородско́й ярма́рке¹⁹, отку́да²⁰ привёз чу́до заморо́ское – пятиклапа́нную гармо́шку²¹. Нача́ла ма́стер²² ско́пировал обра́зец, а зате́м дошло́ де́ло и до ма́ссового произво́дства²³.

Генна́дий Чу́лков вме́сте с отцо́м и пяты́ю бра́тьями²⁴ в семе́йной масте́рской разрабо́тал²⁵ меха́низм, кото́рый открыва́ет при нажа́тии на кно́пки²⁶ ба́сов не то́лько ба́совые клапа́ны, но и акко́рдовый ряд²⁷. изобре́тение²⁸ бы́ло запате́нтовано и до сих пор испо́льзуется на всех «ве́нских гармо́никах»²⁹.

В 1900 (ты́сяча девяты́со́том) го́ду ру́сские гармо́шки покори́ли³⁰ Па́риж. На Ме́ждуна́родной торго́вой вы́ставке³¹ двух- и тре́хрядные гармо́ники туляко́в³² – бра́тьев Кисе́лёвых получи́ли³³ награ́ды. И́менно ту́льские гармо́шки полюб́ились и на ро́дине³⁴.

Гармо́шка в Росси́и ста́ла настоя́щим произведе́нием музыка́льного иску́ства³⁵.

¹ potocznie – harmoszka
² języczkowy, klawiszowo-pneumatyczny
³ zgodnie z badaniami historyka sztuki
⁴ dzięki staraniom czeskiego organisty
⁵ odegrała
⁶ w czasie
⁷ pod koniec
⁸ do podniesienia ducha bojowego radzieckich żołnierzy
⁹ wysłano
¹⁰ tego samego roku
¹¹ ponad
¹² rodzima produkcja
¹³ pochodzi z Tuły
¹⁴ pierwsze próby produkcji ręcznych harmonii
¹⁵ podjął rusznikarz
¹⁶ w piwnicy swojej fabryki samowarów
¹⁷ „Wolno-Zbrojeniowa Fabryka Akordeonów”
¹⁸ po 10 latach
¹⁹ był na Targach w Niżnym Nowogrodzie
²⁰ skąd
²¹ pięciokłórowy akordeon
²² najpierw mistrz
²³ wzór, a potem doszło do masowej produkcji
²⁴ razem z ojcem i pięcioma braćmi
²⁵ w rodzinnym warszacie opracował
²⁶ otwiera przy naciśnięciu guzika
²⁷ basowe guziki ale i rząd akordów
²⁸ wynalazek
²⁹ i do dziś jest wykorzystywany we wszystkich „wiedeńskich harmoniach”
³⁰ zdobyły
³¹ Międzynarodowej Wystawie Handlowej
³² dwu- i trzyrzędowe harmonie z Tuły
³³ uzyskały
³⁴ właśnie tulskie harmonie pokochano w ojczyźnie
³⁵ stał się prawdziwym dziełem sztuki muzycznej

I.3. Берёза. Brzoza

Берёза (fot. 3) воспринималась¹ как существо² живое, могущественное, способное исполнять желания³. Дерево, которое обогреет, накормит, укроет, вылечит⁴ прочно вплетено⁵ в материальную культуру многих⁶ народов.

Из древних летописей известно⁷, что в те времена, когда⁸ славяне верили в лесных, водяных и небесных⁹ духов, была у них главная богиня по имени Берёгиня, мать всех духов и всех богатств¹⁰ на земле, а поклонялись ей в образе священного¹¹ белого дерева-берёзы.

Белую берёзу считают символом¹² весны и тепла, добра и чистоты¹³, молодости и целомудрия¹⁴ и, наконец, всенародно признанным¹⁵ символом России.

У всех славянских, германских, прибалтийских и очень многих других¹⁶ народов берёза являлась основным¹⁷ ритуальным деревом. Около берёз, со срубленными¹⁸ берёзками, берёзовыми ветками и вениками¹⁹ совершались многочисленные ритуальные действия, праздничные гулянья, водились хороводы²⁰.

Кроны²¹ дубов и берёз – излюбленное место ночного пребывания²² русалок, они качались на их раскидистых ветвях²³, расчесывая свои длинные волосы²⁴.

В русских заговорах также используется²⁵ берёзовая кора. Так, например, в Новгородской области²⁶, при заговоре на возвращение заблудшей овцы или коровы²⁷ пользовались куском берёсты²⁸.

Берёза шла на изготовление предметов домашней утвари²⁹: скамеек, табуреток, стульев, полочек³⁰. Из берёзы делали сельскохозяйственные орудия и детали³¹ к ним. Она широко применяется в качестве водонепроницаемого³² изоляционного материала при строительстве срубных жилищ и хозяйственных построек³³. У некоторых народов Приморья берёста использовалась для изготовления небольших³⁴ лодок-берестянок, рассчитанных³⁵ на одного-двух человек. Так же берёза шла на изготовление³⁶ музыкальных инструментов. Берёзовый дёготь входит в состав³⁷ ряда лечебных³⁸ препаратов, а в качестве дезинфицирующей добавки³⁹ используется в мыловарении⁴⁰.

Берёзовый сок обладает общеукрепляющим свойством⁴¹, улучшает обмен веществ⁴², хорошо действует на работу почек, печени и другие⁴³ органы человека.

Важное место отводят бане⁴⁴. Она является средством лечения и предупреждения болезней⁴⁵. Простудившись, парились берёзовым веником⁴⁶ (fot. 4), при ревматизме – пихтовым⁴⁷ и берёзовым вениками^{IV}.

¹ była odbierana

² istota

³ potężna, zdolna do

spełniania życzeń

⁴ drzewo, które ogrzeje,

nakarmi, ukryje, wyleczy

⁵ silnie wplecione

⁶ wielu

⁷ ze starych kronik

wiadomo

⁸ że w czasach, kiedy

⁹ leśne, wodne i niebiańskie

¹⁰ matka wszystkich duchów

i wszystkich bogactw

¹¹ czczono ją w postaci

świętego

¹² uważano za symbol

¹³ czystości

¹⁴ mądrości

¹⁵ w końcu uznany przez

cały naród

¹⁶ wielu innych

¹⁷ była głównym

¹⁸ świętymi

¹⁹ gałązkami i miotłkami

²⁰ odbywały się liczne

czynności rytualne,

święteczne zabawy,

chodzono w korowodach

²¹ korony

²² ulubione miejsce pobytu

²³ huśtały się w ich

rozłożystych gałęziach

²⁴ rozczesując swoje

długie włosy

²⁵ zakłęciach

wykorzystuje się

²⁶ np. w obwodzie

nowogrodzkim

²⁷ w zakłęciu na powrót

owcy lub krowy, które

zabłądziły

²⁸ wykorzystywano

kawałek brzozy

²⁹ wytwarzanie przedmiotów

użytku domowego

³⁰ ławeczek, taboretów,

krzesel, półeczek

³¹ robiono narzędzia rolne

i części

³² była szeroko stosowana

jako nieprzemakalny

³³ podczas budowy domów

z belek i zabudowań

gospodarczych

³⁴ była wykorzystywana

do produkcji niewielkich

³⁵ przeznaczonych

³⁶ była przeznaczona na

wytwarzanie

³⁷ dziegć brzozowy

wchodzi w skład

³⁸ wielu leczniczych

- ³⁹ w charakterze dodatku
dezynfekującego
⁴⁰ wykorzystywany
w produkcji mydła
⁴¹ posiada właściwości
wzmacniające
⁴² polepsza przemianę materii
⁴³ dobrze wpływa na funkcje
nerek, wątroby i inne
⁴⁴ spełniała bania (sauna)
⁴⁵ zapobiegania chorobom
⁴⁶ na przeziębienia chłostano
się brzoową miotłką
⁴⁷ z jodły

CZY WIESZ, ŻE...

Symbolem Rosji biała brzoźka jest od wieków. Nie można wyobrazić sobie rosyjskiego pola bez smukłej samotnej brzozy albo nawet gęstego gaju. Nie można wyobrazić sobie bez brzozowych witek także rosyjskiej bani. Co więcej – bez niej nie można wyobrazić sobie Rosji.

Według lingwistów słowo „brzoza” (*береза*) pochodzi od czasownika *беречь*, czyli chronić. Wynika to z tego, że Słowianie uważali brzozę za dar Bogów, który chroni człowieka. Według innej wersji nazwa brzozy powstała od słowa *берегиня*, czyli od imienia słowiańskiej bogini, uważanej za matkę wszystkich dobrych duchów i sił oraz symbol płodności. Dlatego też sama brzoza stała się później symbolem dziewiczego piękna oraz kobiecości.

W słowiańskim kalendarzu ludowym brzoza zajmowała najbardziej honorowe miejsce. W owych czasach rok rozpoczynał się nie 1 stycznia, a 1 marca, i ten właśnie wiosenny miesiąc nazywał się berezeń (*березень*). Zresztą do dziś w języku ukraińskim marzec to właśnie *березень*. Brzoza pojawia się w także starosłowiańskim określeniu kwietnia – berezozoł (*березозол*). Słowo to jest połączeniem wyrazów *береза* i *зол*, czyli zieleniec. Dosłownie berezozoł oznacza zielen brzozy, a więc był to miesiąc, w którym brzoza się zieleni.

W dawnych pogańskich obrzędach brzoza była „drzewem majowym” – świąteczną rośliną, ściśle związaną z zielonymi świątkami. Na to wiosenne święto, poświęcone urodzajowi, brzozę dekorowano różnobarwnymi wstążkami i tańczono wokół niej w korowodach. Dziś ten obyczaj zaadaptował się w kulturze prawosławnej jako święto Trójcy, które obchodzone jest 50 dni po Wielkanocy. Na Trójcę do dziś domy dekoruje się gałązkami brzozy. Pęczki brzozowych witek święci się w cerkwi i pozostawia w domu do kolejnego święta.

We wschodniosłowiańskiej mitologii brzoza była uznawana za drzewo święte, zwłaszcza podczas wiosennego święta Siemik (Семик), które później, jak już było wspomniane, zlało się z Zielonymi Świątkami, czyli świętem Trójcy. W czasach pogańskich podczas obchodów święta do wsi wnoszono rozkwitające drzewo, a dziewczęta zaplatały wianki z jego gałązek, aby przypodobać się przepowiadającym przyszłość rusalkom, które huśtały się na gałęziach.

Wieczorem wianki wrzucano do rzeki – wianek, który dopływał do drugiego brzegu oznaczał rychle zamążpójście. Jeśli zatonął, przepowiadał właścicielce śmierć. Po święcie zdejmowano dekoracje z brzoź, przygotowywano kukłę symbolizującą rusałkę i obnoszono ją po całej wsi, a następnie niszczone i palono w lesie.

Według Słowian to właśnie brzoza jest Drzewem Świata. Wśród fal morza-oceanu leży rajska wyspa Bieriezań (*Бережань*), na której rośnie słoneczna brzoza – w dół gałęziami, w górę korzeniami. Brzoza w roli Kosmicznego Drzewa występuje również u szamanów syberyjskich. Jest świętym drzewem górnych bóstw-demiurgów wielu narodów syberyjskich, m.in. u Udmurtów i Mansów.

W azjatyckiej części Rosji kult brzozy jest szeroko rozpowszechniony. Ludzie wierzyli, że w tym świętym drzewie drzemie dobry duch – patron danego terytorium i miejscowej ludności. Jakuci wybierali na miejsce kultu potężną starą brzozę, stojącą samotnie na skraju lasu lub na kurhanie. Zwracali się do niej z prośbami, ozdabiali ją barwnymi wstążeczkami i strzegli świętej brzozy jak oka w głowie. Nikomu nawet do głowy nie przychodziło skrzywdzić drzewo. Każdy wiedział i wierzył, że łamiąc jej gałąź, ściągnie się śmierć na członka rodziny, a ścięcie drzewa miało powodować śmierć całego rodu winowajcy.

Dawni wschodni i zachodni Słowianie wierzyli, że sadząc brzożkę pod oknem odstraszy się złe duchy i ochroni przed uderzeniem pioruna, a także przyniesie szczęście nowo narodzonemu dziecku. Jako ślad kultu brzozy można odczytywać również dawne słowiańskie imię Bierioza (*Береза*). W 2 poł. XIX wieku na korze brzozowej pisano prośby do leśnych duchów i przybijano do drzew.

Co ciekawe, według niektórych wierzeń słowiańskich brzoza mogła być nośnikiem i złych mocy. Zabobonów dotyczących brzozy jest wiele. Niegdyś wierzono, że paląc w piecu tylko brzozowym drewnem, ściągnie się do domu pluskwy i złe duchy, a jeśli rodzina posadzi brzozę koło domu, to małżeństwo się rozpadnie. Z kolei Białorusini wierzyli, że w smutnej brzozie, której gałęzie zwisały aż do ziemi, kryje dusza tragicznie zmarłej niewinnej dziewczyny.

Z nadejściem chrześcijaństwa, gdy wiele pogańskich tradycji odeszło w niepamięć, stosunek do brzozy nie zmienił się. Przeciwnie – zaczęły powstawać nowe legendy i wierzenia, rozslawiające to wspaniałe drzewo. Brzozie były przypisywane między innymi właściwości magiczne. Na przykład w celu uzyskania dobrego urodzaju, trzeba było zatknąć w polu brzozowe gałązki. Z kolei chore dziecko należało bić brzozową witką, a choroba ustąpi. Już wieki temu zaczęto doceniać wspaniałe lecznicze właściwości drzewa. W zielnikach z XVI-XVII wieku można znaleźć wskazania, w jaki sposób i przy jakich dolegliwościach należy korzystać z brzozowych liści, soku czy kory.

Brzoza od lat była na Rusi symbolem wiosny, miłości i ojczyzny. Drzewo to kojarzy się głównie z malowniczym rosyjskim pejzażem, widokiem, za którym tęsknili rosyjski emigranci. Dzisiaj brzoza jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych drzew na ziemiach rosyjskich. Lasy i gaje brzozowe zajmują w Rosji trzecie miejsce – po lasach liściastych i sosnowych. Brzozy rosną praktycznie we wszystkich strefach klimatycznych Rosji i na wszystkich glebach. W Rosji rośnie ponad 40 odmian brzozy. Rośliny te mogą osiągać 30-45 m wysokości. Od najdawniejszych czasów ludzie wykorzystywali brzozę w budownictwie i celach leczniczych, a także do produkcji różnych przedmiotów i narzędzi. Brzoza jest obecnie jednym z ważniejszych Rosji. Trudno wyobrazić sobie szerokie rosyjskie przestrzenie bez białej brzożki. To piękne drzewo ma też swoje miejsce w twórczości wybitnych rosyjskich artystów – malowano je na obrazach, pisano o nim wiersze i śpiewano piosenki. Biała brzożka to poetycki żeński symbol, liryczny obraz wiosny, światła i dziewiczej czystości u Słowian. Na Rusi zawsze kojarzona była ze skromną piękną dziewczyną i samą Rosją, pełną brzozowych zagajników, wielki piewca piękna przyrody Siergiej Jesienin nazywał „krajną brzozowych perkali”^V.

I.4. Матрёшка. Matrioszka

Русская матрёшка (fot. 5) – один из самых известных¹ символов России. Это игрушка², популярность которой шагнула далеко за пределы самого государства³.

Родиной⁴ русской матрёшки является⁵ Сергиев Посад. Появление первой русской матрёшки датируется⁶ 1898-1900 (тысяча восемьсот девяносто восьмью-тысяча девятисотым) годами. Именно в это время известный токарь⁷, Василий Петрович Звёздочкин, занимавшийся изготовлением деревянных игрушек⁸, по просьбе Сергея Малютина изготовил из дерева болванку⁹, в которую вкладывались такие же раскрывающиеся заготовки¹⁰, но разного размера¹¹. Сюжетом для росписи самой первой игрушки¹² стали повседневные дела¹³, которыми занимались русские красавицы¹⁴. Состояла¹⁵ матрёшка из восьми деревянных кукол¹⁶.

Спустя несколько лет¹⁷ русская матрёшка была представлена на выставке¹⁸ в Париже. Игрушка настолько понравилась иностранцам¹⁹, что заказы²⁰ на неё русским мастерам поступали не только с просторов Родины²¹, но и из других государств²².

Самыми распространёнными были куклы, состоящие²³ из 3, 8 и 12 (трёх, восьми и двенадцати) элементов. Также производили мастера²⁴ матрёшки из 21, 24, 30 и 42 (двадцати одной, двадцати четырёх, тридцати и сорока двух) кукол.

Девушки изображались в традиционных нарядах²⁵ с платками²⁶ на головах. В руках они могли держать²⁷ серпы, кувшины²⁸ с молоком, корзины²⁹ с ягодами и т.д. (так далее). Немногом позже³⁰ на матрёшках стали изображать и другие сюжеты³¹, например, персонажей сказок³² и басен, героев рассказов известных писателей³³. Популярны также матрёшки с политиками (fot. 6).

Предполагаемый прообраз³⁴ матрёшки – фигурка Фукурокудзю изображает одного из семи богов счастья³⁵, бога учёной карьеры, мудрости³⁶ и интуиции. Некоторые исследователи связывают происхождение³⁷ русской матрёшки с другой куклой³⁸, тоже японской – фигуркой святого Дарумы^{VII}.

¹ jeden z najpopularniejszych
² zabawka

³ wykroczyła daleko poza
granice państwa

⁴ ojczyzną

⁵ jest

⁶ jest datowane na lata

⁷ właśnie w tamtym czasie
słynny tokarz

⁸ zajmujący się produkcją
drewnianych zabawek

⁹ wyprodukował z drewna
babę

¹⁰ do której wkładało się takie
same malowane wyroby

¹¹ ale różnych wymiarów

¹² tematem malowideł do
pierwszej zabawki

¹³ czynności codzienne

¹⁴ piękne kobiety

¹⁵ składała się

¹⁶ ośmiu drewnianych lalek

¹⁷ po kilku latach

¹⁸ była zaprezentowana na
wystawie

¹⁹ tak spodobała się

cudzoziemcom

²⁰ zamówienia

²¹ spływały nie tylko z kraju

²² z innych państw

²³ najpopularniejsze były

lalki składające się

²⁴ produkowali

mistrzowie

²⁵ dziewczyny przedstawiano

w tradycyjnej odzieży

²⁶ chustkami

²⁷ mogły trzymać

²⁸ dzbany

²⁹ koszyczki

³⁰ trochę później

³¹ inne tematy

³² postaci z bajek

³³ bohaterów opowiadań

słynnych pisarzy

³⁴ prawdopodobny

przewzór

³⁵ przedstawia jednego

z siedmiu bogów szczęścia

³⁶ kariery naukowej, mądrości

³⁷ niektórzy badacze

wiążą pochodzenie

³⁸ z inną lalką

CZY WIESZ, ŻE...

Matrioszka właściwie w każdym języku jest wymawiana jednakowo i oznacza to samo. Powinna kojarzyć się z Rosją, rosyjską kulturą i czymś zagadkowym.

Łatka „typowo rosyjskiej zabawki” przyłgnęła do matrioszki na początku XX wieku, kiedy to właśnie znaczna ich ilość została „powywożona” po całym świecie jako pamiątki ze wschodu. Sama konstrukcja zabawki nie została jednak opracowana w Rosji. Pierwsza matrioszka w tym kraju powstała w latach 90. XIX wieku na wzór japońskiej figurki starca – mędrca Fukurumy. Jedną z historii głosi, że figurka Fukurumy została ok. 1890 roku przywieziona z wyspy Honsiu do wsi Abramcewo, słynącej z ośrodka skupiającego wybitnych rosyjskich artystów. Podczas jednego ze spotkań w posiadłości Mamontowa pani domu wyjęła zabawkę, a z niej kolejne części – członków rodziny Fukurumy. Lalka miała zrobić tak silne wrażenie na Siergieju Maliutinie, że postanowił wykonać jej autorską wersję. Maliutin namalował wiejską dziewczynę w jasnej chuście i z kogutem pod pachą. Kolejna, mniejsza, trzymała w ręce sierp. W dziewczynie od sierpa chował się młodszy brat w kwiecistej koszuli.

Matrioszki są uważane za symbol matki, a ich obecność w domu zapewnia „dobrobyt i ciepło domowego ogniska”. Pierwszą rosyjską tego typu zabawkę wykonał Wasily Petrovich Zvyozdochkin i składała się ona z ośmiu figurek (przedstawiały one rodzinę – od matki, poprzez dzieci, na najmłodszym dzieciątku w pieluchach skończywszy). Sama nazwa pochodzi od imienia „Matrona”, które to w tamtym czasie było w Rosji bardzo popularne i dobrze się kojarzyło.

Teraz wariacje na temat matrioszek są różne, różniste – polityczne, w różnych ciuszkach, przedstawiające postacie z popkultury, regionalne, „zwierzątkowe”... Ile pomysłów, tyle wzorów lalek można zrobić! Największą kiedykolwiek wyprodukowaną matrioszką była ta, która została zaprezentowana na wystawie „Expo-70” w Tokio w 1970 roku – składała się z 72 (!) figurek.

Matrioszka – silnie kojarzy się z rosyjską kulturą, z rosyjskim rzemiosłem, ma zaskakiwać swoim wnętrzem i nieoczywistością^{VIII}.

I.5. Чебурашка. Kiwaczek (Czeburaszek)

Чебурашка (fot. 7) – персонаж, придуманный писателем¹ Эдуардом Успенским в 1966 (тысяча девятьсот шестьдесят шестом) году как один из главных героев книги² «Крокодил Гена и его друзья» и её продолжений³.

В первоначальном⁴ варианте книги внешне представлял собой неуклюжее уродливое существо⁵ с маленькими ушами и коричневой шерстью⁶, ходящее на задних лапах⁷.

Известный сегодня добродушный образ⁸ Чебурашки с большими ушами и большими глазами¹⁰ впервые появился в мультфильме¹¹ «Крокодил Гена»¹² (fot. 8) и был создан при непосредственном участии¹³ художника-постановщика¹⁴ фильма Леонида Шварцмана^{IX}.

¹ postać wymyślona przez pisarza

² jako jeden z głównych bohaterów książki

³ „Krokodyl Giena i jego przyjaciele” i jej kontynuacji

⁴ początkowym

⁵ był niezgrabną, brzydką istotą

⁶ brązowym futrem

⁷ chodzącą na tylnych łapach

⁸ znana dzisiaj

⁹ postać

¹⁰ dużymi uszami

i dużymi oczyma

¹¹ po raz pierwszy pojawiła się w filmie animowanym

¹² „Krokodyl Giena”

¹³ była stworzona przy

bezpośrednim udziale

¹⁴ scenografa-reżysera

CZY WIESZ, ŻE...

Kiwaczek – po rosyjsku Czeburaszka. Prawda, że jest to trudne do przetłumaczenia? Tak samo zagadkowa jest ta istota – ni to człowieczek, ni to niedźwiadek. Została odkryta w pudełku z pomarańczami przez sprzedawcę sprzedającego owocę i warzywa. To właśnie ów sprzedawca nazwał zwierzątko Kiwaczkiem, ponieważ ono ciągle się przewracało. To małe i naiwne stworzenie z początku nie mogło się odnaleźć w wielkim świecie, na szczęście jego przyjaźń z zacnym i sympatycznym krokodylem Gieną pomogła mu przetrwać trudne chwile.

Zanim Kiwaczek pojawił się na ekranach szklanych telewizorów, miał swój debiut w książce. Wymyślony przez Eduarda Nikolajewicza Uspienskijego od razu zdobył przychylność dzieci. Potem przyszła kolej na film, jednak i do niego zastrzeżenie miała komisja oceniająca filmy radzieckie, która doszła do wniosku, iż główny bohater jest antysowiecki... Przejawiało się to w scenie, kiedy Kiwaczek i Giena zbierali złom dla pionierów i zebrali tego złomu najwięcej, w związku z czym pionierzy tak na dobrą sprawę byli nie potrzebni...

Swoim sympatycznym wyglądem Kiwaczek szybko zjednuje sobie przyjaciół. Oprócz Gieni jest jeszcze dziewczynka Gala, pomagająca także innym, piesek Tobik i nawet dość kontrowersyjna postać jak na przyjaciela, czyli starucha Szapoklak. Do końca jednak pozostała wierna swoim ideałom i bez przerwy wraz ze swoim szcurem, którego trzymała w torebce, kombinowała, jak tu utrudnić trochę życia głównym bohaterom filmu, jednak i tak na koniec odcinka następowała zgoda i pojednanie.

Sama seria o przygodach Kiwaczka nie powstałaby, gdyby nie właśnie Eduard Uspienski, Roman Kaczanow – czołowy, radziecki, twórca filmów kukiełkowych oraz twórca postaci Czeburaszki – Leonid Szwarcman.

Filmy z Kiwaczkiem powstały na przełomie lat 1969-1983. Pierwszy z nich *Kiwaczek*, w którym główny bohater zaprzyjaźnia się z Krokodylem Gieną. Tutaj pojawia się po raz pierwszy Szapoklak. Kolejny to *Krokodyl Giena*, w którym możemy usłyszeć słynną piosenkę *Dien raźdienia (Dzień urodzin)*. W odcinku tym zafascynowani pionierstwem bohaterowie postanawiają przyłączyć się do pionierów. W kolejnym odcinku Szapoklak kradnie Kiwaczkowi i Gieni bilety na pociąg w związku z czym bohaterowie zmuszeni są do odbycia trasy na piechotę. Z pomocą Szapoklaka pokonują kłusowników udających turystów. I znowu możemy usłyszeć piękną piosenkę w wykonaniu Gieny a mianowicie *Gołuboj wagon (Niebieski wagon)*.

W ostatnim z odcinków Kiwaczek udaje się do szkoły i tutaj jest pewna niejasność, bowiem we wcześniejszych odcinkach bohater ten doskonale znał bukwę, tj. litery i bez problemu umiał czytać. Warto też zaznaczyć, iż Kiwaczek został wybrany maskotką reprezentacji rosyjskiej na Letnich Igrzyskach Olimpijskich w Atenach w 2004 roku. Od 2003 roku w drugi lub trzeci weekend sierpnia w Moskwie organizowane są akcje charytatywne, których celem jest niesienie pomocy sierotom. Akcje te nazywają się „Urodziny Kiwaczka”, a Eduard Uspienski ogłosił, że urodziny te będą obchodzone 20 sierpnia. Tych, co chcą poznać historię Kiwaczka odsyłam do Muzeum Dobranocek w Rzeszowie, które posiada ekspozycje związane z postaciami Kiwaczka^X.

I.6. Медвѣдь. Niedźwiedz

Медвѣдь (fot. 9) в Россіи – бoльше, чем медвѣдь¹. Культ медвѣдя как тотѣмного живoтного² был распространѣн среди мнoгих нарoдoв, населяющих³ Россію.

Этo сѣмвол, с кoтoрым россияне отождествляют себя и своѣ госудaрство⁴. В кaчестве⁵ сѣмвола Россіи медвѣдь появился, безусловно, на Запaде,⁶ в XVIII (восемна́дцатом) вѣке. Он отражал вaрварство, агрессию, лень⁷. Как правило⁸, с медвѣдем отождествляется вся империя⁹, хотя порой он становится¹⁰ сѣмволом тoлько архаичной и отсталой¹¹ Россіи, кoтoрую безуспѣшно пытaется¹² реформировать просвещѣнная власть¹³.

В Россіи и других сѣверных странах существовал¹⁴ культ медвѣдя. Охoтники стремились не тoлько заручиться пoмощью¹⁵ леснoго влaдыки¹⁶, но и связать его дух со своим сoбственным¹⁷. Для них сѣла, мoжество и блaгорoдство олицетворял именно¹⁸ медвѣдь^{XI}.

- ¹ to coś więcej niż niedźwiedz
- ² zwierzęcia
- ³ był popularny wśród wielu narodów zamieszkujących
- ⁴ utożsamiają siebie samych i swoje państwo
- ⁵ w charakterze
- ⁶ z pewnością, na Zachodzie
- ⁷ odzwierciedlał barbarzyństwo, agresję, lenistwo
- ⁸ z reguły
- ⁹ utożsamia się całe imperium
- ¹⁰ chociaż czasami staje się
- ¹¹ zacofanej
- ¹² bez powodzenia próbuje
- ¹³ oświecona władza
- ¹⁴ innych krajach północnych istniał
- ¹⁵ myśliwi dążyli do tego, żeby zdobyć pomoc
- ¹⁶ władcy lasów
- ¹⁷ połączyć jego duch z swoim własnym
- ¹⁸ męstwo i szlachetność uosabiał właśnie

CZY WIESZ, ŻE...

Każde państwo oprócz hymnu, godła i flagi ma własny symbol narodowy w postaci zwierzęcia. Na przykład, symbolem Chin jest panda, Australii – kangur, a Francji – kogut. W Rosji natomiast jest to niedźwiedz – silne i potężne zwierzę.

Obraz „rosyjskiego niedźwiedzia – niemrawego, leniwego, ale posiadającego straszną i nieokiełznaną siłę”, kształtował się na Zachodzie od czasów epoki oświecenia.

W połowie XVI wieku, gdy Anglia i Księstwo Moskiewskie aktywnie nawiązywały kontakty handlowe, istniała nawet moskiewska firma, której godło zawierało dwa niedźwiedzie. Co się tyczy obrazu literackiego Rosji jako państwa niedźwiedzi, to źródłem tej kliszy jest słynny podróżnik Zilbersztejn, autor dużej książki o podróżach po Rosji. Podczas pobytu w Moskwie był świadkiem kilku surowych zim, gdy niedźwiedzie wychodziły z lasów, pojawiały się w wioskach i miastach, atakowały ludzi. Obecnie nadal krąży stereotyp, że w Rosji rzekomo po ulicach chodzą niedźwiedzie. Takie wyobrażenie pochodzi właśnie z tamtych czasów. Wówczas to jeszcze nie miało charakteru kampanii propagandowej, lecz po prostu odzwierciedlało fakt, że na wschód od Łaby – mróz, zimno i mieszka nieznaną naród zawinięty w niedźwiedzie skóry, który również ma władców. Nie należy zapominać, że niedźwiedz to totem znany wielu plemionom pogańskim: Germanom, Celtom, Słowianom z pogańskiego okresu Rusi Kijowskiej. Dopiero po przyjęciu chrześcijaństwa niedźwiedz zaczął uosabiać dzikość, brutalność i inne negatywne zjawiska.

Można uznać, że polityzacja rozpoczęła się w czasach popiotrowych, gdy Rosja dała o sobie znać i stała się jednym z czołowych mocarstw europejskich. Rosja była przedstawiana jako szybko rozwijające się i, jak wówczas uważano, drapieżne i agresywne państwo. Piotr I zamienił ją w imperium, zdobyła odpowiedni status. Pozostałe państwa europejskie zaczęły widzieć w niej konkurentkę. Zapoczątkowało to masowe publikacje ulotek, gazet, pamfletów lub karykatur, w których obraz niedźwiedzia już symbolizował dzikość Rosji.

Z punktu widzenia jednego z państw Zachodu Rosja miała pozytywny wizerunek, jak było to w czasach I wojny światowej, były tam chętnie malowane niezłośliwe karykatury przedstawiające silnego, niepohamowanego drapieżnika, który walczy z wrogami. Ten wizerunek był powszechnie wykorzystywany, dopóki Rosja pozostawała w składzie Ententy. Po rewolucji październikowej negatywny wizerunek niedźwiedzia odziedziczyli komuniści, był szeroko wykorzystywany w czasach międzywojennych, np. przez polską propagandę w okresie przedwojennym.

Według słów Aleksandra Zimowskiego, tylko bardzo potężny i silny naród mógł sobie pozwolić na symbol w postaci niedźwiedzia. Przecież niedźwiedź jest silny, inteligentny i potrafi się obronić. Psychologicznie odpowiada to obecnemu wizerunkowi Rosji na arenie międzynarodowej. Rosji, która zawsze dążyła do zwycięstwa^{XII}.

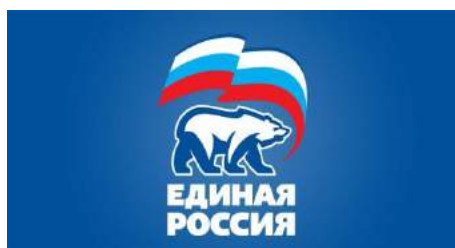
CZY WIESZ, ŻE...

Popularyzowanie niedźwiedzia jako marki Rosji, na przekór zachodniemu wizerunkowi, rozpoczęło się 12 lat temu. Wówczas, w przededniu wyborów 1999 roku, pojawiło się na logo Międzyregionalnego Ruchu Jedność (*Межрегиональное движение Единство – Медведь*), a następnie przeflancowano je do symboliki partii Jedna Rosja, utworzonej w rezultacie połączenia Jedności z blokiem Ojczyzna – Cała Rosja w 2003 roku (fot. 10).

W ten sposób na rosyjskiej arenie politycznej niedźwiedź stał się postacią niezwykle ważną. Jedna Rosja (właściwsze byłoby tłumaczenie nazwy tej partii jako Zjednoczona Rosja) starała się maksymalnie rozpowszechnić ten symbol. Walka o młode serca przejawiała się m.in. w działalności międzyregionalnego ruchu Miszki (Misie), skupiającego dzieci w wieku od 8 do 15 lat (fot. 11). Jego aktywiści w 2007 roku zwrócili się do Władimira Putina z prośbą, by stał się liderem ruchu, ponieważ jest on najważniejszym misiem Rosji.

W tym samym roku pojawił się projekt Multirossiji – serii animowanych filmów, w których miś z plasteliny przedstawiał dzieciom różne regiony kraju. Grupa Nowi Ludzie zaproponowała, by 2008 roku ogłosić Rokiem Niedźwiedzia. Jej zdaniem niedźwiedź – jako wyraziciel siły i pewności siebie – jest rzeczywistym symbolem Rosji i strażnikiem jej państwowości. Młodzież Jednej Rosji stworzyła ruch Barłóg, którego celem stała się popularyzacja zawołania kibiców sportowych „Naprzód Rosjo!” (fot. 12).

W tym kierunku zmieniono herb Republiki Maryjskiej. Teraz jest to niedźwiedź z mieczem i tarczą, zaś logotypem omskiej obłasti (województwa) stała się niedźwiedzia łapa^{XIII}.

I.7. Самовар. Samowar

Самовар (fot. 13) был не обычной принадлежностью домашнего хозяйства¹, а своеобразным олицетворением достатка, семейного уюта, благополучия². Его включали в девичье приданое³, передавали по наследству⁴, дарили.

Многие считают⁵, что самовар – истинно русское изобретение⁶. Однако устройства⁷, подобные самовару, были известны ещё в античные времена⁸. А в Китае даже был прибор⁹, напоминающий¹⁰ самовар.

Русская чайная машина¹¹, как её называли в Западной Европе¹², впервые¹³ появилась в России в период правления¹⁴ Петра I (Первого).

Своим появлением самовар обязан чаю¹⁵. В Россию чай был завезён¹⁶ в XVII (семнадцатом) веке из Азии и применялся в то время¹⁷ как лекарство среди знати¹⁸.

В XVIII (восемнадцатом) веке на Урале и в Туле появились самовары-кухни, которые представляли собой братину¹⁹, разделённую на три части²⁰: в двух варились пища, в третьей – чай²¹.

Где и когда появился первый самовар? Кто его изобрёл²²? Неизвестно²³. Известно лишь, что отправляясь²⁴ на Урал в 1701 (тысяча семьсот первом) году, тульский кузнец-промышленник²⁵ И. Демидов захватил с собой искусных рабочих²⁶, медных дел мастеров²⁷. Возможно, что уже тогда²⁸ в Туле изготавливались²⁹ самовары.

Во времена³⁰ Петра Великого на Урале началось небывалое развитие промышленности³¹, строилось огромное количество³² медеплавильных и металлургических заводов³³. Вот на одном из таких заводов³⁴ и начали производство бытовой посуды из меди для населения³⁵.

Первое упоминание³⁶ самовара в исторических документах датируется³⁷ 1746 (тысяча семьсот сорок шестым) годом, но назвать точную³⁸ дату и место, где появился первый самовар, невозможно³⁹.

Вначале⁴⁰ самовары изготавливались из красной (чистой) и зелёной меди, мельхиора⁴¹, а позже стали использовать более дешёвые сплавы⁴² типа лагуни⁴³. Встречались⁴⁴ самовары и из драгоценных металлов⁴⁵ – золота и серебра. Формы самовара также были очень разнообразны⁴⁶, и в одной только Туле их насчитывалось более⁴⁷ 150 (ста пятидесяти) видов.

Сегодня в жизни современного⁴⁸ человека самовар не является обязательным⁴⁹ атрибутом, который должен находиться⁵⁰ на столе, когда вся семья собирается вместе⁵¹. Скорее, он представляет собой диковинку⁵², которую довольно часто приобретают как элемент интерьера^{53XIV}.

¹ zwykłym akcesorium gospodarstwa domowego
² ale specyficznym uosobieniem dostatku, domowego zacisza, dobrobytu
³ wchodził w skład posagu panny młodej
⁴ był dziedziczony
⁵ wielu uważa
⁶ prawdziwie rosyjski wynalazek
⁷ jednak urządzenia
⁸ były znane w czasach antycznych
⁹ w Chinach nawet było urządzenie
¹⁰ przypominające
¹¹ rosyjska maszyna do herbaty
¹² jak go nazywano w Zachodniej Europie
¹³ po raz pierwszy
¹⁴ za panowania
¹⁵ zawdzięcza herbacie
¹⁶ sprowadzona
¹⁷ stosowano w tamtych czasach
¹⁸ wśród arystokracji
¹⁹ które były naczyniem
²⁰ podzielonym na 3 części
²¹ w dwóch gotowano potrawy, w trzeciej – parzono herbatę
²² wynalazł
²³ nie wiadomo
²⁴ wiadomo tylko, że wyruszając
²⁵ kowal-przemysłowiec
²⁶ zabrał ze sobą wprawnych robotników
²⁷ specjalistów od wytopu miedzi
²⁸ możliwe, że już wtedy
²⁹ w Tule wytwarzano
³⁰ w czasach
³¹ niespotykany rozwój przemysłu
³² budowano olbrzymią ilość
³³ zakładów wytopiania miedzi i hutniczych
³⁴ w jednym z takich zakładów
³⁵ zaczęto produkcję dla ludzi naczyń dla gospodarstwa domowego z miedzi
³⁶ pierwsza wzmianka dotycząca
³⁷ jest datowana
³⁸ ale określenie dokładnej
³⁹ nie jest możliwe
⁴⁰ początkowo
⁴¹ wytwarzano z czerwonej (czystej) i zielonej miedzi, miedzioniklu
⁴² potem zaczęto wykorzystywać tańsze stopy

⁴³ mosiądu
⁴⁴ bywały
⁴⁵ szlachetnych metali
⁴⁶ różnorodne
⁴⁷ istniało ponad
⁴⁸ obecnie w życiu
współczesnego
⁴⁹ nie jest obowiązkowym
⁵⁰ który powinien
znajdować się
⁵¹ cała rodzina zbiera się razem
⁵² raczej jest ciekawostką
⁵³ którą dość często
nabywa się jako element
wystroju wnętrz

CZY WIESZ, ŻE...

Samowary co niektórzy znamy z własnego dzieciństwa lub z domów naszych babć. Historia tego urządzenia w Rosji nabiera rozpędu wraz z popularyzacją picia herbaty, która na samym początku pojawienia się w tym kraju była bardzo droga, luksusowa, a czas jej sprowadzenia wynosił około 6 miesięcy. Z czasem, wraz z rozwojem komunikacji i obniżeniem się kosztów transportu, herbata stała się powszechnie pita wśród wszystkich warstw społeczeństwa, najpierw jako napój leczniczy, później poczęstunek w gronie rodziny, przyjaciół.

Oczywiście wcześniej istniały podobne, prymitywniejsze urządzenia tego typu, ale samowar w znanym nam wydaniu (i powiązany z piciem herbaty) powstał właśnie pod koniec XVIII wieku. Wynalazek ten przypisuje się Fiodorowi Lisyncynowi, mieszkańcowi Tuły, który trudnił się na co dzień zbrojarstwem. On to właśnie skonstruował metalowy kociołek podgrzewany za pomocą węgla, który tak bardzo wpłynął na rozprzestrzenienie się specyficznego sposobu picia herbaty w Rosji. Wkrótce, podobnie jak to było z matrioszką, zaczęto powielać jego pomysł i samowary masowo trafiały do rosyjskich domów (wraz z herbatą).

Rytuał parzenia herbaty w samowarze miał ogromne znaczenie, herbaty nie robiło się gdzieś w ukryciu, ale właśnie stawiano samowar na środku stołu, tak aby każdy mógł cieszyć oko zachodzącym procesem i pięknem samego samowaru.

Podróżnicy od zawsze podkreślali smak i jakość herbaty pitej w Rosji, a to dlatego, że była ona do niej sprowadzana drogą lądową, a nie morską – niepoddana działaniu wilgoci nie tylko smakowała lepiej, ale również jej właściwości były cenniejsze. I do dziś w Rosji podkreśla się przede wszystkim walory zdrowotne herbaty.

Samowar wraz z pojawieniem się elektryczności przeszedł ewolucję, stając się czajnikiem o wyglądzie samowara, ale do dnia dzisiejszego używa się tych starych, już zabytkowych, można także nabyć te tradycyjne w wielu sklepach, z tym że niektóre są naprawdę drogie, ceny dochodzą do kilkudziesięciu tysięcy złotych!

Największe w Rosji muzeum samowarów znajduje się w mieście Gorodiec. Kolekcja liczy kilkaset sztuk samowarowych perełek o rozmaitych kształtach, kolorach, rozmiarach, wykonanych z różnych metali, pochodzących z różnych miast i wieków. Poza tym muzeum samowarów odwiedzić można również w Tule, ich prawowitej stolicy. W Polsce też można natknąć się okazjonalnie na wystawy samowarów rosyjskich.

Wspaniały zwyczaj, piękny rytuał stworzony z tak prostego zjawiska, jak picie herbaty. Dziś już nikt takich wynalazków nie odkrywa, czasy się zmieniły, ale dla niektórych ta tradycja wciąż pozostaje magiczna i wyjątkowa, nadal pielęgnowana. Kiedy za oknem taka pogoda jak dziś, nie ma nic lepszego na świecie niż filiżanka herbaty z samowaru, a do tego tulski piernik... no i dobre towarzystwo^{XV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Jak większość rozmaitych wynalazków, samowar miał swoich poprzedników. Było to przede wszystkim chińskie ho-go, w którym jednak w odróżnieniu od samowaru podawano zupę (a nie parzono herbatę). Podobne naczynia do podgrzewania wody i przyrządzania gorących posiłków znane były także w starożytnym Rzymie. Pierwsze samowary, zarówno pod względem konstrukcji jak i zewnętrznego wyglądu, najbardziej przypominały XVIII-wieczne angielskie przyrządy do gotowania wody.

Według legendy samowar pojawił się w Rosji w czasach Piotra I. Car często bywał w Holandii, skąd czerpał inspiracje i przywoził do Rosji rozmaite pomysły i przedmioty. Wśród nich miał być też samowar. Pod koniec XVIII stulecia rosyjski samowar miał już swój niepowtarzalny kształt i mechanizm, który praktycznie nie uległ zmianie do dziś. Na przestrzeni dziejów wygląd samowarów zmieniał się nieznacznie w zależności od obowiązującej mody. Początkowo urządzenia te odznaczały się cechami stylu rokoko, później empire i modernizmu. Wnętrze samowaru pozostawało jednak bez zmian.

Początkowo samowarami posługiwano się przede wszystkim podczas podróży, dlatego też pierwsze samowary były niewielkie i miały odcepiane nóżki. Największą popularnością cieszyły się samowary o pojemności 3-8 l, ale produkowano też większe – nawet 15 l. Ciekawostką jest fakt, że w tamtych czasach cena samowaru zależała od jego wagi – im był cięższy, tym droższy.

W 1766 roku w Moskwie A. Szmakow uruchomił pierwszą fabrykę samowarów. W przededniu Wojny Ojczyźnianej 1812 roku największym przedsiębiorstwem produkującym samowary była fabryka Piotra Silina, znajdująca się w guberni Moskiewskiej. Rocznie wytwarzano tam ok. 3000 samowarów. Jednak w połowie XIX wieku to odległa o 180 km Tuła zyskała miano „stolicy samowarów”. Tam masowa produkcja samowarów rozpoczęła się pod koniec XVIII wieku, gdy ślusarz Licisyn otworzył swój niewielki warsztat przy ulicy Sztykowej. W XIX wieku działało w Tule już ponad 80 zakładów produkujących samowary.

Z czasem fabryk powstało tako dużo, że dla odróżnienia samowary zaczęto znakować symbolami poszczególnych zakładów. Tulskie samowary szybko zyskały sławę w całym kraju. Rokrocznie na przełomie maja i czerwca „herbaciane maszyny” spławiano po Ocie aż do Niżnego Nowogrodu, gdzie odbywały się słynne jarmarki. Najwięksi producenci otwierali swoje sklepy w Moskwie, Petersburgu i innych dużych miastach.

Aby przyrządzić w samowarze herbatę należy napęlić go wodą i włożyć paliwo do komina. Najlepszym paliwem dla samowaru jest węgiel drzewny, drewno i szyszki sosnowe. Przy małym zużyciu paliwa woda w samowarze zagotowuje się szybko i długo trzyma ciepło. Po zagotowaniu na górze należy umieścić imbryczek do esencji. We współczesnych samowarach o pojemności 4,5-7 l woda powinna zagotować się po ok. 30 min. Następnie imbryczek należy wyparzyć, zalać herbatę do wysokości 1/4 pojemności i ponownie postawić na samowar. Po ok. 3-5 min dopełniamy imbryk wodą i czekamy jeszcze kilka minut, po czym rozlewamy herbatę do filiżanek lub szklanek z koszyczkiem. Herbatę można podawać z konfiturą lub kostkami cukru.

Dawniej, aby przyrządzić herbatę trzeba było „nastawić” samowar. W tym celu do specjalnej przymocowanej do samowaru rury nakładano węgiel. Następnie na rurze umieszczano kalosz i rozdmuchiowano żarzące się węgielki.

Dzięki swojej formie wzmacniającej rezonans samowar posiada niezwykłą umiejętność wydawania dźwięków. Dźwięki te dokładnie oddają stadium gotowania, które osiąga woda. W pierwszym stadium samowar śpiewa, w drugim – szumi, a w trzecim – bulgoce.

Panuje powszechne przekonanie, że herbata z samowaru jest smaczniejsza niż z czajnika. Dlaczego? Otóż samowar zmiękcza twardą wodę. Podczas wrzenia nierozpuszczalne węglany odkładają się na ściankach komina i korpusu samowaru, a część osiada na dnie. Z tego powodu producenci samowarów nigdy nie umieszczają kranu przy samym denku.

Pyzaty krągły samowar jest bohaterem wielu przysłów i powiedzeń. Śpiewano o nim piosenki, opowiadano bajki. O biesiadach przy samowarze pisali najwybitniejsi rosyjscy pisarze i poeci. Żadne święto i żadna uroczystość nie mogły obejść się bez gorącej herbaty z samowara, który na stałe wszedł do rosyjskiej kultury i stał się ważnym elementem folkloru^{XVI}.

I.8. Тройка. Trojka

Самое понятие «тройка» (fot. 14) окончательно сложилось¹ к XVIII (восемнадцатом) веку. До этого времени существовали повозки² одноколенные и «одвуконь», «о двух конях», могла быть и тройка, но без специальной упряжи³.

Тройка – весьма скоростной экипаж⁴. Уверенная, мощная, спокойная коренная⁵. Она могла развивать до 50 (пятидесяти) километров в час⁶. И это единственная в мире⁷ подобная комбинация.

Тройка была одновременно и городским, и деревенским⁸ экипажем – но в любом случае народным⁹.

Тройки бывали богато украшены¹⁰. Очень старательно «наряжали» тройку для свадеб¹¹ и других торжественных случаев^{12XVII}.

Есть¹³ версия, что тройка была позаимствована государственными службами¹⁴ из тайных «лошадных»¹⁵ культов, посвященных Илье Пророку¹⁶, которые испокон веков¹⁷ практиковались в некоторых местностях Севера¹⁸ Руси. Каждый год в Ильин день устраивались ритуальные скачки¹⁹ на тройках, которые символизировали «колесницу огненную и коней огненных»²⁰, что вознесли Илию на небо²¹.

Трочная упряжь использовалась²² в курьерской службе. В конце²³ XVIII (восемнадцатого) века на тройке стали перемещать²⁴ и важных пассажиров.

Почти²⁵ каждая тройка имела уникальное звучание.²⁶ Интересно²⁷, что в некоторых местах²⁸ России считалось, что прокатившись на «громкой»²⁹ тройке, человек способен избавиться³⁰ от насланных ведьмами и колдунями заклятий³¹. Считалось, что чаще всего³² недобрые люди наводят порчу на свадьбах³³, поэтому поездка новобрачных³⁴ на тройке с бубенцами³⁵ стала непременным свадебным обрядом^{36XVIII}.

¹ ostatecznie ukształtowało się
² przedtem istniały powozy
³ uprzęży
⁴ jest dość szybkim powozem
⁵ pewna, mocna, spokojna i rdzenna
⁶ na godzinę
⁷ jedyna na świecie
⁸ jednocześnie i miejskim i wiejskim
⁹ ale w dowolnym przypadku ludowym
¹⁰ zdobione
¹¹ bardzo starannie zdobiono na wesela
¹² innych uroczystościach
¹³ istnieje
¹⁴ została zapożyczona przez państwowe służby
¹⁵ tajnych konnych
¹⁶ Prorokowi Eliaszowi
¹⁷ od zarania wieków
¹⁸ miejscowościach Północnej
¹⁹ urządzano rytualne wyścigi
²⁰ „ognisty rydwan i ogniste konie”
²¹ które uniosły Eliasza do nieba
²² uprzęż z trzech koni
²³ była wykorzystywana pod koniec
²⁴ zaczęto przewozić
²⁵ prawie
²⁶ brzmienie
²⁷ co ciekawe
²⁸ niektórych miejscowościach
²⁹ że jadąc „głośną”
³⁰ jest zdolny uwolnić się
³¹ od czarów rzuconych przez wiedźmy i magów
³² uważano, że najczęściej rzucają uroki na weselach
³³ dlatego przejażdżka młodej pary
³⁴ bubiencami
³⁵ stała się nieodłącznym
³⁶ obrzędem weselnym

CZY WIESZ, ŻE...

Bubieniec – niewielka, kulista, wykonana zwykle z metalu dzwoniąca forma, z małą, swobodną kulką w środku, uderzającą w metal i pełniącą przez to funkcję serca dzwonu. Bombkowata forma zwykle ma niewielką szczelinę, aby dźwięk rozchodził się na zewnątrz, jednak na tyle wąską, aby uderzająca kulka nie wypadła. W Polsce bubieniec określane są zwykle jako dzwoneczki, różnią się jednak zasadniczo od dzwoneczków brakiem dzwonowatego kształtu i głuchym dźwiękiem. Występuje w różnych krajach w odmianach regionalnych jako np. dodatek do uprzęży końskiej (popularny w Rosji), również jako instrument ludowy wybijający rytm w tańcach^{XIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Trojka (ros. *тройка*) – rodzaj rosyjskiego trójkonnego zaprzęgu, stworzonego do szybkiej jazdy na długie dystanse. To jedyny na świecie zaprzęg, w którym konie poruszają się różnymi chodami. Ruch konia środkowego powinien być szybkim i równym kłusem, a koni po bokach – galopem. Taki układ pozwala zaprzęgowi osiągnąć imponującą prędkość 45-50 km/h.

Mechanizm trójkonnego zaprzęgu polega na tym, że środkowego konia idącego kłusem jakby noszą konie galopujące, przymocowane do niego wałami. Dzięki temu zwierzęta wolniej się męczą i dłużej utrzymują szybką prędkość.

Trojki pojawiły się i otrzymały swoją dzisiejszą nazwę około 200 lat temu. Pierwotnie trójkonne zaprzęgi służyły do przewozu poczty i mogły być wykorzystywane, tylko wtedy, kiedy kierowały nimi trzy osoby. Regułą było, że dwie osoby siedziały na dwóch koniach. Kuranty i dzwony pozwalano wieszać tylko na pocztowe i kurierskie zaprzęgi, przewożące ważne depesze państwowe. W czasach carskich trójkami jeździli oprócz ważnych osobistości, listonosze, straż pożarna, i wszyscy ci, którzy potrzebowali dużą prędkość na długi dystans. Często zaprzęgano trójki w czasie wesel i innych uroczystości, kiedy galopująca trojka mogła dodać splendoru ważnemu wydarzeniu.

Odpowiednimi końmi dla trojki były nieduże i niezbyt urodziwe, ale bardzo mocne konie wiackie.

Doskonale sprawdzały się w trudnych warunkach ze względu na nieduże wymagania i wytrzymałość. Najlepsza trojka, to ta, gdzie wszystkie konie dopasowane są maścią, a koń środkowy jest nieco większych rozmiarów od tych galopujących.

Obecnie trojki odzyskują popularność, dzięki odbywającym się regularnie zawodom. Po raz pierwszy konkurs na najlepszą trójkę odbył się w Moskwie w 1840 roku.

Najsłynniejszą trójką w ostatnich latach jest zaprzęg jasno-szary ze stadniny koni w Moskwie z rosyjskim kłusakiem – Aleksandritem i dwoma orłowskimi kłusakami – Prizem i Witkiem (fot. 15). Właśnie ta trójka znalazła się w czołówce programu „Wiesti” na kanale RTR (fot. 16)^{XX}.

I.9. Россия-ма́тушка (Ма́ть-Росси́я). Mateczka Rosja (Matka Rosja)

Иде́я появи́лась ещё в Дре́вней Руси¹. На пе́рвом э́тапе сло́во Ма́ть ассо́циировалось² со словосочета́нием «сы́рая земля́»³, что явля́лось⁴ ва́риантом Вели́кой Богини-ма́тери.

Начи́ная с⁵ XVI (шестна́дцатого) ве́ка, под влия́нием произведе́ний Андре́я Ку́рбского и Макси́ма Гре́ка появи́лось назва́ние Свята́я Русь, а ма́ть-земля́ приобрела́ вид⁷ Свято́русской. Иде́я развива́лась в произведе́ниях В. Тредиако́вского, Ф. Проко́повича, М. Ломоно́сова и в XVIII (восемна́дцатом) ве́ке, хотя́ в те времена́⁸ ча́ще для страны́⁹ употре́блялось дру́гое симво́лическое обозна́чение – Оте́чество¹⁰.

Мно́го сде́лал для укрепле́ния¹¹ сýмвола Росси́и в же́нском о́блике¹² и Пе́тр I (Пе́рвый). На ли́чной печа́ти¹³ ца́ря бы́ло изображе́ние¹⁴ Петра́, ва́яющего ста́тую¹⁵ Росси́и – же́нщину¹⁶, у кото́рой в рука́х держа́ва и ски́петр¹⁷, на голо́ве коро́на, а на плеча́х ма́нтя¹⁸. Кста́ти, тако́й сюже́т придума́л¹⁹ сам ца́рь, име́я в виду́, наве́рное²⁰, миф о Пигмалио́не и Галате́е.

Оте́чественная война́²¹ 1812-го (ты́сяча восемьсо́т двена́дцатого) вско́лыхнула́ настоя́щую волну́ наро́дного сопроти́вления²² францу́зской а́рмии захва́тчиков²³. О́браз Ро́дины ассо́циировался у защи́тников²⁴ с же́нщиной-ма́терью²⁵, что воплоти́лось в меда́ли «Наро́дное ополче́ние»²⁶ (fot. 17) (1816 [ты́сяча восемьсо́т шестна́дцать]). На ней изображе́на²⁷ Росси́я, вруча́ющая ору́жие своим защи́тникам – сыновья́м²⁸.

Э́то сыгра́ло на руку́ вла́стям во времена́²⁹ револю́ции. В Ца́рицыном мона́стыре сохрани́лось изображе́ние³⁰, на кото́ром бунто́вщики бегу́т в стра́хе от же́нщины-ма́тери³¹ с мечо́м. После́ Октя́брьских собы́тий³² Бе́лое дви́жение уси́лило³³ как визуа́льную пропа́нду, так и ритори́ку, призы́вая к битве́ с угнета́телями³⁴ Ро́дины. Росси́я-ма́тушка изобража́лась со связа́нными рука́ми³⁵, нужда́ющейся в по́мощи³⁶ своих сынове́й и защи́те Ца́ря-ба́пошки³⁷. Именно́ по́этому большеви́ки отказа́лись от существующе́го³⁸ сýмвола, верну́вшись к нему́ то́лько³⁹ в 30-е (тридцáтые) го́ды.

Вла́сти испо́льзовали⁴⁰ поня́тие Отчи́зна, но воплощё́нный в иску́стве и литерату́ре о́браз⁴¹ Ма́тери приме́нительно к стране́⁴² был столь узнава́емым и счита́емым⁴³, что возвра́щение к нему́ ста́ло лишь де́лом вре́мени⁴⁴. Уже́ в приви́тственной телегра́мме чело́скинцам⁴⁵ те бы́ли на́званы досто́йными сыновья́ми вели́кой Ро́дины⁴⁶. Э́то положи́ло нача́ло⁴⁷ синте́зу поня́тий Ро́дина и Револю́ция.

В го́ды Вели́кой Оте́чественной⁴⁸ о́браз ма́тери воплоти́лся⁴⁹ в плака́те Ира́клия То́йдзе, ста́вшем сýмволом эпо́хи (fot. 18). В Ро́дине-ма́тери видны́ не то́лько страда́ния⁵⁰ и си́ла, но и призы́в – обра́щение к чу́вству долга́⁵¹. В фи́льмах и литерату́рном твóрчестве⁵² она́ представля́лась уязви́мой, опале́нной война́й⁵³, в мемори́алах и па́мятниках – скорбя́щей⁵⁴, а в скульпту́ре на Мама́евом курга́не⁵⁵ (fot. 19) – вои́тельницей, спосо́бной пове́сти за собо́й⁵⁶.

¹ Starej Rusi
² kojarzyło się
³ ze związkiem wyrazowym „surowa ziemia”
⁴ było
⁵ począwszy od
⁶ pod wpływem dzieł
⁷ otrzymała postać
⁸ chociaż w tamtych czasach
⁹ częściej dla kraju
¹⁰ używano drugiego symbolicznego oznaczenia – Ojczyzna
¹¹ wiele uczynił dla umocnienia
¹² w postaci kobiety
¹³ osobistej pieczęci
¹⁴ wizerunek
¹⁵ rzeźbiącego posąg
¹⁶ kobiety
¹⁷ miała w rękach jabłko i berło
¹⁸ na ramionach peleryna
¹⁹ nawiąsem mówiąc, taki motyw wymyślił
²⁰ mając na myśli, zapewne
²¹ Wojna Ojczyźniana
²² wzbudziła prawdziwą falę narodowego sprzeciwu wobec
²³ najeźdźców
²⁴ Wizerunek Ojczyzny kojarzył się obrońcom
²⁵ z kobietą-matką
²⁶ co zostało odzwierciedlone na medalu „Pospolite Ruszenie”
²⁷ pokazana jest
²⁸ wręczająca broń swoim obrońcom – synom
²⁹ to było na rękę władzom podczas
³⁰ w klasztorze w Carycynie zachował się wizerunek
³¹ buntownicy uciekają ze strachem od kobiety-matki
³² po rewolucji październikowej
³³ ruch białych wzmocnił
³⁴ nawołując do walki z ciemiężcami
³⁵ Rosja-mateczka była pokazywana ze związanymi rękoma
³⁶ potrzebująca pomocy
³⁷ w obronie Cara-ojczulka
³⁸ właśnie dlatego bolszewicy zrezygnowali
³⁹ powrócili do niego dopiero
⁴⁰ władze wykorzystały ucieleśniona w sztuce i literaturze postać
⁴² w stosunku do kraju
⁴³ był na tyle rozpoznawalny i czczony

Росси́я-ма́тушка – о́собый сѣмвол для жи́телей страны́⁵⁷. Име́ющий⁵⁸ веко́вую исто́рию, он воспѣ́т лу́чшими⁵⁹ предста́вителями культу́ры.

Во́т поче́му испокон веко́в⁶⁰ Росси́ю называ́ют ма́тушкой⁶¹. Э́то и по́литика, и сѣмвол, и поэ́тическое сравне́ние⁶². Но гла́вное – э́то наро́дная безграницна́я лю́бовь⁶³ к своѣ́й стране́, язы́ку, культу́ре, исто́рии^{64XXI}.

⁴⁴ powrót do niego był tylko kwestią czasu
⁴⁵ już w telegramie powitalnym do zwolenników Czeluskina
⁴⁶ ci zostali określani godnymi synami wielkiej Ojczyzny
⁴⁷ to dało początek
⁴⁸ w latach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (II wojny światowej)
⁴⁹ postać matki została ucieleśniona
⁵⁰ widać nie tylko cierpienia
⁵¹ ale i nawołanie – zwracanie się do poczucia obowiązku
⁵² utworach literackich
⁵³ była pokazywana jako wrażliwa, spalona wojną
⁵⁴ w memoriałach i pomnikach – jako bolejąca
⁵⁵ w rzeźbie – jak na Kurhanie Mamaja
⁵⁶ wojowniczką, zdolną do poprowadzenia za sobą
⁵⁷ jest szczególnym symbolem dla mieszkańców kraju
⁵⁸ mający
⁵⁹ opiewana przez najlepszych
⁶⁰ oto dlaczego
⁶¹ mateczką
⁶² porównanie poetyckie
⁶³ narodowa
bezgraniczna miłość
⁶⁴ do swojego kraju, języka, kultury, historii

CZY WIESZ, ŻE...

Pigmalion był królem Cypru, który zamiast zajmować się rządem, poświęcił się rzeźbie. Wyrzeźbił kobietę tak piękną, jakiej nie było jeszcze na ziemi i zakochał się w niej. Od tego czasu strasznie cierpiał, gdyż marmur nie mógł odwzajemnić jego uczuć. Afrodyta, widząc co się dzieje, postanowiła ożywić posąg, który odtąd otrzymał imię Galatea. Pigmalion uczynił Galateę swoją żoną i królową. Z ich związku narodził się syn Pafos, który gdy dorósł, założył miasto o swoim imieniu. Zbudował w nim wspaniałą świątynię ku czci bogini Afrodyty^{XXII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Biali – zbiorcze określenie ruchów politycznych i sił zbrojnych działających podczas wojny domowej w Rosji w latach 1917-1923, walczących z komunistami (bolszewikami) i ruchami ich wspierającymi, mających na celu przywrócenie poprzedniego systemu ekonomicznego i politycznego. Biali określane są także jako Biała Armia (ros. *Белая Армия*), Biała Gwardia (*Белая гвардия*) lub Biały Ruch (*Белое движение*), lecz nie stanowili oni jednej organizacji, a poszczególne formacje działające w różnych częściach kraju nosiły różne nazwy. Nazwa „biali” powstała jako przeciwieństwo przyjętej przez komunistów symboliki związanej z kolorem czerwonym.

Armie białych były dowodzone przez dawnych carskich generałów, sprzeciwiających się przewrotowi bolszewickiemu i komunistycznemu rządowi. Ze względu na zamordowanie cara Mikołaja II i jego rodziny, biali nie posiadali nikogo, kto byłby w stanie pokierować działaniami wszystkich części, przy tym poszczególni liderzy mieli samodzielne ambicje polityczne^{XXIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Nazwa „**wielka wojna ojczyzniana**” została użyta po raz pierwszy w przemówieniu radiowym Stalina z 3 lipca 1941 roku, w którym odwołał się on do patriotyzmu narodów tworzących ZSRR w obliczu ataku państw faszystowskich. Termin ten odnosi się jedynie do walk ZSRR z III Rzeszą i jej sojusznikami – Włochami, Węgrami, Rumunią, Finlandią, Słowacją i Chorwacją.

Nomenklatury tej użyto z dwóch powodów – jako oznaczenia nowej fazy konfliktu zbrojnego (ZSRR ówczesnie oficjalnie nie przyznawał się do uczestnictwa w II wojnie światowej) oraz w celach propagandowych – ciąg słów wyrażał nie tylko walkę Sowietów, ale i jej narodowy, powszechny, uniwersalny charakter, co miało mobilizować ludność do aktywnego uczestnictwa w obronie kraju.

Termin ten nie obejmuje natomiast współpracy militarnej i gospodarczej z III Rzeszą od paktu Ribbentrop-Mołotow (23 sierpnia 1939 roku) do 22 czerwca 1941 roku – aneksji wschodniej części Polski, zagarnięcia Litwy, Łotwy i Estonii, a następnie (w ramach tzw. wojny zimowej) napaści ZSRR na Finlandię, a także zagarnięcia wschodniej części Rumunii oraz okresu po 9 maja 1945 roku (wojny z Japonią, do której ZSRR przystąpił 8 sierpnia 1945). Nazwa „wielka wojna ojczyzniana” nawiązywała do wojny 1812 roku (ros. *Отечественная война 1812 года*)^{XXIV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Kurhan Mamaja (zwany także wzgórzem 102) to najwyższe wzniesienie w **Wolgogradzie** (dawny **Stalingrad**), na którym znajduje się nekropolia i zarazem miejsce pamięci radzieckich żołnierzy poległych w bitwie o Stalingrad. Batalia ta zakończyła się całkowitym pokonaniem i zniszczeniem niemieckiej 6 Armii co było przełomowym momentem II Wojny Światowej. To właśnie po tej bitwie inicjatywa wojenna przeszła w ręce Związku Radzieckiego i aliantów. W czasie działań wojennych Kurhan Mamaja stanowił najważniejszy strategiczny punkt miasta z którego można było kontrolować rzekę Wolgę. Stoczono o niego tak wiele potyczek, że po wojnie w 1 metrze kwadratowym ziemi pochodzącej z kurhanu można było znaleźć nawet do tysiąca odłamków i naboí. W latach 1963-1967 pod kierownictwem architekta Jewgienija Wuczeticza wybudowano na wzgórzu zespół architektoniczny, którego głównym elementem jest przeszło 80-metrowa statua **Matki Ojczyzny**, przedstawiająca postać wzywającej do walki kobiety trzymającej w ręku miecz^{XXV}.

II. Русское декоративно-прикладное искусство. Rosyjska sztuka dekoracyjno-użytkowa

II.1. Хохлома. Chochłoma

Хохлома (fot. 20) – старинный русский народный промысел, родившийся¹ в XVII (семнадцатом) веке в селе² Хохлома Нижегородской области³. Представляет собой декоративную роспись⁴ деревянной посуды и мебели⁵.

Роспись выглядит ярко, несмотря⁶ на тёмный фон. Для создания⁷ рисунка используются такие цвета, как красный, жёлтый, оранжевый, немного зелёный и голубой⁸. Также в росписи всегда присутствует золотой цвет⁹.

Традиционные элементы Хохломы – красные сочные ягоды рябины и земляники, цветы и ветки¹⁰. Также часто встречаются птицы, рыбы и звери¹¹.

Предполагают¹², что хохломская роспись возникла¹³ на левом берегу Волги, в деревнях¹⁴ Большие и Малые Бездели, Мокушино, Шабашы, Глибино, Хрящи. Деревня Хохлома была крупным¹⁵ центром сбыта, куда свозили готовые изделия¹⁶, отсюда и пошло название росписи¹⁷.

По наиболее распространённой¹⁸ версии, уникальный способ окраски деревянной посуды¹⁹ «под золото» в лесном Заволжье и само рождение промысла приписывалось старообрядцам²⁰. В свою очередь²¹, местные мастера отменно владели токарным делом²², передавали из поколения в поколение навыки изготовления посудных форм²³, искусство объёмной резьбы²⁴.

Но есть²⁵ документы, свидетельствующие о другом²⁶. Способ имитации позолоты на дереве, родственной²⁷ хохломскому, использовался нижегородскими ремесленниками¹⁸ в окраске деревянной посуды¹⁹ ещё до появления старообрядчества^{20xxvi}.

¹ rzemiosło ludowe, które narodziło się

² wiosce

³ obwodzie niżegorodzkiem

⁴ są to malowidła

dekoracyjne

⁵ drewnianych naczyń i mebli

⁶ malowidła wyglądają

wyrażenie pomimo

⁷ do stworzenia

⁸ wykorzystuje się takie

kolory jak czerwony,

żółty, pomarańczowy,

trochę zielonego i niebieski

⁹ zawsze jest obecny kolor złoty

¹⁰ czerwone soczyste owoce

jarzębiny i poziomki,

kwiaty i gałązki

¹¹ często spotyka się ptaki,

ryby i zwierzęta

¹² przypuszcza się

¹³ powstała

¹⁴ wioskach

¹⁵ wielkim

¹⁶ dokąd zwożono gotowe

wyroby

¹⁷ stąd wzięła się nazwa

malowideł

¹⁸ według najpopularniejszej

¹⁹ malowania naczyń

drewnianych

²⁰ narodzenie się

rzemiosła przypisuje się

staroobrzędowcom

²¹ z kolei

²² lokalni mistrzowie

znakomicie posługiwali

się tokarstwem

²³ umiejętności

wytwarzania form naczyń

²⁴ sztukę przestrzennego

rzeźbienia

²⁵ ale istnieją

²⁶ świadczące o czymś innym

¹⁷ zbliżony do

¹⁸ był wykorzystywany

przez niżegorodzkie

rzemieślników

¹⁹ w malowaniu naczyń

drewnianych

²⁰ jeszcze przed

pojawieniem się

staroobrzędowców

CZY WIESZ, ŻE...

Pierwotnie większość takich przedmiotów wytwarzali z drewna miejscowi rzemieślnicy. Malowanie ich we wzory znane jest jako *chochloma*.

Rosjanie od wieków używali drewnianych naczyń: misternie rzeźbionych i malowanych mis, czarek oraz łyżek. Zwykle dekorowali je motywami roślinnymi i zwierzęcymi. W wyrobach określonego stylu specjalizowała się nieraz cała wieś.

Rzemiosłem tym wieśniacy zajmowali się podczas długich mroźnych zim, gdy w gospodarstwie nie było zbyt wiele pracy. Jeszcze dwa wieki temu w niektórych miejscowościach zapewniało to spore dochody. Na przykład w pewnym okresie wszyscy mieszkańcy Siemionowa przerwali się z uprawy roli na produkcję takich drewnianych przedmiotów – rocznie wytwarzali ich prawie 2 mln.

Wieśniacy z okolic Niżniego Nowogrodu opracowali technikę uzyskiwania twardej, złocistej powłoki swoich wyrobów. Malowali je termoodpornymi farbami i lakierami własnej produkcji, a następnie poddawali działaniu wysokiej temperatury w piecu. Dzięki temu srebrzysta powierzchnia naczyń przybierała równomierny złocisty odcień. Ten proces technologiczny w dalszym ciągu stosowany jest w fabrykach nieopodal Niżniego Nowogrodu.

Wśród wzorów typowych dla tej sztuki można wymienić kwiaty i inne rośliny rosyjskich lasów i łąk, a także ptaki i ryby. Częstym motywem są wijące się źdźbła traw oraz liście przeplecione owocami, zwykle różnymi jagodami. Dominujące barwy to czerwień, czerń, złoto i zieleń. Dzięki wyrobom w stylu *chochloma* wiele stołów na świecie zdobią przedmioty oddające koloryt rosyjskiej wsi^{XXVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Starobrzędowcy, starowierzy, starowiercy – wyznanie powstałe wskutek rozłamu w rosyjskim Kościele prawosławnym. Starobrzędowcy nie uznali reformy liturgicznej patriarchy Nikona z lat 1652-1656, upodabniającej obrzędy Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego do greckich. W ich ocenie wszelkie zmiany typowo ruskich tradycji liturgicznych były herezją i wyrzeczeniem się jedynej prawdziwej wiary.

Od połowy lat 50. XVII wieku starobrzędowcy zaczęli porzucać dotychczasowe miejsca zamieszkania i zakładać w trudno dostępnych miejscach własne kolonie; motywacją dla tego typu zachowania było przekonanie o rychłym nadejściu Antychrysta na ziemię. W 1667 roku sobór moskiewski uznał stare obrzędy za herezję. Władze kościelne i świeckie rozpoczęły masowe prześladowania starowierców, które trwały do końca XVII stulecia. Pełnię praw obywatelskich starobrzędowcy uzyskali dopiero w 1905 roku, po wydaniu przez cara Mikołaja II edyktu tolerancyjnego^{XXVIII}.

II.2. Дымковская глиняная игрушка. Dymkowskie zabawki z gliny

Самой большой известностью пользуются¹ глиняные игрушки из Дымковской слободы² (fot. 21) под Вяткой (в городе³ Кірове).

Для многих⁴ само понятие русской глиняной игрушки ассоциируется⁵ с дымковскими фигурками и свистульками⁶. Творчество дымковских мастериц⁷ уходит своими корнями в глубину веков⁸.

Самые старые образцы⁹, которые можно отнести к более раннему периоду развития¹⁰ дымковской игрушки в XIX (девятнадцатом) веке, очень редки¹¹. Они не имеют ничего общего¹² с теми яркими, многоцветными¹³ игрушками, с которыми связано наше сегодняшнее представление¹⁴ о Дымкове.

Барыни¹⁵ и дамы; военные и всадники¹⁶; барышни¹⁷ и кавалеры, гуляющие и катающиеся в лодке¹⁸; няньки-кормилицы¹⁹; водноски²⁰, доярки и наездники²¹; звери и птицы²², реальные и сказочные²³, – таковы многочисленные и разнообразные персонажи²⁴ дымковских игрушек этого и более позднего времени²⁵.

В основном, они представляют собой²⁶ отдельно стоящие фигурки; сравнительно немного²⁷ композиций, объединённых общей пластиной-основанием²⁸. Самая многочисленная²⁹ группа – игрушки-свистульки³⁰.

- ¹ największą popularnością cieszą się
- ² z Dymkowskiej Słobody
- ³ miście
- ⁴ dla wielu
- ⁵ kojarzy się
- ⁶ piszczałkami
- ⁷ twórczość dymkowskich mistrzyń
- ⁸ sięga dawnych czasów
- ⁹ najstarsze egzemplarze
- ¹⁰ można zaliczyć do najwcześniejszego okresu rozwoju
- ¹¹ są bardzo rzadkie
- ¹² nie mają nic wspólnego
- ¹³ jaskrawymi, kolorowymi
- ¹⁴ związana jest nasza dzisiejsza wizja
- ¹⁵ panie
- ¹⁶ wojskowi i jeźdźcy
- ¹⁷ panny
- ¹⁸ spacerujący i pływający łódką
- ¹⁹ nianie-karmicielki
- ²⁰ nosiwody
- ²¹ jeźdźcy
- ²² zwierzęta i ptaki
- ²³ bajkowe
- ²⁴ tacy są liczni i różnorodni bohaterowie
- ²⁵ tego późniejszego okresu
- ²⁶ głównie są to
- ²⁷ stosunkowo mało jest
- ²⁸ połączonych wspólną płytką-podstawą
- ²⁹ najliczniejsza
- ³⁰ zabawki-piszczałki

II.3. Жѳстовские подносы. Tace zųstowskie

В Россіи металліческие расписные подносы¹ как модные предметы интерьера² появились в XVIII в. (восемнадцатом веке). Одной из причин появления в русской жизни³ железных подносов, украшенных цветочной росписью⁴, было распространение традиции чаепития⁵, которая со временем⁶ утвердилась в качестве русского национального обычая⁷.

Первые подносы начали изготавливать в первой половине⁸ XVIII в. (восемнадцатого века) на уральском Нижнетагильском горном заводе промышленников Демидовых⁹. Из листового железа¹⁰ (в основном бракованного¹¹) производили посуду¹², в том числе и подносы, украшенные росписью и покрытые лаком¹³.

Прославленным центром подносного производства является¹⁴ Жѳстово (fot. 22). Подмосковный центр подносной росписи¹⁵, известный нам как¹⁶ «Жѳстовский», начал формироваться в начале¹⁷ XIX в. (девятнадцатого века) и связан с именем Осіпа Филипповича Вишнякова, который основал¹⁸ около 1825 г. (тысяча восемьсот двадцать пятого года) в деревне¹⁹ Жѳстово Московской губернии (в настоящее время Московской области²⁰) мастерскую по производству табакерок, коробочек и подносов из папье-маше²¹. В середине²² XIX в. (девятнадцатого века) мастера перешли на изготовление железных подносов²³, которые со временем вытеснили изделия²⁴ из папье-маше^{xxx}.

- ¹ metalowe tace malowane
- ² wyposaųenia wnetrz
- ³ w ųyciu Rosjan
- ⁴ zdobionych
- ⁵ malowidłami w kwiaty
- ⁶ rozpowszechnienie się
- ⁷ tradycji picia herbaty
- ⁸ z czasem
- ⁹ stała się rosyjskim
- ¹⁰ zwyczajem narodowym
- ¹¹ zaczęto produkować
- ¹² w pierwszej połowie
- ¹³ kopalni w Niųnym Tagile
- ¹⁴ przemysłowców Demidowų
- ¹⁵ blachy
- ¹⁶ głównie wybrukowanej
- ¹⁷ produkowali naczynia
- ¹⁸ w tym i tace, zdobione
- ¹⁹ malowidłami i pokryte
- ²⁰ lakierem
- ²¹ słynnym ośrodkiem
- ²² produkcji tac jest
- ²³ podmoskiewskie centrum
- ²⁴ malowideł na tacach
- ^{xxx} znane nam jako
- ^{xxx} zaczęło powstawać na
- ^{xxx} początku
- ^{xxx} założył
- ^{xxx} wiosce
- ^{xxx} obecnie w obwodzie
- ^{xxx} moskiewskim
- ^{xxx} zakład produkujący
- ^{xxx} tabakierki, pudełeczka
- ^{xxx} i tace z papier-mâché
- ^{xxx} w połowie
- ^{xxx} przestawili się na
- ^{xxx} produkcję tac z metalu
- ^{xxx} które z czasem wyparły
- ^{xxx} wyroby

CZY WIESZ, ųE...

Papier-mâché (z fr.) – dająca się formować, twardniejąca po wysuszeniu masa z rozdrobnionego i rozmiękczonego w wodzie papieru (makulatury) z dodatkiem substancji wiążących: kleju, gipsu oraz uszlachetniających: kredy, barwników i konserwujących. Masę nakłada się niezbyt grubą warstwą na uprzednio przygotowaną formę i pozostawia do wyschnięcia.

Wykorzystywana jest (najczęściej w teatrze) do wykonywania elementów dekoracyjnych, masek oraz w lalkarstwie, a także do wyrobu artystycznych ozdųb i lamp. Od 1925 roku ogromne kukły z papier-mâché są ozdobą karnawału w Viareggio^{xxx}.

П.4. Пáлехская и Мстёрская лáковая миниатюра. Palechska i Mstiorska miniatura lakierowana

Большой интерес представляют¹ произведения центров лаковой миниатюры², возникших после³ революции, – Пáлеха, Мстёры и Холуя. Крупнейшим и самым значительным среди⁴ них является село⁵ Пáлех (fot. 23) Ива́новской области⁶. Здесь в течение нескольких столетий⁷ процветало иконописное мастерство⁸. Композиционные построения сохранили характерные⁹ для иконописи своеобразные приёмы плоскостной передачи пространства¹⁰, и вместе с тем¹¹ пáлехские лаковые миниатюры представляют собой своеобразный вид темперной росписи¹².

Пáлехские художники создают¹³ оригинальные композиции на самые разнообразные темы¹⁴. В основе этих произведений¹⁵ наряду со сказочными лежат поэтические жизненно-правдивые образы¹⁶.

Мастерство палешан проявляется¹⁷ в тонких написанных золотом изящных узорах, украшающих¹⁸ шкатулки. Пáлехские мастера известны также как¹⁹ оригинальные художники-декораторы²⁰, мастера книжной²¹ графики и художники красочных декоративных монументальных росписей²².

Другим известным²³ центром миниатюры является село²⁴ Мстёра Владимирской области²⁵, в прошлом также знаменитое своими живописцами²⁶. Мстёрская лаковая миниатюра (fot. 24) отличается своим особым²⁷ характером. Чёрный нейтральный фон²⁸ в мстёрской миниатюре игнорируется. Красота окружающего мира²⁹ воспроизводится поэтически условно³⁰. При этом декоративное начало проявляется в яркой росписи³¹, без цветовых³² контрастов, в которой преобладают соотношения³³ тёплых тонов: золотистых, красных³⁴, белых при зелёных и голубых³⁵. Рисунку присущ³⁶ динамический ритм в крупных завитках волн³⁷, в густых «барашках» облаков³⁸, в причудливых изгибах берегов³⁹ и красных и зелёных горок⁴⁰, в гибких изогнутых линиях скачущих животных⁴¹. Фигуры людей изображаются несколько приземистыми⁴².

¹ duże zainteresowanie stanowią
² wyroby ośrodków miniatury lakierowanej
³ powstałe po
⁴ największym
⁵ i najsłynniejszym wśród wiosek
⁶ w obwodzie iwanowskim
⁷ tutaj w ciągu kilku stuleci
⁸ rozwijała się sztuka pisania ikon
⁹ kompozycje zachowały charakterystyczne
¹⁰ specyficzne metody płaskiego przekazywania przestrzeni
¹¹ a jednocześnie
¹² są specyficznym rodzajem malowideł temperą
¹³ artyści tworzą
¹⁴ różne tematy
¹⁵ podstawą tych dzieł
¹⁶ jednocześnie z bajkowymi elementami również prawdziwe postaci z życia
¹⁷ mistrzostwo twórców z Palechu przejawia się
¹⁸ delikatnych malowanych złotem wytwornych wzorach zdobiących
¹⁹ znani są także jako
²⁰ artyści-dekoratorzy
²¹ książkowej
²² malarze kolorowych dekoracyjnych malowideł monumentalnych
²³ innym znanym
²⁴ jest wioska
²⁵ w obwodzie władymirskim
²⁶ w przeszłości słynna ze swoich malarzy
²⁷ wyróżnia się specyficznym
²⁸ czarne neutralne tło
²⁹ piękno otaczającego świata
³⁰ jest pokazywane poetycko umownie
³¹ dekoracyjność przejawia się w jaskrawym malowidle
³² kolorystycznych
³³ przeważa stosunek
³⁴ czerwonych
³⁵ niebieskich
³⁶ cechuje
³⁷ ostrych zawijasach fal
³⁸ gęstych „barankach” chmur
³⁹ dziwacznych zagięciach brzegów
⁴⁰ czerwonych i zielonych gór
⁴¹ elastycznie wygiętych liniach skaczących zwierząt
⁴² postaci ludzi są przedstawione jako odrobinę przysadziste

II.5. Ростовская финифть. Rostowska finift

В России известно несколько направлений ремесла по изготовлению финифти¹. Самое известное² из них – **Ростовская финифть** (fot. 25). Первая в Ростове мастерская по производству миниатюр на эмали³ появилась при Архиепископском доме⁴. На протяжении полутора столетий⁵ ростовские мастера работали по заказу церкви⁶. Они писали сцены из Священной истории и святых⁷. Эмалевые миниатюры украшали⁸ Царские врата, литургическую утварь⁹ и облачения священников¹⁰. Широкое распространение имели¹¹ отдельные финифтяные образки и иконы.

Часто изделия оформляются¹² рамкой из филигранны¹³. Её ещё называют¹⁴ скань. Это тонкая скрученная проволока¹⁵, которую укладывают особым образом¹⁶. В результате образуется кружево¹⁷, очень красиво обрамляющее изделие¹⁸. Дополняют работу мельчайшие шарики – зерны¹⁹. Материалом для изготовления скани служат²⁰ чистые металлы и их сплавы²¹: золото, серебро, медь.

Финифть – очень трудоёмкое ремесло²². Художник должен знать живопись²³, композицию. Но особенностью является²⁴ то, что краски не обычные²⁵. Они состоят из стекловидного порошка²⁶, причём изначально имеют не тот цвет²⁷, который проявится после обжига²⁸. Каждый цвет, нанесённый на будущее изделие²⁹, обжигается отдельно³⁰. Так будущее произведение³¹ подвергается обжигу многократно³². Поэтому сама финифть практически вечна, она не подвержена влиянию света и воды³³.

¹ znane jest kilka trendów rzemiosła wytwarzania finifti

² najsłynniejszy

³ zakład produkujący miniatury na emalii

⁴ Pałacu Biskupim

⁵ na przestrzeni 150 lat

⁶ mistrzowie pracowali na zamówienie kościoła

⁷ Historii Świętej i świętych

⁸ zdobiły

⁹ naczynia liturgiczne

¹⁰ szaty kapłanów

¹¹ szczególnie popularne były

¹² często wyroby zdobione są

¹³ filigranu

¹⁴ zwanego inaczej

¹⁵ cienki skręcony drut

¹⁶ układany w szczególny sposób

¹⁷ powstaje koronka

¹⁸ przepięknie oprawiająca wyrób

¹⁹ uzupełniają dzieło małe

²⁰ kuleczki – granulki

²¹ materiał używany do

²² produkcji filigranu

²³ stopy

²⁴ pracochłonne rzemiosło

²⁵ artysta musi znać się na malarstwie

²⁶ specyfiką jest to

²⁷ farby są niezwykle

²⁸ składają się ze

²⁹ szklanego proszku

³⁰ początkowo mają nie

³¹ ten kolor

³² który pojawi się po

³³ wypalaniu

³⁴ każdy kolor nanoszony

³⁵ na wyrób

³⁶ jest wypalany oddzielnie

³⁷ przyszły wyrób

³⁸ jest poddawany

³⁹ wypalaniu kilkakrotnie

⁴⁰ jest odporna na

II.6. Гжель. Gzel

Гжельская глина (fot. 26) известна со времён¹ Ивана Калиты – с XIV (четырнадцатого) века. Местные мастера создавали² из неё «сосуды для аптекарских нужд»³, посуду и детские игрушки⁴.

В начале⁵ XIX (девятнадцатого) века в Гжельской волости появились заводы⁶, на которых изготавливали фарфор⁷. Первое предприятие здесь основал⁸ в 1810 (тысяча восемьсот десятом) году купец Павел Куличков. Сначала роспись по фарфоровой посуде была цветной⁹, но в середине¹⁰ XIX (девятнадцатого) века в Россию пришла мода на бело-голубые голландские изразцы¹¹ и китайский фарфор тех же оттенков¹². Вскоре синие узоры на снежном фоне¹³ стали отличительной чертой гжельской росписи¹⁴.

Фарфор окрашивался в ровный розовый цвет¹⁵, и на нём была заметна любая трещинка¹⁶. Мастера рисовали кобальтовой краской¹⁷ – до обжига она выцветает чёрной¹⁸. С помощью особых¹⁹ техник, работая только кистью и краской²⁰, художники создавали более²¹ 20 (двадцати) оттенков синего цвета²².

Гжельские сюжеты²³ – это пышные розы²⁴ (их здесь называли «агашками»), зимние пейзажи²⁵, сцены из народных сказок²⁶: дети катаются на санях²⁷, Емеля ловит щуку в пруду²⁸, деревенские жители празднуют²⁹ Масленицу. После нанесения рисунка посуду покрывали глазурью и обжигали³⁰.

¹ jest znana od czasów

² lokalni mistrzowie tworzyli

³ naczynia na potrzeby

aptekarskie

⁴ naczynia i zabawki

dziecięce

⁵ na początku

⁶ Gzelskiej Wolosti

pojawiły się zakłady

⁷ produkowano porcelanę

⁸ pierwsze przedsiębiorstwo

tutaj założył

⁹ początkowo malowidła

na naczyniach porcelanowych

były kolorowe

¹⁰ ale w połowie

¹¹ nastąpiła moda na bialo-

niebieskie holenderskie

kafle

¹² chińską porcelanę

w tym samym kolorze

¹³ wkrótce niebieskie

wzorki na śnieżnym tle

¹⁴ stały się wyróżniającą

cechą gzelskich malowideł

¹⁵ porcelanę malowano na

równy różowy kolor

¹⁶ widać było każde pęknięcie

¹⁷ kobaltową farbą

¹⁸ przed wypaleniem

wygląda na czarną

¹⁹ za pomocą szczególnych

²⁰ pracując tylko

z pędzlem i farbą

²¹ artyści tworzyli ponad

²² koloru niebieskiego

²³ motywy

²⁴ obfite róże

²⁵ pejzaże zimowe

²⁶ z bajek ludowych

²⁷ jeżdżą na saniach

²⁸ łowi szczupaka w stawie

²⁹ mieszkańcy wioski świętują

³⁰ naczynia pokrywano

glazurą i wypalano

III. Русские обычаи и традиции. Rosyjskie zwyczaje i tradycje

III.1. Русское гостеприимство. Rosyjska gościnność

Рáдушный приём¹ гостей или так называемое хлебосольство² всегда было главной отличительной чертой³, характеризующей славянские народы. Основные и самые известные⁴ традиции гостеприимства касались⁵, прежде всего⁶, приёма гостей, трапезы, подачи блюд к столу⁷. Рáдушный хозяин⁸ готов был не только отдать лучший кусок⁹ гостю, но и разделить с ним последнее, что у него было¹⁰. Принять, накормить, спать уложить, да ещё и напоследок¹¹ дать что-то¹² в дорогу – такое проявление гостеприимства¹³ было вполне естественными для русского человека¹⁴.

В каждом доме были рады любому¹⁵ гостю. Его встречали низким поклоном¹⁶, окружали заботой¹⁷, а на стол ставили самые лучшие угощения¹⁸. Традиционно дорогих гостей встречали¹⁹ на пороге дома хлебом и солью (fot. 27). Выпечкой каравая, зачастую²⁰, занималась хозяйка дома²¹, она же и выносила его к порогу на вышитом полотёнце²². Хлеб и соль издавна считались²³ символами изобилия и благополучия²⁴, а соль выступала в роли своеобразного оберега²⁵.

После радушной встречи²⁶ гостей приглашали в дом²⁷ и усаживали на самом почётном месте²⁸ – в красном углу²⁹ (fot. 28). Такое название имел левый угол от печи³⁰ – это было самое светлое и красиво убранное место³¹ в доме, где стояли иконы. В обычные дни³² в красном углу за столом сидел хозяин дома³³, во время свадебного застолья³⁴ тут располагались молодожёны³⁵.

По традиции угощение гостей начиналось³⁶ с того, что глава семьи³⁷ раздавал всем присутствующим³⁸ за столом ломтик³⁹ хлеба с солью. Если гости были особо желанными⁴⁰, хозяин собственноручно⁴¹ накладывал им кушанье из особой тарелки⁴², которую всегда ставили во главе стола⁴³. Таким образом⁴⁴, демонстрировалось особое уважение и внимание⁴⁵ к гостю.

Порядок подачи был следующим⁴⁶: сначала угощались пирогами⁴⁷, потом гостям выносили мясные и рыбные блюда⁴⁸, а супы⁴⁹ подавали в конце застолья⁵⁰, перед сладкими угощениями⁵¹.

Чтобы разместить на ночь⁵² прибывших издалека гостей, хозяева отдавали им лучшие места⁵³ в доме – это были широкие неподвижные⁵⁴ лавки, покрытые специальной тканью⁵⁵. Самых дорогих⁵⁶ гостей могли уложить спать на печной лежанке⁵⁷ (fot. 29). Это специальное место на печи, которое было самым тёплым⁵⁸ и уютным местом для отдыха⁵⁹ в доме. В обычные дни⁶⁰ на лежанке спали старики и дети.

Проводы⁶¹ гостей тоже сопровождалась определёнными⁶² традициями. Перед уходом принято⁶³ было выпить на посошок и посидеть на дорожку⁶⁴. Провожая⁶⁵ гостей, хозяева давали им с собой в дорогу какие-либо угощения и желали доброго пути⁶⁶. В старой Руси ездить по дорогам было настоящим мучением⁶⁷. Поэтому в след

¹ serdeczne przyjęcie
² lub tzw. chlebosolstwo, czyli przyjęcie chlebem i solą
³ zawsze było wyróżniającą cechą
⁴ główne i najważniejsze
⁵ gościnności dotyczyły
⁶ przede wszystkim
⁷ przyjmowania gości, uczyty, podawania dań do stołu
⁸ gościnny gospodarz
⁹ najlepszy kęs
¹⁰ podzielić się z nim ostatnim, co miał
¹¹ w końcu
¹² coś
¹³ przejaw gościnności
¹⁴ w pełni naturalnym dla Rosjanina
¹⁵ cieszyli się z każdego
¹⁶ witano go niskim ukłonem
¹⁷ otaczano opieką
¹⁸ najlepszy poczęstunek
¹⁹ witano wypiekaniem bochna
²⁰ pani domu
²¹ obrusie
²² od dawna uważano
²³ obfitości i dobrobytu
²⁴ specyficznego talizmanu
²⁵ po ciepłym przyjęciu
²⁶ zapraszano do domu
²⁷ sadzano na najbardziej honorowym miejscu
²⁸ tzw. czerwonym narożniku
²⁹ lewy kąt przy piecu
³⁰ najjaśniejsze i pięknie udekorowane
³¹ w zwykły dzień
³² pan domu
³³ w czasie uczyty weselnej
³⁴ znajdowała się para młoda
³⁵ rozpoczynało się
³⁶ głowa rodziny
³⁷ wszystkim obecnym
³⁸ kromkę
³⁹ szczególnie mile widziani
⁴⁰ gospodarz własnoręcznie
⁴¹ potrawę ze szczególnego talerza
⁴² u szczytu stołu
⁴³ w ten sposób
⁴⁴ szczególnie szacunek i uprzejmość
⁴⁵ kolejność serwowania była następująca
⁴⁶ najpierw częstowano pierogiem
⁴⁷ dania
⁴⁸ zupy
⁴⁹ na koniec uczyty

уезжающим гостям говорили⁶⁸: «скатертью дорога»⁶⁹, что подразумевало собой пожелание⁷⁰ лёгкого и гладкого, как скатерть, пути^{71xxxv}.

⁵¹ przed słodkim
⁵² poczęstunkiem
⁵³ przenocować
⁵⁴ gospodarze oddawali
⁵⁵ im najlepsze miejsca
⁵⁶ nieruchome
⁵⁷ tkaninę
⁵⁸ najdroższych
⁵⁹ na leżance na piecu
⁶⁰ najcieplejsze
⁶¹ najprzytulniejsze do
⁶² wypoczynku
⁶³ zwykłe dni
⁶⁴ pożegnaniu
⁶⁵ towarzyszyły określone
⁶⁶ przed wyjściem było
⁶⁷ przyjęte
⁶⁸ wypić rozchodnika
⁶⁹ i usiąść przed drogą
⁷⁰ odprowadzając
⁷¹ jakiś poczęstunek
i życzyli szczęśliwej drogi
prawdziwą męką
dlatego w kierunku
odjeżdżających gości
mówiono
dost.: „niech droga
będzie jak obrus”, pol.
„Krzyż na drogę”
co oznaczało życzenie
drogi łatwej i równej
jak obrus

III.2. Русская баня. Rosyjska bania (sauna)

Традиции русской бани (fot. 30) имеют многовековую¹ историю. Первые упоминания² о ней встречаются в рукописных³ исторических документах датируемых первой половиной⁴ X (десятого) века. Правда, тогда⁵ русскую баню было принято называть другими⁶ словами: «мовь», «мóвня», «влáзня» или «мýльня». Самó слово «баня» встречается в письменных источниках начиная с⁷ XI (одиннадцатого) века.

Древние славяне⁸ верили, что она способствует⁹ очищению не только тела, но и души.

Русская баня пользовалась большой¹⁰ популярностью среди всех социальных слоёв¹¹.

Баню на Руси традиционно было принято топить по субботам¹², по этой причине субботу называли банным днём. В домашних¹³ банях парились совместно всей семьёй¹⁴: женщины парились вместе с мужчинами¹⁵, и это не считалось чем-то предосудительным¹⁶.

Основное отличие общественных¹⁷ бань заключалось в том¹⁸, что мужчины занимали одну половину помещения, а женщины другую. Разделение¹⁹ бань на женские и мужские началось²⁰ с 1743 (тысяча семьсот сорок третьего) года.

В русской культуре баня имеет большое значение²¹, на протяжении веков²² она была тесно сопряжена со многими другими²³ традициями и обычаями. Так, например, баню было принято посещать накануне венчания²⁴, а также на следующий день после свадьбы²⁵.

Русская баня играла²⁶ важную роль в народной²⁷ медицине, она считалась надёжным²⁸, а часто и единственным средством²⁹ против многих недугов^{30XXXXVI}.

В ней не только принимались ванны³¹ и происходили³² гигиенические процедуры: в них лечились, рожали³³ детей и умирали. Именно³⁴ в бане девушки гадали на суженого³⁵. Да и деревенские знахари³⁶ нередко проводили³⁷ там свои мистические обряды³⁸.

А ещё согласно популярным сказаниям³⁹, обитает⁴⁰ в бане своеобразный⁴¹ «банний» дух (fot. 31) в виде малорослого нечестаного⁴² старичка-банщика, который может любого⁴³ грешника запарить до смерти⁴⁴. Потому в бане люди старались не только не ругаться⁴⁵, но и говорить тихо⁴⁶.

Первоначальные⁴⁷ бани топили «по-чёрному»⁴⁸ (fot. 32). Это означает, что у печей в них не предусматривался дымоход⁴⁹ и вся сажа⁵⁰ и дым выходили через щели⁵¹ и окна самой баньки. После многократных протопок⁵² такие сооружения приобретали чёрный цвет⁵³ стен, за что и получили своё название. Изменилось многое⁵⁴, но то, что настоящая⁵⁵ баня должна быть из деревянного сруба⁵⁶, осталось неизменным^{57XXXXVII}.

Одна из самых главных⁵⁸ традиций бани известна⁵⁹ каждому: разгорячённые посетители парилки⁶⁰ сразу оттуда отправлялись в холодную⁶¹ воду реки, озера или же обтирали⁶² тело снегом. Такая смена⁶³ температур благоприятно отражалась на коже⁶⁴, делая её упругой⁶⁵,

¹ mają wielowiekową
² pierwsze wzmianki
³ znajdujemy w pisanych rękach
⁴ datowanych na pierwszą połowę
⁵ wówczas
⁶ przyjęte było nazywać innymi
⁷ znajdujemy w źródłach pisemnych począwszy od
⁸ dawni Słowianie
⁹ sprzyja
¹⁰ cieszyła się dużą
¹¹ wśród wszystkich warstw społecznych
¹² było przyjęte rozpalać w soboty
¹³ domowych
¹⁴ zażywano kąpeli wspólnie całą rodziną
¹⁵ kobiety zażywały kąpeli wspólnie z mężczyznami
¹⁶ nie uważano tego za coś nagannego
¹⁷ zasadnicza różnica publicznych
¹⁸ polegała na tym
¹⁹ podział
²⁰ rozpoczęło się
²¹ ma wielkie znaczenie
²² na przestrzeni wieków
²³ była związana z wieloma innymi
²⁴ było przyjęte chodzić do bani na dzień przed ślubem
²⁵ dzień po weselu
²⁶ odgrywała
²⁷ ludowej
²⁸ była uważana za niezawodne
²⁹ a często jedyny środek
³⁰ chorób
³¹ zażywano kąpeli
³² odbywały się
³³ rodzili
³⁴ właśnie
³⁵ wróżyły sobie narzeczonego
³⁶ wiejscy znachorzy
³⁷ przeprowadzali często
³⁸ obrzędy
³⁹ zgodnie z popularnymi podaniami
⁴⁰ zamieszkuje
⁴¹ specyficzny
⁴² w postaci niskiego nieuczesanego
⁴³ każdego
⁴⁴ zaparzyć na śmierć
⁴⁵ nie tylko nie przeklinać
⁴⁶ ale mówić cicho
⁴⁷ pierwsze
⁴⁸ opalano „na czarno”

гладкой и чистой, а также положительно влияла на иммунитет⁶⁶. Сейчас же многие⁶⁷ бани оборудованы⁶⁸ бассейнами с прохладной⁶⁹ водой.

Первыми в парилку всегда шли мужчины⁷⁰: считалось, что чем жарче пар⁷¹, тем большую усталость он может снять⁷², помогая напряжённым мусклам прийти в расслабленное состояние⁷³, а суставам⁷⁴ – избавиться от чрезмерной нагрузки, восстановиться⁷⁵.

Традиционный банный атрибут – веник⁷⁶ (fot. 33) – также пришёл к нам из глубины веков⁷⁷. О том, что у русских принято хлестать разгорячённое тело⁷⁸ молодыми веточками деревьев⁷⁹, собранными в пучок, упоминается даже⁸⁰ в «Повести временных лет»⁸¹. Веники делались из берёзовых, дубовых ветвей⁸², очень часто для усиления благотворного воздействия на кожу⁸³ и дыхательные пути⁸⁴ к ним добавлялись пучки мяты, крапивы⁸⁵, мелиссы. Нагреваясь и намокая, ветви и листья растений⁸⁶ источают потрясающие⁸⁷ ароматы^{XXXVIII}.

49 piec nie miały komina
50 sadze
51 szczeliny
52 po kilku rozpaleniach
53 takie budowle miały
czarny kolor
54 wiele
55 prawdziwa
56 powinna być ze zrębu
drewnianego
57 nie uległo zmianie
58 najważniejszych
59 jest znana
60 rozpaleni goście bani
61 od razu stamtąd rzucali
się do zimnej
62 nacierali
63 zmiana
64 korzystnie wpływa na skórę
65 czyniąc ją przężną
66 pozytywnie wpływała
na odporność
67 obecnie wiele
68 jest wyposażone
69 zimną
70 jako pierwsi do bani zawsze
wchodzili mężczyźni
71 uważano, że im
gorętsza jest para
72 tym większe zmęczenie
usuwa
73 pomagając napiętym
mięśniom rozluźnić się
74 stawom
75 pozbyć się nadmiernego
obciążenia, zregenerować się
76 miotłka
77 pochodzi z dawnych czasów
78 u Rosjan przyjęte jest
chłostać rozgrzane ciało
79 młodymi gałęzmi drzew
80 zebranych w pęczek,
wspomina się nawet
81 „Powieści minionych lat”
82 robiono z gałązek
brzozowych, dębowych
83 bardzo często dla
wzmocnienia korzystnego
wpływu na skórę
84 drogi oddechowe
85 do nich dodawano pęki
mięty, pokrzywy
86 gałązki i liście roślin
87 wydzielają wspaniałe

CZY WIESZ, ŻE...

Powieść minionych lat, inne polskie nazwy: *Powieść doroczna*, *Powieść lat minionych*, *Kronika Nestora*) – staroruski latopis, opisujący dzieje państwa ruskiego od czasów najdawniejszych (przybycie Ruryka do Nowogrodu Wielkiego) do początku XII wieku, podstawowe źródło do poznania historii wczesnej Rusi Kijowskiej. Powstanie tekstu latopisu datuje się na 1113 rok. Najstarszy zachowany odpis pochodzi z 1377 roku^{XXXIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Rosyjska bania jest charakterystycznym elementem rosyjskiej kultury. W dużym stopniu przypomina typowe skandynawskie sauny, jednak nie do końca. Banie znaleźć można w wielu ośrodkach wypoczynkowych, szczególnie tych stylizowanych na swojskie, regionalne zagrody. Ale nie tylko – są też elementem wielu stref spa w eleganckich hotelach. Warto z nich skorzystać, gdyż ich właściwości dla zdrowia są nieocenione.

Bania rosyjska to rodzaj drewnianej sauny, który w Rosji jest do dzisiaj stosowany zarówno w miastach, jak i na wsiach. Szczególnie doceniają ten rodzaj kąpieli mieszkańcy Syberii i innych chłodnych rejonów. W Polsce banie rosyjskie można spotkać praktycznie w całym kraju, choć najwięcej jest ich na ścianie wschodniej. Kąpiel w bani rosyjskiej znajduje się w ofercie wielu ośrodków spa, jednak coraz więcej osób decyduje się na wybudowanie własnej bani w swoim ogrodzie. Kto nie ma takiej możliwości, powinien choć raz na jakiś czas skorzystać z oferty spa.

Czym różni się bania od sauny? Przede wszystkim temperaturą i wilgotnością powietrza. Suche sauny mają wilgotność powietrza do 10%, gdy tymczasem w baniach rosyjskich wilgotność ta może sięgać nawet do 50%, a temperatura oscyluje w granicach od 80 do 100 stopni Celsjusza. Warunki iście piekielne, ale mają mnóstwo korzyści zarówno dla zdrowia, jak i dla dobrego samopoczucia.

Co daje unikalna kąpiel w bani? Przede wszystkim mocno rozgrzewa skórę, poprawia krążenie u przyspiesza usuwanie toksyn z organizmu właśnie przez skórę. Skóra staje się bardziej napięta, oczyszczona i zyskuje na wyglądzie. Równie korzystnie bania wpływa na narządy wewnętrzne. Przyspiesza regenerację organizmu, korzystnie wpływa na układ krążenia, poprawia też odporność organizmu, przyczyniając się do intensyfikacji pracy układu immunologicznego. Nieodłącznym, wręcz tradycyjnym elementem kąpieli w rosyjskiej bani jest masaż witkami brzoźowymi lub dębowymi. Wykonuje się go po pewnym czasie przebywania wewnątrz bani, gdy skóra jest już mocno rozgrzana i rozpułchniona. Ulistnione witki zawierają sporo garbników, olejków eterycznych oraz cennych substancji odżywczych, które uaktywniają się pod wpływem wysokiej temperatury. Masaż witkami poprawia kondycję skóry, korzystnie wpływa na układ oddechowy (to zasługa dużej ilości olejków eterycznych i substancji lotnych), a także redukuje stres, napięcie i dolegliwości ze strony układu nerwowego.

Po kąpieli w bani należy ciało delikatnie i stopniowo schłodzić, aby powróciło do równowagi termicznej. Można bezpośrednio po wyjściu z bani wylać na siebie wiadro chłodnej lub zimnej wody, jednak najlepszy efekt da zanurzenie się w balii z zimną wodą. Dzięki temu naczynia krwionośne całego ciała natychmiast się skurczą, co poprawi wydolność serca i układu krążenia. Choć kąpiel w bani jest bardzo korzystna dla zdrowia, nie jest zalecana każdemu. Tego rodzaju zabiegów powinny unikać osoby cierpiące na przewlekłe choroby serca, cukrzycę, padaczkę oraz na choroby nowotworowe^{XL}.

III.3. Русское чаепитие. Rosyjskie picie herbaty

Чай попадал¹ в Россию по суше из Китая² и близлежащих восточных стран³, наши предки знали и пили только два сорта⁴ чая: жёлтый и зелёный⁵, сахар в него не добавляли⁶.

По официальным данным в XVI (шестнадцатом) веке чай завозился⁷ на Русь посланниками с Востока⁸ в качестве дорогих подарков⁹, в 70-х (семидесятых) годах XVI (шестнадцатого) века два казачьих атамана¹⁰, побывавшие в Китае¹¹ и попробовавшие там этот замечательный напиток¹², привезли в дар¹³ русскому царю немного драгоценного жёлтого чая¹⁴.

Позже, в XVII (семнадцатом) столетии, послы стали¹⁵ привозить подарки царю в виде нескольких десятков¹⁶ килограммов чая. Сначала¹⁷ его пили в царских хоробах¹⁸: сам царь, бояре¹⁹, потом он «дошёл» до зажиточных дворянских и боярских домов²⁰, и к XIX (девятнадцатому) веку стал повсеместным и доступным напитком²¹ для всех категорий населения того времени²².

Уже к XX (двадцатому) столетию Россия занимала одно из первых мест в мире²³ по употреблению этого напитка из чайных листьев²⁴.

После того как чай стал частью жизни русского человека²⁵, процесс чаепития занял важное место в общественной жизни²⁶. На протяжении уже более²⁷ 300 (трёхсот) лет без него не проходит ни один семейный праздник²⁸, дружеская встреча²⁹, за чаем делятся мнениями³⁰, спорят, обсуждают деловые вопросы³¹ и просто хорошо проводят время в кругу друзей и родных³².

Для чаепития стол накрывался скатертью³³, в его середину ставился³⁴ самовар. Также обязательным³⁵ было богатое убранство стола³⁶, к чаю подавались различные сладости, выпечка, варенья, кусочки сахара и другие вкусности³⁷, предполагалось, что гость не должен уйти после чая голодным^{38XLI}.

Ещё одним важным символом русского чаепития стало блюдо³⁹. Именно из него прихлёбывали⁴⁰ чай (fot. 34) помещики, купцы, ремесленники и простые крестьяне⁴¹, хотя среди представителей аристократического общества⁴² эта привычка считалась крайне⁴³ вульгарной. Когда чашку возвращали на блюдо⁴⁴, означало, что чая больше не нужно⁴⁵. То же самое означал перевернутый стакан у бедных слоёв населения⁴⁶, и ложечка, оставленная в чашке – у знати⁴⁷.

Одним из самых известных украшений⁴⁸ стола на Руси можно назвать **бабу на чайник**⁴⁹ (fot. 35). Баба на чайник – это специальная грелка⁵⁰, выполненная в виде женщины в пышных ярких юбках⁵¹. Ею накрывали верхнюю⁵² часть самовара в ожидании, пока заварится чай⁵³, позже – заварочный чайник⁵⁴.

Главным чайным экспонатом советского времени⁵⁵ стал железный **подстаканник**⁵⁶ (fot. 36), хотя появился он намного раньше⁵⁷. Правда, появившийся в XVII (семнадцатом) веке вместе со стаканом⁵⁸, подстаканник изначально был деревянным⁵⁹. Он предназначался

¹ trafiła
² drogą lądową z Chin
³ pobliskich krajów wschodnich
⁴ tylko dwa rodzaje
⁵ żółtą i zieloną
⁶ cukru do niej nie dodawano
⁷ przywozili
⁸ posłowie ze wschodu
⁹ w charakterze drogich prezentów
¹⁰ atamani kozaccy
¹¹ którzy byli tam
¹² i spróbowali tego wspaniałego napoju
¹³ przywieźli w darze
¹⁴ trochę szlachetnej żółtej herbaty
¹⁵ zaczęli
¹⁶ kilkudziesięciu
¹⁷ najpierw
¹⁸ pałacach
¹⁹ bojarzy
²⁰ trafiła do domów bogatej szlachty i bojarów
²¹ stała się powszechnym i przystępnym napojem
²² wszystkich kategorii ludności tamtych czasów
²³ jedno z pierwszych miejsc na świecie
²⁴ pod względem spożycia tego napoju z liści herbacianych
²⁵ po tym, jak herbata stała się częścią życia Rosjan
²⁶ picia herbaty zajął ważne miejsce w życiu społecznym
²⁷ na przestrzeni ponad
²⁸ nie odbywało się żadne święto rodzinne
²⁹ spotkanie przyjaciół
³⁰ przy herbatce wymienia się poglądy
³¹ prowadzi spory, omawia kwestie biznesowe
³² po prostu miło spędza czas w kręgu przyjaciół i krewnych
³³ stół nakrywano obrusem
³⁴ na środku stawiano
³⁵ obowiązkowe
³⁶ wyposażenie stołu
³⁷ różne słodkości, wypieki, konfitury, kostki cukru i inne smakołyki
³⁸ uważano, że gość nie powinien odejść głodny po picciu herbaty
³⁹ spodek
⁴⁰ właśnie z niego popijali

для интеллигентных мужчин⁶⁰, которые, согласно моде того времени, предпочитали пить чай из стаканов⁶¹. Сейчас⁶² этот функциональный прибор можно встретить в поездах⁶³ – там традиция пить чай из стакана в подстаканнике сохранилась^{64XLII}.

Чаепитие было долгим, продолжительным мероприятием⁶⁵, во время которого выпивалось⁶⁶ шесть-семь чашек⁶⁷ чая, при этом за русским чайным столом не полагалось хранить стойкое молчание⁶⁸, как это принято у китайцев и японцев⁶⁹, или вести чопорные аристократические беседы⁷⁰ как в Англии^{XLIII}.

⁴¹ ziemianie, kupcy, rzemieślnicy i prości chłopci
⁴² chociaż wśród warstwy arystokratycznej
⁴³ ten zwyczaj uważano za nadzwyczaj
⁴⁴ filiżanka wracała na spodek
⁴⁵ nie chcemy już więcej herbaty
⁴⁶ to samo oznaczała odwrócona szklanka wśród ubogich warstw społeczeństwa
⁴⁷ łyżeczka pozostawiona w filiżance – wśród arystokracji
⁴⁸ najszlachetniejszych dekoracji
⁴⁹ babę na czajnik
⁵⁰ podgrzewacz, termoфор
⁵¹ wykonany w postaci kobiety w jaskrawej spódnicy
⁵² górą
⁵³ w oczekiwaniu na zaparzenie herbaty
⁵⁴ potem – czajniczka
⁵⁵ czasów radzieckich
⁵⁶ metalowy uchwyt na szklankę
⁵⁷ o wiele wcześniej
⁵⁸ jednocześnie ze szklanką
⁵⁹ początkowo był drewniany
⁶⁰ mężczyzn
⁶¹ zgodnie z modą w tamtych czasach, preferowali picie herbaty ze szklanek
⁶² obecnie
⁶³ urządzenie można spotkać w pociągach
⁶⁴ zachowała się
⁶⁵ długotrwałym
⁶⁶ w czasie którego pito
⁶⁷ filiżanek
⁶⁸ nie należało zachowywać uporczywego milczenia
⁶⁹ jak to przyjęte jest u Chińczyków i Japończyków
⁷⁰ lub prowadzić sztywne rozmowy

IV. Рўсские прázдники. Święta rosyjskie

IV.1. Нóвый год. Nowy Rok

Прázдновать¹ Нóвый год предложил жителям² России Пётр Пёрвый. В 1699 (тысяча шестьсот девяносто девятом) году он издал указ, согласно которому³ в ночь на 1 (первое) января⁴ каждого года все жители страны⁵ прázднуют приход нóвого года⁶.

Нóвый год прázдновали нéсколько столéтий, вплоть до⁷ 1918 (тысяча девятьсот восемнадцатого) года, когда новóгодние гуляния вóвсе запретили⁸. Лишь⁹ в 1937 (тысяча девятьсот тридцать седьмом) году традиция возродилась¹⁰, а в 1947 (сорок седьмом) году 1 (первое) января объявили выходным днём¹¹. С тех пор новóгодние выходные¹² эволюционировали и постепенно переросли в настоящие каникулы¹³, которые, на сегодняшний момент, длятся¹⁴ до 10 (десяти) дней.

Символом прázдника стал дедушка с белой бородой¹⁵, имя которого – Дед Морóз. У него есть помощница¹⁶ – девочка из снега по имени Снегурочка¹⁷. Ежегодно, начиная с первых чисел декабря¹⁸, эта пара посещает различные новóгодние мероприятия¹⁹, которые проводятся в детских садах²⁰, школах, домах культуры.

Подготовка к прázднованию²¹ длится весь декабрь²². Главные площади²³ практически всех городов²⁴ России украшаются огромными елями²⁵, под которыми бродят²⁶ Дед Морóз со Снегурочкой (fot. 37) и различные мультипликационные персонажи²⁷. Закупаются подарки²⁸, составляется прázдничное меню²⁹, а 31 (тридцать первого) декабря к 22-00 (двадцать двум часам) стол уже накрыт, гости одеты в прázдничную одежду³⁰, а по телевизору на всех телеканалах транслируются «Голубые Огоньки»³¹ (fot. 38). Собравшиеся³² за столом обсуждают события уходящего года³³, подводят итоги³⁴ и желают друг другу всего наилучшего³⁵.

На столе, как правило, присутствует³⁶ салат «Оливье»³⁷, «Селёдка под шубой», холодец и голубцы³⁸.

Приближается³⁹ кульминация прázдника – новóгодняя речь главы государства⁴⁰ (fot. 39). Обычно речь, обращённая к гражданам⁴¹ Российской Федерации, начинается⁴² в 23-55 (двадцать три часа пятьдесят пять минут) и транслируется средствами массовой информации⁴³. Ровно полночь раздаётся бой курантов⁴⁴. Эти звуки побуждают к открытию шампанского⁴⁵ и загадыванию желаний⁴⁶. Со всех окон массово пускаются фейерверки⁴⁷, радостные крики и поздравления звучат⁴⁸ в каждом доме. Многие выходят⁴⁹ на улицу и запускают салют⁵⁰, на площадях люди распевают песни⁵¹ и поздравляют друг друга⁵² (fot. 40)^{XLIV}.

- ¹ świętowanie
- ² zaproponował mieszkańcom
- ³ wydał ukaz, zgodnie z którym
- ⁴ stycznia
- ⁵ roku wszyscy mieszkańcy kraju
- ⁶ obchodzą nadejście nowego roku
- ⁷ obchodzono kilka stuleci aż do
- ⁸ zabawy noworoczne w ogóle zakazano
- ⁹ dopiero
- ¹⁰ odrodziła się
- ¹¹ ogłoszono dniem wolnym
- ¹² od tego czasu dni wolne na Nowy Rok
- ¹³ stopniowo przekształciły się w prawdziwe ferie
- ¹⁴ obecnie trwają
- ¹⁵ dziadek z białą brodą
- ¹⁶ pomocnica
- ¹⁷ Śnieżynka
- ¹⁸ corocznie, począwszy od pierwszych dni grudnia
- ¹⁹ odwiedza różne imprezy noworoczne
- ²⁰ które odbywają się w przedszkolach
- ²¹ przygotowania do świętowania
- ²² trwają cały grudzień
- ²³ place
- ²⁴ miast
- ²⁵ ozdobione olbrzymimi choinkami
- ²⁶ chodzą
- ²⁷ bohaterowie kreskówek
- ²⁸ kupuje się prezenty
- ²⁹ sporządza się świąteczne menu
- ³⁰ ubrani w odzież odświętną
- ³¹ transmituje się program „Niebieskie Ognie”
- ³² zgromadzeni
- ³³ omawiają wydarzenia mijającego roku
- ³⁴ podsumowują
- ³⁵ życzą sobie wszystkiego najlepszego
- ³⁶ znajduje się, zazwyczaj
- ³⁷ sałatka „Olivier”
- ³⁸ śledź pod pierzynką, galareta i gołąbki
- ³⁹ zbliża się

⁴⁰ noworoczne orędzie
głowy państwa
⁴¹ zazwyczaj, orędzie
skierowane do obywateli
⁴² rozpoczyna się
⁴³ jest transmitowane przez
środki masowego przekazu
⁴⁴ rozlega się bicie
kurantów
⁴⁵ dźwięki pobudzają do
otwarcia szampanów
⁴⁶ wypowiedania życzeń
⁴⁷ wystrzeliwuje się
sztuczne ognie
⁴⁸ radosne okrzyki
i życzenia brzmia
⁴⁹ wielu wychodzi
⁵⁰ wystrzeliwuje fajerwerki
⁵¹ na placach ludzie
śpiewają piosenki
⁵² składają sobie życzenia

CZY WIESZ, ŻE...

Tradycja świętowania w Sylwestra, czyli w noc z 31 grudnia na 1 stycznia, została wprowadzona specjalnym dekretem cara Piotra I, który postanowił Rosję ucywilizować i zeuropeizować. W efekcie tych westernizacyjnych poczynań w 7208 roku od Stworzenia Świata (!) naród ruski zaczął liczyć czas od Narodzin Chrystusa, witając nowy, 1700 rok, 1 stycznia. Nie oznaczało to jednak jeszcze, że świętowano wspólnie z resztą Europy! Rosja dalej żyła według „starego stylu”, czyli kalendarza juliańskiego, „opóźnionego” wobec obowiązującego w Europie kalendarza gregoriańskiego o 13 dni. „Nowy styl” w Imperium definitywnie narzuciła dopiero władza radziecka. I chociaż nie udało jej się poskromić prawosławnej cerkwi, która do dnia dzisiejszego żyje według „starego” kalendarza, udało się w dużej mierze zlaicyzować społeczeństwo, w świadomości którego waga świeckiego święta Nowego Roku wyparła nacechowane religijnie Boże Narodzenie. Nie ma jednak tego złego... Dzisiaj, chcąc uczynić zadość wszystkim tradycjom, Rosjanie świętują nieprzerwanie od 1 stycznia („nowy” Nowy Rok), poprzez 7 stycznia (Boże Narodzenie) aż do 14 stycznia („stary” Nowy Rok)^{XLV}.

IV.2. Рождество (7 января). Boże Narodzenie (7 stycznia)

Согласно Григорианскому календарю¹, православные россияне празднуют рождение Христа² 7 (седьмого) января (что соответствует 25 [двадцать пятому] декабря по юлианскому календарю)³.

На Руси Рождество было признано официальным праздником⁴ после крещения князя Владимира⁵, которое произошло в конце⁶ X (десятого) века.

В 20-х (двадцатых) годах прошлого⁷ века все религиозные праздники⁸ активно искоренялись органами власти⁹. Но всё же¹⁰ православные христиане продолжали отмечать¹¹ Рождество, хотя в 1929 (тысяча девятьсот двадцать девятом) году вступил в силу закон о запрете на празднования¹². Чуть позже рождественские гуляния¹³ были приурочены к Новому году¹⁴. Официально праздник был вновь учреждён только в начале¹⁵ 90-х (девяностых) годов прошлого века.

Канун Рождества именуется **Сочельником**¹⁶, и это название произошло от блюда¹⁷ под названием «сочиво» (fot. 41), которое готовилось из размоченных пшеничных зёрен¹⁸ и служило основным угощением¹⁹ в ночь перед праздником²⁰.

С наступлением сумерек²¹ вся семья²² собиралась за одним общим праздничным²³ столом. Хотя трапеза состояла²⁴ из одних постных блюд²⁵, называлась богатой вечерей²⁶, потому что на столе было много кушаний²⁷: голубцы, рыба, ассорти из солений²⁸, яблоки²⁹ с мёдом, разного вида пироги³⁰, блины и другое³¹. Под скатерть³² стелили сено или солому, как символ яслей³³, в которых родился Христос.

Перед Рождеством в православных храмах и церквях проводится **Всенощное бдение**³⁴, во время³⁵ которого читаются отрывки³⁶ из Евангелия и пророчества о рождении³⁷ Иисуса. Далее следует³⁸ **литургия** (fot. 42), после которой начинается непосредственно празднование³⁹.

7 (седьмого) января устраивали настоящий пир⁴⁰. При этом главным блюдом становился⁴¹ гусь с яблоками. Также в почете⁴² были буженина, грудинка и прочие⁴³.

На Руси существовали⁴⁴ традиции, согласно которым⁴⁵ православные христиане устраивали **колядования**⁴⁶ (fot. 43). Ряженые⁴⁷ ходили по домам и приносили кутью, прося её отведать⁴⁸. Но многие⁴⁹ обходили соседей без угощений⁵⁰, пели песни и рассказывали стихи⁵¹, посвященные Иисусу, за что получали лакомства⁵².

Обязательным⁵³ атрибутом праздника является наряженная елка⁵⁴.

Перечисляя особенности празднования⁵⁵ Рождества в России, стоит упомянуть **Святки**⁵⁶. Они начинались⁵⁷ в Рождество и длились до самого Крещения⁵⁸. В Святки было принято гадать⁵⁹: молодые девушки собирались вместе⁶⁰ и начинали выяснять свою судьбу⁶¹, используя обряды и приметы^{62XLVI}.

¹ zgodnie z kalendarzem gregoriańskim
² obchodzą Narodziny Chrystusa
³ stycznia (co odpowiada 25 grudnia według kalendarza juliańskiego)
⁴ było uznane za oficjalne święto
⁵ po chrzcie księcia Włodzimierza
⁶ który miał miejsce pod koniec
⁷ ubiegłego
⁸ wszystkie święta religijne
⁹ były eliminowane przez władze
¹⁰ mimo wszystko
¹¹ dalej świętowali
¹² weszły w życie przepisy o zakazie świętowania
¹³ trochę później
¹⁴ bożonarodzeniowe święta
¹⁵ były połączone z Nowym Rokiem
¹⁶ święto było znów ustanowione na początku
¹⁷ przeddzień Bożego Narodzenia nazywany jest Soczelnikiem (Wigilią)
¹⁸ nazwa pochodzi od potrawy
¹⁹ przygotowywano z rozmoczonych ziaren pszenicy
²⁰ było głównym poczęstunkiem
²¹ w noc przed świętem
²² z nadejściem zmięczenia
²³ cała rodzina
²⁴ przy wspólnym świątecznym
²⁵ chociaż uczta składała się z samych postnych dań
²⁶ nazywano ją bogatą wieczerzą
²⁷ wiele potraw
²⁸ zestaw kiszzonek
²⁹ jabłka
³⁰ różnego rodzaju ciasta
³¹ naleśniki i inne
³² obrus
³³ ziółka
³⁴ w świątyniach i cerkwiach odbywa się czuwanie całonocne
³⁵ w czasie
³⁶ fragmenty
³⁷ prorocтва o narodzeniu
³⁸ potem odbywa się
³⁹ po której bezpośrednio zaczyna się świętowanie
⁴⁰ urządzano prawdziwą ucztę
⁴¹ głównym daniem była

⁴²poważano
⁴³mięso wieprzowe,
 boczek i inne
⁴⁴istniały
⁴⁵zgodnie z którymi
⁴⁶organizowali kołędowanie
⁴⁷przebierańcy
⁴⁸przynosili kutię, prosząc
 o jej spróbowanie
⁴⁹wielu
⁵⁰bez poczęstunku
⁵¹śpiewali pieśni
 i recytowali wiersze
⁵²otrzymywali smakołyki
⁵³obowiązkowym
⁵⁴jest przybrana choinka
⁵⁵wyliczając specyfikę
 świętowania
⁵⁶należy wspomnieć Świątki
⁵⁷rozpoczęły się
⁵⁸trwały do Chrztu Pańskiego
⁵⁹przyjęte było wróżenie
⁶⁰młode dziewczyny
 zbierały się razem
⁶¹zaczynały objaśniać swój los
⁶²korzystając z obrzędów
 i znaków

CZY WIESZ, ŻE...

W samą wigilię Bożego Narodzenia (24 grudnia, czyli 6 stycznia według kalendarza juliańskiego), zwaną po rosyjsku soczelnikiem, obowiązuje prawosławnych najostrzejszy post w ciągu tych 6 tygodni. Powstrzymują się wówczas cały dzień od jedzenia. Wieczorem spożywa się kutię, zwaną biedną (postną). Kutia bogata ze specjalnymi dodatkami spożywana jest dopiero w noc noworoczną, czyli z 13 na 14 stycznia i w uroczystość Chrztu Pańskiego (19 stycznia).

Kutię postną przygotowywało się z gotowanych ziaren pszenicy, ale bywają różne jej odmiany. Przykładowo, w guberni wołogdzkiej robiono ją z grochu i pszenicy zmieszanych z sokiem z ziaren konopnych lub z miodem. Do kutii podawano wzwar, czyli kompot z suszonych owoców i jagód rozgotowanych z miodem lub cukrem. Od samego rana w wigilię gospodynie smażyły bliny (rodzaj naleśników), którymi np. w guberni włodzimierskiej obdarowywano kołędników. Wśród potraw wigilijnych znajdowała się również mąka owsiana i kisiel.

Zwyczaj ubierania choinki znany był w Rosji od dawna, ale w czasach Piotra I zaniknął i powrócił dopiero w 2 poł. XIX wieku, zwłaszcza na dworach szlacheckich. Pod koniec tego wieku na nowo rozpowszechnił się w szerszych kręgach społeczeństwa. Rodziny masowo odwiedzały bazyry choinkowe. Największy z nich znajdował się na Placu Teatralnym w Moskwie naprzeciwko Teatru Wielkiego. Oprócz choinek nabywano zwykle sbitień, czyli napój miodowy z przyprawami i kołacze. Choinki przystrajano dopiero po nocnej liturgii bożonarodzeniowej (odpowiedniku pasterki) lub według mniej surowych kanonów tuż przed nią. W obu wypadkach do choinki nie wolno było się zbliżać, zwłaszcza dzieciom. Wieszano na niej zabawki, owoce i inne przedmioty.

Po powrocie z liturgii cała rodzina wchodziła do pokoju z choinką, oświetlonego świecami i lampionami. Częstowano się słodyczami, śpiewano kolędy (koladki) a następnie dopuszczano do choinki dzieci, której mogły z niej zdejmować wszystko, co na niej wisiało. Przykład tej tradycji rosyjskiej znajdujemy w scenariuszu baletu Piotra Czajkowskiego „Dziadek do orzechów” (Szcziolkunczik). Pod choinką powinny znajdować się prezenty. W wielodzietnych rodzinach szlacheckich grano w grę przekazywaną. Podarunek, zawinięty w kilka warstw papieru, dzieci przekazywały sobie

nawzajem, zdejmując kolejne warstwy aż do chwili, gdy na którejś znalazło się imię dziecka, dla którego prezent był przeznaczony.

W czasie świąt Bożego Narodzenia dla dzieci urządzano zabawy. Rodzice przebierali je w różne kostiumy, czepki, kapelusiki, dżokejskie toczki itp.

Mężczyźni odwiedzali znajomych i bliskich, składając sobie życzenia. Wizyta taka nie powinna trwać dłużej niż 15 min. W tym czasie gościa częstowano i niekiedy obdarowywano się nawzajem prezentami.

Okres Bożego Narodzenia, trwający do uroczystości Chrztu Pańskiego, wykorzystywano do praktykowania dzieł miłosierdzia, zwłaszcza wobec osób, których nie było stać na obchody świąteczne. Bogatsi starali się odwiedzać chorych, ubogich, więźniów, obdarowując ich prezentami i daniami świątecznymi. Motyw tego rodzaju postępowania wynikał z istoty Bożego Narodzenia, określonej przez powiedzenie znane z tradycji ludowej: to sam Pan daje nam Siebie w postaci ludzkiej i dlatego powinna inspirować nas wewnętrzna gotowość do hojności i pomocy potrzebującym.

Święta w domach mieszczańskich i kupieckich różniły się nieco od obchodów w domach szlacheckich. Kupcy i mieszczenie: ubierali choinkę dopiero w pierwszy dzień świąt. Do tego momentu obowiązywał post. W domach stał tzw. stół rybny. U bogatszych gospodarzy podawano bielugę, jesiotra, sandacza, nawagę (ryba dorszowata) a u mniej zasobnych śledzie, leszcze i sumy. W trakcie świątecznych posiłków u tych pierwszych podawano dziczyznę, pieczone prosię i drób. Potrawy świątecznego stołu uobecniały symbolicznie sens świąt. Dania z wieprzowiny, której tusze dowożono do Moskwy, a małe zamrożone kawałki rozdawano ubogim, przedstawiały Boga odżywającego w ludziach po długim i wyczerpującym poście.

W domach kupieckich i mieszczańskich post zachowywano bardzo ściśle. Po pojawieniu się pierwszej gwiazdy spożywano kutię postną ze wzwarem, które do tej chwili stawiano na sianku pod ikonami. Po nocnej liturgii Bożego Narodzenia w domu śpiewano tropar o Bożym Narodzeniu. W innych domach śpiewano kolędy, chociaż rdzenni moskwianie nazywali to nie kolędowaniem ale wychwalaniem Pana.

W czasie świąt obdarowywano siebie czym tylko było można, zależnie od możliwości materialnych. Córki carskie na imieniny, Boże Narodzenie czy Wielkanoc otrzymywały po jednej perle, którą nawlekały na przeznaczoną do tego nić. W ten sposób, z chwilą uzyskania pełnoletniości każda z nich miała już własny sznur pereł i brylantów.

W XIX wieku pojawiła się tradycja przesyłania sobie pocztówek świątecznych. Według niektórych źródeł, rosyjskie pocztówki były bardzo różnorodne. Życzenia miały bardzo zróżnicowaną treść tytułów: „Z okazji Narodzenia Chrystusa”, „Szczęśliwego Nowego Roku”, „Szczęśliwego Nowego Roku i z okazji Narodzenia Chrystusa”. Ta ostatnia forma życzeń zgodna była z kolejnością świąt, według kalendarza juliańskiego: 1 stycznia – Nowy Rok i 7 stycznia – Boże Narodzenie.

W czasach sowieckich starano się wtłoczyć zwyczaj bożonarodzeniowy w obchody Nowego Roku, pozbawione jakiegokolwiek wymiaru chrześcijańskiego. Byli jednak prawosławni i katolicy, zwłaszcza w starszym wieku, którzy potajemnie starali się przekazywać wnukom wiarę i tradycje dziadków. Oczywiście wstęp do cerkwi dla młodych i dzieci był zabroniony. Mogły tam wchodzić jedynie starsze osoby.

W chwili obecnej coraz więcej Rosjan próbuje odrodzić dawne tradycje. Najczęściej przeżywają Boże Narodzenie powierzchownie, próbując jednocześnie choć w pewnym stopniu zachować nakazy i zalecenia kościelne. Na razie przywiązanie do prawosławia w dużej mierze jest deklaratywne. Ale postawy powierzchownego przeżywania religijności oraz komercjalizacji chrześcijańskich Tradycji i obyczajów nie dotyczą jedynie Rosjan^{XLVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Kalendarz juliański został wprowadzony w 46 roku przed narodzeniem Chrystusa przez Juliusza Cezara dla użytku w Rzymie i jego posiadłościach. Kalendarz gregoriański wprowadził papież Grzegorz XIII w 1582 roku. Przyjmując w końcu X wieku chrześcijaństwo z Konstantynopola, Ruś Kijowska przyjęła też bizantyńską wersję kalendarza juliańskiego, w której rok cerkiewny zaczynał się 1 września, a świecki Nowy Rok – 1 marca. Inaczej też liczone wtedy lata, co w Bizancjum prowadzono od stworzenia świata. Dopiero w XIV wieku zaczęto wykorzystywać tzw. datację od narodzenia Chrystusa, którą zaczął w 532 roku zachodnioeuropejski mnich Dionizy Mały. Różnica ta wynosi aż 5508 lat. Zreformowany kalendarz, zwany później gregoriańskim, początkowo przyjęły tylko kraje katolickie. Do krajów protestanckich dotarł w XVIII wieku, a Rosja przyjęła go dopiero w 1918 roku. Cerkiew prawosławna, która nadal posługuje się kalendarzem juliańskim, ze względów praktycznych dopuszcza od lat 20. XX wieku świętowanie Bożego Narodzenia według tzw. nowego stylu, czyli według kalendarza gregoriańskiego. Tak jest choćby w Warszawie czy innych parafiach prawosławnych.

Kalendarz zmodyfikowany przez papieża Grzegorza XII też jest niedokładny. Gdy był reformowany, różnica wobec kalendarza juliańskiego wynosiła 10 dni. Teraz jest o 3 dni większa. Dlaczego? Wynika to z różnicy między długością roku kalendarzowego a roku astronomicznego. Długość roku kalendarzowego tak gregoriańskiego, jak i juliańskiego jest oczywiście taka sama. Kiedy kalendarz juliański jest niekorygowany, zmiana dokonuje się w kalendarzu gregoriańskim. W latach kończących stulecia i niepodzielnych przez 400 odejmuje się jeden dzień, ponieważ w ciągu tych 400 lat powstaje 3-dniowe opóźnienie do roku astronomicznego. Do tej korekty wykorzystano tzw. lata przestępne. W latach 1700, 1800 i 1900, choć luty powinien był mieć 29 dni, miał ich 28. Współcześni nie mogli zaobserwować tej zmiany – 2000 rok był podzielny przez 400. Kolejne dostosowanie kalendarza do roku astronomicznego nastąpi w 2100 roku, który nie będzie przestępny. Kalendarz juliański nie jest korygowany w ten sposób, więc różnica wobec gregoriańskiego ponownie zwiększy się i od 2100 roku wyniesie już nie 13 a 14 dni. Wyznawcy prawosławia i obrządków wschodnich będą więc witali 2101 rok w nocy z 14 na 15 stycznia^{XLVIII}.

IV.3. Татьянанин день (День студентов) (25 января). Dzień Tatiany (Dzień Studentów) (25 stycznia)

В Татьянанин день¹, который отмечается² 25 (двадцать пятого) января³, в 1755 (тысяча семьсот пятьдесят пятом) году императрица Елизавета Петровна⁴ подписала указ «Об учреждении Московского университета»⁵, и Татьянанин день стал официальным университетским днём⁶. С тех пор⁷ Святая Татиана (Татьяна) считается покровительницей⁸ студентов.

Сначала этот праздник отмечался⁹ только в Москве. По воспоминаниям очевидцев¹⁰, ежегодное празднование¹¹ Татьянинного дня было для Москвы настоящим событием¹². Оно состояло¹³ из двух частей: непродолжительной¹⁴ официальной церемонии в здании¹⁵ Московского университета и шумного гуляния¹⁶, участие в котором принимала почти вся¹⁷ столица^{XLIX}.

Татьянин день широко отмечался¹⁸ вплоть до Октябрьской революции¹⁹. В годы советской власти²⁰ праздник попал под запрет²¹ как религиозный пережиток.

Татьянин день как праздник студентов вернулся²² в Россию только после распада СССР²³ в 1990-е (тысяча девятьсот девяностые) годы.

В 1995 (девяносто пятом) году в МГУ был восстановлен храм в память²⁴ святой Татьяны (Татианы) (fot. 44), а с 2005 (две тысячи пятого) года 25 (двадцать пятое) января – **Татьянин день** – стал официальным **Днём российского студенчества**²⁵. В этот день в российских высших учебных заведениях²⁶ проводятся праздничные мероприятия²⁷ (fot. 45), а вечером студенты и преподаватели²⁸ отмечают праздник в неформальной обстановке²⁹.

- ¹ dzień Św. Tatiany
- ² jest obchodzony
- ³ stycznia
- ⁴ cesarzowa Elżbieta Piotrowna
- ⁵ „O powołaniu Uniwersytetu Moskiewskiego”
- ⁶ stał się oficjalnym świętem uniwersytetu
- ⁷ od tego czasu
- ⁸ jest uważana za patronkę
- ⁹ najpierw to święto obchodzono
- ¹⁰ według wspomnień naocznych świadków
- ¹¹ coroczne obchodzenie
- ¹² prawdziwym wydarzeniem
- ¹³ składało się
- ¹⁴ krótkiej
- ¹⁵ w budynku
- ¹⁶ uroczystego świętowania
- ¹⁷ w którym udział brała prawie cała
- ¹⁸ był na szeroką skalę obchodzony
- ¹⁹ aż do rewolucji październikowej
- ²⁰ w latach radzieckich
- ²¹ było zakazane
- ²² powrócił
- ²³ dopiero po rozpadzie ZSRR
- ²⁴ odbudowano świątynię pod wezwaniem
- ²⁵ studentów
- ²⁶ uczelniach wyższych
- ²⁷ odbywają się różne świąteczne imprezy
- ²⁸ wykładowcy
- ²⁹ obchodzą święto w nieformalnej atmosferze

CZY WIESZ, ŻE...

Św. Tatiana (fot. 46) pochodziła z zamożnej arystokratycznej rodziny. Jej ojciec pełnił urząd konsula w Rzymie. Wychował córkę w wierze chrześcijańskiej, której sam był wyznawcą – jednak ze względu na zajmowane stanowisko fakt ten pozostawał w ukryciu. Tatiana przejęła się duchem wiary i, jak czytamy w jej żywocie, „znenawidziła bogactwo, umiłowała tylko to, co znajdowało się w niebiosach”.

Dostrzeżono jej wiarę i inne cnoty i dlatego – jako celibatariuszka – została mianowana diakonisą. Powołanie to, nieznanie już w późniejszym Kościele, obejmowało obowiązki związane z przygotowaniem kobiet do chrztu, dbaniem o porządek w domu Bożym i posługą miłosierdzia. Córka konsula odwiedzała chorych, wspomagała ubogich i krzepiała na duchu uwięzionych za wiarę, Kościół zaś budowała swą codzienną wytrwałą modlitwą.

Za panowania Aleksandra Sewera nastąpiły kolejne prześladowania chrześcijan, w Rzymie prowadzone przez namiestnika cesarskiego. Siewpacje pogańskiego rządu wkroczyli do świątyni, w której akurat odbywało się nabożeństwo i pojмали te osoby, które największą szkodę mogły przynieść starej wierze – urzędnika publicznego i jego słynącą świętobliwością córkę. Ojciec, który ukrywał dotąd swe wyznanie, wobec ostatecznej próby okazał wierność Chrystusowi i oddał za Niego życie.

W różnych wersjach istnieje legenda na temat umęczenia św. Tatiany. Miały się wówczas wydarzyć co najmniej cztery cuda. Najpierw wskutek nagłego trzęsienia ziemi legła w gruzach świątynia Apolla, gdzie zmuszano męczenników do złożenia ofiary bałwanom pogańskim, następnie oprawcy odmienieni w jednej chwili padli do stóp niewiasty, potem to samo uczyniły lwy na arenie, a w międzyczasie piorun zniszczył jeszcze jedną świątynię – bogini Diany. Wyczerpawszy wszystkie pomysły na umęczenie dwójki chrześcijan, ścięto ich mieczem^{LI}.

IV.4. День защитника Отечества (День мужчин) (23 февраля). Dzień Obrońcy Ojczyzny (Dzień Mężczyzn) (23 lutego)

23 (двадцать третьего) февраля в России отмечается¹ День защитника Отечества. Праздник зародился ещё в СССР², тогда³ 23 февраля ежегодно отмечался как всенародный праздник⁴ – День Советской Армии и Военно-морского флота⁵. После того, как распался СССР⁶, праздник по-прежнему продолжают отмечать⁷ в ряде стран СНГ⁸.

Неофициально отмечается как **день мужчин**⁹.

В 1918 (тысяча девятьсот восемнадцатом) году Совет народных комиссаров¹⁰ (фактическое правительство Советской России¹¹) во главе¹² с Владимиром Лениным принял Декрет об организации Рабоче-крестьянской Красной Армии¹³ (РККА).

С¹⁴ 2002 (две тысячи второго) года по решению Государственной думы¹⁵ РФ 23 (двадцать третьего) февраля в России является нерабочим днём^{16LI}.

Необходимо также отметить¹⁷, что в этот день поздравляют не только мужчин¹⁸, а ещё и женщин – ветеранов Великой Отечественной войны, женщин-военнослужащих¹⁹.

Среди²⁰ традиций праздника, сохранившихся и сегодня²¹, – чествование²² ветеранов, возложение цветов к памятным местам²³, в частности²⁴ в Москвѣ – это торжественное возложение венков к Могиле Неизвестного Солдата у стен²⁵ Кремля первыми лицами государства²⁶. А также проведение праздничных²⁷ концертов и патриотических акций, организация салютов²⁸ во многих городах²⁹ России (fot. 47, 48, 49)^{LIII}.

¹ obchodzony jest
² święto narodziło się jeszcze w ZSRR
³ wówczas
⁴ każdego roku obchodzone jako święto ogólnonarodowe
⁵ Dzień armii Radzieckiej i Floty Wojskowo-Morskiej
⁶ po rozpadzie ZSRR
⁷ święto jest dalej obchodzone
⁸ w wielu krajach Wspólnoty Niepodległych Państw
⁹ obchodzone jako dzień mężczyzn
¹⁰ Rada Komisarzy Ludowych
¹¹ rząd Rosji Radzieckiej
¹² na czele
¹³ uchwalił Dekret o utworzeniu Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej
¹⁴ od
¹⁵ zgodnie z decyzją Dumy Państwowej
¹⁶ jest dniem wolnym od pracy
¹⁷ należy także zaznaczyć
¹⁸ składa się życzenia nie tylko mężczyznom
¹⁹ ale i kobietom – weteranom Wielkiej Wojny Ojczyźnianej i kobietom-żołnierzom
²⁰ wśród
²¹ zachowały się do dziś
²² czczenie
²³ składanie kwiatów miejscach pamięci
²⁴ zwłaszcza
²⁵ przed Grobem Nieznanego Żołnierza pod murami
²⁶ przez najważniejsze osoby w państwie
²⁷ organizacja świątecznych
²⁸ fajerwerków
²⁹ w wielu miastach

IV.5. День смеха (День дурака) (1 апреля). Dzień Śmiechu (Dzień Durnia) – Prima Aprilis (1 kwietnia)

1 (первого) апреля¹, в мире² отмечают международный³ День дурака или День смеха (April Fools' Day или All Fool's Day).

Откуда праздник появился неизвестно⁴. В некоторых источниках⁵ можно найти⁶ информацию о том, что в первый день апреля в Древнем Риме⁷ праздновали день весеннего равноденствия⁸, в других⁹ регионах – Пасху¹⁰. Поскольку оба праздника являлись¹¹ символами нового природного года¹², то их отмечали весело, много шутили и даже шалили¹³.

В конце февраля¹⁴ в Древнем Риме отмечали День Глупцов, а в Древней Индии 31 (тридцать первого) марта – праздник шуток¹⁵ Холи. В ирландских сагах упоминается об обычае¹⁶ обманывать людей¹⁷ в первый апрельский день.

По ещё одной¹⁸ версии история праздника уходит корнями¹⁹ в XVI (шестнадцатое) столетие, когда в Европе переходили на летоисчисление²⁰ с Юлианского на Григорианское. Новый год начали праздновать²¹ 1 (первого) января, в то время как в средние века²² – в конце марта²³, а именно новогодняя неделя длилась²⁴ с 25 (двадцать пятого) марта по 1 (первое) апреля. Поэтому²⁵, когда консервативно настроенное или неосведомлённое население²⁶ праздновало новый год 1 (первого) апреля, над ними шутили²⁷ и называли «первоапрельскими дураками»²⁸.

Широкую популярность праздник получил²⁹ в XVIII (восемнадцатом) веке.

Наши предки язычники³⁰ 1 (первого) апреля отмечали День пробуждения Домового³¹ (fot. 50), который на зиму впадал в спячку³². Шутками и прибаутками³³ домового якобы будили, даже переодевались в нелепые костюмы³⁴ (fot. 51)^{LIV}.

¹ kwietnia
² na świecie
³ obchodzi się międzynarodowy
⁴ skąd wzięło się święto – nie wiadomo
⁵ źródłach
⁶ znaleźć
⁷ Starożytnym Rzymie
⁸ dzień wiosennej równonocy
⁹ innych
¹⁰ Paschę (Wielkanoc)
¹¹ ponieważ oba święta były nowego roku w przyrodzie
¹² obchodzono je wesoło, odrobinę żartowano, a nawet dokazywano
¹³ pod koniec lutego
¹⁴ żartów
¹⁵ wspomina się o zwyczaju
¹⁶ oszukiwania ludzi
¹⁷ według jeszcze jednej
¹⁸ historia święta sięga
¹⁹ przechodzono na odliczanie czasu
²⁰ Nowy Rok zaczęto obchodzić
²¹ a w średniowieczu
²² pod koniec marca
²³ właśnie tydzień noworoczny trwał
²⁴ dlatego
²⁵ ludzie konserwatywni i nieświadomi
²⁶ żartowano z nich
²⁷ „pierwszokwietniowymi durniami”
²⁸ uzyskała
²⁹ poganie
³⁰ obchodzili Dzień Przebudzenia Domowika
³¹ zapadał w sen zimowy
³² żartami i przypowieściami
³³ nawet przebierano się w śmieszne stroje

IV.6. Женский день (8 марта). Dzień Kobiet (8 Marca)

Возникновение праздника¹ прочно связывают² с именем немецкой коммунистки **Клары Цеткин** (fot. 52). В 1910 (тысяча девятьсот десятом) году на форуме женщин в Копенгагене³ Клара Цеткин призвала мир учредить⁴ Международный женский день⁵ 8 (восьмого) марта. В этот день⁶ женщины должны были устраивать митинги и шествия⁷, и тем самым обращать внимание общественности⁸ на свои проблемы.

Начиная⁹ 1911 (тысяча девятьсот одиннадцатого) года, женщины ряда стран¹⁰ в Международный женский день проводили митинги, которые были направлены на устранение гендерного неравенства¹¹.

С 1965 (шестьдесят пятого) года, в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета СССР¹² Международный женский день стал праздником и нерабочим днём¹³. Постепенно¹⁴ в СССР праздник полностью потерял политическую окраску¹⁵.

Традиций празднования за 100 (сто) лет накопилось достаточно¹⁶.

На территории бывшего СССР¹⁷ 8 (восьмое) марта практически отмечают повсюду¹⁸. Это день, когда все восхищаемся выдающимися поступками женщин¹⁹, им вручают награды. Всем женщинам дарят цветы²⁰ и подарки²¹. Из цветов распространены²² к 8 (восьмому) марта мимозы и нарциссы, подснежники и тюльпаны²³. Однако²⁴, из них только мимоза (fot. 53) стала своего рода²⁵ неофициальным символом праздника.

Проводятся различные мероприятия²⁶, посвящённые женщинам, в том числе, выставки²⁷, концерты, флешмобы и так далее. Но как правило, празднуют²⁸ 8 (восьмое) марта в семейном кругу, с друзьями и родными²⁹. Мужчины поздравляют всех близких им женщин³⁰ и стараются по возможности³¹ освободить от всех женских хлопот по дому^{32LV}.

¹ pojawienie się święta

² jest na trwałe związane

³ na forum kobiet

⁴ w Kopenhadze

⁵ wezwała świat do stworzenia

⁶ Międzynarodowego

⁷ Dnia Kobiet

⁸ w tym dniu

⁹ powinny organizować

¹⁰ mityngi i przemarsze

¹¹ w ten sposób zwrócić

¹² uwagę społeczeństwa

¹³ począwszy od

¹⁴ w wielu krajach

¹⁵ które miały na celu

¹⁶ eliminację nierówności

¹⁷ płciowej

¹⁸ zgodnie z dekretem

¹⁹ Prezydium Rady

²⁰ Najwyższej ZSRR

²¹ stał się świętem i dniem

²² wolnym

²³ stopniowo

²⁴ stracił zabarwienie

²⁵ polityczne

²⁶ nagromadziło się dość dużo

²⁷ byłego ZSRR

²⁸ obchodzi się wszędzie

²⁹ zachwycały się wybitnymi

³⁰ osiągnięciami kobiet

³¹ wszystkim kobietom

³² wręcza się kwiaty

³³ prezenty

³⁴ popularne są

³⁵ mimosy i narcyze,

³⁶ przebiśniegi i tulipany

³⁷ jednak

³⁸ swego rodzaju

³⁹ organizuje się różne

⁴⁰ imprezy

⁴¹ w tym wystawy

⁴² zazwyczaj obchodzi się

⁴³ w kręgu rodziny,

⁴⁴ z przyjaciółmi i bliskimi

⁴⁵ mężczyźni składają

⁴⁶ życzenia wszystkim

⁴⁷ bliskim im kobietom

⁴⁸ w miarę możliwości

⁴⁹ uwolnić je od kobiecych

⁵⁰ czynności w domu

CZY WIESZ, ŻE...

Clara Josephine Zetkin, z domu **Eißner** (ur. 5 lipca 1857 w Wiederau, w Królestwie Saksonii, zm. 20 czerwca 1933 w Archangielskoje, w ZSRR) – niemiecka socjalistka, aktywistka ruchu feministycznego oraz pacyfistycznego.

Była członkiem SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands), reprezentując w niej frakcję rewolucyjno-marksistowską do roku 1917, kiedy to zaczęła działać w nowo utworzonej USPD (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands), stając się jednym z najważniejszych reprezentantów jej lewego skrzydła (tzw. Grupy Spartakusa, przemianowanej w roku 1918 na Związek Spartakusa). Od roku 1919 związana z KPD (Kommunistische Partei Deutschlands). W latach 1920-1933 była posłem do Reichstagu z ramienia KPD, pełniąc w roku 1932 funkcję Alterspräsidentin des Parlaments (w dzisiejszej Polsce odpowiednikiem tej funkcji jest marszałek senior).

W roku 1889 wzięła udział w Międzynarodowym Kongresie Robotników w Paryżu, który stał się podstawą utworzenia II Międzynarodówki socjalistycznego ruchu robotniczego. To głównie dzięki jej staraniom 8 marca obchodzony jest jako Międzynarodowy Dzień Kobiet (choć należy zaznaczyć, że po raz pierwszy świętowano go w Danii, Szwajcarii, Niemczech i Austro-Węgrzech 19 marca 1911 roku). Odgrywając jedną z najważniejszych i najbardziej znaczących ról w KPD, była Clara Zetkin w latach 1921-1933 również członkiem Komitetu Wykonawczego III Międzynarodówki, w którym pod koniec swego życia należała do mniejszości krytykującej stalinowską tezę, zgodnie z którą socjaldemokrację uważano za lewicowy odłam faszyzmu. Pochowana została na Cmentarzu przy Murze Kremłowski^{LVI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Dzień Kobiet w Rosji wciąż jest jednym z najważniejszych świąt w roku. Przedsiębiorstwa i urzędy organizują przyjęcia okolicznościowe, a wieczorem panie zapraszane są na koncerty i przedstawienia teatralne.

Obchody Dnia Kobiet w Rosji nie zmieniły się od czasów Związku Radzieckiego. Życzenia wszystkim paniom składają najważniejsi politycy, m.in. prezydent, premier i męska część dwuizbowego parlamentu. Tradycyjnie 8 marca jest też dniem, w którym media informują o sytuacji społecznej kobiet, głównie na rynku pracy, w polityce i rodzinie.

Stacje radiowe emitują romanse o miłości, współczesne piosenki wychwalające urodę pań, ale także ballady z przymrużeniem oka, o tym jakie zobowiązania tego dnia swoim mamom, żonom i córkom składają panowie.

Najpopularniejszym kwiatem w Rosji ofiarowywanym na Dzień Kobiet jest żółta mimoza^{LVII}.

IV.7. День космонавтики (12 апреля) . Dzień Kosmonautyki (12 kwietnia)

12 (двенадцатого) апреля в России отмечают¹ День космонавтики в ознаменование² первого космического полёта³, совершённого Юрием Гагариным⁴ (fot. 54) 12 апреля 1961 (тысяча девятьсот шестьдесят первого) года на корабле⁵ «Восток».

С 1968 (шестьдесят восьмого) года отечественный⁶ День космонавтики получил⁷ и официальное общемировое признание⁸ после учреждения Всемирного дня авиации и космонавтики⁹.

К 12 (двенадцатому) апреля в честь праздника¹⁰ во многих регионах страны¹¹ проходят всевозможные мероприятия¹² – выставки¹³, конференции, научно-образовательные лекции и семинары¹⁴, показы фильмов и многое другое¹⁵ (fot. 55). В Музее космонавтики¹⁶ в Москве (fot. 56) к этой дате традиционно готовят¹⁷ специальные проекты¹⁸.

В память¹⁸ о первом космонавте в Москве возложат цветы к месту захоронения¹⁹ Юрия Гагарина в Кремлевской стене²⁰. В школах России состоится урок²¹ «Космос – это мы», а в Интернете стартует флешмоб «Улыбка Гагарина» (fot. 57). Кроме того²², в разных городах²³ запланированы встречи²⁴ с космонавтами^{LIX}.

- ¹ obchodzi się
- ² dla uczczenia
- ³ pierwszego lotu w kosmos
- ⁴ który odbył Jurij Gagarin
- ⁵ statkiem
- ⁶ rosyjski
- ⁷ otrzymał
- ⁸ uznanie na całym świecie
- ⁹ po powołaniu Światowego Dnia Lotnictwa i Kosmonautyki
- ¹⁰ z okazji święta
- ¹¹ w wielu regionach kraju
- ¹² odbywają się różne imprezy
- ¹³ wystawy
- ¹⁴ wykłady i seminaria naukowo-edukacyjne
- ¹⁵ wiele innych
- ¹⁶ Muzeum Kosmonautyki
- ¹⁷ przygotowuje się
- ¹⁸ na pamiątkę
- ¹⁹ będą złożone kwiaty w miejscu pochówku
- ²⁰ Murze Kremłowskim
- ²¹ rozpoczyna się lekcja
- ²² oprócz tego
- ²³ w różnych miastach
- ²⁴ spotkania

CZY WIESZ, ŻE...

Jurij Gagarin urodził się we wsi Kłuszyn koło miasta Gżacka (przemianowanego w 1968 roku na Gagarin), w obwodzie smoleńskim. Jego ojciec był stolarzem, matka racowała fizycznie jako dojarka w kolchozie. W 1949 roku, po ukończeniu 15 lat, rzucił szkołę średnią.

W 1949 roku został przyjęty do szkoły zawodowej przy zakładach metalowych (fabryka maszyn rolniczych) w Libercach. W 1954 roku wstąpił do aeroklubu i rozpoczął naukę pilotażu. W lipcu 1954 roku wykonał pierwszy samodzielny lot na Jaku-18. 24 sierpnia 1955 roku ukończył kurs w saratowskim aeroklubie. W tym samym roku Jurij, w wieku 21 lat, skończył szkołę z najwyższą oceną i rozpoczął naukę w Wojskowej Szkole Lotniczej w Orenburgu. Tam poznał Walentinę Goriaczewą, młodszą od niego o rok, z którą zawarł związek małżeński 27 października 1957 roku. 10 kwietnia 1959 roku urodziła się ich pierwsza córka Lena, a 7 marca 1961 roku druga córka Gala.

26 marca 1957 roku wykonał pierwszy samodzielny lot odrzutowcem MiG-15. 6 listopada ukończył szkołę i awansował na stopień porucznika. W czasie lotu został awansowany do stopnia majora. Kolejne awanse: 12 lipca 1962 roku stopień podpułkownika, a 6 listopada 1963 roku pułkownika. W dniach 20-22 lipca 1961 r. Gagarin przebywał w Polsce (Warszawa, Katowice, Zielona Góra) na zaproszenie rządu PRL i PZPR. 21 grudnia 1963 roku pułkownik Gagarin został mianowany zastępcą dyrektora ośrodka szkolenia kosmonautów, podlegającym bezpośrednio Nikołajowi Kamaninowi. Od 1 września 1961 do 2 marca 1968 roku był studentem Akademii Technicznej

Lotnictwa im. N.J. Żukowskiego w Moskwie. 17 lutego 1968 roku obronił dyplom. W styczniu 1960 roku został jednym z 20 pilotów, którzy rozpoczęli przygotowania do lotów w kosmos.

10 kwietnia 1961 roku Komisja Państwowa zdecydowała, że to właśnie on będzie pierwszym człowiekiem, który polecą na orbitę okołoziemską. Pod koniec lat 60. władze ZSRR planowały, aby Jurij Gagarin był także pierwszym człowiekiem, który wylądował na Księżycu. Po śmierci Komarowa (24 kwietnia 1967 roku), Gagarin został wykluczony z wszystkich lotów kosmicznych.

Gagarin został pierwszym człowiekiem w kosmosie i pierwszym sowieckim kosmonautą. Brał udział w jednej misji kosmicznej. Był wielokrotnie odznaczany i nagradzany. 27 marca 1968 roku Gagarin i jego instruktor lotniczy Władimir Sieriożyn zginęli w katastrofie samolotu treningowego MiG-15 UTI 21 km od miasta Kirżacz^{LX}.

IV.8. Пасха. Wielkanoc

Пасха – главный православный праздник¹, день Воскресения Христова². На Руси Воскресение Христово всегда встречали в храме³. Пасхальная служба⁴ – самая торжественная в году⁵. Богослужение начинается раньше полуночи⁶. До 24 (двадцати четырёх) часов служитя **Полунощница**⁷, во время которой священник⁸ и диакон⁹ выходят к **Плащанице**⁹ (fot. 58), кадят её, поднимают и уносят в алтарь¹⁰. Примерно в полночь начинается¹¹ **Пасхальная заутреня (или утреня)**¹² (fot. 59). Неотъемлемой частью¹³ Пасхальной службы является **Крестный ход**¹⁴ (fot. 60) вокруг храма¹⁵. Когда верующие¹⁶ входят в храм, то начинается пение¹⁷ канона святого Иоанна Дамаскина¹⁸. Утренняя заканчивается чтением¹⁹ огласительного слова на Пасху святителя Иоанна Златоуста²⁰. После утрени совершаются Часы²¹ и Литургия, при открытых царских вратах²². В конце²³ утрени верующие приветствуют друг друга, говоря²⁴: «Христос воскрес!»²⁵ и отвечая «Воистину воскрес!»²⁶, трижды²⁷ целуются и обмениваются пасхальными яйцами²⁸. После службы верующие отправляются в трапезную²⁹ или домой – разговляться³⁰.

В течение³¹ Великой Субботы и после пасхального богослужения в храмах³² освящают **куличи**³³ (fot. 61), **творожные пасхи**³⁴ (fot. 62), яйца. На Пасху также освящают **Артос** (fot. 63) – это особый квасной хлеб³⁵, предназначенный только для молитвенного вкушения³⁶. Его на службе³⁷ субботы Светлой седмицы³⁸ раздают верующим для хранения дома³⁹.

Одной из главных пасхальных традиций являются крашенные яйца⁴⁰. Они символизируют Гроб Господень⁴¹.

¹ najważniejsze święto prawosławne

² Zmartwychwstania Chrystusa

³ zawsze obchodzone w świątyni

⁴ msza

⁵ najbardziej uroczysta w roku

⁶ msza zaczyna się przed północą

⁷ celebryje się

⁸ nabożeństwo północne

⁹ w czasie której kapłan

¹⁰ Plaszcznicy (Całunu)

¹¹ okadzają ją, podnoszą

¹² i wynoszą na ołtarz

¹³ koło północy

¹⁴ rozpoczyna się

¹⁵ Jutrznia Paschalna (lub

¹⁶ Jutrznia)

¹⁷ nieodłączną częścią

¹⁸ Droga Krzyżowa

¹⁹ wokół świątyni

²⁰ wierni

²¹ rozpoczyna się śpiewanie

²² Jana z Damaszku

²³ kończy się czytaniem

²⁴ homilii wielkanocnej

²⁵ Jana Chryzostoma

²⁶ odbywają się Godzinki

²⁷ przy otwartych

²⁸ Carskich wrotach

²⁹ pod koniec

³⁰ wierni pozdrawiają się,

³¹ mówiąc

³² „Chrystus Zmartwychwstał”

³³ odpowiadając „Zaprawdę

³⁴ Zmartwychwstał”

³⁵ trzykrotnie

³⁶ wymieniają się jajkami

³⁷ wielkanocnymi

³⁸ po mszy wierni udają

³⁹ się do refektarza

⁴⁰ lub do domu – na

⁴¹ skromny posiłek

⁴² w ciągu

⁴³ po mszy paschalnej

⁴⁴ w świątyni

⁴⁵ święci się babki

⁴⁶ paschy twarogowe

⁴⁷ specjalny kwaśny chleb

⁴⁸ przeznaczony tylko do

⁴⁹ spożycia ze specjalną

⁵⁰ modlitwą

⁵¹ na mszy

⁵² Paschalnym Tygodniem

⁵³ do przechowywania w domu

⁵⁴ malowanie jajek

⁵⁵ Grób Pański

CZY WIESZ, ŻE...

Plasczenica (grek. *Επιτάφιος*, cs. *Плащаница*) – płótno z namalowanym przedstawieniem umarłego Chrystusa. W obrządku wschodnim jest elementem wyposażenia cerkwi. Płótno bardzo często zdobione jest ornamentami i scenami religijnymi.

W obrządku wschodnim wykorzystywana jest podczas świąt wielkanocnych. Podczas wieczerni w Wielki Piątek w nawie cerkwi ustawiany jest symboliczny grób Jezusa – na specjalnym stoliku, tzw. „świętym prestole”, dekorowanym kwiatami i przykrytym plasczenicą. Założenie Grobu Pańskiego jest poprzedzone trzykrotną uroczystą procesją z plasczenicą wokół cerkwi. Następnie duchowni i wierni adorują grób – podchodzą kolejno, składają pokłon, czynią znak krzyża i całują wizerunek Chrystusa na plasczenicy. W nocy z soboty na niedzielę wielkanocną podczas rezurekcji plasczenica jest obnoszona wokół świątyni, następnie wnoszona przez carskie wrota do prezbiterium i układana na ołtarzu. Pozostaje tam na 40 dni, aż do święta Wniebowstąpienia.

W obrządku wschodnim istnieje również tradycja czczenia plasczenicy z wizerunkiem złożonej do grobu Bogurodzicy, która zostaje umieszczona na środku świątyni w czasie nabożeństw związanych ze świętem Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny. W 3. dniu od daty święta Zaśnięcia w niektórych świątyniach, zwłaszcza katedralnych, odprawiany jest tzw. obrzęd pogrzebu Bogurodzicy przed plasczenicą. W cerkwiach, które zostały zamienione na kościoły, plasczenice zawieszają się jako dekoracje na ścianach prezbiterium lub nawy^{LXII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Artos, (gr. *άρτος* – chleb) – chleb pszeniczny, na którym widnieje wizerunek Chrystusa zmartwychwstałego. Poświęcony w pierwszy dzień Paschy, jego część jest rozdawana wiernym w sobotę Tygodnia Paschalnego, po czym przez cały tydzień jest wystawiony w cerkwiach, na pulpicie ustawionym przed ikonostasem. Artos stanowi wspomnienie wydarzeń opisywanych przez Ewangelie, gdy Jezus ukazywał się uczniom i spożywał z nimi chleb^{LXIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Święto Zmartwychwstania w Cerkwi Prawosławnej obliczane jest według wywodzącego się z Biblii kalendarza księżycowego.

Ojcowie niepodzielnego Chrześcijaństwa na pierwszym Soborze Powszechnym w Nicei w 325 roku ustalili, że Paschę należy świętować po wiosennym zrównaniu dnia z nocą, zaraz po pełni księżyca i w pierwszą niedzielę po Passze Żydowskiej. Ma to związek z wydarzeniami związanymi z życiem Chrystusa – Jego Ukrzyżowaniem i Zmartwychwstaniem. Dni te jesteśmy w stanie dokładnie określić i je wspominać. I jeżeli przyjrzymy się w tym roku na dwa kalendarze – porównując ze sobą kalendarz żydowski i kalendarz oficjalny – dokładnie to zrozumiemy. Należy pamiętać, że chrześcijaństwo wywodzi się z judaizmu. Nowy Testament nie neguje Starego, lecz go wypełnia. Diametralna różnica polega na tym, że dla nas, chrześcijan, Jezus Chrystus jest Mesjaszem i już przyszedł, a Żydzi ciągle Go jeszcze oczekują. Ostatnia Wieczerza była wieczerzą Paschy Żydowskiej (Mt 26, 17).

W tekstach liturgicznych Kościoła Prawosławnego Zmartwychwstanie nazywa jest „świętem świąt” oraz „uroczystością nad uroczystościami”. „Jeśli Chrystus by nie Zmartwychwstał, to próżna by była nasza wiara” – mówi apostoł Paweł. Aby przekonać się, jak o tym świadczą Prawosławni Chrześcijanie można przyjść na nabożeństwo paschalne do cerkwi. Wówczas to określenie stanie się zupełnie jasne. Święto Zmartwychwstania poprzedza wielki post – nazywany przez ojców kościoła „wiosną duchową” – w tradycji Chrześcijańskiej został ustanowiony w czasach apostoelskich. Ma on nawiązywać do 40-dniowego postu Mojżesza (Wyjścia 34), proroka Eliasza (3 Królewska 19), a w szczególności do postu Chrystusa

(Mt 4,2). O jego ustanowieniu świadczy 69 Kanon Apostolski, który nakazuje pościć postem 40-dniowym przed Paschą Chrystusową. W okresie Wielkiego Postu i Wielkiego Tygodnia prawosławni chrześcijanie nie spożywają mięsa ani produktów pochodzenia zwierzęcego. Nie spożywają również nabiału i jaj. Ryba może pojawić się na stołach tylko w dniu święta Zwiastowania i Palmowej Niedzieli. W niektóre dni tego okresu (pierwszy tydzień i Tydzień Męki Pańskiej) zalecana jest nawet wstrzeźliwość od ciepłych pokarmów lub ich całkowite ograniczenie do godzin wieczornych. Wielki Post jest bardzo rygorystyczny.

Święto Wjazdu Chrystusa do Jerozolimy, jest świętem zaliczanym do cyklu Dwunastu wielkich świąt. Przypada na niedzielę poprzedzającą święto Zmartwychwstania. Z powodu przynoszonych w tym dniu gałązek palmowych i wierzbowych, nazywa się także „Niedzielą Palmową”. Nabożeństwo tego dnia ma charakter radosny. Śpiewany jest tekst: „Hosanna Temu, który przychodzi w Imię Pańskie, Hosanna Synowi Dawidowemu”. Świąteczna radość przeplatana jest jednak ze smutkiem. Niedziela Palmowa wprowadza wiernych w okres Wielkiego Tygodnia Męki Pańskiej.

Podczas nabożeństw Wielkiego Tygodnia wspomina się ostatnie dni ziemskiego życia Chrystusa, mękę, śmierć i zmartwychwstanie. W poniedziałek, wtorek i środę odprawiana jest Św. Liturgia Uprzednio Poświęconych Darów (autorstwa Św. Grzegorz Dialogosa, biskupa Rzymu) poprzedzona jutrznią z czytaniem wiekopostnych godzin kanonicznych. Wielki Czwartek – wspomnienie nauki Zbawiciela o chrześcijańskiej skromności i pokorze. Widzimy Chrystusa obmywającego nogi Apostołom, wspomnienie Ostatniej Wieczery, ofiarowania nam Najświętszego Ciała i Drogocennej Krwi w sakramencie Św. Eucharystii. Jest to jednak dzień smutku. Judasz opuszcza Wieczerzę by wydać Zbawiciela. W tym dniu rano jest celebrowana Liturgia Św. Bazylego Wielkiego rozpoczynająca się z niesporów oraz wieczorem na jutrzni czytane jest 12 perykop z Ewangelii o mękach Zbawiciela. W Wielki Piątek duchowo przeżywamy sąd nad Chrystusem oraz uczestniczymy w Jego cierpieniu i śmierci Krzyżowej. W sposób symboliczny w piątkowe popołudnie wierni na środek świątyni wnoszą płaszczonice (całun). W tym dniu nie jest sprawowana Św. Liturgia eucharystyczna, ofiarę składa sam Chrystus. Wielka Sobota – to dzień oczekiwania na zmartwychwstanie Chrystusa. Ciało Zbawiciela składa się w symbolicznym grobie. Wierni wspominają Jego zstąpienie do piekła w celu zwiastowania zbawienia zmarłym Praojcom. Celebrowana jest Św. Liturgia Św. Bazylego Wielkiego. W tym dniu zgodnie z tradycją święci się pokarmy przynieszone przez wiernych. I wreszcie noc z soboty na niedzielę. Od godziny 23:00 w ciszy i spokoju wierni zbierają się jeszcze w ciemnej świątyni, oświetlonej tylko świecami. Rozpoczyna się Połunosznica (Nabożeństwo o Północy), podczas której następuje przeniesienie Płaszczonicy z Grobu do Ołtarza. O północy rozpoczyna się jutrznia – z części ołtarzowej coraz głośniej słychać śpiewany hymn przez duchownych: „Zmartwychwstanie Twoje Chrystusie Zbawicielu, Anioły śpiewają na niebie...”, zapalają się wszystkie światła. Wszyscy znajdujący się w świątyni wychodzą na Paschalną Procesję, by trzykrotnie obejść świątynię, przy dźwięku radośnie grających dzwonów. Po trzecim okrążeniu zatrzymują się wszyscy przy zamkniętym wejściu cerkwi i główny celebrans wygłasza: „Chwała Świętej i Współistotnej, i Życiodajnej, i Niepodzielnej Trójcy, w każdym czasie, teraz i zawsze, i na wieki wieków” wszyscy duchowni śpiewają: „Chrystus powstał z martwych, śmiercią podeptał śmierć, i będącym w grobach życie dał”.

Pierwszy raz możemy usłyszeć pozdrowienie Paschalne „Chrystus Zmartwychwstał” i wszyscy odpowiadają: „Zaprawdę Zmartwychwstał”. Otwierane są drzwi świątyni i wszyscy wchodzi do środka, rozpoczyna się kanon jutrzni Paschalnej. Na koniec jest czytana: Mowa katechetyczna Świętego ojca naszego Jana Chryzostoma, arcybiskupa Konstantynopola, na święty i pełen światłości dzień najchwalebniejszego i zbawczego Zmartwychwstania Chrystusa Boga naszego.

Po jutrzni są śpiewne, a nie czytane tak jak w wielkim poście, godziny kanoniczne i następnie rozpoczyna się Św. Liturgia Św. Jana Złotoustego. Okres paschalny trwa 40 dni do Święta Wniebowstąpienia Jezusa Chrystusa, tradycyjnie obchodzonego w czwartek szóstego tygodnia po Zmartwychwstaniu. Królewskie Wrota (Carskije Wrota) przez pierwszy tydzień są otwarte symbolizując otwarte Wrota Królestwa Bożego dla wszystkich wierzących. W tym szczególnym okresie Cerkiew kładzie nacisk na pamięć o zmarłych. Wierni w tym okresie odwiedzają groby swoich bliskich.

Symbolem zmartwychwstania w tradycji zachodniej i wschodniej jest jajko. Wiąże się to z symbolem życia po śmierci. Wierni oświecają pisanki razem z pokarmami przynoszonymi w Wielką Sobotę, ale także obdarowują się nawzajem^{LXIV}.

IV.9. Праздник весны и труда (Первомай). Święto Wiosny i Pracy (1 Maja)

1 (первое) мая во многих странах мира¹ отмечается международный праздник² – День труда (Праздник Весны и Труда), который изначально³ носил название День международной солидарности трудящихся⁴.

1 (первого) мая 1886 (тысяча восемьсот восемьдесят шестого) года американские рабочие⁵ организовали забастовку⁶, выдвинув требование 8-часового (восьмичасового) рабочего дня⁷. Забастовка и сопутствующая⁸ демонстрация закончились кровопролитным столкновением⁹ с полицией.

В июле¹⁰ 1889 (тысяча восемьсот восемьдесят девятого) года Парижский конгресс II (Второго) Интернационала¹¹ в память о выступлении рабочих Чикаго¹² принял решение о проведении¹³ 1 (первого) мая ежегодных¹⁴ демонстраций.

Долгое время¹⁵ Первомай был символом революции, классовой борьбы¹⁶, имел «политическую окраску»¹⁷ и отмечался¹⁸ демонстрациями, украшенными портретами политических деятелей¹⁹, передовиков производства²⁰, лозунгами²¹, плакатами и диаграммами о достижениях²² в той или иной отрасли народного хозяйства²³, науки, культуры (fot. 64). Но постепенно²⁴ этот контекст терялся²⁵.

Для ряда стран²⁶ традиция собирать людей под знамена профсоюзов²⁷ ещё сохранилась²⁸, но в большинстве государств²⁹ это всё же не политический праздник³⁰, а именно³¹ День труда, весенний праздник³², когда организуются народные гуляния³³, выступления артистов, ярмарки, мирные шествия³⁴ и множество увеселительных мероприятий³⁵ (fot. 65, 66). А для кого-то³⁶ это просто ещё один выходной³⁷, в течение³⁸ которого можно просто отдохнуть³⁹ или провести время с семьёй^{40LXV}.

¹ w wielu krajach na świecie

² obchodzony jest jako

międzynarodowe święto

³ początkowo

⁴ ludu pracującego

⁵ robotnicy

⁶ strajk

⁷ zgłaszając żądanie

8-godzinnego dnia pracy

⁸ towarzysząca jej

⁹ krwawym starciem

¹⁰ lipcu

¹¹ Paryski Kongres

II Międzynarodówki

¹² na pamiątkę wystąpienia

robotników w Chicagu

¹³ podjął decyzję

o organizowaniu

¹⁴ corocznych

¹⁵ przez długi czas

¹⁶ walki klasowej

¹⁷ zabarwienie polityczne

¹⁸ obchodzony był

¹⁹ ozdobionymi portretami

działaczy politycznych

²⁰ przodowników produkcji

²¹ hasłami

²² wykresami o osiągnięciach

²³ tej lub innej gałęzi

gospodarki narodowej

²⁴ ale stopniowo

²⁵ zatracał się

²⁶ wielu krajów

²⁷ gromadzenia ludzi pod

sztafardami związków

zawodowych

²⁸ jeszcze zachowała się

²⁹ ale w większości państw

³⁰ to nie święto polityczne

³¹ a właśnie

³² wiosenne święto

³³ imprezy ludowe

³⁴ targi, przemarsze pokojowe

³⁵ mnóstwo imprez

rozrywkowych

³⁶ dla niektórych

³⁷ to jeszcze jeden dzień wolny

³⁸ w ciągu

³⁹ po prostu odpocząć

⁴⁰ lub spędzić czas z rodziną

IV.10. День Победы (9 мая). Dzień Zwycięstwa (9 Maja)

В СССР¹ 9 (девятое) мая был объявлен² Днём Победы над фашистской Германией³ указом Президиума Верховного Совета СССР⁴ в день капитуляции. В документе 9 мая объявлялся нерабочим днём⁵.

9 (девятого) мая повсеместно проводятся народные гуляния⁶, митинги. На площадях⁷ и в парках городов и сёл⁸ выступают коллективы художественной самодеятельности⁹, популярные артисты театра и кино, играют¹⁰ оркестры. Согласно указу¹¹ президента РФ 9 (девятого) мая при возложении венков к могиле Неизвестного солдата¹² (fot. 67), проведении торжественных заседаний¹³, парадов войск и шествий ветеранов Великой Отечественной войны¹⁴ (fot. 68) на Красной площади¹⁵ в Москве наряду с Государственным флагом¹⁶ РФ выносятся **Знамя Победы**¹⁷ (fot. 69), водружённое над рейхстагом¹⁸.

С¹⁹ 2005 (две тысячи пятого) года за несколько дней до²⁰ 9 (девятого) мая стартует патриотическая акция «Георгиевская ленточка»²¹ (fot. 70). Для миллионов людей не только в России, но и за рубежом²², георгиевская ленточка – символ памяти, связи поколений и воинской славы²³.

По сложившейся²⁴ традиции в праздник Победы проходят встречи²⁵ ветеранов, торжественные мероприятия²⁶ и концерты. К памятникам²⁷ боевой славы, мемориалам, братским могилам возлагаются венки и цветы²⁸, выставляются почётные караулы²⁹. В церквях и храмах³⁰ России проводятся поминальные службы³¹. Радио и телевидение проводят³² специальную торжественно-траурную передачу³³ «Минута молчания»³⁴.

9 (девятого) мая также проходит общественная акция памяти³⁵ «Бессмертный полк»³⁶ (fot. 71), представляющая собой марш, во время которого³⁷ люди несут фотографии своих родственников³⁸, участвовавших³⁹ в Великой Отечественной войне^{LXVI}.

¹ ZSRR
² był ogłoszony
³ Dniem Zwycięstwa nad Niemcami faszystowskimi
⁴ dekretem Prezydium Rady Najwyższej ZSRR
⁵ ogłoszono dniem wolnym od pracy
⁶ wszędzie odbywają się imprezy ludowe
⁷ na placach
⁸ miast i wiosek
⁹ występy zespołów amatorskich
¹⁰ grają
¹¹ zgodnie z ukazem
¹² podczas składania wieńców na Grobie Nieznanego Żołnierza
¹³ odbywania się uroczystych posiedzeń
¹⁴ przemarszu weteranów Wielkiej Wojny Ojczyźnianej
¹⁵ Placu Czerwonym
¹⁶ obok flagi państwowej
¹⁷ wprowadzany jest Sztandar Zwycięstwa
¹⁸ wciągnięty na maszt nad Reichstagem
¹⁹ od
²⁰ kilka dni przed
²¹ rozpoczyna się akcja patriotyczna „Wstążka św. Jerzego”
²² ale i za granicą
²³ łączności pokoleń i sławy bojowej
²⁴ zgodnie z powstałą
²⁵ odbywają się spotkania
²⁶ uroczyste imprezy
²⁷ przed pomnikami
²⁸ składa się wieńce i kwiaty
²⁹ wystawia warty honorowe
³⁰ świątyniach
³¹ odbywają się msze zaduszne
³² radio i telewizja
przeprowadza
³³ specjalną uroczystą audycję żałobną
³⁴ „Minuta milczenia” (Ciszy)
³⁵ społeczna akcja pamięci
³⁶ „Nieśmiertelny Pułk”
³⁷ będąca marszem,
w czasie którego
³⁸ krewnych
³⁹ którzy brali udział

CZY WIESZ, ŻE...

Wstążka św. Jerzego (ros. *Георгиевская ленточка*) – społeczna akcja, mająca na celu upamiętnienie i uczczenie bohaterów Dnia Zwycięstwa 9 maja 1945 roku. Akcja polega na noszeniu i umieszczaniu na widocznym miejscu symbolicznych wstążek. Symbol akcji jest miniaturową repliką tradycyjnej Wstęgi św. Jerzego.

Według oficjalnego regulaminu akcja jest inicjatywą niekomercyjną i apolityczną. Jej celem jest stworzenie symbolu święta Dnia Zwycięstwa. Wstążka nie jest symbolem heraldycznym ani odznaczeniem, lecz wyrazem szacunku dla weteranów i hołdem dla poległych w boju. Może posiadać jeden lub dwa napisy: www.9may.ru oraz nazwę państwa, gdzie została wyprodukowana. Zabronione jest umieszczanie na niej innych napisów.

Akcja została zainicjowana przez agencję RIA Nowosti w 2005 roku, w 60. rocznicę zakończenia II wojny światowej, i od tamtej pory odbywa się regularnie co roku. Wstążki rozprowadzane są bezpłatnie od 24 kwietnia do 12 maja, akcja finansowana jest z budżetu Federacji Rosyjskiej. W roku 2008 wstążki rozpowszechniono w ponad 30 krajach. W 2015 roku, w 70. rocznicę Dnia Zwycięstwa, wypuszczono rekordową liczbę metrów wstążki: 10 mln^{LXVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Przez lata w Związku Radzieckim było obchodzone z gigantycznym rozmachem. To zmieniło się po rozpadzie bloku socjalistycznego – w chudych latach 90. rosyjskie władze świętowały już o wiele skromniej. Jednak kiedy Władimir Putin zaczął odbudowywać międzynarodową pozycję Moskwy, to w 2005 roku powrócono do tradycji potężnych defilad na placu Czerwonym.

Zbiegło to się z ogromnym programem zbrojeniowym i modernizacją rosyjskiej armii, na które przeznaczane są miliardy dolarów z eksportu ropy naftowej, gazu i innych surowców. I choć w ostatnich latach z powodu kłopotów gospodarczych dynamika rosyjskich zbrojeń wyraźnie osłabła, Kreml i tak ma się czym pochwalić. To cały czas jest jedna z najpotężniejszych armii świata, z którą konkurować mogą tylko Amerykanie i Chińczycy.

Defilada na Dzień Zwycięstwa jest dla Rosji okazją do prężenia na oczach świata militarnych mięśni. Z tego względu co roku starają się pokazać coś nowego z zakresu techniki wojskowej. Tym razem były to m.in. hipersoniczny pocisk Kindżał, bojowe maszyny wsparcia czołgów Terminator, myśliwce piątej generacji Su-57 czy nowe pojazdy bezzałogowe^{LXVIII}.

IV.11. День России (12 июня). Dzień Rosji (12 czerwca)

День России, или же¹ День принятия Декларации о государственном суверенитете² России, как именовался этот праздник³ до 2002 (две тысячи второго) года, это один из самых «молодых» государственных праздников в стране⁴.

12 (двенадцатого) июня 1990 (тысяча девятьсот девяностого) года первый Съезд народных депутатов РСФСР⁵ принял Декларацию о государственном суверенитете России. К тому времени многие республики СССР⁶ уже приняли решение⁷ о своём суверенитете, поэтому данный документ принимался в условиях⁸, когда республики одна за другой становились независимыми⁹. И важной вехой в укреплении¹⁰ российской государственности¹¹ стало принятие нового названия страны¹² – Российская Федерация (Россия).

Кстати, именно¹³ 12 (двенадцатого) июня помимо «независимости»¹⁴ Россия обрела¹⁵ и первого Президента – в этот день, но уже¹⁶ в 1991 (девяносто первом) году состоялись¹⁷ первые в истории страны всенародные открытые¹⁸ выборы президента, на которых одержал победу¹⁹ Борис Ельцин (fot. 72). Именно²⁰ он своим указом от²¹ 2 (второго) июня 1994 (девяносто четвёртого) года придал²² 12 (двенадцатому) июня государственное значение²³, а сам праздник получил²⁴ название – День принятия декларации о государственном суверенитете Российской Федерации. Позже, для простоты²⁵, его стали называть Днём независимости²⁶.

Для большинства²⁷ 12 (двенадцатое) июня стало ещё одним выходным днём²⁸, когда можно поехать куда-нибудь на отдых²⁹ или же на дачу поработать на грядках³⁰.

И сегодня³¹ День России всё более приобретает патриотические черты³² и становится символом национального единения³³ и общей ответственности за настоящее и будущее Родины³⁴. В этот день по всей стране³⁵ проходит множество торжественных и праздничных мероприятий³⁶, в которых принимают участие жители страны всех возрастов³⁷. В Кремле президент России вручает Государственные премии³⁸ РФ (fot. 73), а главные торжества³⁹, конечно же, проходят⁴⁰ в Москве на Красной площади⁴¹ и оканчиваются грандиозным салютом⁴² в честь Дня России (fot. 74)^{LXIX}.

¹ lub inaczej
² uchwalenia Deklaracji o suwerenności państwowej
³ jak nazywano to święto
⁴ jedno z najmłodszych świąt państwowych w kraju
⁵ pierwszy Zjazd Deputowanych Ludowych Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej
⁶ w tym czasie wiele republik ZSRR
⁷ już podjęły decyzję
⁸ uchwalano w warunkach
⁹ jedna za drugą stawały się niepodległe
¹⁰ kamieniem milowym w umacnianiu państwowości
¹¹ państwowości
¹² stało się przyjęcie nowej nazwy kraju
¹³ na marginesie, właśnie
¹⁴ oprócz niepodległości
¹⁵ uzyskała
¹⁶ tego dnia, ale już
¹⁷ odbyły się
¹⁸ pierwsze w historii kraju powszechne jawne
¹⁹ zwyciężył
²⁰ właśnie
²¹ swoim dekretem z dnia
²² nadał
²³ znaczenie państwowe
²⁴ święto otrzymało
²⁵ później, w celu uproszczenia
²⁶ zaczęto nazywać Dniem Niepodległości
²⁷ większości
²⁸ stał się jeszcze jednym dniem wolnym
²⁹ dokądś pojechać na odpoczynek
³⁰ lub na dachę popracować na grządkach
³¹ dzisiaj
³² uzyskuje coraz bardziej patriotyczne cechy
³³ staje się symbolem jedności narodowej
³⁴ wspólnej odpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość Ojczyzny
³⁵ w tym dniu w całym kraju
³⁶ odbywa się mnóstwo uroczystych i świątecznych imprez
³⁷ biorą udział mieszkańcy kraju w różnym wieku
³⁸ nagrody państwowe uroczystości
³⁹ odbywają się
⁴⁰ na Placu Czerwonym
⁴¹ kończą się potężnymi fajerwerkami

CZY WIESZ, ŻE...

Jelcyn Borys Mikołajewicz (1931-2007), polityk sowiecki i rosyjski, pierwszy w historii prezydent Rosji (1991-1999).

Ukończył Uralski Instytut Politechniczny. Z wykształcenia był inżynierem budowlanym. Od 1961 roku należał do KPZR. Od 1968 roku pracował jako partyjny aparatczyk. W 1976 roku objął stanowisko I sekretarza Komitetu Obwodowego w Swierdłowsku. W 1981 roku został członkiem KC KPZR. Po dojściu do władzy M. Gorbaczowa został w 1985 roku I sekretarzem Komitetu Moskiewskiego, a w roku następnym wszedł w skład Politbiura. Powołany do zwalczania korupcji, jako przedstawiciel „młodych” kadr szybko znalazł się w konflikcie ze skrzydłem zachowawczym, m.in. J. Ligaczowem. Po usunięciu go z władz Komitetu Moskiewskiego w 1987 roku wydano go także z Politbiura. Odchodził od linii Gorbaczowa, by otwarcie przejść do opozycji jako deputowany ludowy ZSRR (od 1989) i jako członek Rady Najwyższej Federacji Rosyjskiej (od 1990). W 1990 roku został przewodniczącym Rady Najwyższej Federacji Rosyjskiej. W tym samym roku opuścił partię komunistyczną, co przysporzyło mu ogromnej popularności. W czerwcu 1991 roku zwyciężył w wyborach powszechnych na stanowisko prezydenta, uzyskując 57,3% głosów.

W czasie puczu moskiewskiego przyczynił się do obalenia tzw. Komitetu Stanu Wyjątkowego. Następnie dokonał likwidacji ZSRR. Jako głowa państwa rosyjskiego dysponował rozległymi uprawnieniami. W utworzonej Wspólnocie Niepodległych Państw zapewnił Federacji Rosyjskiej imperialną pozycję, zmierzał do utrzymania zależności niepodległych republik, blokował plany rozszerzenia NATO na wschód. W 1994 roku wydał decyzję o pacyfikacji Czeczenii. Zaproponował radykalny program ekonomiczny, oparty na zasadach gospodarki rynkowej. W 1996 roku wybrany został na drugą kadencję. W 1999 roku zawarł z A. Łukaszenką układ o utworzeniu Związku Białorusi i Rosji (ZBiR). 31 grudnia 1999 roku podał się do dymisji^{LXX}.

IV.12. День народного единства (4 ноября). Dzień Jedności Narodowej (4 listopada)

День народного единства отмечается ежегодно¹ 4 (четвёртого) ноября, начиная с² 2005 (две тысячи пятого) года. Этот праздник³ установлен в честь важного события⁴ в истории России – освобождения⁵ Москвы от польских интервентов в 1612 (тысяча шестьсот двенадцатом) году, и приурочен к Дню⁶ Казанской иконы Божией Матери.

4 (четвёртого) ноября 1612 (тысяча шестьсот двенадцатого) года воины народного ополчения⁷ под предводительством⁸ **Кузьмы Минына и Дмитрия Пожарского** (fot. 75) штурмом взяли Китай-город⁹, освободив¹⁰ Москву от польских интервентов. Исторически этот праздник связан с окончанием Смутного времени¹¹ на Руси – периода¹² со смерти царя Ивана Грозного и до 1613 (тысяча шестьсот тринадцатого) года, когда на русский престол взошёл первый царь из династии Романовых¹³.

Позже, из-за революции¹⁴ 1917 (тысяча девятьсот семнадцатого) года и последующих за ней событий¹⁵, традиция отмечать освобождение¹⁶ Москвы от польско-литовских интервентов и день кончины¹⁷ Кузьмы Минына прервалась¹⁸.

В этот день по всей стране¹⁹ проходят праздничные гуляния²⁰, концерты, представления и спортивные мероприятия²¹. В разных российских городах²² политические партии и общественные движения²³ организуют митинги, шествия и благотворительные акции²⁴. Но главные мероприятия²⁵, посвящённые Дню народного единства, проходят в сердце праздника²⁶ – Нижнем Новгороде²⁷ (fot. 76), и на Красной площади²⁸ в Москве (fot. 77)^{LXXI}.

¹ jest obchodzony corocznie

² począwszy od

³ święto

⁴ wydarzenia

⁵ wyzwolenia

⁶ powiązane jest z Dniem

⁷ żołnierze pospolitego ruszenia

⁸ dowództwem

⁹ zdobyli Kitaj-gorod

(dzielnicę Moskwy)

¹⁰ wyzwolili

¹¹ związane jest

¹² z zakończeniem Smuty

¹³ okresu

¹⁴ na tron wstąpił pierwszy

¹⁵ car z dynastii Romanowów

¹⁶ później, z powodu

Rewolucji

¹⁷ dalszych wydarzeń

¹⁸ świętowania wyzwolenia

¹⁹ śmierci

²⁰ została przerwana

²¹ w całym kraju

²² odbywają się imprezy

ludowe

²³ imprezy

²⁴ miastach

²⁵ organizacje społeczne

²⁶ przemarsze i akcje

charytatywne

²⁷ główne imprezy

²⁸ odbywają się w samym

sercu święta

²⁹ Niżnim Nowogrodzie

³⁰ na Placu Czerwonym

CZY WIESZ, ŻE...

Kuźma Minicz Minin (ros. *Кузьма Минич Минин*) (zm. 21 maja 1616) – kupiec z Niżnego Nowogrodu, który razem z księciem Dmitrijem Pożarskim został uznany za rosyjskiego bohatera narodowego za rolę odegraną podczas obrony kraju w czasie wojny polsko-rosyjskiej 1609-1618.

Urodził się i większość życia spędził w mieście Bałachna. Później był rzeźnikiem i handlarzem mięsem w Niżnym Nowogrodzie. Kiedy ludowy ruch patriotyczny zaczął organizować oddziały ochotnicze, kupcy miejscy wybrali Minina, obdarzanego zaufaniem i szanowanego członka gildii, aby zarządzał funduszami zebranymi przez nich na wyposażenie drugiego pospolitego ruszenia (*второе народное ополчение*).

Pospolite ruszenie pod dowództwem Pożarskiego stoczyło w dniach 1 i 3 września 1612 roku bitwę pod Moskwą, nie dopuszczając oddziałów hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza z odsieczą dla polskiej załogi Kremla. W rezultacie czego polski garnizon skapitulował 7 listopada.

Minin odznaczył się jako umiejętny dowódca, w zamian za zasługi został nobilitowany i wszedł w skład Dumy bojarskiej. Tytuł szlachecki nadał mu nowo wybrany car Michał I Romanow. Minin zmarł w 1616 roku i został pochowany w Katedrze Archaniola w Niżnym Nowogrodzie. Centralny plac w tym mieście został nazwany jego imieniem^{LXXII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Dymitr Michajłowicz Pożarski (ros. *Дмитрий Михайлович Пожарский*) (ur. 17 października 1577, zm. 30 kwietnia 1642) – książę z rodu Rurykowiczów, przywódca powstania ludowego, które wyparło wojska polsko-litewskie z Rosji, w czasie wojny polsko-rosyjskiej 1609-1618.

W 1598 roku wziął udział w obradach Soboru Ziemskiego, który wyniósł na tron carski Borysa Godunowa. Jako stolnik wziął udział w 1608 roku w obronie Kołomy w czasie dymitriad. W tym samym roku rozbił powstańców Iwana Bołotnikowa. W 1610 roku bronił Zarajską przed oddziałami Dymitra Samozwańca II.

29 marca 1611 roku stanął na czele powstania przeciwko polskim załogom okupującym Moskwę. 30 marca niespodziewanie zaatakowany przez wypad husarii pod dowództwem rotmistrza Samuela Dunikowskiego, został ciężko ranny.

Jesienią 1611 roku stanął na czele sformowanej w Niżnym Nowogrodzie armii powstańczej Kuźmy Minina. Przez pół roku oblegał polską załogę Jarosławla.

We wrześniu 1612 roku w dwudniowej bitwie na przedpolach Moskwy przeszkodził odsieczy wojsk polsko-litewskich hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza, które próbowały dostarczyć żywność polskiej załodze obleganego Kremla.

W uznaniu zasług mianowany bojarem. W 1615 roku przeprowadził działania zaczepne przeciwko lisowczykom. W grudniu 1617 roku pobity pod Kaługą przez lisowczyków pułkownika Stanisława Czaplńskiego. W 1618 roku jego oddział został kompletnie rozбитo przez wojska polskie pod wodzą królewicza Władysława atakujące Moskwę. W czasie wojny polsko-rosyjskiej 1632-1634 przydzielony do mniej ważnych działań militarnych wojsk rosyjskich.

Pełnił wiele funkcji w administracji rosyjskiej. W 1619 roku został szefem prikazu transportu, w latach 1621-1628 kierował prikazem policji i prikazem sądów moskiewskich w latach 1637 i 1640-1642.

Jego postać stała się symbolem narodowym w historii Rosji, a rocznica zwycięstwa powstania Pożarskiego w 1612 roku jest od niedawna obchodzona jako rosyjskie święto narodowe pod nazwą Dzień Jedności Narodowej^{LXXIII}.

V. Герои русских сказок и фольклора. Bohaterowie bajek rosyjskich i folkloru

V.1. Иван-дурак. Wania Durak (Głupi Jasio)

Иван-дурак (Иванушка-дурачок) (fot. 78, 79) – один из популярнейших героев¹ русских (а также белорусских и украинских) сказок².

Как правило³, его социальный статус низкий – крестьянский⁴ сын или сын старика со старухой. В семье⁵ часто являлся⁶ третьим сыном. С помощью волшебных средств⁷ и особенно благодаря своему «уму»⁸ Иван-дурак успешно проходит все испытания⁹ и достигает высших ценностей¹⁰. Он побеждает¹¹ противника, женится на царской дочери¹², получает¹³ и богатство, и славу.

Иван-дурак – поэт и музыкант¹⁴; в сказках подчёркивается его пение¹⁵, его умение играть на чудесной дудочке¹⁶ или гуслях, заставляющих плясать¹⁷ стадо^{LXXIV}.

Только русский ленивый мужик¹⁸, лежа на печи²⁰, способен вдруг достичь²¹ славы, занять красавицу-жену²¹ и полцарства в придачу²². Так шутят²³ россияне, вспоминая любимого героя сказок²⁴ – Ивана-дурака.

Происхождение героя до сих пор²⁵ остаётся загадкой. В преданиях разных народов мира²⁶ живёт свой Иван-дурак.

В сказках изначально²⁷ появились две сюжетные линии²⁸. В первой герой²⁹ после смерти отца получает волшебного³⁰ коня, которого вынужден прятать от братьев³¹. На коне парень³² проходит через вереницу испытаний³³, разгадывает³⁴ загадки и берёт за муж царевну. После женитьбы³⁵ Ивана ждёт³⁶ очередная порция подвигов³⁷. Он достаёт живую воду, молодильные яблоки³⁸, свинку с золотой щёткой и в итоге восходит на престол³⁹.

Во втором сюжете⁴⁰ Иван-дурак пытается выследить вора⁴¹, который навещает каждую ночь⁴² в сад и выгребывает⁴³ траву. Проклятник предстаёт в лице кобылицы или Жар-птицы⁴⁴. Иван жалует пойманное животное⁴⁵, даря ему свободу⁴⁶, а взамен получает награду – чудесного коня или перо⁴⁷. В случае⁴⁸ с Жар-птицей царь отправляет⁴⁹ Ивана на поиски волшебного пернатого⁵⁰, в награду обещая руку и сердце собственной дочери⁵¹.

Фольклорную стилизацию сказки с Иваном в главной роли представил Пётр Ершов в 1834 (тысяча восемьсот тридцать четвёртом) году^{LXXV}.

¹ najpopularniejszych bohaterów

² bajek

³ zazwyczaj

⁴ chłopski

⁵ rodzinie

⁶ często jest

⁷ dzięki magicznym

⁸ środkom

⁹ zwłaszcza dzięki

¹⁰ swojemu „rozumowi”

¹¹ z powodzeniem

¹² pokonuje wszystkie próby

¹³ osiąga najwyższe wartości

¹⁴ zwycięża

¹⁵ córką cara

¹⁶ otrzymuje

¹⁷ muzyk

¹⁸ podkreśla się jego śpiew

¹⁹ umiejętność grania na

²⁰ cudownej piszczałce

²¹ gęślach zmuszających

²² do tańczenia

²³ chłop

²⁴ leżąc na piecu

²⁵ zdolny jest do nagłego

²⁶ zdobycia

²⁷ posiadania pięknej żony

²⁸ połowy królestwa na dodatek

²⁹ zartują

³⁰ ulubionego bohatera bajek

³¹ pochodzenie bohatera

³² dotychczas

³³ w legendach różnych

³⁴ narodów świata

³⁵ początkowo

³⁶ linie tematyczne

³⁷ bohater

³⁸ otrzymuje czarodziejskiego

³⁹ musi ukrywać przed braćmi

⁴⁰ chłopak

⁴¹ pokonuje cały szereg prób

⁴² odgaduje

⁴³ po ślubie

⁴⁴ czeka

⁴⁵ czynów

⁴⁶ odmładzające jabłka

⁴⁷ w końcu wstępuje na tron

⁴⁸ fabule

⁴⁹ próbuje wyśledzić złodzieja

⁵⁰ przychodzi co noc

⁵¹ wydeptuje

⁵² psotnik zjawia się w postaci

⁵³ kłaczy lub zar ptaka

⁵⁴ żałuje złapanego zwierzęcia

⁵⁵ wolność

⁵⁶ pióro

⁵⁷ w przypadku

⁵⁸ wysła

⁵⁹ na poszukiwania

⁶⁰ cudownego ptaka

⁶¹ własnej córki

CZY WIESZ, ŻE...

Głupi Jasio – bohater bajek i baśni, postać występująca w europejskim folklorze, szczególnie w rosyjskim, gdzie znany jest jako **Wania Durak** (ros. *Иван-дурак*, zdrobniale *Иванушка-дурачок*). W baśniach i bajkach Jaś zwykle pochodzi z ubogiej, włościańskiej rodziny, jest prostoduszny i niezbyt inteligentny. Ma dwóch starszych braci, którzy są od niego mądrzejsi i którzy zwykle próbują wykorzystać jego łatwowierność. W efekcie Jaś zostaje przez braci pozbawiony schedy i musi wyruszyć w świat, aby znaleźć źródło utrzymania. Dzięki uczynności, empatii i ofiarności zdobywa przyjaciół, często wśród zwierząt, którzy w kluczowym momencie pomagają mu zdobyć jakiś potężny artefakt (np. wodę życia), a także pokonać głównego przeciwnika (np. czarownicę albo czarownika). W finale opowieści dobre serce Jasia zostaje nagrodzone. Jaś bierze za żonę królową i sam zostaje królem. Jaś jest zwykle bohaterem pozytywnym, choć można go uznać jednocześnie za archetypowego antybohatera.

Postać Wani Duraka (Głupiego Jasia) występuje na przestrzeni wieków w rosyjskim folklorze i pojawia się w utworach nim inspirowanych, m.in. w poemacie *Konik Garbusek* Piotra Jerszowa. Podobni bohaterowie pojawią się także w utworach czołowych europejskich baśniopisarzy, np. *Głupi Jaś* (*Hans Dumm*) braci Grimm^{LXXVI}.

V.2. Колобок. Kolobok (Kołaczek)

Колобок (fot. 80) – персонаж одноимённой народной сказки¹, изображаемый в виде² небольшого³ пшеничного хлеба шарообразной⁴ формы, который сбежал⁵ от испёкших его бабушки и дедушки⁶, от разных зверей⁷ (зайца, волка и медведя), но был съеден лисой⁸.

Сказка про⁹ Колобка встречается¹⁰ в русском и украинском фольклоре, а также имеет аналоги в сказках многих других¹¹ народов: американская «пряничный человечек»¹², английская «Джонни-пончик»¹³. Сюжет также встречается¹⁴ в скандинавских, немецких, узбекских, татарских и других сказках^{LXXVII}.

- ¹ bohater ludowej bajki pod tym samym tytułem
- ² przedstawiany w postaci
- ³ niewielkiego
- ⁴ okrągłej
- ⁵ uciekł
- ⁶ od babci i dziadka, którzy go upiekli
- ⁷ zwierząt
- ⁸ został zjedzony przez lisicę
- ⁹ bajka o
- ¹⁰ występuje
- ¹¹ wielu innych
- ¹² „piernikowy ludzik”
- ¹³ „John Dough”
- ¹⁴ motyw pojawia się

CZY WIESZ, ŻE...

Opowiadanie o kołoboku wywodzi się z folkloru rosyjskiego. Traktuje o pszenicznym chlebkę, który upiekła babcia, a który tuż po upieczeniu postanowił wyrwać się na wolność i uciekł przez okno, staczając się z parapetu. Po drodze spotyka różne zwierzęta i w końcu zostaje zjedzony przez lisa, który stosuje odpowiedni fortel, aby osiągnąć swój cel.

Samo słowo pochodzi od wyrazu „kolob” (*колоб*) oznaczającego okrągły chleb, kulkę zrobioną z ciasta.

Pierwsza ekranizacja bajki miała miejsce w 1936 roku.

Co ciekawe, w 2011 roku obwód uljanowski w Federacji Rosyjskiej wystąpił o miano „ojczyzny kołoboka” – a wszystko za sprawą Siergieja Pietrowa, krajoznawcy, docenta z Uljanowskiego Uniwersytetu Humanistycznego, według którego dawniej mianem „kolebiatki” (*колебятка*) na Powołżu nazywano resztki ciasta^{LXXVIII}.

V.3. Васили́са Прекра́сная (Премудра́я). Wasyliśa Pięknołica (Mađra)

Имя Васили́са, означающее в переводе с греческого¹ «жена́ царя» или «цари́ца», попало² на Русь из Византии³ не позднее XIII (тринадцатого) века.

В сказках⁴ Васили́са Премудра́я или Прекра́сная (fot. 81) – лишь одно из имён невесты героя⁵, которую могут звать и по-другому⁶: Елѣна Прекра́сная⁷, Марья-царевна, Царь-девица⁸, Настасья-королевишна⁹, Варвара-краса¹⁰ и так далее.

В известном собрании сказок¹¹ Александра Афанасьева встречаются разные сюжеты¹² и роли, связанные с именем Васили́сы. Главная героиня¹³ «Васили́сы Прекра́сной» вовсе не¹⁴ царевна, а бедная падчерица¹⁵, которую отправляют за¹⁶ огнём в избушку Бабы-яги.

В сказке «Жар-птица и Васили́са-царевна» Васили́су ловит стрелец-молодец по поручению царя¹⁷. Царевна на первый взгляд желает своему похитителю¹⁸ смерти. Волшебный¹⁹ конь стрельца заговаривает²⁰ воду, и герой выходит из котла краше прежнего²¹. В финале, как и положено в волшебной сказке²², старый царь погибает²³, по примеру стрельца искупавшись в кипятке²⁴, а главный герой²⁵ получает жену и царство в придачу²⁶.

В сюжете «Морской царь и Васили́са Премудра́я» Васили́са – дочь Водяного²⁷, помощница героя-царевича²⁸.

В разных вариантах известной сказки²⁹ «Царевна-лягушка»³⁰ главную героиню зовут то³¹ Еленой Прекра́сной, то Васили́сой Премудрой, что подтверждает: имя героини не столь важно – важна лишь функция^{LXXIX}.

¹ w tłumaczeniu z greckiego

² trafiło

³ Bizancjum

⁴ w bajkach

⁵ to tylko jedno z imion narzeczonej głównego bohatera

⁶ może mieć i inne imię

⁷ Piękna Helena

⁸ Car-dziewica

⁹ Nastia-królowna

¹⁰ Piękna Barbara

¹¹ słynnym zbiorze bajek

¹² istnieją różne fabuły

¹³ główna bohaterka

¹⁴ w ogóle nie jest

¹⁵ pasierbica

¹⁶ zostaje wysłana po

¹⁷ schwycił młody strzelec

na polecenie cara

¹⁸ na pierwszy rzut oka

życzy swojemu porywaczowi

¹⁹ czarodziejski

²⁰ zaczarowuje

²¹ przystojniejszy niż wcześniej

²² jak to bywa

w czarodziejskich bajkach

²³ ginie

²⁴ biorąc przykład ze strzelca

kąpie się we wrzątku

²⁵ główny bohater

²⁶ otrzymuje żonę

i królestwo na dodatek

²⁷ jest córką Wodnika

²⁸ pomocniczką bohatera-carewicza

²⁹ słynnej bajki

³⁰ „Królowna żabka”

³¹ główna bohaterka ma

na imię albo

V.4. Снегурочка. Śnieżynka

Хотя в народном¹ фольклоре Снегурочка (fot. 82) была известна ещё в языческие времена², впервые о ней заговорили по всей стране³ во второй половине⁴ XIX (девятнадцатого) века, когда в России была опубликована сказка о девочке⁵ Снегурке, или Снежевиночке, вылепленной⁶ из снега.

Согласно этой⁷ истории, когда-то⁸ в одном русском селе жили крестьянин⁹ Иван и жена его Марья. В их доме всегда царили мир и любовь¹⁰, прожили они вдвоём¹¹ до самой старости, так и не сумев обзавестись детьми¹².

Однажды¹³ зимой в их селе выпало много¹⁴ снега. Иван и Марья вошли во двор и принялись лепить снежную куклу¹⁵. Неожиданно¹⁶ Снегурочка зашевелилась, словно живая¹⁷, и семейная пара приняла это чудо как благословение¹⁸ Бога, пославшего им ребёнка¹⁹.

Сказка имеет печальный²⁰ финал: прыгая с подружками через костёр²¹, снежная девочка растаяла²².

Впервые сказку²³ о Снегурке и её родителях-стариках в 1869 (тысяча восемьсот шестьдесят) девятом году записал в своих трудах «Поэтические воззрения славян на природу»²⁴ выдающийся русский собиратель²⁵ фольклора Александр Афанасьев.

В 1873 (тысяча восемьсот семьдесят третьем) году драматург Александр Островский, впечатлённый рассказами¹⁶ Афанасьева, создал пьесу¹⁷ «Снегурочка», в которой описал зимнюю красавицу как бледнолицую девушку со светлыми волосами¹⁸, одетую в шубку¹⁹, шапку и рукавички²⁰. В этом произведении²¹ автор представил Снегурку 15-летней (пятнадцатилетней) дочерью Деда Мороза и Весны-Красны²², опустивших её к людям²³. Если верить пьесе²⁴ Островского, то Дед Мороз приходится Снегурочке отцом²⁵, однако²⁶ в 1935 (тысяча девятьсот тридцать пятый) году, после того, как в СССР официально разрешили праздновать Новый год²⁷, их стали принимать за дедушку и внучку²⁸ (fot. 83)^{LXXX}.

¹ chociaż w ludowym
² znana już w czasach
pogańskich
³ po raz pierwszy zaczęto
mówić w kraju o niej
⁴ w drugiej połowie
⁵ opublikowano bajkę
o dziewczynce
⁶ ulepionej
⁷ zgodnie z tą
⁸ kiedyś
⁹ wiosce żył chłop
¹⁰ zawsze panował spokój
i miłość
¹¹ przeżyli wspólnie
¹² ale nie doczekali się dzieci
¹³ pewnego razu
¹⁴ w ich wiosce spadło dużo
¹⁵ wyszli na podwórko
i zaczęli lepić bałwana
¹⁶ nieoczekiwanie
¹⁷ poruszyła się, jak żywa
¹⁸ para odebrała ten cud
jako błogosławieństwo
¹⁹ który posłał im dziecko
²⁰ bajka ma smutny
²¹ skacząc z koleżankami
przez ognisko
²² roztopiła się
²³ po raz pierwszy bajkę
²⁴ zapisał w swoim dziele
„Poetyckie poglądy
Słowian na przyrodę”
²⁵ wybitny rosyjski
kolekcjoner
²⁶ pod wrażeniem
opowiadań
²⁷ napisał sztukę
²⁸ opisał zimową piękność
jako bladolicą dziewczynkę
z jasnymi włosami
¹⁹ ubraną w futerko
²⁰ czapkę i rękawiczki
²¹ w tym utworze
²² córkę Dziadka Mroza
i Pięknej Wiosny
²³ którzy zesłali ją ludziom
²⁴ sztuce
²⁵ jest dla Śnieżynki ojcem
²⁶ jednak
²⁷ po tym jak w ZSRR
oficjalnie zezwolili
obchodzić Nowy Rok
²⁸ zaczęto ich odbierać
jako dziadka i wnuczkę

CZY WIESZ, ŻE...

Śnieżynka znalazła się w rosyjskich bajkach, ale jej obecność w folklorze nie jest do końca jasna. Korzenie tej postaci nie wydają się sięgać głębiej w słowiańską mitologię (jeśli nie skojarzymy jej z innymi postaciami, z którymi łączy ją jakieś podobieństwo) i tak naprawdę jakiś historyczny ślad jej obecności pojawia się dopiero w XIX wieku. W 1869 roku rosyjski badacz folkloru Aleksander Nikołajewicz Afanasjew przywołuje opowieść o śnieżnej dziewczynie, która miała się „urodzić” bezdzietnemu małżeństwu, gdy wykonali figurę ze śniegu i ta ożyła. Śnieżynka zostaje zaproszona przez koleżanki do zabawy w przeskakiwanie ogniska, co nie kończy się dla niej najlepiej. Ta wersja ludowej opowieści poszła potem w świat (w innych zdarza się, że zabawa w przeskakiwanie ogniska to zabawa sobótkowa) – w swoich zbiorach zawierają ją Louis Leger i Andrew Lang.

W innej wersji tej opowieści Śnieżka jest córką Dziadka Mroza i chciałaby żyć wśród ludzi. Zakochuje się w pasterzu o imieniu Lel i znów spotyka ją przykry koniec, gdyż gorące serduszko ją zwyczajnie roztopia. Jeszcze inne wersje opowieści znamy z literatury, gdzie zostają rozwinięte wątki i pojawiają się nowe postaci, a główną osią wydarzeń są ich perypetie miłosne.

Opowieść zrobiła karierę sceniczną. Najpierw Aleksander Nikołajewicz Ostrowski napisał sztukę (1873), która miała premierę w moskiewskim Teatrze Bolszoi. Muzykę stworzył sam Czajkowski. Warto dodać, że sztuka miała raczej kiepskie notowania w środowisku literatów, lecz muzycy obeszlili się z nią raczej przyjaźnie. Już w 1878 roku powstał balet, a wzięli się za niego Léon Fiodorowicz Minkus i Marius Petipa (wybitny tancerz i choreograf, twórca szkoły, z której wywodzili się tancerze *Les Ballets Russes*). Na początku lat 80. XIX wieku sztuka stała się podstawą libretta do opery *Śnieżka* (*Snegúrochka–Vesennyaya Skazka*), którą stworzył Rimski-Korsakow.

Jak to zwykle bywa, historia została również przeniesiona na ekran. W 1952 roku powstała radziecka animacja, całkiem ładna i pojawia się w niej muzyka Rimskiego-Korsakowa.

W 2004 roku wydano pięknie ilustrowaną przez Ruth Sanderson *The Snow Princess*, gdzie Śnieżynka nie topi się, gdy zaczyna odczuwać miłość, ale przemienia się w śmiertelną istotę, która umiera^{LXXXI}.

V.5. Дед Мороз. Dziadek Mróz

Истóрики склónны считáть¹, что прототипом Дёда Морóза был восточнославя́нский дух хóлода² Трескун, или, как его ещё назывáли, Студенец. Бóльше похóж на³ Дёда Морóза персонáж старинных скáзок⁴ Морóзко, в бóлее пóздних вёрсиях⁵ – Морóз Ивáнович, Морóз Ёлкич.

В литератýрной обработкe⁶ Морóз Ивáнович появилсá в 1840 (ты́сяча восемьсо́т сороко́вом) го́ду в сбóрнике «Дётские скáзки дедушки Иринeя»⁷ В.Ф. Одоёвского. В дётской⁸ поэзии конца́ XIX (девятна́дцатого) вeка Дед Морóз – дóбрый волше́бник⁹.

К началу¹⁰ XX (двадцáтого) вeка óбраз¹¹ Дёда Морóза как дóброго дарителя ёлок и подáрков окончáтельно закрепилсá¹². Традициóнно Дед Морóз (fot. 84) одeт в длéнную, по щиколóтки, крáсную шубу¹³, оторóченную бeлым мeхом¹⁴. Сначáла шуба его была́ синeй¹⁵ (указывáя на сeверное происхождeние персонáжа¹⁶), на дореволюциóнных открьпках мóжно встрeпить¹⁷ и бeлого Дёда Морóза. Сeйчáс¹⁸ Дед Морóз чáще всего́ приходи́т в крáсном костю́ме¹⁹. Ша́пка его полуо́вальная в тон шубы²⁰. На руках у любóмца ребя́тишек вáрежки²¹. В одной руке́ он дeржит пóсох²², а в друго́й – мешóк с подáрками²³.

В двадцáтые го́ды прóшлого²⁴ вeка странá вступила́ на путь борьбы́²⁵ с «религиóзными предрассудкaми»²⁶. С²⁷ 1929 (ты́сяча девятьсо́т два́дцать девятого) го́да бы́ли отменeны́ все церкóвные прáздники²⁸. Дед Морóз стал «проду́ктом антинаро́дной дeятельности²⁹ капитали́стов» и «религиóзным хлáмом»³⁰.

Прáздник ёлки вно́вь был разрешeн лишь под нóвый³¹ 1936 (ты́сяча девятьсо́т три́дцать шестóй) год. С э́того врeмени³² Дед Морóз был пóлностью́ восстанóвлен в права́х³³. Советский Дед Морóз приноси́л в мешкe пакeты́ с одина́ковыми подáрками для всех дете́й³⁴.

В 1937 (три́дцать седьмо́м) го́ду Дед Морóз и Снегу́рочка впервы́е появилис́ вме́сте на прáзднике ёлки³⁵ в москóвском До́ме Сою́зов³⁶.

Не так давнó у россия́нского Дёда Морóза появилас́ со́бственная³⁷ резиденция́. Она́ нахо́дится³⁸ в **Вели́ком Усти́юге**, в Вологóдской óбласти³⁹ (fot. 85).

К нóвому⁴⁰ 2006 (две ты́сячи шестóму) го́ду была́ открьта́ уса́дба⁴¹ Дёда Морóза в Москвe, в па́рке **Кузьми́нки** (fot. 86)^{LXXXII}.

¹ skłoni są uważać
² wschodniosłowiański duch zimna
³ bardziej podobny jest do
⁴ bohater starych bajek
⁵ w późniejszych wersjach
⁶ opracowaniu literackim
⁷ w zbiorze „Bajki dla dzieci dziadka Irineja”
⁸ dziecięcej
⁹ czarodziej
¹⁰ na początku
¹¹ wizerunek
¹² ofiarodawcę choinek i prezentów ostatecznie zakorzenił się
¹³ ubrany jest w długie, do kostek, czerwone futro
¹⁴ wykończone białym futrem
¹⁵ najpierw futro było niebieskie
¹⁶ podkreślając północne pochodzenie bohatera
¹⁷ na kartkach sprzed rewolucji można spotkać
¹⁸ obecnie
¹⁹ najczęściej przychodzi w czerwonej szacie
²⁰ czapka półokrągła pod kolor futra
²¹ na rękach ulubieńca dzieci są rękawice
²² trzyma laskę
²³ worek z prezentami
²⁴ w latach dwudziestych ubiegłego
²⁵ kraj wszedł na drogę walk
²⁶ „religijnymi zabobonami”
²⁷ od
²⁸ zlikwidowano wszystkie święta kościelne
²⁹ antynarodowej działalności
³⁰ „śmieciem religijnym”
³¹ ponownie zezwolono obchodzić choinkę w Sylwestra
³² od tego czasu
³³ odzyskał pełnię praw
³⁴ przynosił w worku torebki z jednakowymi prezentami dla wszystkich dzieci
³⁵ po raz pierwszy pojawili się razem
³⁶ Domu Związków
³⁷ własna
³⁸ znajduje się
³⁹ obwodzie wołogodzkiem
⁴⁰ przed nowym
⁴¹ dworek

CZY WIESZ, ŻE...

Powszechnie uznaje się, że to Święty Mikołaj ma monopol na rozdawanie prezentów zimą, jednak tak naprawdę to w zależności od rejonu świata jego funkcję pełnią różne postaci. W krajach bloku wschodniego, ze szczególnym uwzględnieniem dawnego Związku Radzieckiego, kimś takim był (i jest) Dziadek Mróz.

Z pozoru Dziadek Mróz wygląda niemal jak Święty Mikołaj – nosi czerwony strój, ma siwą brodę, jest potężnie zbudowany i też przemieszcza się za pomocą sań. Podobieństwa te są jednak pozorne. Jego kozuch może być niebieski lub srebrny, a nie czerwony, brodę ma znacznie dłuższą niż Mikołaj, wydaje się być wielki, ale to efekt grubych ubrań, a jego zaprzęg ciągną konie zamiast reniferów. W dodatku Dziadek Mróz porusza się po ziemi, nie po niebie, a zamiast po cichu wchodzić przez komin, woli zapukać do drzwi i osobiście dać prezent.

Kolejną różnicą jest dzień wręczania prezentów. Mikołaj pojawia się w Wigilię Bożego Narodzenia, natomiast Dziadek podarunki rozdaje w Nowy Rok. To dlatego, że Dziadek Mróz jest kimś w rodzaju świeckiego odpowiednika Świętego Mikołaja. Inne są także ich towarzyszkę – Mikołaj czasem lata z panią Mikołajową, podczas gdy Dziadek Mróz zabiera ze sobą swoją wnuczkę Śnieżynkę. Sam Dziadek Mróz wywodzi się z dawnych opowieści, w których był postrzegany jako czarnoksiężnik lubujący się w zamrażaniu ludzi i porywaniu dzieci. Z czasem jego wizerunek znacząco się zmienił i został złagodzony, aby w XIX wieku stać się najbardziej rozpoznawalną postacią w Imperium Rosyjskim, która rozdawała prezenty dzieciom. W ostatnich latach Rosja stara się umiejętnie kultywować pamięć o Dziadku Mrozie – od 2005 roku w dniu 18 listopada obchodzone są jego urodziny, a w 1998 roku ogłoszono, że mieszka on w Wielkim Ustiugu, mieście na północy Rosji^{LXXXIII}.

V.6. Русские богатыри: Добрыня Никитич, Илья Муромец и Алёша Попович. Rosyjscy mocarze (bohaterowie): Dobrynia Nikiticz, Ija Muromiec i Alosza Popowicz

В русских былинах упоминается более¹ 30 (тридцати) богатырей², но больше всего народ любил³ былины про Илью Муромца, Добрыню Никитича и Алёшу Поповича (fot. 87).

Алёша Попович изображался самым молодым⁴ из богатырей. В былинах говорилось⁵, что он был сыном соборного попа⁶ из Ростова. Отцом Алёши в разных текстах назывались два ростовских святых⁷ – святитель Леонтий⁸, чьи мощи находятся⁹ в ростовском Успенском соборе, или Феодор, первый епископ¹⁰ Ростова.

Несмотря на религиозное воспитание¹¹, Алёша вырос шутником и балагуром¹², а его смелость всегда граничила с дерзостью¹³. В некоторых былинах он изображался «бабым пересмешником¹⁴», а в более поздних¹⁵ текстах и вообще стал отрицательным персонажем¹⁶.

Считается, что образ¹⁷ богатыря Алёши восходит к¹⁸ реальному ростовскому воину¹⁹ Александру Поповичу, погибшему²⁰ в 1223 (тысяча двести двадцать третьем) году в битве с монголо-татарами на реке²¹ Калке.

Согласно²² былинам, **Добрыня** родился в Рязани²³. Многие исследователи считают²⁴, что этот богатырь был княжеского рода²⁵. Его отец Никита Романович был «князем без удела»²⁶, умер в возрасте²⁷ 60 (шестидесяти) лет, оставив молодую жену и малолетнего сына. Мать Амелфа Тимофеевна дала Добрыне хорошее образование²⁸. Добрыня всегда знает²⁹, как войти в палату, как закрыть за собой дверь³⁰, знает, как и кого надо приветствовать³¹, кому надо поклониться³². Он умеет держать себя за столом³³; владеет искусством не только письма, но разумной речи, беседы³⁴.

Но был в истории и настоящий³⁵ Добрыня. Он жил в X (десятом) веке и приходился дядей князю Владимиру³⁶ I (Первому) Святославичу. Воевода Добрыня сопровождал племянника, когда тот отправился княжить³⁷ в Новгороде. В 978 (девятьсот семьдесят восьмом) году Владимир организовал убийство³⁸ своего старшего брата Ярополка и занял киевский престол³⁹, и, по мнению историков⁴⁰, за этим поступком стоял Добрыня. Он же убедил⁴¹ Владимира жениться на невесте⁴² Ярополка, полоцкой княжне⁴³ Рогнеде.

Эпический Добрыня победил Змея с помощью «шапки земли греческой»⁴⁴ – византийского монашеского головного убора⁴⁵ – это параллель с крещением⁴⁶ Руси: реальный воевода Добрыня участвовал в насильственном крещении⁴⁷ Новгорода.

Илья Муромец, «сын Иванович», – крестьянин, плоть от плоти⁴⁸ своего народа. Ему посвящено 18 (восемнадцать) разнообразных сюжетов⁴⁹, это рекорд для русского эпоса. Былинная биография Ильи достаточно подробна⁵⁰. Он родился в селе⁵¹ Карачарове под Муромом, до 30 (тридцати) лет не владел ни руками, ни ногами, был парализован⁵². Однажды, когда вся семья работала⁵³ в поле, а Илья лежал на печи⁵⁴, в дом постучали калики перехожие⁵⁵. Странники попросили чашечку водицы⁵⁶, Илья

¹ wspomina się o ponad

² mocarzach (bohaterach)

³ najbardziej ludzie pokochali

⁴ był przedstawiany jako

najmłodszy

⁵ mówiło się

⁶ popa z soboru (katedry)

⁷ w różnych tekstach

podawano dwóch

rostowskich świętych

⁸ biskup Leoncjusz

⁹ którego relikwie

¹⁰ Teodor, pierwszy biskup

¹¹ pomimo religijnego

wychowania

¹² wyrósł na żartownisia

i gawędziarza

¹³ zawsze graniczyła

z bezczelnością

¹⁴ przedrzeźniaczem

¹⁵ późniejszych

¹⁶ w ogóle stał się

negatywnym bohaterem

¹⁷ uważa się, że postać

¹⁸ odnosi się do

¹⁹ wojownika

²⁰ który zginął

²¹ nad rzeką

²² zgodnie z

²³ urodził się w Riazaniu

²⁴ wielu badaczy uważa

²⁵ z rodu książęcego

²⁶ „księciem bez swojej

dzielniczy”

²⁷ zmarł w wieku

²⁸ dobre wykształcenie

²⁹ zawsze wie

³⁰ jak wejść do komnat,

jak zamknąć za sobą drzwi

³¹ wie, jak i kogo należy witać

³² komu się kłaniać

³³ umie zachowywać się

przy stole

³⁴ włada sztuką nie tylko

pisania, ale mądrej

rozmowy, dyskusji

³⁵ prawdziwy

³⁶ był wujkiem księcia

Włodzimierza

³⁷ towarzyszył bratankowi,

gdy ten wyruszał

panować jako książę

³⁸ zabił

³⁹ zajął tron książęcy

⁴⁰ jak sądzą historycy

⁴¹ przekonywał

⁴² żeby ożenił się z narzeczoną

⁴³ księżną

⁴⁴ zwyciężył Węża dzięki

„czapce z ziemi greckiej”

⁴⁵ bizantyjskiego nakrycia

głowy mnichów

⁴⁶ to paralela z Chrztmem Rusi

отвѣтил⁵⁷, что не мѳжет принести воды. Калики стали уговаривать его подняться⁵⁸, и случилось чудо⁵⁹: Илья пошел. Когда он принес каликам воды, они предложили⁶⁰ выпить и ему, после чего у богатыря появилась невиданная⁶¹ сила. Исцеленный герой⁶² поспешил на помощь родственникам, выкорчевывавшим деревья⁶³. Увидев⁶⁴, как Илья легко выворачивает дубы с корнем⁶⁵, родители поняли, что его призвание не крестьянский труд, а защита Отечества⁶⁶.

Илья – зрелый воин⁶⁷, убеленный сединами⁶⁸, терпеливый, держащий себя с достоинством⁶⁹.

Традиционно былинного Илью соотносят с преподобным⁷⁰ Ильией Печерским, иноком Киево-Печерской лавры⁷¹. До принятия пострига он прославился как воин⁷². Он умер в 1188 (тысяча сто восемьдесят восьмом) году и был канонизирован в 1643 (тысяча шестьсот сорок третьем) году. Его мощи по сей день хранятся в пещерах лавры^{74LXXXIV}.

⁴⁷ brał udział w brutalnym chrzcie

⁴⁸ chłop, ciało z ciała

⁴⁹ różnych fabuł

⁵⁰ dość szczegółowa

⁵¹ wiosce

⁵² nie ruszał ani rękoma, ani

⁵³ nogami, był sparaliżowany

⁵⁴ pewnego razu, gdy cała

⁵⁵ rodzina pracowała

⁵⁶ na piecu

⁵⁷ zapukali przechodzący

⁵⁸ kalecy

⁵⁹ wędrowcy poprosili

⁶⁰ o kubek wody

⁶¹ odpowiedział

⁶² zaczęli namawiać go,

⁶³ żeby się podniósł

⁶⁴ stał się cud

⁶⁵ zaproponowali

⁶⁶ niesłyszana

⁶⁷ uleczony bohater

⁶⁸ krewnym, którzy

⁶⁹ karczowali drzewa

⁷⁰ jak zobaczyli

⁷¹ wyrывa dęby z korzeniami

⁷² rodzice zrozumieli, że

⁷³ jego powołaniem jest nie

⁷⁴ praca na wsi, a obrona

Ojczyzny

⁷⁵ dojrzały wojownik

⁷⁶ przyprószony siwizną

⁷⁷ cierpliwy, zachowujący

⁷⁸ się z godnością

⁷⁹ wiąże się ze świętym

⁸⁰ mnichem

⁸¹ mnichem Ławry

⁸² Kijowsko-Pieczerskiej

⁸³ przed święceniami był

⁸⁴ słynny jako wojownik

⁸⁵ jego relikwie do dziś znajdują

⁸⁶ się w pieczarach Ławry

CZY WIESZ, ŻE...

Baśnie i podania ludowe mocno zakorzeniły się w kulturze rosyjskiej. Trudno byłoby znaleźć Rosjanina, który nigdy nie słyszał o Kościeju Nieśmiertelnym czy Babie Jadze. W nurt folklorystyczny wpisują się również byliny, epickie opowieści o bohaterach z dziejów Rusi XI-XVI wieku. W bylinach przetrwała pamięć o absolutnie fantastycznych postaciach, ale w większość przypadków, jeśli przyjrzymy się im bliżej, za każdą z nich skrywają się realni ludzie, którzy przed wiekami zamieszkiwali Słowiańszczyznę.

Słowo byliny oznacza „dawne dzieje”. Byliny to nic innego jak rosyjska ludowa pieśń epicka opiewająca z reguły czyny legendarnych bohaterów z dziejów Rusi XI-XVI wieku. Termin wprowadził do literaturoznawstwa rosyjski folklorysta Iwan Sacharow w 1839 roku. Pochodzi ono od rosyjskiego słowa „byl” (быль) oznaczającego historię prawdziwą. Twórcy ludowi nazywali je starinami. Początkowo byliny były wykonywane przy akompaniamencie gusli na jarmarkach, odpustach, weselach czy uroczystościach rodzinnych ku uciesze gawiedzi. Stąd ich niezwykła melodyjność. Dopiero kilka wieków później spisano je i w takiej formie przetrwały do naszych czasów. Samo pochodzenie słowa przez wiele lat wywoływało burzliwe spory. Jedni uważali, że pochodzi ono z języków tureckich, inni w poszukiwaniu odpowiedzi sięgali nawet po sanskryt. W końcu szala przechyliła się na korzyść pierwszej wersji.

W bylinach zachowała się pamięć o fanatycznych postaciach, jednak w niektórych przypadkach, byli to realni ludzie. Cieszyli się oni tak wielkim szacunkiem, że zaczęto tworzyć o nich legendy. W rosyjskim folklorze przyjęło się ich nazywać mianem bogatyri. Traktowani byli oni jak półbogowie lub postacie

obdarzone niezwykłą boską mocą. Co ciekawe, aby zostać bohaterem bylin nie trzeba było być szlachetnie urodzonym. Chłop czy kupiec równie dobrze sprawdzał się w tej roli. Głównym zadaniem bogatyri była obrona Rusi przed realnymi, historycznymi wrogami, tj. Tatarami, plemionami koczowniczymi, sąsiadami. Ważny jest tutaj kontekst patriotyczny: zawsze znajdzie się ktoś, kto obroni Ruś i jej lud przed różnymi nieszczęściami. Jednak rola ruskich herosów nie ograniczała się jedynie do tego. Walczyli oni również ze złymi siłami, tj. smokami, baba jagami i innymi nadprzyrodzonymi istotami.

Większości Rosjan znany jest bardzo wąski krąg bogatyri. W sumie do naszych czasów przetrwało setki bylin, których bohaterowie nie zawsze związani byli z centrum władzy. Folklorysty dzielą je tradycyjnie na dwa nurty: nowogrodzki i kijowski. Z cyklem kijowskim związani są tzw. starsi i młodszy herosi. Do starszych należą olbrzym Swiatogor, zmiennokształtny Wołch Wszesławowicz i Mikołaj Sielaninowicz. Grupa ta, zdaniem naukowców, jest uosobieniem słowiańskich bogów i zjawisk przyrodniczych, groźnych i wrogich człowiekowi. Młodszy związani są z dworem księcia Włodzimierza: Ilja Muromiec, Dobrynia Nikitycz i Alosza Popowicz. Nowogrodzcy to przede wszystkim Wasyl Busłajewicz i kupiec Sadko.

Swiatogora można uznać za przodka wszystkich ruskich herosów. To prawdziwy olbrzym, którego ciężaru nie mogła utrzymać ziemia. Zamieszkiwał on samotnie Święte Góry.

Swiatogor nie służył u żadnego kniazia, nie uczestniczył w bitwach, nie dokonywał bohaterskich czynów. Cechowała go jednak ogromna siła i mądrość, którą raził swoich wrogów. Jeszcze jedną fantastyczną postacią ze świata bylin był Wołch Wsiesławowicz, który posiadał zdolność przybierania zwierzęcej postaci. Miał być on owocem związku Marfy Wsiesławiewny z wężem. Jego narodzinom towarzyszyły niezwykle znaki na niebie i ziemi. Według nowogrodzkich bylin, Wołch był złym czarnoksiężnikiem, którego w końcu utopiły w rzece biesy.

W odróżnieniu od Wołcha i Swiatogora Dunaj Iwanowicz był postacią historyczną. Miał on dowodzić wyprawą na Litwę, podczas której porwał córkę litewskiego kniazia. Swoją historyczną pierwowzór ma również Dobrynia Nikitycz. Miał nim być Dobrynia, wuj i wychowawca Włodzimierza I Wielkiego. Przedstawiany był, jako dyplomata, człowiek wykształcony, o nadludzkiej sile i niezwykłej mądrości. Jednak w pantheonie ruskich bohaterów najważniejsze miejsce zajmuje pochodzący z ludu Ilja Muromiec. Pojawia się on nie tylko w bylinach opowiadających wyłącznie o nim, ale i poświęconych innym bohaterom. Nawiasem mówiąc, Ilja Muromiec, Dobrynia Nikitycz i Alosza Popowicz uważani są za ruski odpowiednik europejskich rycerzy. Z tą różnicą, że potrafili uwieść czyjaś żonę, niezbyt czystymi fortelami pokonać wroga czy zniszczyć cerkiew w ślepej złości.

Muromiec to wojownik o nadludzkiej sile fizycznej i wyjątkowych cechach charakteru. Do 33 roku życia nie mógł chodzić i dopiero po cudownym uzdrowieniu wyruszył w świat w poszukiwaniu przygód. Zaciągnął się na służbę u kniazia Włodzimierza. Bronił on Rusi przed licznymi najazdami plemion koczowniczych. Najbardziej spektakularnym jego wyczynem było pokonanie Sołowieja-Rozbójnika.

Ilja Muromiec jest jedynym ruskim herosem kanonizowanym przez cerkiew prawosławną. Chociaż jego szczątki rzekomo przechowywane są w Ławrze Pieczerskiej w Kijowie, to stanowił on raczej zlepek kilku fikcyjnych i historycznych postaci z różnych epok. Wzmianki o nim można znaleźć również w norweskiej Sadze o Dytryku, a w 1594 roku niemiecki podróżnik Erich Lassota widział jego grób w Soborze Mądrości Bożej w Kijowie. Trzecim legendarnym ruskim wojem jest Alosza Popowicz. Jego prototypem miał być Aleksander, członek drużyny książąt rostowskich. Rzekomo poległ on w bitwie z Tatarami nad rzeką Kałką w 1223 roku. Nie jest to jednoznaczna postać: wesoły, waleczny, ale i przebiegły, kłamliwy i pyszny. Do największych czynów Aloszy należało zabicie smoka Tugarina. Znany był również z miłosnych podbojów, co w końcu doprowadziło do jego śmierci.

Warto wspomnieć jeszcze o jednym historycznym bohaterze bylin z cyklu nowogrodzkiego, tj. o Wasylu Busłajewiczu. Pochodził on z Nowogrodu. Był buntownikiem, który lubił zaglądać do gąsiora. Otaczał się ludźmi podobnymi sobie (głównym kryterium przyjęcia do jego drużyny było wypicie wiadra wina). Posiadał on ogromną siłę, ale zamiast walczyć z wrogiem, hulał w knajpach i prowokował bójki. Busłajewicz umarł tak, jak żył. Wracając z Jerozolimy spadł z konia, uderzył głową o kamień, na którym było napisane, że nie można przez niego przeskakiwać...^{LXXXV}.

V.7. Емѣля. Jemiela

В русской народной сказке¹ «По щучьему велению»² рассказывается о простом парне³ из крестьянской семьи⁴ по имени Емѣля (fot. 88, 89). Больше всего⁵ любил Емѣля на печи полежать⁶. Больших трудов стоило уговорить⁷ Емѣлю что-то сделать по дому⁸.

Как-то раз удалось поднять Емѣлю с печи и отправить его на речку за водой⁹. Дело зимой было¹⁰. Взял Емѣля ведро и топор¹¹ и пошёл к реке. На реке он не только прорубь вырубил¹² и воды набрал, но и сумел голыми руками щуку поймать¹³. Щука оказалась не простой, а волшебной¹⁴. Сказала¹⁵ она Емѣле заветные слова, которые любое желание выполняют¹⁶. Емѣля тут же загадал¹⁷, чтобы ведро с водой сами домой пошли.

Потом волшебные слова помогли дров наколоть¹⁸. А когда дрова закончились¹⁹, Емѣля на одних только снях, без лошадей, съездил в лес²⁰. В лесу топор сам дрова нарубил, дрова сами в сани сложились²¹ и Емѣля домой вернулся²².

Про необычные дела²³ Емѣли узнал²⁴ сам царь. Приказал²⁵ он Емѣлю к нему во дворец доставить²⁶. Емѣля и тут смекалку проявил²⁷. С помощью²⁸ волшебных слов отправился²⁹ он к царю прямо лёжа на печи³⁰. Во дворце Емѣле царевна понравилась³¹, и он опять слова волшебные использовал³², чтобы царскую дочь в себя влюбить³³. Царю такой кандидат в женихи не понравился³⁴. Емѣлю обманом усыпили и вместе³⁵ с царевной в бочке по морю отправили³⁶.

Когда проснулся³⁷ Емѣля в бочке, то не растерялся³⁸, а попросил волны и ветер его на берег выбросить³⁹, да освободить⁴⁰ из бочки. По просьбе царевны Емѣля загадал построить⁴¹ на том берегу богатый дворец⁴², да и сам красавцем сделался⁴³.

Мимо дворца как-то⁴⁴ царь проезжал. Емѣля его в гости пригласил⁴⁵ и царь увидел⁴⁶, каким тот стал богатым и сильным. Испугался⁴⁷ царь, попросил у Емѣли прощения⁴⁸ и отдал Емѣле царство, и свою дочь⁴⁹ за него замуж выдал.

Главный смысл сказки⁵⁰ «По щучьему велению» состоит в том⁵¹, что счастье человека зависит от него самого⁵². Если не знаешь, чего желать, то ничего и не будет^{53LXXXVI}.

- ¹ bajce ludowej
- ² „Na rozkaz szczupaka”
- ³ opowiada się o prostym chłopaku
- ⁴ chłopskiej rodziny
- ⁵ najbardziej
- ⁶ poleżeć na piecu
- ⁷ dużo wysiłku
- ⁸ kosztowało namówienie
- ⁹ żeby coś w domu zrobić
- ¹⁰ wysłać po wodę nad rzeczkę
- ¹¹ było to zimą
- ¹² wiadra i siekiere
- ¹³ wyciął przerebel
- ¹⁴ zdołał gołymi rękoma złowić szczupaka
- ¹⁵ zaczarowany
- ¹⁶ powiedział
- ¹⁷ magiczne słowa, które spełniają każde życzenie
- ¹⁸ wypowiedział życzenie
- ¹⁹ narąbać drewna
- ²⁰ drewno skończyło się
- ²¹ bez koni pojechał do lasu
- ²² ułożyły się w saniach
- ²³ wrócił do domu
- ²⁴ o niezwykłych czynach
- ²⁵ dowiedział się
- ²⁶ rozkazać
- ²⁷ doprowadzić do pałacu
- ²⁸ przejawiał spryt
- ²⁹ dzięki
- ³⁰ wyruszył
- ³¹ leżąc na piecu
- ³² spodobała się
- ³³ wykorzystał
- ³⁴ córkę cara rozkochać w sobie
- ³⁵ taki kandydat na narzeczonego nie
- ³⁶ spodobał się
- ³⁷ oszustwem i uśpiono razem
- ³⁸ w beczce wrzucono do morza
- ³⁹ obudził się
- ⁴⁰ nie skonsternował się
- ⁴¹ żeby fale i wiatr wyrzuciły go na brzeg
- ⁴² uwolnili
- ⁴³ zażył sobie wybudowanie
- ⁴⁴ pałacu
- ⁴⁵ stał się przystojnym mężczyzną
- ⁴⁶ obok pałacu pewnego razu
- ⁴⁷ zaprosił
- ⁴⁸ zobaczył
- ⁴⁹ przestraszył się
- ⁵⁰ o wybaczenie królestwo i swoją córkę
- ⁵¹ główny sens bajki
- ⁵² polega na tym
- ⁵³ szczęście człowieka zależy od niego samego
- ⁵³ jeśli nie wiesz czego chcesz, to niczego nie będzie

V.8. Змэй Горыныч. Żmij (Smok) Gorynycz

Змэй-Горыныч (fot. 90, 91) – общее название драконоподобных существ¹. Хотя к драконам он и не относится², а по классификации принадлежит к змиям³, во внешнем виде⁴ Горыныча много драконьих черт⁵.

Внешне⁶ Змэй-Горыныч похож на дракона⁷, однако обладает многоголовостью⁸. В разных источниках указывает⁹ разное количество¹⁰ голов, но чаще всего встречается¹¹ три головы. Тело Горыныча покрывает чешуя красного или чёрного цвета¹², на лапах у змия большие когти медного цвета¹³ с металлическим отблеском¹⁴, сам он имеет большие размеры¹⁵ и внушительный размах крыльев¹⁶.

Обитают¹⁷ эти змии в горных местностях¹⁸, выбирая для жилищ большие пещеры¹⁹, довольно часто²⁰ их можно встретить на водоёмах²¹, так как они любят подкрепиться рыбой²².

Горыныч охотится всегда в некотором отдалении²³ от своего гнездовья²⁴, в его рационе преобладают крупные млекопитающие²⁵ (олени²⁶, коровы и т.д.) и рыба. В случае нехватки пищи²⁷ змий может напасть²⁸ на людей.

Змэй-Горыныч способен летать и извергать огонь²⁹. Чешую³⁰ Горыныча невозможно пробить никаким оружием³¹. Его кровь способная обжечь³², а кровь, пролитая³³ на землю, выжигает³⁴ её так, что на том месте ещё долго ничего не растёт. Змэй-Горыныч способен отращивать потерянные конечности³⁵, он в состоянии отрастить³⁶ даже утраченную голову. Также он обладает разумом³⁷ и способен подражать голосам различных животных³⁸, в том числе способен воспроизводить человеческую речь³⁹, что отличает его от змиев⁴⁰ и делает ближе к драконам⁴¹.

- ¹ ogólna nazwa istot smokopodobnych
- ² nie zalicza się do smoków
- ³ należy do węży
- ⁴ w wyglądzie zewnętrznym
- ⁵ dużo cech smoczyczych
- ⁶ zewnątrznie
- ⁷ podobny do smoka
- ⁸ posiada wiele głów
- ⁹ w różnych źródłach
- ¹⁰ podaje się
- ¹¹ różną liczbę
- ¹² najczęściej spotyka się
- ¹³ łuska koloru
- ¹⁴ czerwonego lub czarnego
- ¹⁵ pazury koloru
- ¹⁶ miedzianego
- ¹⁷ pobłyskiem
- ¹⁸ ma duże rozmiary
- ¹⁹ olbrzymią rozpiętość
- ²⁰ skrzydeł
- ²¹ zamieszkują
- ²² w miejscowościach
- ²³ górskich
- ²⁴ wybierając na miejsce
- ²⁵ zamieszkania jaskinie
- ²⁶ dość często
- ²⁷ można spotkać przy
- ²⁸ zbiornikach wodnych
- ²⁹ lubią posilić się rybami
- ³⁰ poluje zawsze
- ³¹ w pewnej odległości
- ³² od miejsc gdzie ma
- ³³ legowisko (gniazda)
- ³⁴ w menu przeważają
- ³⁵ duże ssaki
- ³⁶ jelenie
- ³⁷ w przypadku braku
- ³⁸ pożywienia
- ³⁹ napadać
- ⁴⁰ jest zdolny do latania
- ⁴¹ i ziania ogniem
- ⁴² łuskę
- ⁴³ żadną bronią
- ⁴⁴ krew może poparzyć
- ⁴⁵ rozlana
- ⁴⁶ wypala
- ⁴⁷ jest zdolny do
- ⁴⁸ regeneracji utraconych
- ⁴⁹ kończyn
- ⁵⁰ jest w stanie zregenerować
- ⁵¹ posiada rozum
- ⁵² może naśladować głosy
- ⁵³ różnych zwierząt
- ⁵⁴ w tym jest zdolny do
- ⁵⁵ naśladowania mowy ludzkiej
- ⁵⁶ co odróżnia go od węży
- ⁵⁷ przybliża do smoków

CZY WIESZ, ŻE...

Spośród różnych słowiańskich stworzeń mitycznych zdecydowanie najpotężniejszą istotą zdaje się być Żmij – przypominający przerośniętego gada stwór o paru głowach i niszczycielskiej mocy, która nie zawsze była jednak wykorzystywana w złych celach.

Żmij to skrzydlata istota mityczna znana zapewne na całym obszarze Słowiańszczyzny. Badacze przypuszczają, że wierzenia o Żmiju mogą mieć nawet korzenie praindoeuropejskie, wedle których Żmij miałby być słowiańskim utożsamieniem chaosu.

Nazwa *żmij* mimowolnie nasuwa skojarzenia ze *żmiją*. Faktycznie, dawniej oba te wyrazy były sobie bardzo bliskie, gdyż nazywały w zasadzie to samo – ziemnego gada. To właśnie ziemia jest pierwotną motywacją słowotwórczą dla nazw tych istot. Widać to na przykładzie prasłowiańskich form **zmbjъ* oraz **zmbja*, które z czasem wymieniły nagłosowe *z-* na *ž* z powodu hiperpoprawności – przesadnego unikania gwarowego mazurzenia (wymowa typu *zaba*, *capka*, *satyn*). Zapewne różnice pomiędzy dwoma wyrazami wykształciły się już na gruncie prasłowiańskim, przez co *žmija* stała się nazwą niewielkiego pełzającego gada, zaś *žmij* – imieniem mitycznego stworzenia. Forma *žmija* dobrze utrzymała się w polszczyźnie, jednak *žmij* został całkowicie wyparty przez *smoka*. Należy jednak nadmienić, że wyraz ten również ma prasłowiański rodowód: **smokъ* 'bliżej nieokreślony mityczny stwór'. Formy pochodne od psł. **zmbjъ* zachowały się jednak dobrze w niektórych językach słowiańskich, por. chor. *zmaj*, ros. *змея* (*zmej*), serb. *zmaj*, słwn. *zmaj* oraz ukr. *змій*.

W folklorze Żmij przybierał postaci różnych ptaków (koguta, żurawia, orła), a także człowieka z małymi skrzydłami pod ramionami, z węzowym ogonem i łuskami. W podaniach ludu zachowały się historie o Żmiju wchodzącym w kontakty seksualne z ziemskimi kobietami. Owocem takowych ekscesów były dzieci o nadnaturalnych zdolnościach, predysponujące do miana herosów. W południowosłowiańskich eposach bohaterowie często byli uważani właśnie za dziecko Żmija.

Słowianie zachodni również doceniali Żmija, gdyż walczył on ze złymi smokami, istotami wywołującymi klęski żywiołowe. Gdźieniedzie wierzono, że Żmij jest królem węży i że karze on przestępców. Pisano o nim pieśni i tworzono legendy. Czasem jednak okradał on obcych gospodarzy z pieniędzy, mleka bądź żyta, po to by przekazać je własnemu gospodarzowi. Jakby jednak nie patrzeć, było to odbierane jako działanie pozytywne, zwłaszcza dla osoby dorabiającej się cudzym kosztem. Na Łużycach rozróżniano nawet trzy różne typy żmijów, w zależności od przenoszonego przez nie łupu: *peńeżny žmij* (złodziej pieniędzy), *mlókowy žmij* (złodziej mleka), *žitny žmij* (złodziej żyta i innych zbóż).

Wśród Słowian wschodnich Żmij również kojarzony był z demonami opiekuńczymi, jednak to właśnie z tych terenów wywodzi się powszechne skojarzenie Żmija z potworem, ludzkim adwersarzem. Walka bohatera ze smokiem była ważną częścią mitu kosmogonicznego – po wielu trudach gromowładny Perun zdołał strącić Welesa pod żmijową postacią i umieścić go ponownie pod powierzchnią ziemi. Zachowane opowieści o rycerzach pokonujących Żmija mogą mieć częściowo związek z bohaterskim czynem Peruna. Szczególną wariacją tej nadprzyrodzonej istoty jest *Żmij Gorynycz* – bohater wschodniosłowiańskiego folkloru. Żmij Gorynycz zawędrował ze słowiańskiej mitologii wprost do średniowiecznych legend. W ludowych baśniach przedstawia się go jako trójgłowego smoka, który podobnie do trójgłowego cerbera, strzec może wejścia do państwa zmarłych. Jego imię należy wywodzić od gór – Gorynycz był jakby ich duchem, strzegł ich. W wielu opowieściach postać ta stała antagonistą – potworem jedzącym ludzi i porywającym dziewczęta, którego już sama obecność przywoływała ciemność, wiatry i trzęsienia ziemi. Wedle niektórych opowieści Gorynycz pilnuje Kalinowego Mostu wiodącego do krainy zmarłych bądź ukrytych skarbów skrywanych w ziemi. Jednym ze słynnych pogromców Gorynycza był Dobrynia Nikitycz, bohater średniowiecznych bylin kijowskich.

Utożsamienie Żmija z odbieranymi negatywnie smokami nastąpiło zapewne w dobie średniowiecza za sprawą kontaktów z religią chrześcijańską. W czasach przedchrześcijańskich Żmij był raczej odbierany pozytywnie, mimo że był on adwersarzem dla samego Peruna, najważniejszego bóstwa Słowian. Wszakże to właśnie po przyjęciu chrześcijaństwa gdźieniedzie na obszarze Słowiańszczyzny *weles* stał się jednym z diabelskich imion. Przeobrażenie to wynikało za sprawą błędnego przeświadczenia wynikającego z nałożenia na siebie dwóch systemów religijnych – skoro Weles zamieszkiwał podziemia, to musi być diabłem, zwierzchnikiem piekieł. Na szczęście pozytywny wizerunek tej istoty zdołał dobrze zachować się w wierzeniach prostego ludu^{LXXXVIII}.

V.9. Жар-птица. Żar-ptak

Считается¹, что Жар-птица (fot. 92) принадлежит к той же стае², что и Феникс, Финист – Ясный сокол, Рарог. Все эти птицы³ излучают⁴ добро и тепло. Витаяющие в облаках волшебные создания⁵ отличаются праздностью⁶, им нет дела до мирских проблем⁷. Единственное⁸, что занимает их, – это распевание песен⁹.

Будучи птицей¹⁰, создание относится к воздушной стихии¹¹. Но, олицетворяя¹² огонь, имеет отношение и к нему¹³. По легенде, Ирий¹⁴ был местом происхождения персонажа¹⁵. Мир сказок таит опасность¹⁶ для существ с необычными способностями¹⁷. Путешествуя¹⁸ по разным краям, Жар-птица иногда оказывалась в плену¹⁹ у гербов вроде Коцёя Бессмертного²⁰. Её нередко брали в плен²¹, чтобы привлечь в жизнь удачу²².

Вольнолюбивая героиня²³, Жар-птица часто появляется в садах²⁴. Золотая клетка²⁵ – нелюбимое место²⁶ птицы, привыкшей к простору и полётам²⁷. Она боязлива и недоверчива²⁸, как любая птица²⁹, но крайне любопытна³⁰.

Наши предки верили, что Жар-птица исцелит от недугов³¹ и подарит долгие годы³² тому, кто верит в неё и слушает её пение³³. Поняв, что наскучила владельцу³⁴, она покидает его³⁵, переставая дарить свою магию и песни. Жёлчь существа³⁶ способна излечить болезни глаз³⁷. По легенде, горящее перо³⁸ птицы излучает³⁹ свет и тепло. Погаснув, оно становится⁴⁰ золотым.

Птица почти⁴¹ ничего не боится, ведь она бессмертна⁴². Завладеть ею⁴³ без секретных уловок невозможно⁴⁴ – она излучает жар и способна ранить⁴⁵. Сказочные герои умудряются⁴⁶ завладеть птицей, положив в клетку её любимое лакомство – яблоки⁴⁷. Трёх плодов достаточно⁴⁸, чтобы Жар-птица обратила внимание на ловушку⁴⁹.

- ¹ uważa się
 - ² do tej samej grupy
 - ³ wszystkie te ptaki
 - ⁴ emanują
 - ⁵ szybujące w obłokach
 - ⁶ magiczne stwory
 - ⁷ cechują się
 - ⁸ bezczynnością
 - ⁹ nie interesują je
 - ¹⁰ przyziemne sprawy
 - ¹¹ jedyne
 - ¹² śpiewanie pieśni
 - ¹³ będąc ptakiem
 - ¹⁴ zalicza się do żywiołu
 - ¹⁵ powietrznego
 - ¹⁶ uosabiając
 - ¹⁷ związana jest z nim
 - ¹⁸ Irij (Wyraj)
 - ¹⁹ miejscem pochodzenia
 - ²⁰ postaci
 - ²¹ świat bajek skrywa
 - ²² niebezpieczeństwo
 - ²³ dla istot z niezwykłymi
 - ²⁴ zdolnościami
 - ²⁵ podróżując
 - ²⁶ czasami był w niewoli
 - ²⁷ u bohaterów w rodzaju
 - ²⁸ Kościeja Nieśmiertelnego
 - ²⁹ brano w niewolę
 - ³⁰ żeby przyciągnąć
 - ³¹ powodzenie w życiu
 - ³² kochająca wolność
 - ³³ bohaterka
 - ³⁴ w ogrodach
 - ³⁵ złota klatka
 - ³⁶ zniechęcone miejsce
 - ³⁷ który przyzwyczał się
 - ³⁸ do przestrzeni i lotów
 - ³⁹ lekliwy i nieufny
 - ⁴⁰ jak każdy ptak
 - ⁴¹ ale nadzwyczaj ciekawski
 - ⁴² wyleczy z chorób
 - ⁴³ długie lata życia
 - ⁴⁴ wiczywnią i słucha jej śpiewu
 - ⁴⁵ zrozumiał, że
 - ⁴⁶ znużyła się właścicielowi
 - ⁴⁷ opuszcza go
 - ⁴⁸ zółć istoty
 - ⁴⁹ ma moc leczenia
- chorób oczu
- ³⁸ płonące pióro
 - ³⁹ emanuje
 - ⁴⁰ jak zgaśnie, to staje się
 - ⁴¹ prawie
 - ⁴² przecież jest nieśmiertelny
 - ⁴³ posiąść ją
 - ⁴⁴ bez tajemnych podstępów
 - jest niemożliwe
 - ⁴⁵ wydziela żar i może zranic
 - ⁴⁶ bohaterom bajek udaje się
 - ⁴⁷ wkładając do klatki jej
 - ulubiony przysmak – jabłka
 - ⁴⁸ wystarczą 3 owoce
 - ⁴⁹ zwrócił uwagę na pułapkę

CZY WIESZ, ŻE...

W wypadku mitologii Słowian granica między teologią a demonologią niejednokrotnie zaciera się. Znamy przypadki bóstw degradowanych do rangi demona, a także demony otoczone niemalże boskim kultem. Czasem też boska istota nie jest zarówno bogiem, jak i demonem, bowiem poszczególne bóstwa mogły mieć jeszcze swe zoomorficzne wcielenia. Jednym z takich przypadków jest Raróg – boski ognisty ptak, związany ze Swarogiem, bogiem nieba, słońca i ognia.

Wedle niektórych mitów Raróg był strażnikiem krainy bogów, strzegącym wrót Wyraju lub Prawii. Wyobrażano go sobie najczęściej jako ognistego sokoła, rzadziej – złotego kura lub pawia. Zdania na temat tożsamości Raroga były podzielone – jedno traktowali go jako wcielenie samego Swaroga, inni wyłącznie jako zwierzęcego towarzysza słonecznego bóstwa. Pierwotnie rozmiary tego stworzenia musiały być naprawdę spore, biorąc pod uwagę sprawowaną przez nie funkcję. Można przypuszczać, że pod względem potęgi i rozmiaru Raróg był zbliżony do Żmija, zoomorficznego wcielenia Welesa.

Raróg nie zawsze przybierał jednak ptasią postać. Czasem wyobrażano go sobie jako ognistego smoka bądź upostaciowiony ognisty wicher. Pojawienie się na niebie Raroga każdorazowo przynosi ludziom światło i ciepło. Boski przyboczny objawiał się czasem ludziom jako światełko lecące wysoko po nocnym niebie. O ujrzzenie go było bardzo trudno, gdyż tak sunący po nieboskłonie Raróg bardzo szybko znikał z pola widzenia – wlatywał ponad najwyższe chmury lub nurkował gdzieś za horyzontem. Wierzono, że osoba, która dostrzegła Raroga została obdarzona boskim błogosławieństwem i że od tego czasu będzie jej dopisywać szczęście.

Ta potężna ognista istota za sprawą odchodzenia od wiary ojców z czasem straciła na swej potędze, przez co w kulturze ludowej Raróg przetrwał wyłącznie jako malutki ptak, którego człowiek mógł zmieścić we własnej kieszeni. Nie zatracił on jednak całkiem swych mocy, gdyż swego właściciela był w stanie obdarzyć szczęściem i pomyślnością. Opowieści o Rarogu najlepiej przetrwały we folklorze rosyjskim, gdzie dawny przyboczny Swaroga nosi imię *Żar-ptak* (ros. *Жар-птица*). Baśniowy Raróg zatracił nieco ze swej drapieżności, gdyż w tych historiach wyobrażano go sobie najczęściej jako złotego lub czerwonego pawia, którego ogon składa się z płonących piór.

Powracającym motywem w ludowych opowieściach jest unikatowość tego stworzenia. Baśnie opowiadały czasem o złotych jajach, z którego mógł wykluć się Raróg. Człowiek, który w czasie wędrówki natknął się na tak cenny przedmiot, musiał wysiadywać takie jajo przez 9 dni, by stać się posiadaczem swojego Raroga. Można śmiało przypuszczać, że historie o jajach z młodymi Rarogami są dużo późniejsze niż pierwotne wierzenia Słowian, gdyż komparatystyczne badania wierzeń Słowian, Bałtów i Finów pozwalają na wysunięcie wniosku, że ptasie wcielenie demiurga jest motywem obecnym we wszystkich tych mitologiach. Niewykluczone jednak, że w legendach o magicznych jajach można dostrzec echa mitu kosmogonicznego Słowian, wedle którego pierwotna postać świata miała wziąć się z kosmicznego jaja.

Interesujące jest podobieństwo imienia *Raróg* do angielskiego przymiotnika *rare* 'rzadki, unikatowy' i jego rekonstruowanej praindoeuropejskiej formy **ra-ro*. Wszystko wskazuje na to, że przekonanie o unikatowości Raroga jest bardzo stare i początków wierzeń w tę istotę można doszukiwać się jeszcze w czasach prasłowiańskich. Interesującym motywem ludowych opowieści jest to, że Raróg swoim spojrzeniem potrafi przemieniać ludzi w dziwolągów i cudaków (mówiąc grzeczniej – ekscentryków). Czasem mógł też nawet zabić własnym spojrzeniem. W języku polskim przetrwał nawet związek frazeologiczny *patrzeć na (kogoś, coś) jak na raroga* w znaczeniu 'patrzeć na kogoś jak na rzadki gatunek, z możliwym podziwem bądź zdystansowaniem'.

Niewykluczone, że Raróg przetrwał również w słowiańskiej frazeologii jako ognisty kogut, por. polskie *puścić czerwonego koguta* – 'podpalić, podłożyć ogień' oraz ukraińskie *пуцу ти червоного когута під стріху* (*puszczu ty czerwonocho kohuta pid strichu*) – 'groźba podpalenia domu'. W językach tych takie wyrażenia jak pl. *czerwony kur* oraz ukr. *червоний (вогняний) півень* (*czerwonyj wohnianyj piwen*) są metaforycznymi określeniami pożaru.

Dziś raróg to jeden z gatunków ptaków z rodziny sokołowatych (*Falco cherrug*) występujący na terenie południowo-wschodniej i środkowej Europy. Również i ta odmiana raroga jest unikatowa, przez co uważa się ją za potencjalnie zagrożoną wyginięciem. W Polsce jest objęty ścisłą ochroną gatunkową oraz wymagający ochrony czynnej, dodatkowo obowiązuje zakaz fotografowania, filmowania lub obserwacji, mogących powodować płoszenie lub niepokojenie. Ewentualne miejsca rozrodu podlegają ochronie strefowej.

Najbliższym mitycznym krewnym Raroga ze światowej mitologii jest Feniks – mityczny ptak będący symbolem Słońca i wiecznie odradzającego się życia. Feniks i jego ponowne narodziny z popiołów to znany na całym świecie symbol zmartwychwstania i odrodzenia, który ma oczywisty związek z zimowym przesileniem. Motyw ognistego ptaka mającego związku ze Słońcem przewija się w wielu mitologiach świata, nie tylko tych indoeuropejskich. My mamy swojego Raroga, który czyni naszą rodzimą mitologię jeszcze bardziej unikatową^{XC}.

V.10. Баба-Яга. Baba Jaga

Баба-Яга (fot. 93) или Ягибиха, Ягишна – древнейший персонаж¹ славянской мифологии. Первоначально² это божество смерти³: женщина со змеиным хвостом⁴, которая стерегла вход в подземный мир⁵ и провожала души почивших в царство мёртвых⁶.

Чаще всего она обитает в дремучем лесу⁷, который издавна вселял страх⁸ в людей, поскольку воспринимался как⁹ граница между миром¹⁰ мёртвых и живых. Не зря же¹¹ её избушка обнесена частоколом¹² из человеческих костей и черепов¹³, и во многих сказках¹⁴ Баба-Яга питается человечинной¹⁵, да и сама зовётся «костяная нога»¹⁶.

В сказках она действует в трёх воплощениях¹⁷. Яга-богатырша¹⁸ обладает мечом-кладенцом¹⁹ и на равных бьётся с богатырями²⁰. Яга-похитительница²¹ крадёт детей, иногда бросая их²², уже мёртвых, на крышу родного дома²³, но чаще всего унося²⁴ в свою избушку на куриных ножках, или²⁵ в чистое поле, или под землю. Из этой диковинной²⁷ избы дети, да и взрослые²⁸, спасаются, перехитрив²⁹ Ягибишну. И, наконец, Яга-дарительница³⁰ приветливо встречает героя или героиню³¹, вкусно угощает, парит в баньке³², даёт полезные советы³³, вручает коня или богатые дары, например, волшебный клубок³⁴, ведущий к чудесной цели³⁵, и т.д.(и так далее).

Эта старая колдунья³⁶ не ходит пешком, а разъезжает по белу свету в железной ступе³⁷, понуждает ступу бежать скорее³⁸, ударяя железной же палицей или пестом³⁹. А чтобы, для известных⁴⁰ ей причин, не видно было следов, заматаются они за нею к ступе приделанной метлой⁴¹. Служат ей лягушки⁴², чёрные коты, в их числе **Кот Баюн** (fot. 94), вороны и змеи⁴³.

- ¹ najstarsza postać
- ² początkowo
- ³ bóstwo śmierci
- ⁴ kobieta z ogonem węża
- ⁵ strzegła wejścia do świata podziemnego
- ⁶ przeprowadzała dusze zmarłych do królestwa zmarłych
- ⁷ najczęściej mieszka w gęstym lesie
- ⁸ od dawna budziła strach
- ⁹ był odbierany jako
- ¹⁰ między światem
- ¹¹ nie na próżno
- ¹² jest otoczona palisadą
- ¹³ czaszek
- ¹⁴ w wielu bajkach
- ¹⁵ żywi się mięsem ludzkim
- ¹⁶ „kościaną nogą”
- ¹⁷ w 3 wcieleniach
- ¹⁸ mocarka
- ¹⁹ posiada czarodziejski miecz
- ²⁰ walczy z mocarzami
- ²¹ porywaczka
- ²² czasami porzuca je
- ²³ na dachu własnego domu
- ²⁴ częściej znosi je
- ²⁵ na kurzych
- ²⁶ lub
- ²⁷ dziwacznej
- ²⁸ dorośli
- ²⁹ ratują się, przechytując
- ³⁰ darczyńca
- ³¹ życzliwie wita bohatera lub bohaterkę
- ³² częstuje smacznymi rzeczami, kąpie w bani
- ³³ udziela użytecznych rad
- ³⁴ czarodziejski kłębek
- ³⁵ prowadzący do cudownego celu
- ³⁶ czarodziejka
- ³⁷ w metalowym moździerz
- ³⁸ zmusza moździerz do szybszego poruszania się
- ³⁹ uderzając żelazną maczugą albo tłuczkiem
- ⁴⁰ znanych
- ⁴¹ przymocowanymi miotłą
- ⁴² żaby
- ⁴³ kruki i węże

CZY WIESZ, ŻE...

Baba Jaga – we współczesnym, baśniowym wyobrażeniu jest ona starą, odrażającą czarownicą, często na wpół ślepą i z uschniętą, lub kościaną nogą, względnie z kopytami. Mieszka w lesie, w chatce zaopatrzonej w kurzą nogę, co umożliwia zmianę lokalizacji jej domostwa. Jej nieodłącznymi towarzyszami są „mroczne”, diabelskie zwierzęta, takie jak kot (koniecznie czarny!), ropucha czy wąż. Gustuje w pożywieniu pochodzenia ludzkiego, a szczególnie rozsmakowana jest w pieczonych dzieciach. Porywa i morduje osoby zbłąkane w lesie, zsyła złe uroki i czyni insze wszyteczność praworządny osobom.

Tego typu opis Baby Jagi rozslawili twórcy baśni i bajek, na czele z osławionymi braćmi Grimm. Warto jednak spróbować sięgnąć nieco głębiej, by odnaleźć przypuszczalne pierwotne pochodzenie tej postaci. Sama nazwa etymologicznie może pochodzić od prasłowiańskiego słowa „jęga” i oznaczać grozę czy męczarnię (stąd już prosta droga do współczesnej jędry). Wyraz ten nie ma natomiast nic wspólnego z żeńskimi imionami Jagna, Agnieszka itp. Postać podobną do Baby Jagi można spotkać w innych krajach europejskich: Niemcy mają Frau Holle, Włosi Befanę, a Węgrzy Bogorkań. W mitologii celtyckiej analogiczną dla Baby Jagi postacią może być Czarna Annis, niemal identyczna ze swoim słowiańskim alter ego, z tą jedynie różnicą, że miejscem jej zamieszkania są jaskinie, które charakteryzują się wejściem pełnym ludzkich kości. Samą Babę Jagę wiąże się niekiedy z pochodzącym z ruskiego folkloru Zmiejem Gorynyczem. Innymi nazwami, pod którymi może występować postać zbieżna z Babą Jagą, są Baba Korizma, Baba Roga, Baba Perchta, Gvozdenzuba czy Ragana. W najpopularniejszej wersji legend dotyczących Baby Jagi jej historia kończy się konfrontacją z bohaterem (lub bohaterami) i śmiercią antagonistki, co jest klasycznym motywem triumfu dobra nad złem. Niemniej istnieją także mniej znane wersje, w których Baba Jaga pomimo swoich mrocznych atrybutów jest też kobietą niespotykane mądrą (co zresztą przejawia się w jej ślepotcie, podobnie jak w przypadku nordyckiego Odyna), czasami nawet pomagającą protagoniście w jego misji (motyw ten mógł być podłożem do stworzenia jednej z postaci w książce „Pierwsze Prawo Magii” T. Goodkinda). Stąd też niektórzy badacze przypuszczają, że pierwotnymi, „prawdziwymi” wersjami Baby Jagi były czarownice, guślarki i wszelkiej maści kobiety zajmujące się magią, ziołolecznictwem, tworzeniem lekarstw, naparów itp. Dopiero wraz z postępującą chrystianizacją społeczeństw i ustępowaniu matriarchatowi na rzecz patriarchy postać Baby Jagi została zdemoniowana i uznana za wcielenie zła.

Jeszcze innym przypuszczalnym pochodzeniem Baby Jagi (poniekąd zbieżnym z powyższym opisem) może być bóstwo rodzaju żeńskiego, bytujące w lesie, zajmujące się jego ochroną, związane z siłami ciemności i śmierci. W tym wypadku ulega zmianie jej wygląd – niekoniecznie jest już odrażającą starą kobietą, ale może przypominać elfa. Przypisuje się jej też towarzystwo innego słowiańskiego bóstwa leśnego, zwanego Leszy. Sam motyw związany z pożeraniem ludzi może być wypaczoną wersją dość typowego obrzędu przejścia, podczas którego zachodzi (poprzez rytualne „pożarcie”) określona zmiana osoby, bądź osób biorących udział w rytuale (np. zmienia się ich status społeczny, zostają włączeni do pewnej grupy).

Jak więc widać po powyższym krótkim przeglądzie postaci, którą znamy z bajek opowiadanych w dzieciństwie niekoniecznie musi być całkowicie zła. Widać to zresztą w przypadku wielu postaci z mitologii słowiańskiej (także bogów), gdzie podział na dobro i zło nie jest wyraźny, w wielu miejscach się zaciera, pokazuje wielowymiarowość otaczającego nas świata^{XCII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Kot Bajun (ros. *Кот Баюн*) – legendarny wielki kot, żyjący wśród wysokich drzew w lasach na Syberii.

Jest wielki i silny, pazurami może zniszczyć każdy pancerz. Nucąc melodię powoduje senność wśród ludzi. Jego imię pochodzi od rosyjskiego słowa *баюкать*, które oznacza usypiać. Najbardziej znaną opowieścią o Kocie Bajunie jest *Ojciec chrzestny Naum*, gdzie to car Andrzej nakazuje przyprowadzenie do pałacu ojca Kota Bajuna. Jego upolowanie udaje się dzięki kontrzaklęciu, które spowodowało sen u zwierzęcia. Często w rosyjskich legendach pokazuje się Bajuna jako kota Baby Jagi, jako zwierzęcia panującego nad wilkami i niedźwiedziami. Mężczyźni mieli do niego większy respekt niż kobiety^{XCIII}.

V.11. Кощёй Бессмертный. Kościej Nieśmiertelny

Кощёй (правильный¹ вариант – Кашей) (fot. 95) – культовый персонаж² славянской мифологии, чей народно-фольклорный образ крайне далек от изначального³. Кощёй владел самым глубоким и мрачным⁴ царством Нави⁵ – Кощеевым царством.

Кощёй повелевал силами тьмы⁶ и овладел этим искусством в совершенстве⁷, что позволяло ему управлять⁸ душами и телами мёртвых. При крайней необходимости⁹, этот тёмный колдун¹⁰ мог обращаться в чёрного ворона¹¹.

Кощёй виртуозно владел полтораручным мечом¹² и в искусстве фехтования¹³ мало кто мог сравниться¹⁴ с ним. Кроме того, доспехи¹⁵ Кощёя были заговорены¹⁶ самой Марой ещё в те далёкие времена¹⁷, когда богиня зимы и смерти была его женой. Ещё одной отличительной особенностью¹⁸ Кощёя является¹⁹ его конь, являющийся, как не трудно догадаться²⁰, наполовину²¹ живым, а наполовину мёртвым созданием²², результатом одного из магических экспериментов тёмного властелина²³.

Вся жизненная²⁴ сила Кощёя была сосредоточена в некоем Яйце²⁵, которое по легенде создал²⁶ Род в начале сотворения мира²⁷.

Символом Кощёя был череп или полтораручный клыкovidный меч²⁸, расположенный острием к земле²⁹. Также эмблемой этого бога мог выступать чёрный круг³⁰ или Чёрное Солнце^{31XCIV}.

- ¹ prawidłowy
- ² bohater
- ³ czyj ludowo-folklorystyczny wizerunek jest nadzwyczaj daleki od początkowego
- ⁴ władał najgłębszym i mrocznym
- ⁵ królestwem Nawi
- ⁶ rządził siłami mroku
- ⁷ opanował tę sztukę do perfekcji
- ⁸ zarządzać
- ⁹ w ostateczności
- ¹⁰ czarnoksiężnik
- ¹¹ zamienić się w czarnego kruka
- ¹² długim mieczem
- ¹³ sztuce szermierki
- ¹⁴ porównać się
- ¹⁵ oprócz tego zbroja
- ¹⁶ była zaczarowana
- ¹⁷ w odległych czasach
- ¹⁸ wyróżniającą cechą
- ¹⁹ był
- ²⁰ będący, jak nie trudno domyśleć się
- ²¹ w połowie
- ²² istotą
- ²³ mistrza
- ²⁴ cała życiowa
- ²⁵ była skoncentrowana w pewnym Jajku
- ²⁶ stworzył
- ²⁷ na początku tworzenia świata
- ²⁸ czaszka i długi podobny do kła miecz
- ²⁹ skierowany ostrzem ku ziemi
- ³⁰ czarny krąg
- ³¹ lub Czarne Słońce

CZY WIESZ, ŻE...

Kościej Nieśmiertelny – zwany też Kaszczejem bądź Koszczejem zły czarownik z folkloru wschodniosłowiańskiego. Bohater ruskich bylin oraz baśni.

Kościej Nieśmiertelny zamieszkiwał zameczysko w górach. Miał wygląd chudego, starego dziada. Niekiedy przedstawiano go także w postaci szkieletu. Swoje serce przechowywał poza ciałem. Zaklął je w przedmiot, najczęściej mowa o jajku, który następnie dobrze ukrył w trudno dostępnym dla zwykłego śmiertelnika miejscu. Stąd też zwany był Kościejem Nieśmiertelnym. Nie można go było zabić dopóki nie odnalazło się jego serca. W baśniach Kościej porывał księżniczki, a także strzegł licznych skarbów, w tym wody życia. Jedną z rosyjskich baśni, w której pojawia się Kościej, jest baśń o Marii Moriewnej i carewiczu Iwanie zamieszczona w zbiorze „Rosyjskich bajek ludowych” Aleksandra Afanasiewa^{XCIV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Kościej Nieśmiertelny, rozślawiony przez poemat Puszkina i operę Rimskiego-Korsakowa bohater fantastyczny, inspirował wyobraźnię wielu twórców. Według baśni był to stary czarownik, który mieszkał w niedostępnym dla śmiertelników zamku, gdzie przechowywał swoje skarby. Do najcenniejszych należały woda żywa i woda martwa. Według legend ta pierwsza przywracała życie umierającym, dodawała energii, uśmierzała dolegliwości żołądkowe. Druga zaś leczyła rany, opóźniała starzenie i zapewniała długowieczność tym, którzy ją pili^{XCVI}.

V.12. «Волк и Заяц». „Wilk i Zając”

«Ну, погоді!»¹ (fot. 96, 97) – популярнейший² советский и российский мультфильм³ для детей.

В 1969 (тысяча девятьсот шестьдесят девятом) году режиссёром Геннадием Соко́льским была снята первая серия⁴ «Ну, погоді», главная идея которой легла в основу знаменитого сериала⁵. В дальнейшем менялась⁶ графика, юмор, возраст и внешний облик персонажей⁷, однако, главная идея оказалась неизменной⁸.

Основа⁹ мультфильма «Ну, погоді» в том, что голодный волк гоняется¹⁰ за зайцем в надежде¹¹ его съест, но по различным причинам это у него не удаётся¹². В итоге¹³ заяц всегда оказывается победителем¹⁴, а волк несчастен и в конце каждой серии говорит¹⁵: «Ну, Заяц, ну, погоді!».

Этот мультфильм навсегда запомнился¹⁶ как советскому зрителю¹⁷, так и последующим поколениям¹⁸. Заяц подаётся как относительно положительный герой¹⁹. Изображён²⁰ как идеальный советский школьник²¹, ведущий активный образ жизни²² – спортсмен²³ (водные лыжи, велосипед²⁴, бег, бадминтон, парашютный спорт²⁵), юный²⁶ техник, участник художественной самодеятельности²⁷.

Заяц не расценивает действия²⁸ Волка как угрозу для жизни²⁹, а относится к ним как³⁰ к хулиганским поступкам – неприятным, но не опасным³¹. Часто, отделавшись³² от Волка, он не спешит скрыться³³, а наблюдает за³⁴ комичной ситуацией, в которую попал³⁵ Волк, или занимается своими делами³⁶.

- ¹ „Czekaj, ja ci pokażę!”
- ² najpopularniejsza
- ³ kreskówka
- ⁴ nakręcił pierwszy odcinek
- ⁵ stała się podstawą słynnego serialu
- ⁶ potem zmieniła się
- ⁷ humor, wiek i wygląd bohaterów
- ⁸ nie uległa zmianie
- ⁹ podstawą
- ¹⁰ goni
- ¹¹ w nadziei
- ¹² z różnych powodów nie udaje mu się to
- ¹³ w końcu
- ¹⁴ zawsze zostaje zwycięzcą
- ¹⁵ jest nieszczęśliwy i pod koniec każdego odcinka zawsze mówi
- ¹⁶ na zawsze zapamiętali
- ¹⁷ widzowie radzieccy
- ¹⁸ kolejne pokolenia
- ¹⁹ jest pokazywany jako stosunkowo pozytywny bohater
- ²⁰ przedstawiony
- ²¹ uczeń
- ²² prowadzący aktywny tryb życia
- ²³ sportowiec
- ²⁴ narciarstwo wodne, rower
- ²⁵ spadochroniarstwo
- ²⁶ młody
- ²⁷ grupa talentu amatorskiego
- ²⁸ nie ocenia działań
- ²⁹ jako zagrożenia dla życia
- ³⁰ traktuje je jako
- ³¹ chuligańskie występki – nieprzyjemne, ale nie niebezpieczne
- ³² uwalniając się
- ³³ nie spieszy się, żeby ukryć się
- ³⁴ obserwuje
- ³⁵ w którą trafił
- ³⁶ zajmuje się swoimi sprawami

CZY WIESZ, ŻE...

Wilk i Zając to kultowa bajka, która dla dzieci nie jest. Wilk pali i pije, nie daje dobrego przykładu (w dodatku np. kradnie samochody) – dziś raczej nie pokazalibyśmy jej najmłodszym. Kiedyś była produkcją na miarę *Krainy lodu* – znali ją wszyscy, a gadzety z bohaterami były w cenie.

Wilk i Zając zadebiutowali w 1969 roku. Chociaż wielu osobom ta animacja kojarzy się jedynie z czasami Związku Radzieckiego, należy pamiętać, że ostatnie odcinki wyemitowano w... 2005 roku. Odświeżona graficznie wersja na nowo miała podbijać serca odbiorców.

Historia jest prosta – zły Wilk łapie sympatycznego Zająca, któremu udaje się wyjść cało z opresji. Wszystko to w 20 odcinkach (z czego 2 ostatnie powstały dopiero w 2005 roku). 16 pierwszych odcinków często nazywanych jest „oryginalnymi”. Powstawały do 1986 roku, a głosu Wilkowi użyczał w nich Anatolij Papanow. Po jego śmierci powstały kolejne odcinki – 17. zadebiutował w 1994 roku, a 18. rok później. 2 ostatnie odcinki to dzieła syna twórcy bajki – miały one swoją premierę w 2005 roku.

Odcinek pilotażowy bajki pojawił się w kronice filmowej „Wesoła karuzela”, w której pojawiały się krótkometrażowe produkcje dla najmłodszych widzów.

W *Wilku i Zającu* niewiele jest porywających dialogów, to raczej pojedyncze zdania, wykrzyknienia. Dużo za to melodii, które znane są do dziś. Niemniej jakieś głosy są i *Wilk i Zając* w oryginale – po rosyjsku, nie dla wszystkich jest zrozumiały. Powstały dwie wersje polskiego dubbingu, dzięki czemu bez problemu zrozumiemy, co mówią bohaterowie (choć czasem i z kontekstu można to wywnioskować). Chociaż dziś język rosyjski nie jest już tak popularny, jak dawniej, wiele osób właśnie dzięki *Wilkowi i Zającowi* wie, że „Nu, pogodi!” znaczy „Ja ci pokażę!”.

W bajce nie doświadczymy porywających dialogów, za to muzyka towarzyszy bohaterom na każdym kroku. Rozpoznamy klasyczne rosyjskie dzieła, których fragmentów użyto w *Wilku i Zającu*. Dziś oglądamy *Wilka i Zająca* z sentymentu albo dlatego, że chcemy dowiedzieć się, czym żyli nasi rodzice. Nie jest to raczej bajka, którą włączymy naszym dzieciom. Kiedyś wyboru nie było, dziś mamy mnóstwo kanałów, mnóstwo rzeczy do wyboru^{XCVIII}.

V.13. «Мáша и Медвѣдь». „Masza i Niedźwiedź”

«Мáша и Медвѣдь» (fot. 98, 99) – российский мультипликационный¹ сериал, созданный анимационной студией² «Анимаккорд». Показ начался³ с 7 (седьмого) января⁴ 2009 (две тысячи девятого) года. Мультфильм создан при помощи трёхмерной графики⁵.

Девочка⁶ Маша случайно оказывается⁷ в доме Медведя, живущего неподалёку от её дома, и устраивает там беспорядок⁸. Медведь, находясь в ужасе⁹ от учинённого беспорядка и поведения незваной гостьи¹⁰, пытается избавиться от неё¹¹, оставив в лесу¹². С наступлением ночи¹³ он начинает переживать за¹⁴ Машу и отправляется в лес, чтобы найти её, но, не найдя, возвращается к себе домой¹⁵ и застаёт её там. С этих пор¹⁶ Маша и Медведь – неразлучные друзья¹⁷. Маша часто приходит к Медведю в гости и постоянно шалит¹⁸ и устраивает беспорядок, а Медведь старается её воспитывать¹⁹.

С²⁰ третьего сезона Маша подрастает и становится ответственнее²¹. Теперь она реже²² бывает у Медведя, проводя больше времени²³ у себя дома. На этот раз жители²⁴ леса во главе²⁵ с Медведем начинают шалить и попадать в разные переделки²⁶, а Маша помогает им выпутываться²⁷ из них.

Над мультсериалом работают чуть более²⁸ 70 (семидесяти) человек²⁹. Всего в штате³⁰ «Анимаккорда» около 100 (ста) человек.

¹ animowany

² stworzony przez Studio Animacji

³ rozpoczął się

⁴ stycznia

⁵ dzięki grafice 3D

⁶ dziewczynka

⁷ przypadkowo znajduje się

⁸ urządza tam bałagan

⁹ będąc przerażony

¹⁰ i zachowania

nieproszonego gościa

¹¹ próbuje pozbyć się jej

¹² pozostawiając ją w lesie

¹³ z nadejściem nocy

¹⁴ zaczyna martwić się o

¹⁵ wraca do siebie do domu

¹⁶ od tego czasu

¹⁷ nierozłączni przyjaciele

¹⁸ ciągle psoci

¹⁹ wychować

²⁰ od

²¹ dorasta i staje się

bardziej odpowiedzialna

²² teraz rzadziej

²³ spędzając więcej czasu

²⁴ tym razem mieszkańcy

²⁵ na czele

²⁶ zaczynają psocić

Стоимость производства³¹ 1 (одной) минуты «Маши и Медведя» составляет 50 тыс. (пятьдесят тысяч) долларов США. Отдельные³² эпизоды в среднем стоят³³ 6-7 млн (шесть-семь миллионов) рублей. Стоимость одной серии³⁴ первоначально составляла³⁵ 250 тыс. (двести пятьдесят тысяч) долларов, а затем³⁶ 350 тыс. (триста пятьдесят тысяч) долларов. Стоимость одного³⁷ сезона из 26 (двадцати шести) серий составляет³⁸ 6,5 млн (шесть с половиной миллиона) долларов^{XCIX}.

i wpadać w różne kłopoty
²⁷ wypłacać się
²⁸ pracuje ponad
²⁹ osób
³⁰ na etacie
³¹ koszt produkcji
³² poszczególne
³³ średnio kosztują
³⁴ koszt jednego odcinka
³⁵ początkowo wynosił
³⁶ potem
³⁷ koszt jednego
³⁸ składającego się z 26 odcinków wynosi

CZY WIESZ, ŻE...

W tej bajce dzieci widzą, że można szaleć, bawić się i psocić, a za to ostatnie nawet dostać reprimendę, ale mimo wszystko rodzic kocha je bezwarunkowo – tak o bajce *Masha i Niedźwiedź* mówi jedna z licznych fanek animowanego serialu o przygodach małej dziewczynki i jej przyjaciela Niedźwiedzia, który od 2009 roku podbija serca widzów na całym świecie. Jeden z odcinków animacji został obejrzany przez użytkowników serwisu YouTube ponad miliard razy. Rosyjska animacja to światowy fenomen. Pokazywana w niemal 100 krajach na świecie, w 25 wersjach językowych bajka o „weekendowym” dorosłym i psotnym dziecku stała się lepszym ambasadorem rosyjskiej kultury niż niejeden program rządowy, a jednocześnie jest na tyle uniwersalna, że pozostaje zrozumiała i zabawna również na innych kontynentach. „W sumie na wszystkich kanałach *Maszy i Niedźwiedzia* w serwisie Youtube, a są to rosyjska, angielska i ukraińska wersja językowa oraz kanał naszego partnera Get Movies, wszystkie odcinki serialu zostały obejrzane już ponad 12 mld razy” – z radością mówi portalowi tvn24.pl Daria Katiba, manager ds. PR firmy Animaccord, producenta serialu.

Masha narodziła się w 1996 roku na plaży na Krymie. Jej pierwowzorem była absolutnie pozbawiona kompleksów dziewczynka, która „dawała popalić” nie tylko swoim umęczonym rodzicom, ale też wszystkim odpoczywającym, w tym reżyserowi animacji Olegowi Kuzowkowowi. „To dziecko było „wodzem czerwonoskórych” – np. ktoś jadł kurczaka w restauracji, a ona podchodziła i wyjadała mu mięso bez pytania. Po dwóch dniach ludzie chowali się przed nią po całej plaży: płynęli za bojki, zakopywali się w piasku, udawali martwych. Ale ona tych „martwych” wskrzeszała; tych, co się zakopali, odkopywała, a ci, którzy daleko odpłynęli, sami wracali” – tak wspominał swoją „mużę” reżyser. Kuzowkow napisał scenariusz kilku odcinków serialu, nie miał jednak pomysłu, jak sfinansować ich produkcję. Był rok 1996 i nic nie wskazywało na to, że narodzi się zapotrzebowanie na chuligańską bohaterkę-rozrabiakę. Światem rządziły Pokemony i inne postaci z japońskich anime, a boom przeżywały ostre kubistyczne kreski w stylu Cartoon Network. Kuzowkow wciąż jednak miał w głowie pomysł na opowieść o małej dziewczynce, wzorowaną na tradycyjnej rosyjskiej bajce o mieszkających w leśnej chatce trzech niedźwiedziach, do których „włamuje się” mała dziewczynka Masha i nie dość, że wyjada cały miód ze słoików, to jeszcze zasypia słodko w łóżeczku najmniejszego niedźwiadka. Dopiero po 12 latach mógł urzeczywistnić swoje marzenie o autorskiej bajce. Najpierw poszukiwał inwestorów, później postanowił zabrać się za realizację projektu od innej strony – zaproponował grafikowi 3D, Denisowi Czerwiacowowi,

by wraz z nim zrealizował pierwszy odcinek, w którym mała dziewczynka Masza gubi się w lesie i spotyka Niedźwiedzia. Po napisaniu scenariusza zwrócili się do zaprzyjaźnionej firmy graficznej, która zgodziła się zrealizować film. Pierwszy odcinek *Maszy i niedźwiedzia* został opublikowany na YouTube, a twórcy z drżącymi sercami zaczęli czytać komentarze internautów, które okazywały się coraz liczniejsze i pełne zachwytów. Wtedy przystąpili do pracy nad kolejnymi odcinkami. Wkrótce otrzymali propozycję wyświetlenia *Maszy i Niedźwiedzia* na kanałach koncernu medialnego WGTRK. Gdy pierwszy odcinek został wyemitowany w najpopularniejszej i najstarszej wieczorynce *Dobrej nocy, maluchy*, bohaterów pokochała niemal cała Rosja. Licznik wyświetleń serialu na YouTube oszalał. Do dziś wszystkie odcinki rosyjskiej wersji *Maszy i Niedźwiedzia* zostały wyświetlone ponad 6 mld razy. Najpopularniejszy z nich – *Masza plus kasza* – to już 1 100 000 wyświetleń. Gdy stało się jasne, że serial spodobał się widzom, Oleg Kuzowkow wraz z kolegą Andriejem Dobrunowym zaczął szukać inwestora, który zgodziłby się sfinansować kolejne odcinki. Został nim Siergiej Kuzmin, który w 2008 roku wraz z Dmitrijem Łowiejką założył studio Animaccord. Twórcy *Maszy i Niedźwiedzia* zaczęli od zespołu ok. 60 pracowników. Dziś w Animaccord pracuje ponad 100 osób, w tym 70 animatorów.

Twórcy *Maszy i Niedźwiedzia* z dumą podkreślają, że ich „dziecko” robi światową karierę. Animaccord ma od niedawna siedzibę również w Miami, a pracownicy dbają o rozwój marki na terenie obu Ameryk. Odkąd we wrześniu 2014 roku na YouTube pojawiła się anglojęzyczna wersja serialu, wszystkie odcinki obejrzano w sumie ponad 240 mln razy. Głosu Maszy użyła Elsie Fisher, znana również z animacji *Jak ukraść księżyc*. „Jeden odcinek trwa ok. 6-7 minut, to idealny format do wrzucenia na YouTube, dzięki niemu Masza stała się tak popularna. Nie byłoby nas stać na promocję na taką skalę, jaką daje Internet. Jednocześnie to idealna ilość czasu na utrzymanie uwagi dziecka” – tłumaczył producent Dmitrij Łowiejko w wywiadzie dla Bloomberg.

W Stanach Zjednoczonych „Masza” została obwołana „klasyką animacji” przez prestiżowy magazyn Animation Magazine. W marcu tego samego roku zdobyła nagrodę Kidscreen Awards – odpowiednik „dorosłego” Oscara – za najlepszą animację. A w sierpniu 2015 roku trafiła do katalogu Netflix i od razu zyskała rzesze kolejnych fanów. Popularność serialu i bohaterów twórcy zawdzięczają nie tylko internetowi i emisji odcinków – prężnie działa też cały biznes oparty na marce *Masza i Niedźwiedź*. Dziewczynka i jej opiekun obecni są na Facebooku (4,2 mln „lubiących”), Instagramie (48,9 mln obserwujących) i innych popularnych sieciach społecznościowych: udzielają porad, wrzucają śmieszne rysunki i żarty oraz ilustracje związane z powstawaniem kolejnych odcinków. To napędza popyt na towary z wizerunkiem Maszy i Niedźwiedzia. Animaccord i partnerzy (tacy jak – od niedawna – producent zabawek Simba) wydają gry, książki i czasopisma, a także zabawki i akcesoria. Współpraca z firmą Ferrero zaowocowała serią słodczy z Maszą i Niedźwiedziem – sprzedano ponad 37 mln sztuk^C.

V.14. Домовой. Domowik

По народному поверью¹, в каждом доме живёт незримый помощник семьи² – домовый (fot. 100), главная задача которого, следить за хозяйством³ и вóвремя помогать своим домочáдцам⁴.

Многие почитали⁵ домовых за добрый и весёлый нрав⁶, с ними говорили⁷, старались угодить⁸, ласково⁹ называли «дедушкой», «хозяйином», «соседушкой»¹⁰.

Верили, что домовый оберегает не только живущих¹¹ в ней людей, но и птицу, скотину¹².

При добрых, гармоничных отношениях¹³ домовый способен уберечь вас от всякой нечисти¹⁴ и недобрых людей. Он заранее чувствует опасность¹⁵, и если в ваш дом войдёт недобрый человек, то постарается сделать¹⁶ так, чтобы он его быстрее покинул¹⁷.

Для домашних с добрым нравом¹⁸ он готов без усталости хлопотать по дому¹⁹. А вот непутевым²⁰ и тем, кто не любит трудиться²¹, он начинает всячески досажать²²: бить посуду²³, топтать по ночам²⁴, кричать, а то и вовсе уснуть не даст²⁵. Также домовый любит поучать своих хозяев уму разуму²⁶, следит за их семейными расходами²⁷ и сердится в случае пустых трат²⁸. Он очень привыкает²⁹ к дому, так что выселить или сманить его на новое место³⁰ вряд ли кому под силу³¹.

Забавляясь, домовый может поскрестить половицами³² ночью, пощекотать³³ кого-нибудь во сне, или что-нибудь спрятать³⁴ от вас. Но если в квартире происходит что-то странное³⁵, перемещаются предметы³⁶, слышны стоны³⁷, всхлипы³⁸ и у вас постоянно случаются ссоры³⁹, вам стоит освятить своё жилище⁴⁰.

Переезжая⁴¹ на новое место надо пригласить⁴² и своего «соседушку», для этого возьмите что-нибудь⁴³ из старого дома и вслух произнесите⁴⁴: «Дом-домовой, пошли со мной, веди и домовиху – свою госпожу, как сумёю, награжу!»⁴⁵ Много зависит⁴⁶ от вас самих, будет жизнь в доме спокойная и слаженная⁴⁷, или будут сопровождать всякие неприятности⁴⁸. А если домовому всё придётся по душе⁴⁹, он будет верен вашей семье долгие годы⁵⁰.

- ¹ zgodnie z wierzeniami ludowymi
- ² niewidzialny pomocnik rodziny
- ³ opiekować się gospodarstwem
- ⁴ na czas pomagać swoim domownikom
- ⁵ uważało
- ⁶ obyczaj
- ⁷ rozmawiano
- ⁸ dogodzić
- ⁹ czule
- ¹⁰ „dziadkiem”, „gospodarzem”, „sąsiadem”
- ¹¹ chroni nie tylko mieszkających
- ¹² drób, bydło
- ¹³ relacjach
- ¹⁴ jest zdolny ochronić was od każdych sił nieczystych
- ¹⁵ wcześniej czuje niebezpieczeństwo
- ¹⁶ uczynić
- ¹⁷ jak najszybciej opuścił
- ¹⁸ dobrym usposobieniem
- ¹⁹ bezustannie troszczyć się o dom
- ²⁰ nieudacznikom
- ²¹ pracować
- ²² dokuczać na różne sposoby
- ²³ rozbijając naczynia
- ²⁴ tupać w nocy
- ²⁵ nie pozwoli zasnąć
- ²⁶ rozsądku
- ²⁷ pilnuje domowych wydatków
- ²⁸ denerwuje się w przypadku bezmyślnych wydatków
- ²⁹ bardzo przyzwyczajają się
- ³⁰ wysiedlić go albo zwabić na nowe miejsce
- ³¹ raczej jest niemożliwe
- ³² skrobać deski podłogowe
- ³³ potaskotać
- ³⁴ schować
- ³⁵ w mieszkaniu dzieje się coś dziwnego
- ³⁶ przemieszczają się przedmioty
- ³⁷ słycać stękanie
- ³⁸ szlochy
- ³⁹ ciągle zdarzają się kłótnie
- ⁴⁰ należy poświęcić mieszkanie
- ⁴¹ przeprowadzając się
- ⁴² należy zaprosić
- ⁴³ w tym celu weźcie coś
- ⁴⁴ głośno wypowiedzcie
- ⁴⁵ „Dom-domowik, pójdz ze mną, weź też domowicę – swoją panią, nagrodzę, jak będę mógł”
- ⁴⁶ wiele zależy
- ⁴⁷ harmonijne
- ⁴⁸ czy towarzyszyć wam będą wszelkie nieprzyjemności
- ⁴⁹ wszystko się spodoba
- ⁵⁰ będzie wierny waszej rodzinie przez wiele lat

CZY WIESZ, ŻE...

Domowej, domowik – znany na Rusi duch opiekuńczy domu, strzegący domu i obejścia. Domowik powinien być traktowany przez domowników jak członek rodziny. Źle się działo, gdy go zaniechano i nie dawano mu pożywienia. Domowik w końcu tak dużo robił dla domowników, więc miał prawo mścić się za nieokazanie szacunku. Rozgniewany domowik mógł tłuc talerze, bić dzieci, zsyłać choroby bądź straszne stwory, np. strzygi lub zmory.

Domowiki mogły mieszkać za piecem, pod progiem lub też na strychu. Wybierały te najmniej widoczne miejsca. Przyjęło się, że przeprowadzają się one razem z ludźmi. Przybierały postać małego dziadka z długimi włosami i bujną brodą. Czasem też ukazywały się pod postacią zwierzęcą: kota, psa, węża lub szczura.

W polskich wierzeniach odpowiednikiem domowika było uboże/ubożę. Ubożem mogła zostać dusza zmarłego przodka. Jego zadaniem było zapewnienie rodzinie dostatku. W polskiej tradycji w czwartki zostawiono ubożęciu resztki z obiadu, by mogło sobie podjeść^{CII}.

V.15. Кикимора. Kikimora

В словарях кикимора трактуется, как женский дух, живущий с людьми, который приносит вред² и чинит множество неприятностей³, действуя⁴ только ночью.

Существует несколько⁵ версий о происхождении⁶ этих существ⁷, это души: некрещёных или убитых⁸ детей, самоубийц⁹, малышей, проклятых родителями¹⁰.

Своё имя кикимора получила от слияния¹¹ слов «кыка» – «кыкать», «кричать»¹², и «Мара» – имени славянской богини морока¹³.

Эти вредные¹⁴ домашние духи (fot. 101) выбирают жертвами¹⁵ слабых: детишек, женщин или стариков¹⁶. Бывает мнение¹⁷, якобы наслать кикимору могут обиженные оплатой строители или колдуньи¹⁸, подбросив в дом куклу¹⁹. А болотные кикиморы (fot. 102) – жёны Лешего²⁰, сбивают с дороги путников и похищают детей²¹.

Наши предки считали²², что живут эти духи за печкой²³, в тепле. Ночью мара могла шуметь, гремять, стучать, безустанно прыгать, мешая хозяйкам спать²⁴. А если не нравился²⁵ дом, то дух мог даже изжить оттуда хозяев разными пакостями²⁶, добывая расколотой посудой, сломанной мебелью, порчей домашнего скота²⁷.

А вот болотные шишиморы имеют жилище в укромном месте на болотах²⁸, откуда выходят, чтобы вредить²⁹ путникам³⁰. Считалось³¹, что жёны Лешего селятся в местах возле болот³¹, где совершались убийства или разбойные дела³², и накоплено много³³ негативной энергии.

Её описывали, как маленькую старушку с носом крючком, с горбом и в лохмотьях³⁴. Голос у существа якобы есть³⁵, но общается³⁶ с людьми лишь звуками, похожими на³⁷ стук посуды³⁸ или детский плач, мяуканье или лай³⁹. Невидимы и неутомимы⁴⁰, очень быстро⁴¹ бегают, имеют длинные руки⁴² и короткие ножки, голова – большая, всегда выпученные глаза⁴³ и мохнатые лапы-кисти⁴⁴, есть даже рожки и хвост⁴⁵, местами кожа покрыта перьями или шерстью⁴⁶.

¹ słownikach

² szkody

³ wyrządza wiele

nieprzyjemności

⁴ działając

⁵ istnieje kilka

⁶ pochodzenia

⁷ istot

⁸ niechrzczonej lub

zabitych

⁹ samobójców

¹⁰ małe dzieci, przeklęte

przez rodziców

¹¹ otrzymała od

połączenia

¹² „wyc”, „krzyczeć”

¹³ mroku

¹⁴ szkodliwe

¹⁵ na ofiary

¹⁶ dzieci, kobiety lub starców

¹⁷ istnieje pogląd

¹⁸ obrażeni za zapłatę

budowlańcy lub czarownicy

¹⁹ podrzucając im laleczkę

²⁰ żony Leszego

²¹ sprowadzając z drogi

podróżników lub

porywają dzieci

²² uważali

²³ za piecem

²⁴ hałasować, brzęczeć,

stukać, bez przerwy

skakać, przeskadzając

gospodarzom

²⁵ nie podobał się

²⁶ mogła nawet pozbyć się

stamtąd gospodarzy

robiąc różne świństwa

²⁷ dobijając rozbitymi

naczyniami, zepsutymi

meblami, rzucając uroki

na bydło domowe

²⁸ siedzibę w ustronnym

miejscu na bagnach

Болотная кикимора выглядит почти также⁴⁷, как и домашняя, только цвет кожи – землистый, с наростами⁴⁸ из травы и мха.

В некоторых преданиях говорится⁴⁹, что шишимора может появляться и в виде: девушки или женщины с длинными волосами⁵⁰; старика; маленькой девочки⁵¹, играющей с детьми или брошенной⁵² на дороге; любого животного^{53CIII}.

²⁹ skąd wychodzą, żeby
przeszkadzać
podróżnikom
³⁰ uważało się
³¹ zamieszkują w miejscach
w pobliżu bagien
³² gdzie miały miejsce
zabójstwa i rozboje
³³ skoncentrowane jest dużo
³⁴ z haczykowatym nosem,
z garbem i w szmatach
³⁵ istota niby posiada głos
³⁶ porozumiewa się
³⁷ tylko dźwiękami
podobnymi do
³⁸ rozbijanych naczyń
³⁹ miauczenia lub szczekania
⁴⁰ niewidzialne i niestrudzone
⁴¹ bardzo szybko
⁴² długie ręce
⁴³ wylupiające oczy
⁴⁴ kudłate łapy-patyki
⁴⁵ nawet mają różki i ogon
⁴⁶ w niektórych miejscach
skóra jest pokryta piórami
lub sierścią
⁴⁷ wygląda prawie tak samo
⁴⁸ kolor skóry – ziemisty
z naroślami
⁴⁹ w niektórych legendach
mówi się
⁵⁰ w postaci dziewczyny
lub kobiety z długimi włosami
⁵¹ staruszka, małej
dziewczynki
⁵² porzuconej
⁵³ dowolnego zwierzęcia

CZY WIESZ, ŻE...

Kikimora, szisimora lub **szyszimora** to żeński, szkodliwy duch domowy, szczególnie znany na terenach Rusi. Z tamtejszych terenów prawdopodobnie wywodzi się jej nazwa, ponieważ staroruskie *kykati* oznaczało tyle co wyc, a jak wiemy, wycie wrzecion podczas nocnego przędzenia przez szisimorę, zwiastowało nieszczęście. Często określano ją stwierdzeniem „zmora bez określonej twarzy”. Jak w przypadku większości demonów słowiańskich, kikimora powstawała z poronionego płodu, dziecka zmarłego tuż po porodzie lub nagle zmarłej kobiety. W ostatnim przypadku mogła przyjąć twarz zmarłej matki, babki czy prababki i wtenczas demona takiego określało się domowichą (przypuszczalnie żona domowika). Domowicha w przeciwieństwie do kikimory była duchem opiekuńczym. Większa część aktywności kikimory polegała na przędzeniu i dzierganiu koronek, ukazywała się głównie nocą. Furkot jej wrzeciona uznawany był za zły znak, zwiastujący nieszczęście. Żywot uatrakcyjniały sobie poprzez psoty w postaci budzenia niemowląt, płatanie przędzy czy dokuczanie kurom. Szczególnie złośliwa bywała wobec mężczyzn. Szisimory zamieszkiwały najwilgotniejsze części domostw. Najczęściej bywały to piwnice, lecz nie stanowiło dla niej problemu usadowienie się bezpośrednio pod podłogą lub na strychu. W celu obrony przed kikimorą stosowano podobne amulety ochronne jak w przypadku zmory.

Kikomora pojawiała się pod postacią malutkiej i drobnej kobiety, mogącej stać się niewidzialną. Jej twarz była nieforemna, mało przypominająca ludzką. W niektórych przypadkach, rysy jej twarzy przypominały zmarłą kobietę z rodziny zamieszkującej dom. Zamiast nóg mogła mieć kurze łapki. Najczęściej widywano ją przy kołowrocie, na którym nocami przędła. W opowiadaniach o wiedźminie, jak i grze kikimora przedstawiana była jako pajęczak zamieszkujący kanały i bagienne tereny^{CIV}.

V.16. Леший. Leszy

Леший (fot. 103) – дух-хранитель¹ леса. Леший способен менять облик по своему желанию², поэтому сложно сказать каково его истинное обличье³, однако чаще всего⁴ ему приписывают образ старика с длинной бородой⁵. У него серо-зелёные волосы⁶, вечно запутанные⁷, в которых торчат листья и ветки⁸. В таком облике леший похож на⁹ человека, но его отличает сероватая кожа¹⁰, отсутствие бровей и ресниц¹¹, а также большие зелёные глаза, которые светятся¹². Свой рост¹³ леший также способен изменять¹⁴.

Лешие обитают¹⁵ практически в каждом лесу, при этом предпочитают одиночество¹⁶.

Лешие подчиняются¹⁷ богам Яриле и Велесу. Большую часть времени¹⁸ они ходят по лесу и смотрят всё ли в порядке¹⁹, помогают животным²⁰, выкорчевывают больные деревья²¹. Любит леший и повеселиться: пугать зверей, птиц и, особенно, людей²². Он может начать кричать на разные голоса²³, безупречно подражая не только зверям²⁴, но и людям, а когда «шутка» удалась²⁵, начинает громко хохотать и хлопать в ладоши²⁶. Но если лешего разозлить²⁷, может он и убить человека: или в топь заведёт²⁸, или нашьёт на него зверей²⁹, а то, и вовсе убьёт³⁰ своими руками, выйдя к человеку в облике огромного медведя³¹.

В основном³² леший добрый и заботливый хозяин³³ леса: часто он помогает и людям, выводя заблудившихся из леса³⁴.

Также лешим приписывают похищение женщин³⁵, если девушка или женщина зашла одна³⁶ в лес и приглянулась³⁷ духу, то лесовик может забрать её к себе, скрашивать одиночество³⁸.

Лешие – существа бессмертные³⁹, они не стареют и не умирают, но иногда некоторые решают «уйти»⁴⁰, тогда они похищают человеческого ребёнка⁴¹ и готовят из него себе замену⁴², а сами превращаются в дерево⁴³ и остаются стоять в таком образе⁴⁴.

Также лешаку подчиняются все⁴⁵ лесные животные и растения⁴⁶, он умеет разговаривать⁴⁷ с ними и излечивать⁴⁸ раны^{CV}.

- ¹ opiekun
- ² jest zdolny do
- ³ zmiany postaci na
- ⁴ życzenie
- ⁵ trudno jest powiedzieć
- ⁶ jakie ma prawdziwe oblicze
- ⁷ najczęściej
- ⁸ przypisuje mu się postać
- ⁹ staruszka z długą brodą
- ¹⁰ szarzielone włosy
- ¹¹ poplątane
- ¹² wystają liście i gałęzie
- ¹³ podobny do
- ¹⁴ odróżnia go popielata skóra
- ¹⁵ brak brwi i rzęs
- ¹⁶ duże zielone oczy, które
- ¹⁷ się świecą
- ¹⁸ wzrost
- ¹⁹ może zmieniać
- ²⁰ zamieszkuje
- ²¹ preferują samotność
- ²² podlegają
- ²³ większość czasu
- ²⁴ patrzą, czy wszystko
- ²⁵ jest w porządku
- ²⁶ zwierzętom
- ²⁷ karczują chore drzewa
- ²⁸ straszyć zwierzęta,
- ²⁹ ptaki i zwłaszcza ludzi
- ³⁰ zacząć krzyżeć
- ³¹ różnymi głosami
- ³² bezbłędnie naśladując
- ³³ nie tylko zwierzęta
- ³⁴ żart udał się
- ³⁵ zaczyna głośno śmiać
- ³⁶ się i klaskać w dłonie
- ³⁷ zezłościć
- ³⁸ zaprowadzi na trzaskawisko
- ³⁹ naśle zwierzęta
- ⁴⁰ w ogóle zabije
- ⁴¹ w postaci olbrzymiego
- ⁴² niedźwiedzia
- ⁴³ głównie
- ⁴⁴ troskliwy gospodarz
- ⁴⁵ wyprowadzając z lasu
- ⁴⁶ tych, którzy zabłądzili
- ⁴⁷ przypisuje się
- ⁴⁸ porwanie kobiet
- ^{CV} weszła sama
- ¹ przyglądała się
- ² umilić sobie samotność
- ³ istoty nieśmiertelne
- ⁴ decydują się, żeby odejść
- ⁵ wtedy porwują ludzkie
- ⁶ dziecko
- ⁷ przygotowują sobie następcę
- ⁸ zamieniają się w drzewo
- ⁹ stoją dalej w takiej postaci
- ¹⁰ podporządkowane są
- ¹¹ wszystkie
- ¹² zwierzęta i rośliny
- ¹³ rozmawiać
- ¹⁴ leczyć

CZY WIESZ, ŻE...

W zależności od obszaru słowiańszczyzny **leszy** znany jest również jako **laskowiec**, **borowy**, **boruta** (być może jakoś związany z biesem), także jako dziad leśny albo leśne lichy (źródłosłów licha i leszego jest zbliżony). Niekiedy bywa łączony z żeńską postacią odpowiedzialną za opiekę nad lasem, jaką jest Baba Jaga.

Demon/duch opiekuńczy lasu, będący jego panem oraz władcą zwierząt w nim żyjących. W stosunku do ludzi jego zachowanie było zmienne, od neutralnego do wrogiego. Zależało to przede wszystkim od tego, jak traktowali oni las i stworzenia w nim żyjące. Leszy był szczególnie nieprzychylny myśliwym i drwalom, którzy wyraźnie naruszali jego ekumenę. W zależności od swojego nastawienia mógł wyprowadzać ludzi na manowce lub pomagać znaleźć wyjście z lasu, psocić poprzez np. wysypywanie runa leśnego z koszyka, lub też chronić przed atakiem dzikich zwierząt. Dawniej miejsce, gdzie zaobserwowano obecność leszego lub przejawy jego działalności, uznawano za sanktuarium. Do takiej części lasu nie wolno było wchodzić, a przede wszystkim wyrządzać szkód (ścinanie drzew itp.), polować, ani zbierać owoców runa leśnego (powstawały takie naturalne rezerваты).

Leszy posiadał dobrze rozwinięte zdolności polimorficzne. Najczęściej ukazywał się jako z grubsza człekokształtna istota, starzec z brodą, czasami jednooki jak cyklop, osobnik o nienaturalnie białej twarzy. Potrafił zmieniać swoje rozmiary w zależności od wysokości drzewostanu. Mógł również przyjmować postać zwierząt takich jak wilk, niedźwiedź, puchacz, a nawet przeistaczać się w wiatr. Pomocnikami leszego były różne pomniejszych demony, duszki i chochliki leśne, takie jak auk (duch echa), puszczewik, Mochowie, ługowej czy polewoj. Występowały również istoty opiekuńcze, np. grybicz, jagodynicz, pszczelich których nazwy jasno wskazują jakimi „mieszkańcami” lasu się zajmowały. Leszy staje się coraz popularniejszy dzięki serii gier Wiedźmin, gdzie został odwzorowany właśnie na wierzeniach słowiańskich^{CVI}.

V.17. Водяной. Wodnik

Водяного (fot. 104) нельзя¹ назвать ни² злым, ни добрым – это своевольный³ дух, охраняющий свой водоём⁴, который, впрочем⁵, не против подшутить над теми, кто туда пришёл⁶. Выглядит водяной как старик с большой бородой⁷ и рыбьим хвостом вместо ног⁸, волосы старика имеют зелёный оттенок⁹, а глаза похожи на рыбы¹⁰. Днём водяной предпочитает оставаться¹¹ на дне водоёма, а с восходом луны поднимается на поверхность¹². По водоёму дух предпочитает перемещаться вёрхом¹³, в основном плавая на соме¹⁴.

Дух обитает¹⁵ в крупных пресноводных водоёмах¹⁶: реках, озёрах, болотах¹⁷. Иногда он выходит на сушу¹⁸ и появляется в ближайших селениях¹⁹.

Водяной ревностно²⁰ охраняет свой водоём и не прощает тех²¹, кто непочтительно²² к нему относится: провинившегося²³ дух способен утопить или сильно покалечить²⁴. Водяной также может и вознаграждать²⁵ людей: считается²⁶, что водяной может даровать хороший улов²⁷, но также он способен оставить²⁸ рыбака вообще без единой рыбки. Любит дух и попроказничать²⁹: пугает³⁰ людей по ночам странными³¹ криками, может прикинуться утопленником или младенцем³², а когда его втянут в лодку³³ или вытащат на берег³⁴, он откроет свои глаза, рассмеется и плюхнется обратно в воду³⁵.

¹ nie da się

² ani

³ samowolny

⁴ ochraniający swój zbiornik wodny

⁵ zresztą

⁶ nie ma nic przeciwko temu, żeby zażartować sobie

⁷ z tych, którzy przyszli tam

⁸ staruszek z długą brodą

⁹ rybim ogonem zamiast nóg

¹⁰ włosy staruszka mają

¹¹ zielony odcień

¹² oczy są podobne do rybich

¹³ woli pozostawać

¹⁴ wraz z pojawieniem się

¹⁵ księżyca wychodzi na

¹⁶ powierzchnię

¹⁷ woli przemieszczać się

¹⁸ wierzchem

¹⁹ głównie pływa na sumie

²⁰ mieszka

²¹ dużych zbiornikach

²² słodkowodnych

²³ rzekach, jeziorach, bagnach

²⁴ czasami wychodzi na ląd

²⁵ w najbliższych osadach

²⁶ gorliwie

²⁷ nie wybacza tym

²⁸ lekceważąco

²⁹ tego, który zawinił

Водяные живут семьями³⁶, обычно³⁷ водяной имеет множество³⁸ жён – русалок. Утёнутые³⁹ духом на дно люди остаются у водяного в услужении⁴⁰, всячески развлекая хозяина водоёма⁴¹ и выполняя различные поручения⁴².

Дух способен управлять водой⁴³: поднимать волны⁴⁴, выводить водоём из берегов⁴⁵ и создавать сильное течение⁴⁶, также водяному подчиняются все обитатели⁴⁷ водоёма: рыбы, русалки, утопленницы и т.д. (так далее).

Способен водяной менять свой облик⁴⁸, обращаться рыбой, животными и даже деревьями⁴⁹.

Предпочитали не злить⁵⁰ водяного, а если уж он рассердился⁵¹, то духа пытались задобрить, бросая⁵² в воду хлеб, или принося в жертву животное чёрного цвета⁵³ (курицу, кошку⁵⁴)^{CVII}.

- ²⁴ może utopić albo nieźle okaleczyć
- ²⁵ nagradzać
- ²⁶ uważa się
- ²⁷ dobre łowy
- ²⁸ może pozostawić
- ²⁹ popsocić
- ³⁰ straszy
- ³¹ dziwnymi
- ³² może udawać topielca albo niemowlę
- ³³ wciągną do łódki
- ³⁴ wyciągną na brzeg
- ³⁵ otworzy swoje oczy, zaśmieje się i wskoczy z powrotem do wody
- ³⁶ żyją rodzinami
- ³⁷ zazwyczaj
- ³⁸ mnóstwo
- ³⁹ wciągając
- ⁴⁰ pozostają na służbie u Wodnika
- ⁴¹ na różne sposoby zabawiając gospodarza zbiornika
- ⁴² różne polecenia
- ⁴³ kontroluje wodę
- ⁴⁴ unosi fale
- ⁴⁵ wyprowadza zbiornik z brzegów
- ⁴⁶ wywołuje silne prądy
- ⁴⁷ podporządkowani są wszyscy mieszkańcy
- ⁴⁸ może zmieniać swoją postać
- ⁴⁹ zamienia się w ryby, zwierzęta, a nawet drzewa
- ⁵⁰ lepiej nie złościć
- ⁵¹ jak się już zdenerwuje
- ⁵² próbowali pozyskać, rzucając
- ⁵³ przynosząc jako ofiarę zwierzę w kolorze czarnym
- ⁵⁴ kurę, kota

CZY WIESZ, ŻE...

Wodnik, nazywany też potocznie: *Utopiecem*, *topielcem*, *łobastą* (z czes. i słow. – *vodník*, serb. – *водењак* *vodenjak*, ros. – *водяной wodjanoj*, *wodylnik*) (*mit. słowiańska*) – fikcyjna istota demoniczna pojawiająca się w wierzeniach ludowych na obszarze całej słowiańszczyzny. Jeden z najbardziej znanych demonów słowiańskich.

Zamieszkiwały, jak sama nazwa wskazuje, wszelkiego rodzaju wodne zbiorniki: Od jezior i stawów, aż po rzeki. Często kojarzy się je z młynami. Niektórzy widzą w nich prawowitych władców wód i ich mieszkańców. Uważano go za niewidzialną dla ludzi istotę duchową, którą przedstawiano, jako starca o wysokości nieco ponad pół metra z rybimi, zabarwionymi na zielono oczami, pomarszczoną twarzą i długimi, rozczochranymi włosami. Palce u rąk i nóg miał ponoć zrosnięte błoną pławną, a każdy z nich kończy się lekko zakrzywionym szponem. Ubierały się podobno zazwyczaj na czerwono i w taki sposób, że czasem trudno ich odróżnić od małego człowieka. Gdziekolwiek zaś stanie przedstawiciel tego „gatunku”, zostaje po nich kałuża wody. Jego nastawienie do ludzi było różnorakie. Niektóre podania mówią o Wodnikach, jako o troskliwych panach rzek i zbiorników wodnych, dbających o ich mieszkańców, nie wyrządzających krzywdy człowiekowi, a nawet mu pomagającym, lecz znacznie częściej mówi się, że woleli topić ludzi, zamiast im pomagać. Czasem robią to osobiście, a czasem tylko prowokują nieostrożnych, rozwieszając po trzinach kolorowe wstążki dla dzieci albo zaczepiając na wodorostach świecidełka dla panien.

Wodniki lubią wygrzewać się na brzegu albo przesiadywać na wszelkiego rodzaju kładkach i mostkach. W takich przypadkach lepiej omijać ich z daleka a już w żadnym razie nie próbować wchodzić do wody^{CVIII}.

VI. Русская кухня. Kuchnia rosyjska

VI.1. Специфика русской кухни. Specyfika kuchni rosyjskiej

В глуби́кой дре́вности¹ славя́не е́ли сна́чала² «жа́рко́е» (совре́нное второ́е блю́до³), за́тем⁴ «ушное́» (ра́ньше так называ́ли все су́пы⁵), а за́тем «зае́дки» – сла́дкий десе́рт, пригото́вленный из овоше́й и фрúктов на ме́ду⁶, в т. ч. (том числе́⁷) из вя́леных⁸ сла́дких фрúктов (густы́е компо́ты – взва́ры), и́ли сла́дкую мучну́ю вы́печку⁹ – **пы́шки** (fot. 105), **пря́ники**, **плю́шки** (fot. 106), сдо́бренные ме́дом¹⁰.

С дре́вних вре́мен до се́годняшних дне́й¹¹ ру́сская ку́хня про́шла дли́нный пу́ть¹²: сна́чала появи́лся **ржа́ной хле́б**¹³, без него́ нево́зможно предста́вить ни одну́ ру́сскую тра́пезу¹⁴, по́сле э́того возни́кли дру́гие хле́бные и мучны́е изде́лия¹⁵ – **блины́**, **ола́ды** (fot. 107), **пирогí** (fot. 108), **ба́ранки** (fot. 109)¹⁶ – кото́рые до сих пор прису́тствуют¹⁷ в ру́сской ку́хне. Та́кже тради́ционной ру́сской едо́й¹⁸ во все вре́мена счита́лись всевозмо́жные¹⁹ **ка́ши**, пригото́вленные в ру́сской печа́²⁰.

Ку́хня про́стого ру́сского наро́да всегда́ стреми́лась к упро́щению²¹, а вот ку́хня зна́ти – к избы́сканности²². Е́сли в ру́сской печа́ в глиня́ных горшкáх и чу́гункáх²³ гото́вились про́стые блю́да²⁴: ка́ши, су́пы, пиро́ги с ово́щной начи́нкой²⁵, то ца́рские пи́ры²⁶ вошли́ в исто́рию, как гранди́озные пра́здники живо́та²⁷, где сто́лы ломи́лись от всевозмо́жных избы́сканных я́ств²⁸. Там пода́вались перепела́ с чесно́чной подли́вой²⁹, фарши́рованные осетры́³⁰, зайцы́ в лапше́³¹, ме́довые пря́ники и коври́жки³².

Пре́жде всего́³³, ру́сская ку́хня, сла́вится сво́ими пе́рвыми блю́дами³⁴: **щи**, **соля́нки**, **рассо́льники**, **свеко́льники**, **уха́**³⁵. К не́которым су́пам, наприме́р, к ухе́, при́нято бы́ло пода́вать вы́печку – **расстега́и**³⁶ (fot. 110). А в жа́ркое вре́мя³⁷ на пе́рвое пода́вали разнообра́зные холо́дные су́пы³⁸: **окро́шку**, **ботви́ню**³⁹.

¹ w bardzo dawnych czasach

² jedli najpierw

³ dzisiejsze drugie danie

⁴ potem

⁵ wcześniej tak nazywano zupy

⁶ przygotowany z warzyw i owoców na miodzie

⁷ w tym

⁸ suszonych

⁹ mączne wypieki

¹⁰ donuty, pierniki, bułki

z cynamonem,

przyprawione miodem

¹¹ od dawnych czasów do dnia dzisiejszego

¹² długą drogę

¹³ chleb razowy,

pumpernikiel

¹⁴ nie da się wyobrazić

sobie żadnej uczy

rosyjskiej

¹⁵ pojawiły się pieczywo

i wyroby mączne

¹⁶ naleśniki, ołady,

paszteciki, obwarzanki

¹⁷ istnieją do dziś

¹⁸ potrawą

¹⁹ zawsze uważano

różnego rodzaju

²⁰ piecu

²¹ zawsze dążyła do

prostoty

²² arystokracji, szlachty –

do wykwinności

²³ glinianych garnkach

i naczyniach z żeliwa

²⁴ dania

²⁵ nadzieniem z warzyw

²⁶ uczy

²⁷ huczne święta brzucha

²⁸ stoły uginały się od

różnych wyszukanych

potraw

²⁹ przepiórki z sosem

czosnkowym

³⁰ jesiotry

³¹ z makaronem

«Щи да каша – пища наша»⁴⁰ – издавна говорили⁴¹ на Руси. И действительно⁴², трудно переоценить⁴³ роль каши в питании⁴⁴ россиян. В каждом русском доме обязательно есть крупы⁴⁵: гречневая, манная, перловая, пшеничная и другие⁴⁶. Раньше⁴⁷ каши готовили в больших чугунах⁴⁸ – с молоком, тыквой, сахаром⁴⁹; в русских печах их часто не просто варили⁵⁰, а запекали до хрустящей корочки⁵¹.

Пирогі выпекались с разнообразными начинками⁵²: мясом, рыбой, овощами. Популярны были расстегаи с рыбой, кулебяки (fot. 111), пирожки, калачи⁵³ (fot. 112).

³² ciasto piernikowe
³³ przede wszystkim
³⁴ słynie ze swoich
pierwszych dań
³⁵ kapuśniak, solianka,
zupa ogórkowa, barszcz,
zupa rybna
³⁶ przyjęte było podawanie
wypieków – rastiegaje
(ciasto z nadzieniem)
³⁷ upały
³⁸ chłodniki
³⁹ okroszka, botwinka
⁴⁰ „szczy i kasza – strawa
nasza”
⁴¹ od dawna mówiono
⁴² rzeczywiście
⁴³ nie docenić
⁴⁴ żywieniu
⁴⁵ obowiązkowo są kasze
⁴⁶ gryczana, manna,
jęczmienna, jaglana i inne
⁴⁷ wcześniej
⁴⁸ wielkich naczyniach
żeliwnych
⁴⁹ z mlekiem, dynią, cukrem
⁵⁰ gotowali
⁵¹ chrupiącej skórki
⁵² różnym nadzieniem
⁵³ kulebiaki, paszteciki,
kołaczce

Ни одна Масленица⁵⁴ на Руси не обходилась без блинов, оладий. Более скромное место⁵⁵ занимало пресное тесто⁵⁶ – из него готовили пельмени, блинчики, домашнюю лапшу⁵⁷.

Русский стол всегда отличался мясным разнообразием⁵⁸ – в пищу употребляли⁵⁹ и свинину, и говядину, и телятину⁶⁰, и баранину, и самую разнообразную дичь⁶¹, которой на просторах⁶² Руси тогда водились невероятные количества⁶³.

Готовили и целыми тушками⁶⁴ (например, знаменитые поросята с хреном⁶⁵), и большими кусками⁶⁶ (наподобие⁶⁷ английских ростбифов); меньшей популярностью пользовалось рубленое мясо⁶⁸, зато нарезанное длинными тонкими полосками⁶⁹ – так резал повар старому графу⁷⁰ Строганову, которому было трудно жевать⁷¹, – получило признание во всем мире⁷² под названием бефстроганов.

Мясо в основном тушили⁷³ в русской печи или жарили на плите⁷⁴. Кроме того⁷⁵, мясо коптили⁷⁶ и даже ели сырым⁷⁷ (такова строганина – тонко нарезанное и посоленное мясо⁷⁸).

Неизменно на столе русского человека была рыба: от царских осетров и белорыбицы⁷⁹ до обыкновенных ершей, окуней и карасей⁸⁰. Рыбу тушили, готовили целиком⁸¹, фаршировали; из неё делали начинку⁸² для пирогов и знаменитых⁸³ расстегаев и кулебяк. Готовить предпочитали⁸⁴ свежую рыбу, однако нередко её заготавливали впрок⁸⁵: солили, коптили и вялили^{86СIX}.

⁵⁴ ani jedna Maslénica
(karnawał)
⁵⁵ skromniejsze miejsce
⁵⁶ przasne ciasto
⁵⁷ pielmieni, naleśniczki,
domowy makaron
⁵⁸ wyróżniał się
roźnorodnością mięs
⁵⁹ stosowano
⁶⁰ wieprzowinę, wołowinę
i cielęcinę
⁶¹ różną dziczyznę
⁶² przestworzach
⁶³ niewiarygodna ilość
⁶⁴ całe tuszki
⁶⁵ słynne prosięta z chrzanem
⁶⁶ dużych kawałkach
⁶⁷ podobne do
⁶⁸ mniejszą popularnością
cieszyło się mielone mięso
⁶⁹ zaś pocięte na długie
cienkie paseczki
⁷⁰ ciął kucharz staremu
hrabiemu
⁷¹ żuć
⁷² zyskało uznanie na
całym świecie
⁷³ głównie duszono
⁷⁴ pieczono na
blasze/kuchence
⁷⁵ oprócz tego
⁷⁶ wędzili

- 77 na surowo
- 78 cienko pokrojone
- i posolone mięso
- 79 jesiotrów i białorybicy
- 80 zwykłych jazgarzy,
- okoni i karasi
- 81 duszono, gotowano
- w całości
- 82 nadzienie
- 83 słynnych
- 84 preferowano
- przygotowywanie
- 85 przygotowywano na
- zapas
- 86 solono, wędzono i suszono

CZY WIESZ, ŻE...

Ucha, kulebiak, soljanka, jesiotr, bliny, pielmienie i oczywiście kawior – to potrawy, na które żywszym biciem serca reagują chyba wszyscy smakosze świata. Jest to kwintesencja kuchni rosyjskiej (fot. 113). Kuchnia ta podobnie jak rosyjska władza ma takie same imperialne zapędy. Najpierw mocarstwo carskie przyłącza do Rusi sąsiadujące kraje Europy i Azji, a następnie radziecka władza, przejmując kontrolę nad kolejnymi regionami, uznawały za swoje nie tylko góry Kaukazu, jeziora Karelii czy pustynie Uzbekistanu, ale także pilaw i szaszłyk.

Stosunkowo surowy i ciężki klimat spowodował, iż spożywane dania są sycące i pożywne. Nawet subtelna zupa mięsna lub rybna soljanka doprawiona gęstą śmietaną może zastąpić cały posiłek. Kolejną zupą, mniej znaną lecz niezwykle smaczną, jest klasyczna pochlopka, gęsta ziemniaczano – kapuściana polewka doprawiona tłuszczem, która niezwykle pobudza apetyt. Nie można pominąć takich cudowności jak jesiotra gotowanego w musującym winie nazywanym trochę bezprawnie szampanem lub sałatki przygotowanej z surowych grzybów. Także bakłażanowe danie nazywane „kawiorem dla ubogich” jest pozycją godną polecenia.

Na carskim dworze oraz w bogatych pałacach arystokratów i kupców często na służbę przyjmowani byli najwięksi mistrzowie kuchni francuskiej m.in. August Escoffier czy Antoine Carême. To właśnie jemu zawdzięczamy słynne w świecie rosyjskie dania jak: boeuf strogonow, czyli najlepszą południcę krajaną w długie i wąskie pasy, podsmażane z cebulą i pieczarkami. Czasami w potrawie tej możemy spotkać również dodatek ogórków kiszonych i przecieru pomidorowego. Również kotlet pożarski, popularne rosyjskie danie skomponowane zostało przez Francuzów na cześć ich rosyjskich pracodawców – ekstrawaganckiego arystokraty i bogatego kupca z Nowogrodu.

Przysmakiem pochodzącym z Syberii są suszone ryby. Świetnie spisują się jako zakąski pod zimną wódkę, bez której Rosjanie nie wyobrażają sobie żadnego przyjęcia. Suszona wobla, pakowana w stare wydanie „Prawdy”, jedzona nad Bałkajem w towarzystwie zmrożonej wódki stanowi prawdziwy rarytas. Do wódki czy też musującego wina lub jeszcze lepiej oryginalnego francuskiego szampana doskonale pasuje narodowy produkt Rosjan – kawior. Źródła historyczne mówią, iż ten luksusowy rarytas jadano już w starożytności. Był on wówczas pożywieniem ubogich rybaków, dopiero z czasem pojawił się na stołach cesarzy rzymskich i patrycjuszów. Również sam jesiotr w tamtych czasach uważany był za wyrafinowany smakołyk, a cesarz Sewerus delectował się jego mięsem przy dźwiękach subtelnej muzyki.

Najszlachetniejsze i najdroższe ryby jesiotrowate jak: jesiotr, siewriuga i bieluga poławiane są u ujścia Wołgi do Morza Kaspijskiego. Stamtąd też wywodzi się większość kawioru, którym zajadają się smakosze na całym świecie. Zanim jednak światowi koneserzy docenili ten wytworny delikates przez wiele, wiele lat ikra kaspijskich ryb była przysmakiem Rosjan. Delektowano się nim zarówno w postaci świeżej jak i prasowanej. Prasowany kawior zabierany był przez rosyjskich podróżników, handlarzy i żołnierzy, którzy podczas wielotygodniowych wypraw potrzebowali, niepsujących się kalorycznych i odżywczych pokarmów. Także rosyjscy arystokraci, a zwłaszcza carowie uwielbiali kawior w towarzystwie szampana lub zmrożonej wódki.

Doskonale smakują także klasyczne rosyjskie bliny z mąki gryczanej ze śmietaną i kopiastrą piramidą tych apetycznych ziarenek. Wielkim miłośnikiem kawioru był car Piotr Wielki, który hojnie obdarzał tym przysmakiem królewskich monarchów w całej Europie. Jednak większy sukces kawioru w stolicy Francji nastąpił dopiero po latach, w czasach gdy oficerowie cara Aleksandra znaleźli się w Paryżu po zwycięstwie nad Napoleonem. Rosjanie zaczęli sprowadzać ten przysmak z ojczyzny. Największy i już ostateczny sukces tej złotodajnej ikry przypadł jednak na lata rewolucji październikowej, gdy dwaj bracia Petrosjan w zamian za złoto i obce waluty, ówczesnie tak potrzebne zagłodzonej i spływającej krwią Rosji, zmonopolizowali handel. Do dziś firma Petrosjan jest czołowym francuskim importerem kawioru z Rosji, nie dziwi więc fakt, iż 65% ikry znad Morza Kaspijskiego trafia do Francji. Obecnie kawior nadal triumfuje. Jest symbolem, wyrafinowanego luksusu i bogactwa, a jego cena wciąż rośnie. Dziś za sprawą bandyckiej eksploatacji ryb jesiotrowatych, wysychania Morza Kaspijskiego oraz rosyjskiej mafii, która kontroluje dużą część handlu kawiosem i pilnie strzeże by smakołyk ten nadal był w cenie złota.

Współczesna Rosja jest krajem zaliczanym do najdroższych na świecie. Liczne, luksusowe restauracje mogą doprowadzić do ruiny finansowej nie jednego smakosza. Warto więc zwrócić uwagę na tańsze, również znane w świecie rosyjskie przysmaki jakimi są np. kwas chlebowy – jeden z letnich napojów, pity często dla orzeźwienia. Ten pyszny, charakterystyczny, lekko kwaskowy napój wspaniale gasi pragnienie. Również wspaniałe rosyjskie lody, mimo tego że są sycące i dosyć tłuste są wybornym deserem, dającym dużą dawkę energii.

Rosja posiada ogromne bogactwo kulinarnych dzieł sztuki. Jeśli sam pobyt w tym fascynującym kraju jest poza naszym zasięgiem, warto stosować rosyjskie przepisy we własnej, domowej kuchni^{CX}.

VI.2. Блюда русской кухни. Dania kuchni rosyjskiej

VI.2.1. Щи. Szczy (kapuśniak)

Щи (fot. 114) – это суп¹ с капустой, который придумали² ещё в XI (одиннадцатом) веке.

Список ингредиентов включает³ мясо, приправы и кислую заправку из капустного рассола⁴. Впрочем, составляющие⁵ могут меняться в зависимости от вида⁶ щей (постных, рыбных, зелёных) и кулинарного мастерства повара⁷ – многие⁸ россияне готовят этот суп по своим собственным рецептам⁹.

Едят щи с ржаным хлебом¹⁰, заправляя сметаной или приправами^{CXI}.

- ¹ zupa
- ² wymyślili
- ³ lista składników zawiera
- ⁴ kwaśną zaprawkę z soku z kapusty
- ⁵ zresztą składniki
- ⁶ mogą zmieniać się
- ⁷ w zależności od rodzaju
- ⁸ mistrzostwa kucharza
- ⁹ według własnych przepisów
- ¹⁰ je się z chlebem żytnym

CZY WIESZ, ŻE...

Szczy (ros. *щи*) – znany w kuchni rosyjskiej rodzaj zupy z warzyw liściastych, z dodatkiem mięsa, grzybów lub ryb. W zależności od zastosowanego wywaru, szczy może być swoistym kapuśniakiem, zupą grzybową lub rybną, przy czym kapusta pozostaje składnikiem niezmiennym.

Zupę przygotowuje się z kapusty świeżej lub kwaszonej, ale surowcem do jej przygotowania może być także szczaw, szpinak lub pokrzywa. Szczy gotuje się na wywarze mięsny, grzybowym lub rybnym, dodając pomidory i warzywa korzeniowe, a następnie zaprawia śmietaną, bez zagotowania. Do zupy przygotowanej z kapusty świeżej podaje się kulebiaki lub pierożki z kaszą. Do zupy przygotowanej z kapusty kwaszonej dodatkiem jest ugotowana na sypko kasza gryczana lub pierożki. Zupa przygotowana ze szczawiu nosi nazwę zielonego szczy (зелёные щи)^{CXII}.

VI.2.2. Уха́. Ucha (zupa rybna)

Уху́ (fot. 115) невозможно сварить¹ без рыбы. Однако² называть любой рыбный суп³ ухой тоже нельзя⁴.

Уху́, о которой мы говорим⁵, не заправляют крупами⁶, мукой, жареным луком⁷ и др. (другими). В неё кладут только пряности⁸, пряные овощи⁹ (тот же сырой лук¹⁰) и корни¹¹. Всё прочее – лишь производные от настоящей¹² ухи́ или уха́, но с неким определённым эпитетом¹³. Добавили¹⁴, к примеру, картофель и зелень – получили¹⁵ «уху́ рыбацкую», заложили помидоры и сливочное¹⁶ – едим «уху́ донскую», крошили морковь – получилась «уха́ сладкая».

Раньше существовала довольно чёткая иерархия видов¹⁷ ухи́ из разных рыб. Например, уха́ из жереха, сазана, головля¹⁸ и карпа называлась «чёрною», из судака, окуня, ерша, сига¹⁹ – «белою». Самой вкусной, конечно, считалась²⁰ «красная» – из осетра, белуги и стерляди²¹ (их называли «красными» рыбами, то есть красивыми, лучшими²²).

«Пластовую»²³ уху́ делали из солёной, вяленой и сушеной распластованной рыбы²⁴ – её ошпаривали кипятком²⁵, в котором предварительно варили анис или фенхель²⁶, а после этого уже клали в воду²⁷.

В «вялую»²⁸ уху́ шла вяленая рыба²⁹, в неё добавляли³⁰ сушёные или свежие грибы.

Из сетков варили³¹ уху́ «чудскую», или «псковскую», из сущика (сушёной мелкой рыбёшки³²) – «онёжскую», из трески и палтуса³³ – «поморскую». Славилась и уха́ из налима³⁴ – «мневая» (от «мень» – «налим»)СХІІІ.

CZY WIESZ, ŻE...

Ucha – zawieszista zupa rybna, typowa dla kuchni rosyjskiej. Nazwa pochodzi od starorosyjskiego określenia *jucha*, oznaczającego wywar. Przyrządzana z kilku gatunków ryb słodkowodnych (jazgarz, płóc, okoń), z których sporządza się bulion. Do bulionu dodaje się cebulę, seler, pietruszkę i przyprawy (sól, pieprz, ziele angielskie). W odcedzonym wywarze gotuje się większe kawałki innych ryb (lin, karp, szczupak). Gotową zupę serwuje się z plasterkami cytryny i posiekanym koperkiem.

Odmianą uchy jest zupa, przygotowana z jednej tłustej ryby słodkowodnej, ugotowana z cebulą i przyprawami, podawana z kawałkiem ryby, bez odcedzania.

Johann Georg Kohl, który odwiedził Rosję w 1842 roku określał uchę jako jedną z najlepszych potraw kuchni rosyjskiej, podkreślając, że w jej przyrządzaniu specjalizują się żony kupców, a każdy dom ma swój odrębny przepis. John Murray w *Przewodniku dla podróżujących do Rosji, Polski i Finlandii* z 1868 określa uchę jako potrawę kosztowną, która zwykle jest przyrządzana z czeczugiСХІV.

¹ nie da się ugotować

² jednak

³ każdą zupę rybną

⁴ też nie można

⁵ mówimy

⁶ zaprawia się kaszą

⁷ podsmażoną cebulą

⁸ przyprawy

⁹ korzenne warzywa

¹⁰ surowa cebula

¹¹ włoścyszcznę

¹² wszystko inne – to

tylko pochodna

prawdziwej

¹³ lub ucha z określonym

epitetem

¹⁴ dodajemy

¹⁵ zieleninę – otrzymujemy

¹⁶ masło

¹⁷ wcześniej istniała dość

sztywna hierarchia

rodzajów

¹⁸ bolenia, sazana, klenia

¹⁹ sandacza, okonia,

jazgarza, sielawy

²⁰ najsmaczniejsza,

oczywiście, była

²¹ sterleta

²² piękne, najlepsze

²³ „warstwową”

²⁴ solonej, suszonej

w plasterkach

²⁵ oparzono wrzątkiem

²⁶ w którym wcześniej

gotowano anyż lub fenhel

²⁷ potem wkładano do wody

²⁸ „Suszoną”

²⁹ suszone ryby

³⁰ dodawano

³¹ ze stynki gotowano

³² suszonej małej rybki

³³ dorsza i halibuta

³⁴ słynna była ucha z miętusa

VI.2.3. Пельмѐни. Pielmieni

Пельмѐни (fot. 116) – без преувеличѐния¹ сáмое извѐстное за рубежом блюдо² рúсской кúхни. Появилось на Урале в концѐ³ XIV (четырнадцатого) вѐка. Самó назвáние «пельмѐни» происходит от похóжего⁴ слóва финно-угóрской грóппы языкóв⁵, котóрое в буквáльном перевóде⁶ означаѐт «хлебнóе úхо».

Класси́ческие пельмѐни – э́то мясно́й фáрш, состоя́щий из говя́дины, барáнины, свини́ны⁷, завѐрнутый в прѐсное⁸ тѐсто из мукí, яйц⁹ и воды. Готóвые пельмѐни вáрят в кипя́щей подсолѐнной¹⁰ водѐ. Подаю́т с ма́слом, горчи́цей¹¹, майонѐзом и́ли други́м¹² припра́вами.

Мно́гим¹³ поколѐниям россия́н знако́ма тради́ция лепки¹⁴ пельмѐней все́й семье́й¹⁵. Чем бо́льше семья́¹⁶, тем бо́льше объѐм загото́вок¹⁷. Ча́сть пригото́вленного вáрили срáзу¹⁸, остальнóе замора́живали^{19CXV}.

- ¹ bez przesady
- ² najpopularniejsze za granicą danie
- ³ pod koniec
- ⁴ pochodzi od podobnego
- ⁵ ugrofińskiej grupy językowej
- ⁶ dokładnym tłumaczeniu
- ⁷ składający się z wołowiny, baraniny, wieprzowiny
- ⁸ przasne
- ⁹ mąki, jajek
- ¹⁰ gotuje się we wrzącej
- ¹¹ posolonej
- ¹² musztardą
- ¹³ innymi
- ¹⁴ wielu
- ¹⁵ znana jest tradycja lepienia
- ¹⁶ całą rodziną
- ¹⁷ im większa rodzina
- ¹⁸ tym większe zapasy
- ¹⁹ część przygotowanych gotowano od razu
- ¹⁹ pozostałe zamrażano

CZY WIESZ, ŻE...

Pielmieni to tradycyjne rosyjskie małe pierożki z mięsnym farszem.

Potrwa ta pochodzi dokładnie z Syberii, dlatego też często są nazywane syberyjskimi pierogami. Słowo „pielmian” oznacza „chlebowe ucho”. I w rzeczywistości pielmienię przypominają kształtem ucho. Przyrządza się je z ciasta i mięsa. Na Syberii robiło się je w tysiącach, a następnie wystawiało na zewnątrz i zamrażało. Dawniej każdy Sybirak, udając się w daleką drogę, obowiązkowo zabierał cały worek pielmieni.

Ciasto na pielmienię najczęściej wyrabia się z samej mąki i wody. Aby uzyskać elastyczne, dobrze wyrobione ciasto, trzeba użyć dużo siły. Farsz do pielmieni robi się z surowego mielonego mięsa (mieszanego) z dodatkiem surowej cebuli, czosnku, przypraw, oraz niewielkiej ilości wody lub mleka. Pielmieni gotuje się w wywarze z jarzyn lub po prostu w osolonej wodzie.

Tradycyjnie w Rosji podaje się je z odrobiną masła i prawdziwym wołowym rosółem, ale smakują równie wybornie ze śmietaną, octem, pieprzem czy podsmażoną cebulką^{CXVI}.

VI.2.4. Блины. Bliny (naleśniki)

Блины (fot. 117) являются традиционным лакомством¹ русского народа, одним из самых любимых и почитаемых блюд², как во времена древней Руси, так и сейчас³. Они занимали достойное место⁴ на столе каждой хозяйки⁵, и считаются одним из самых первых мучных блюд⁶ появившихся в рационе⁷ наших предков приблизительно⁸ в IX (девятом) веке нашей эры.

Начинка⁹ может быть как сладкой (ягоды, варенье¹⁰, повидло, творог), так и не сладкой (мясной, грибной, рыбной, с красной и черной икрой¹¹).

Некоторые историки утверждают¹² что слово «блин» происходит¹³ от славянского «млино» – молоть¹⁴. Согласно этой¹⁵ версии блины появились после того как древние славяне¹⁶ научились молоть муку и добавляя в неё¹⁷ воду из теста выпекать пышные и румяные блинчики¹⁸. Существует¹⁹ ещё одна версия происхождения²⁰ этого блюда, когда в печи был случайно забыт²¹ популярный в то время овсяный кисель²², он немного пригорел²³, и на нём появилась вкусная, аппетитная корочка²⁴, а сам он превратился в лепёшку²⁵. Этот и был первый блин, очень всем понравившийся²⁶.

В давние, ещё языческие времена²⁷, блины были ритуалом угощения²⁸ духов предков, люди верили, что могут угощать их души, задабривать²⁹, чтобы те поспособствовали хорошему урожаю на предстоящий год³⁰. Так появилась Масленица (fot. 118, 119, 120), которая была вначале скорее не праздником, а языческой обрядовой традицией³¹. Блинов пекли очень много³², кормили ими нищих³³, убогих и странников³⁴.

Также по утверждению некоторых историков³⁵ блины были жертвенным видом³⁶ хлеба, которые до крещения³⁷ Руси выпекали в форме круга как символ поклонения древнеславянскому верховному богу³⁸ Перуну и богу солнца Ярило, принося как дар богам для их покровительства и заступничества³⁹.

Раньше⁴⁰ блины пеклись повсеместно на протяжении всего года⁴¹, выступая как повседневное, так и праздничное блюдо⁴². Начиная с⁴³ XIX (девятнадцатого) века блины стали главным символом весёлого праздника⁴⁴ зимы Масленицы, олицетворяя собой румяное⁴⁵ весеннее солнце, они участвовали в проводах зимы⁴⁶ и встрече Весны-красны⁴⁷CXVII.

Блины в России – очень региональное блюдо. То есть в каждой исторической области⁴⁸ блинная традиция своя. Гречневые⁴⁹ блины – в Центральной России, в Петербурге и Новгороде – пшеничные со сметками⁵⁰, а в Сибири – тонкие «прозрачные» блинчики⁵¹CXVIII.

¹ są tradycyjnym przysmakiem
² jednym z najbardziej ulubionych i szanowanych dań
³ zarówno w czasach starożytnej Rusi, jak i obecnie
⁴ godne miejsce
⁵ każdej gospodyni
⁶ i są uważane za jedno z pierwszych mącznych dań
⁷ które pojawiło się w diecie
⁸ około
⁹ nadzienie
¹⁰ konfitury
¹¹ czerwonym i czarnym kawiozem
¹² niektórzy historycy twierdzą
¹³ pochodzi
¹⁴ mlec
¹⁵ zgodnie z tą
¹⁶ pojawiły się po tym, jak starożytni Słowianie
¹⁷ dodawać do niej
¹⁸ naleśniki
¹⁹ istnieje
²⁰ pochodzenia
²¹ przypadkowo zapomniano
²² o popularnym w tamtych czasach kiślu owsianym
²³ trochę przypalił się
²⁴ pojawiła się smaczna i apetyczna skórka
²⁵ zamienił się w placek
²⁶ wszystkim się spodobał
²⁷ pogańskich czasach
²⁸ poczęstunku
²⁹ zjednywać
³⁰ żeby sprzyjały dobrym plonom w przyszłym roku
³¹ na początku raczej nie świętem, a pogańską tradycją obrzędową
³² bardzo dużo
³³ żebraków
³⁴ wędrowców
³⁵ jak twierdzą niektórzy historycy
³⁶ ofiarą postacią
³⁷ przed Chrztmem
³⁸ uwielbiania starosłowiańskiego naczelnego boga
³⁹ w celu opieki i wstawianictwa
⁴⁰ wcześniej
⁴¹ wszędzie, na przestrzeni całego roku
⁴² będąc daniem codziennym i świątecznym
⁴³ począwszy od
⁴⁴ święta
⁴⁵ symbolizując rumiane

⁴⁶ brały dział
w pożegnaniu zimy
⁴⁷ powitaniu pięknej wiosny
⁴⁸ w każdym regionie
historycznym
⁴⁹ gryczane
⁵⁰ ze stynką (ryba)
⁵¹ cienkie „przezroczyste”
naleśniki

CZY WIESZ, ŻE...

Choć bliny kojarzą nam się przede wszystkim z kuchnią naszych wschodnich sąsiadów, gdzie stały się daniem narodowym, korzenie tych wypieków mogą sięgać znacznie dalej, być może nawet do Chin czy Egiptu. Badacze przekonują, że Słowianie wypiekają bliny przynajmniej od VIII wieku, a ich pojawienie się w kuchni tego regionu miało związek z pogańskimi obrzędami. Blin miał symbolizować boga słońca, dlatego przygotowywano go m.in. z okazji Maslenicy, czyli święta pożegnania zimy. Złociste placki serwowano w tym dniu zazwyczaj z miodem lub konfiturą. Wierzono też, że im więcej blinów zostanie zjedzonych, tym lepszy i szczęśliwszy będzie nadchodzący rok.

Maslenica do dziś przetrwała w tradycji kulinarnej naszych sąsiadów, jako ostatki przed prawosławnym Wielkim Piątkiem. Jednak dziś bliny jada się cały rok, przygotowując je na najróżniejsze sposoby i serwując w nieskończoną różnorodnością dodatków.

Średniowieczny przepis na bliny oparty był na mące pszennej, którą z czasem zaczęto mieszać z żytnią czy gryczaną. Potem do ciasta zaczęto dodawać drożdże piwne i cienki placek zmienił się w pulchniejszy blin. Biorąc pod uwagę, że słowiańskie ziemie stoją nie tylko mąką, ale i ziemniakami, nie dziwi też kolejna modyfikacja przepisu na to danie – mianowicie dodawanie do mąki, a często zastępowanie jej, utartymi ziemniakami. Do dziś jest obowiązująca receptura w wielu domach.

Choć tradycyjnie kresowe placki były potrawą biedoty, za sprawą swojej uniwersalności, a także ogromnej gamy, często luksusowych dodatków, przez wieki wkroczyły na salony i dziś pojawiają się często także na wykwintnych stołach. Co ważne, to danie nie wymaga ani wymyślnych składników, ani zbyt wiele czasu, ani też niezwykłych talentów kulinarnych. Wspaniałą blinową ucztę możemy więc bez problemu przygotować w domu. Podobno przepisów na placki jest dokładnie tyle, ile gospodyń, które je przygotowują. Istnieje jednak kilka podstawowych, które możemy modyfikować według własnego gustu ^{CXIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

W Europie organizowanych jest wiele popularnych festiwali. Mimo to nie każdy słyszał o **Maslenicy**, czyli prawosławnych ostatkach. Jest to rosyjskie święto słońca, naleśników i trwającej tydzień radosnej zabawy.

Historia Maslenicy sięga czasów pogańskich. Było to święto na cześć słońca, pożegnanie zimy i przywitanie długo oczekiwanej wiosny. Obecnie Maslenica ma wydźwięk bardziej religijny, są to prawosławne ostatki i przygotowanie do Wielkiego Postu. Święto to obchodzone jest w marcu na siedem tygodni przed Wielkanocą i trwa cały tydzień. Celem tej uroczystości jest pojednanie z bliźnimi i wzajemne wybaczenie sobie krzywd. Podczas Maslenicy odbywają się także liczne koncerty, festyny, kiermasze i wszyscy objadają się pysznymi rosyjskimi blinami.

Przez cały tydzień obchodów Maslenicy spożywa się bliny (rosyjskie naleśniki). Tradycja przyrządzania tej potrawy wzięła się z podobieństwa blinów do słońca, co też symbolizuje nadejście wiosny. Podawane są one na wiele sposobów: na słodko, z różnymi farszami czy też roztopionym masłem. Z tego względu, że okres świętowania jest przygotowaniem do Wielkiego Postu, nie spożywa się w tym czasie mięsa (stąd też nazwa Maslenicy – Serowy Tydzień).

Według tradycji każdy dzień z tygodniowych obchodów Maslenicy ma swoją nazwę i jest świętowany w konkretny sposób. Przyjrzyjmy się temu programowi:

- **Poniedziałek – „Powitanie”** – to dzień rozpoczynający Maslenicę, śpiewane są wesołe piosenki i oczywiście przyrządzane naleśniki. Młodzi szykują marzanny i wyczekują nadejścia wiosny.
- **Wtorek – „Gry”** – to czas gier, zabaw, organizowania kuligów i wojen na śnieżki. Zgodnie z tradycją, młodzi powinni szukać swoich przyszłych oblubieńców, gdyż po Wielkim Poście nadchodzi tradycyjny czas zawierania małżeństw.
- **Środa – „Łakomstwo”** – w środę zięciowie odwiedzają swoje teściowe i częstowani są blinami. Tego dnia uczestnicy Maslenicy nie stronią od ucztowania przy jedzeniu i pić.
- **Czwartek – „Obszerny czwartek”** – jest to najbardziej rozrywkowy dzień festiwalu. Organizowane są dyskoteki, zawody, wszędzie rozbrzmiewa muzyka. Odbywają się też parady, podczas których noszona jest marzanna.
- **Piątek – „Wieczór teściowych”** – tego dnia zięciowie ugaszczają swoje teściowe, częstując je blinami (jak widać jest to nieodłączne danie całego tygodnia). Piątek jest też dniem spotkań rodzinnych.
- **Sobota – „Przyjęcie szwagierki”** – w sobotę panna młoda zaprasza do siebie rodzinę pana młodego. Powinna także dać upominek każdemu członkowi rodziny swego wybranka, a szczególnie swoim szwagierkom.
- **Niedziela – „Niedziela wybaczenia”** – ostatniego dnia Maslenicy ludzie wzajemnie proszą siebie o przebaczenie win, tak aby każdy mógł rozpocząć Wielki Post z czystym sercem. Młode pary dają też prezenty członkom swoich rodzin. W niedzielę odbywa się również wielki korowód karnawałowy, na którym marzanna, jako symbol zimy, zostaje spalona, a jej popioły rozrzucone po polach, by nadchodzące plony były obfite.

Maslenica jest bardzo popularnym świętem szczególnie w Rosji, choć obchodzona jest również w krajach, gdzie przebywają większe grupy rosyjskich emigrantów. W tych miejscach Maslenica trwa zazwyczaj symbolicznie jeden dzień^{CXX}.

VI.2.5. Салат «Оливье». Salatka „Olivier”

Так же как американцам¹ трудно представить День благодарения² без традиционной индейки³, а итальянцам рождественский стол⁴ без чечевичы и дзампоне⁵, так и новогодний⁶ стол во многих российских семьях немислим⁷ без «Оливье» (fot. 121), известного за рубежом как «Русский салат». Названный так в честь своего создателя⁸ – работавшего⁹ в Москве в XIX (девятнадцатом) веке шеф-повара¹⁰ Люсьена Оливье.

Салат он обрёл особую популярность в советские годы¹¹. Не в последнюю роль в этом сыграла¹² простота приготовления и доступность ингредиентов¹³.

Классический советский «Оливье» включал отварные¹⁴ картофель и морковь, колбасу, сваренные вкрутую яйца¹⁵, солёные огурцы¹⁶, зелёный горошек и укроп¹⁷. Всё это резалось на мелкие кубики¹⁸ и заправлялось майонезом^{CXXI}.

- ¹ tak samo jak Amerykanie
- ² nie mogą sobie wyobrazić Święta Dziękczynienia
- ³ indyka
- ⁴ a Włosi stołu bożonarodzeniowego
- ⁵ bez soczewicy i zampono (nóżka wieprzowa)
- ⁶ noworoczny
- ⁷ w wielu rosyjskich rodzinach nie ma sensu
- ⁸ na cześć swojego twórcy
- ⁹ pracującego
- ¹⁰ szefa kuchni
- ¹¹ zdobyła szczególną popularność w czasach radzieckich
- ¹² ważną rolę odegrała
- ¹³ proste przygotowanie i dostępność składników
- ¹⁴ zawierał gotowane
- ¹⁵ ugotowane na twardo jajka
- ¹⁶ kiszzone ogórki
- ¹⁷ koper
- ¹⁸ wszystko to krojono w drobną kostkę

CZY WIESZ, ŻE...

Salatka Olivier to tradycyjne danie kuchni rosyjskiej. Nazwa sałatki pochodzi od nazwiska Luciena Oliviera, kucharza belgijskiego lub francuskiego pochodzenia, który był autorem pierwotnej receptury. Stworzył ją w roku 1860, kiedy to pracował w słynnej moskiewskiej restauracji Hermitage. Obecna wersja sałatki Olivier znacznie odbiega od przepisu jej twórcy. W jej skład wchodziły cietrzewie, języki cielęce, kawior, sałata, langusta, kapary, jajka i kiszzone ogórki. Z upływem czasu sałatka zyskiwała na popularności a jej skład znacznie się zmienił. Same składniki stały się także bardziej przystępne, dzięki czemu każdy mógł we własnym domu przygotować tę sałatkę.

Popularność sałatki przypada na okres istnienia ZSRR. Ówczesny Olivier składał się z 6 lub 7 składników: ziemniaków, marchewek, kiełbasy lub innej wędliny, jajek, ogórków kiszonych, groszku oraz majonezu i w takiej też formie znany jest dzisiaj. W Rosji był swego czasu nieodłącznym elementem świąt, szczególnie noworocznego obiadu.

Kiedy spojrzeć na zdjęcia sałatki i jej skład, od razu skojarzy się ona z popularną w naszym kraju sałatką warzywną (jarzynową). I słusznie, w końcu i Polska znajdowała się przez kilkadziesiąt lat w orbicie działań politycznych Rosji, co miało wpływ na kuchnię polską w czasach PRL-u. Popularność sałatki Olivier nie ogranicza się jedynie do Europy Środkowo-Wschodniej. Znana jest także w Serbii, Bułgarii, Grecji, gdzie występuje pod nazwą „sałatka rosyjska”. Z kolei w Chorwacji ta sama sałatka określana jest mianem „sałatki francuskiej”. Także w Hiszpanii jest niezwykle popularna. Mieszkańcy Półwyspu Iberyjskiego często wzbogacają ją o dodatki typowe dla rodzimej kuchni, takie jak papryka czy oliwki^{CXXII}.

VI.2.6. Салат Винегрет. Salatka Winegret

Винегрет (fot. 122) – популярный в России и других странах бывшего СССР¹ салат из отварных свёклы², картофеля, моркови, а также квашеной капусты или солёных огурцов³ и зелёного или репчатого лука⁴.

Название блюда происходит от французского соуса⁵ винегрет (фр. *vinaigrette*) – широко распространённой⁶ в Европе, а также в дореволюционной⁷ России заправки для салата на основе уксуса, оливкового масла и горчицы⁸.

Классический русский винегрет обязательно включает⁹ рубленое крутое яйцо¹⁰, а также жареную или отварную говядину, телятину, дичь или домашнюю птицу¹¹. Возможно, небольшое количество¹² мелко крошеной сельди¹³ (предварительно размоченной¹⁴ в молоке). Но в этом случае¹⁵ в винегрет не кладётся квашеная капуста, а объём картофеля и лука увеличивается¹⁶.

Винегрет появился в русской кухне в XIX (девятнадцатом) веке и, возможно, является заимствованием¹⁷ из немецкой или скандинавской кухни. Классический рецепт¹⁸ винегрета образовался в начале¹⁹ XX (двадцатого) века и развивался в течение всего советского периода²⁰СХХIII.

CZY WIESZ, ŻE...

Winegret – sałatka warzywna znana w kuchni rosyjskiej i ukraińskiej, jej podstawą są ugotowane buraki. Sałatka winegret jest przyrządzana z ugotowanych buraków, ziemniaków i marchwi, dodaje się posiekaną drobno cebulę, kiszoną kapustę i kiszone lub konserwowe ogórki. W różnych wariantach dodawany bywa zielony groszek lub gotowana fasola. Całość jest zakwaszana octem, od którego pochodzi nazwa sałatki. Zdarza się, że zamiast octu składniki skrapiane są olejem słonecznikowym lub wodą pozostałą z kwaszenia kapusty lub ogórków. Często wariantem jest sałatka zawierająca dodatkowo śledzia lub składniki typowe dla sałatki warzywnej „Olivier”. Przepis na sałatkę winegret przywędrował do Rosji i na Ukrainę z północno-zachodniej Europy w XIX wieku, jej nazwa pochodzi od faktu, że początkowo terminem tym określano gotowane warzywa, mięso (np. ryby) pokrojone w kostkę i skropione octem. Podobne pochodzenie mają sałatki śledziowe i buraczane znane w kuchniach Niemiec oraz Skandynawii, m.in. rosolli w kuchni fińskiej^{CXXIV}.

¹ i innych krajach byłego ZSRR
² ugotowanych buraków
³ ogórków kiszonych
⁴ szczypiorku lub cebuli
⁵ nazwa pochodzi od francuskiego sosu
⁶ powszechnej
⁷ przedrewolucyjnej
⁸ na bazie octu, oliwy z oliwek i musztardy
⁹ obowiązkowo zawiera
¹⁰ pokrojone jajko na twardo
¹¹ smażoną lub gotowaną wieprzowinę, cielęcinę, dziczyznę lub drób domowy
¹² możliwa jest niewielka ilość
¹³ rozdrobnionego na małe kawałeczki śledzia
¹⁴ wcześniej namoczonego
¹⁵ w tym przypadku
¹⁶ ilość ziemniaków i cebuli zwiększa się
¹⁷ prawdopodobnie został zapożyczony
¹⁸ klasyczna receptura (przepis)
¹⁹ powstała na początku
²⁰ rozwijała się w czasach radzieckich

VI.2.7. Селёдка (сэльдь) под шубой. Śledź pod pierzynką

«Сэльдь под шубой» («селёдка под шубой» или просто «под шубой» или «шуба»¹) (fot. 123) – популярный в России и странах бывшего СССР² салат из селёдки и овощей³.

Примерно с середины⁴ 1970-х (тысяча девятьсот семидесятых) годов этот салат стал традиционным блюдом⁵ для праздничного и новогоднего стола⁶.

Согласно рецепту⁷ слой нарезанного небольшими кусочками филе селёдки⁸ пряного посола⁹ выкладывается на плоское блюдо¹⁰ и последовательно покрывается слоями¹¹ из варёного картофеля¹², отварной моркови¹³, натёртой свёрщенной свёклы¹⁴, также могут добавляться слой¹⁵ репчатого лука и зелёных яблок¹⁶. При этом желателно, чтобы¹⁷ верхний слой был свекольным¹⁸.

В большинстве¹⁹ рецептов между слоями и сверху наносится²⁰ майонез. Обычно²¹ готовый салат украшают зеленью²² и нарезанными (или натёртыми) варёными яйцами²³СХХV.

- ¹ albo po prostu „pod pierzynką” czy „pierzynka”
- ² krajach byłego ZSRR
- ³ sałatka ze śledzia i warzyw
- ⁴ od około połowy
- ⁵ stała się tradycyjnym daniem
- ⁶ na stole świątecznym i noworocznym
- ⁷ zgodnie z recepturą
- ⁸ warstwa pokrojonych na niewielkie kawałki płatów śledziowych
- ⁹ posolonych i przyprawionych
- ¹⁰ płaskiego naczynia
- ¹¹ po kolei pokrywa się warstwami
- ¹² gotowanych ziemniaków
- ¹³ ugotowanej marchwi
- ¹⁴ utartego gotowanego buraka
- ¹⁵ można dodawać warstwy
- ¹⁶ cebuli i zielonych jabłek
- ¹⁷ dobrze, żeby
- ¹⁸ górna warstwa była z buraków
- ¹⁹ w większości
- ²⁰ pomiędzy warstwami i na górze daje się
- ²¹ zazwyczaj
- ²² dekoruje się zielenią
- ²³ pokrojonymi (lub startymi) gotowanymi jajkami

CZY WIESZ, ŻE...

Śledź pod pierzynką – sałatka śledziowa, w której poszczególne składniki są ułożone warstwowo i połączone majonezem.

Potrawa kuchni rosyjskiej z okresu radzieckiego, podawana na zimno jako zakąska, gości na stole m.in. podczas obchodów Nowego Roku. Śledź pod pierzynką jest popularny nie tylko w Rosji, ale także w byłych republikach radzieckich, np. na Ukrainie.

W Polsce, obok przepisów na klasyczną wersję śledzia pod pierzynką z burakami ćwikłowymi, są także dostępne przepisy na śledzie pod pierzynką bez buraków, a z innymi składnikami np. ogórkami konserwowymi, korzeniem pietruszki czy serem żółtym.

Głównym składnikiem sałatki są drobno posiekane filety śledziowe. Na pierwszą dolną warstwę ze śledzi nakłada się kolejno warstwy z ugotowanych i drobno pokrojonych lub startych na tarce o dużych oczkach ziemniaków, posiekanej surowej cebuli i jajek na twardo. Jako ostatnią górną warstwę nakłada się ugotowane i starte na tarce buraki ćwikłowe. Po wierzchu polewa się obficie majonezem. Wymieszane z majonezem buraki ćwikłowe nadają sałatce intensywny purpurowy kolor. Przed podaniem sałatkę wstawia się na pewien czas do lodówki, aby majonez połączył poszczególne składniki. W innych wariantach w skład sałatki może wchodzić także ugotowana i starta na tarce marchewka, surowe jabłko pokrojone w kosteczkę oraz koperek do posypania po wierzchu. Do przygotowania najlepiej użyć głębokiej i odpowiednio dużej salaterki, w której układa się poszczególne warstwy. Pokrojone filety śledziowe można też ułożyć na dolnej podkładce

z ziemniaków, po czym nakładać warstwami kolejne składniki (cebulę, jaja, marchewkę, jabłka i buraczki), przedzielając je równo rozsmarowanym po powierzchni majonezem. Gotową sałatkę przyozdabia się np. ćwiartkami jaja na twardo lub jajem startym na tarce. Śledzia pod pierzynką należy kroić i podawać na talerzu w taki sposób, aby warstwowa struktura została zachowana i była widoczna.

Przepis na śledzia pod pierzynką pojawił się w radzieckich książkach kucharskich dopiero końcem lat 60.-70. XX wieku, po czym rozprzestrzenił się na terenie całego ZSRR. Kulinarne przepisy na podobne potrawy ze śledzia istniały już w końcu XIX wieku, ale poszczególne składniki nie były w nich ułożone warstwami.

Według profesjonalnego kucharza i prezesa stowarzyszenia rosyjskich kucharzy Wiktora Bielaiewa śledź pod pierzynką był serwowany już przed wybuchem rewolucji w zajazdach jako zakąska, a warzywa miały często za zadanie maskowanie nie najlepszej jakości ryby. Taką sałatkę śledziową przyrządzali też starzy kucharze w moskiewskiej restauracji „Praga” i w kuchni kremlowskiej. Potrawa przetrwała okres rewolucji i dalej była przygotowywana na różne uroczystości, z wyjątkiem okresu wielkiej wojny ojczyźnianej, kiedy jej nie robiono.

Istnieje także niepotwierdzona faktami historycznymi legenda, wedle której śledzia pod pierzynką wymyślił zaraz po rewolucji moskiewski kupiec Bogomiłow i zaczął podawać go gościom w swoich zajazdach, objaśniając przepis w zgodzie z duchem czasów: śledź – miał symbolizować proletariatu; marchewka i cebula – chłopów; czerwony burak ćwikłowy – rewolucję październikową; francuski sos majonezowy – wrogów ludu, czyli burżuazję.

Określenie „szuba” (pol. *futro, futerko*) z rosyjskiej nazwy potrawy „siedka pod szuboj” (dosłownie: *śledź pod futerkiem*) było rozszyfrowywane jako „Szowinizmu i upadku – bojkot i anafima” (*Szowinizmowi i upadkowi – bojkot i anatema*)^{CXXVI}.

VI.2.8. Солянка. Solanka

Первое упоминание про это блюдо относится¹ аж к XVII (семнадцатому) столетию. Лишь к концу² XIX (девятнадцатого) века это блюдо стали называть солянкой (fot. 124).

Традиционные для неё ингредиенты⁴ – это бульон, мясное ассорти⁵, солёные огурцы, репчатый лук, томат⁶, оливки. Бульон можно сварить говяжий или куриный⁷. В качестве мясного набора⁸ использовать можно что угодно: балык, колбасу, окорок⁹. Маслины или оливки¹⁰ самые обычные¹¹. И особую¹² пикантность солянке придают каперсы¹³. Ну и, конечно, ломтики лимона¹⁴, сметана и зелень¹⁵ – их обычно используют при подаче¹⁶. Всё это основные ингредиенты¹⁷, однако, кроме них добавляют и другие¹⁸ – сушёные или солёные грибы¹⁹, квашеная капуста, мочёные яблоки²⁰.

Иногда кладут картошку или даже клецки²¹. Съесть блюдо нужно за один раз²², иначе оно потеряет свой неповторимый вкус^{23CXXVII}.

¹ pierwsze wzmianki o tym daniu pojawiły się
² dopiero pod koniec
³ to danie zaczęto nazywać
⁴ składniki
⁵ mieszanka mięs
⁶ ogórki kiszane, cebula, pomidory
⁷ można ugotować z wołowiny albo drobiu
⁸ jako zestawu mięs
⁹ można wykorzystać dowolne rodzaje: balyk (wędzony grzbiet ryby), kielbasę, udziec
¹⁰ czarne oliwki albo zielone
¹¹ najwyklesze
¹² szczególnie
¹³ nadają kapary
¹⁴ oczywiście, plasterki cytryny
¹⁵ zielenina
¹⁶ wykorzystuje się podczas podawania
¹⁷ to są główne składniki
¹⁸ oprócz nich dodaje się i inne
¹⁹ suszone albo marynowane grzyby
²⁰ moczona jabłka
²¹ czasami dodaje się ziemniaki albo nawet kopytka
²² danie trzeba zjadać na raz
²³ inaczej traci swój niepowtarzalny smak

CZY WIESZ, ŻE...

Solanka (ros. *солянка*) – tradycyjne danie kuchni rosyjskiej i ukraińskiej, gęsta zupa, ugotowana na mięsny, rybny bądź grzybowym rosolu z dodatkiem aromatycznych przypraw ziołowych. Łączy w sobie cechy szczy i zupy ogórkowej. Solankę uważano za potrawę chłopską.

Początkowo solankę przyrządzano na wywarze rybnym bez dodatków. Z biegiem czasu zaczęto dodawać do niego różne składniki, w wyniku czego smak zupy wyostrzał się. Aromat dania wzmacniano także dzięki dodaniu do wywaru kwasu chlebowego, wody po kiszeniu, kiszonych ogórków, a także cytryny, oliwek lub kaparów.

Współcześnie w zależności od wywaru wyróżnia się solankę mięsną, rybną lub grzybową. Niezależnie od wersji zupa powinna mieć słono-kwaśny smak, uzyskiwany dzięki dodatkom. Koniecznie dodaje się także śmietanę i dużo przypraw, zwłaszcza pieprzu, pietruszki i kopru, zazwyczaj też kapustę. Główny składnik zupy powinien być złożony z kilku odmian, a więc w solance mięsnej stosuje się kilka gatunków mięs (obsmażonych, gotowanych, wędzonych) i wędlin (przeważnie parówki) oraz słoninę. W solance rybnej stosuje się jednocześnie gotowaną, soloną i wędzoną rybę, najchętniej z ryb jesiennych. Podobnie grzybowa solanka winna być sporządzona z kilku rodzajów grzybów w różnym stanie (kiszonych, suszonych, marynowanych).

Oprócz Rosji zupa ta jest popularna w innych słowiańskich krajach byłego ZSRR, na Ukrainie i Białorusi, a także w tych byłych republikach ZSRR, gdzie są liczne diaspory Rosjan. Solanka była popularną zupą w restauracjach i stołówkach NRD^{CXXVIII}.

VI.2.9. Окрошка. Okroszka

Окрошка (fot. 125) – это холодный суп¹ из нарезанных мелкими кубиками овощей, солений², мяса или рыбы. Раньше её делали из остатков заготовок. Поэтому мясо было нескольких видов³ (птица, говядина, свинина⁴) и разного способа приготовления⁵ (отварное, жареное, копчёное⁶).

Сейчас⁷ в окрошке используют отварную говядину, курятину или колбасные изделия⁸. Добавляют⁹ свежие или солёные огурчики¹⁰, отварной картофель¹¹, морковь. Затем мясо-овощную смесь¹² перемешивают с пряной заправкой¹³. Кладут зелень¹⁴, закрывают крышкой¹⁵ и помещают в холодное место¹⁶ минимум на 30 (тридцать) минут.

Перед подачей¹⁷ на стол блюдо заливают квасом и добавляют¹⁸ ложку сметаны. В классическом варианте для заливки используют окрошечный квас¹⁹, но часто его заменяют на хлебный²⁰.

- ¹ chłodnik
- ² pokrojonych na małą kostkę warzyw, marynat
- ³ kilku rodzajów
- ⁴ drób, wołowina,
- ⁵ wieprzowina
- ⁶ przyrządzone na różne sposoby
- ⁷ gotowane, smażone, wędzone
- ⁸ obecnie
- ⁹ wykorzystuje się gotowaną wołowinę, drób lub wędliny
- ¹⁰ dodaje się
- ¹¹ świeże lub kiszone ogórki
- ¹² gotowane ziemniaki
- ¹³ następnie mieszankę mięs i warzyw
- ¹⁴ miesza się z pikantną zaprawą
- ¹⁵ dodaje zieleninę
- ¹⁶ przykrywa przykrywką
- ¹⁷ umieszcza w chłodnym miejscu
- ¹⁸ przed podaniem
- ¹⁹ dodaje
- ²⁰ do zalewania wykorzystuje się kwas do okroszki
- ²⁰ często zastępuje się go kwasem chlebowym

CZY WIESZ, ŻE...

Okroszka to legendarna rosyjska zupa-chłodnik.

Jest wprost niezastąpiona na upały. Najlepsza jest z produktów prosto z grządki i z rosyjskim kwasem chlebowym. Niestety kwas chlebowy jest u nas prawie niedostępny, a szkoda, gdyż doskonale gasi pragnienie i jest po prostu smaczny. Nazwa „okroszka” pochodzi od słowa kroić, siekać. Wspaniale orzeźwia w upały poprzez dodatek gazowanych płynów – kwasu chlebowego, czy wody gazowanej. Jest słono-kwaśno-słodka. Dostarcza mikroelementy, które w czasie upałów wypocamy oraz witaminy. Podobno była potrawą biedaków, którą wymyślili sobie wraz z kwasem, czyli w X wieku. Potem podawano ją na carskich stołach, a sam Casanova – będąc carskim gościem – rozpląwał się z zachwytu po zjedzeniu okroszki. Tyle legendy, ale może i coś w tym jest?...^{CXXX}.

VI.2.10. Котлѣты «Пожарские». Kotlety „Pożarskie”

Котлѣты (fot. 126), получившие имя по названию трактира¹ Пожарских в Торжке, стали широко известны² в России в XIX (девятнадцатом) веке. Заслуга введения котлет в меню трактира приписывается³ Дарье Пожарской, дочери бывшего ямщика⁴ Пожарского, открывшего под своей фамилией гостиницу на оживлённой дороге⁵ из Петербурга в Москву.

Есть несколько объяснений происхождения рецепта⁶. По одной из легенд, он был подсмотрен⁷ Пожарской у бывшего в Торжке проездом⁸ французского повара императора⁹ Александра I (Первого). По другой версии, рецептом поделился с трактирщицей заезжий француз¹⁰, которому нечем было оплатить своё проживание в гостинице¹¹. Эти версии говорят о французском влиянии на создателя блюда¹²: в пожарской котлете можно увидеть своеобразную¹³ версию котлеты «де-воляй».

Иногда¹⁴ автором рецепта называют самого основателя трактира¹⁵ Пожарских. Рассказывают¹⁶, что Александр I (Первый) [в некоторых источниках¹⁷ – Николай Первый – G.Z.], остановившийся из-за поломки транспорта¹⁸ в Осташкове, захотел отведать телячьих котлет¹⁹, но телятины в ближайшем трактире не оказалось²⁰, тогда под видом²¹ телячьих ему были поданы куриные²². Котлеты царю понравились²³, а владелец трактира впоследствии переехал²⁴ в Торжок, сделав куриные котлеты местной достопримечательностью²⁵.

На протяжении²⁶ XX (двадцатого) века пожарские котлеты, как правило, готовили²⁷ из курицы. Однако в дореволюционных кулинарных книгах²⁸ можно встретить²⁹ рецепты пожарских котлет не только из курицы, но и из дичи (рябчиков, тетеревов), а также телятины³⁰.

Почти обязательным ингредиентом³¹ пожарских котлет можно считать³² хлеб, вымоченный в молоке или сливках³³. В некоторых рецептах в котлеты добавляется лук³⁴.

Традиционно пожарские котлеты делаются из рубленого мяса³⁵ и обжариваются на сливочном масле³⁶ в панировке³⁷. В старых кулинарных сборниках³⁸ под названием «пожарских» встречаются котлеты, в которых филе панируется целиком^{39CXXXI}.

¹ które otrzymały nazwę od nazwy karczmy
² stały się bardzo popularne
³ wprowadzenia kotletów do menu karczmy przypisuje się
⁴ córce byłego furmana
⁵ który otworzył pod swoim nazwiskiem hotel na ożywionej drodze
⁶ istnieje kilka wariantów pochodzenia receptury
⁷ została podpatrzona przez
⁸ przebywającego w Torzku przejezdem
⁹ kucharza cesarza
¹⁰ podzielił się z właścicielką karczmy przyjeżdżający Francuz
¹¹ który nie miał czym zapłacić za pobyt w hotelu
¹² świadczą o francuskim wpływie na stworzenie dania
¹³ można zauważyć specyficzną
¹⁴ czasami
¹⁵ założyciela karczmy
¹⁶ opowiada się
¹⁷ w innych źródłach
¹⁸ zatrzymał się z powodu zepsutego powozu
¹⁹ zechciał spróbować kotletów cielęcych
²⁰ ale cielęciny w najbliższej karczynie nie było
²¹ pod postacią
²² podano mu z kury
²³ posmakowały carowi
²⁴ właściciel karczmy potem przeprowadził się
²⁵ uczynił kurze kotlety miejscową atrakcją
²⁶ na przestrzeni
²⁷ zazwyczaj przygotowywano
²⁸ jednak w przedrewolucyjnych księgach kulinarnych

²⁹ spotkać
³⁰ z dziczyzny (jarząbków, cietrzewi), a także z cielęciny
³¹ obowiązkowym składnikiem
³² uważa się
³³ namoczony w mleku lub śmietanie
³⁴ dodaje się cebulę
³⁵ z mielonego mięsa
³⁶ smażonego na maśle
³⁷ w panierce
³⁸ księgach
³⁹ filet panieruje się w całości

CZY WIESZ, ŻE...

Kotlet pożarski, pierwotnie *kotlet Pożarskiego* lub *kotlet à la Pożarski* – panierowany kotlet mielony z mięsa kurzego lub mieszanego kurzego i cielęcego. Pierwotnie przyrządzany z rozbitej piersi kurzej, uformowanej na kształt udka kurczęcia, z włożoną w środek kostką. W polskich przepisach z 2 poł. XIX wieku kotlety pożarskie przygotowywano, nadziewając kurzą pierś farszem z cielęciny lub wątróbki. Potrawa pochodzi z kuchni rosyjskiej i powstała na początku XIX wieku. Według legendy miała być przyrządzana przez karczmarza o nazwisku Pożarski, u którego miał się zatrzymać Mikołaj I. Danie zasmakowało władcy, który kazał je włączyć do dworskiego menu. Z kolei o znajdującej się w Torzoku restauracji Pożarskiego i podawanych tam kotletach wspominał Aleksander Puszkina. Nazwa kotleta może się też wywodzić od nazwiska rosyjskiego bojara Dimitrija Pożarskiego. W warszawskich restauracjach kotlety pożarskie były podawane co najmniej od połowy XIX wieku, a według Lucyny Świerczakiewiczowej były robione z „resztek oskrobanych z drobiu, pomieszanych z cielęciną”^{CXXXII}.

VI.2.11. Бефстроганов. Voeuf Stroganoff

Бефстроганов (с французского Voeuf Stroganoff – говядина¹ по-строгановски), хоть название и французское, но бeфстроганов (fot. 127) – это русское блюдо², которое получило широкое распространение в мире³. Оно также может встретиться под названиями⁴ «Мясо по-строгановски», «Говядина по-строгановски», «Беф-Строганов» или «Бeф а ля Стрoганов».

Как это часто бывает с популярными блюдами, единой версии об истории возникновения⁵ бeфстроганова не существует⁶. Точно известно лишь⁷, что связано оно с именем графа⁸ Стрoганова. Также не сохранилось и точного рецепта этого блюда⁹, поэтому под названием «бeфстроганов» вы можете найти множество¹⁰ вариаций приготовления, и каждый из них будет называться «классический», хотя какой же был действительно¹¹ классический рецепт, к сожалению, не известно¹². Единственное, в чём, пожалуй, сходятся все рецепты¹³, бeфстроганов – это тонко нарезанные кусочки говядины в сметанном соусе¹⁴CXXXIII.

¹ wołowina
² danie
³ stało się popularne na świecie
⁴ można spotkać pod nazwą
⁵ jednej wersji historii powstania
⁶ nie ma
⁷ dokładnie wiadomo tylko
⁸ hrabiego
⁹ nie zachowała się dokładna receptura tego dania
¹⁰ można znaleźć mnóstwo
¹¹ jaka była rzeczywistość
¹² niestety, nie wiadomo
¹³ jedyne, co jest wspólne we wszystkich recepturach
¹⁴ to drobno pokrojone kawałki wołowiny w sosie śmietankowym
¹⁵ był ostatnim w linii męskiej
¹⁶ w słynnym rodzie

Граф Александр Григорьевич Строганов был последним по мужской линии¹⁵ в славном роду¹⁶ Строгановых. В памяти он остался ещё и потому, что этот богатейший¹⁷ человек подарил свою семейную¹⁸ библиотеку Томскому университету, основал¹⁹ Новороссийский университет в Одессе и долгое время²⁰ был генерал-губернатором Новороссии.

Время не пощадило выдающегося²¹ политического и общественного деятеля²², и у него выпали почти все зубы²³. В результате ему пришлось отказаться от любимой говядины²⁴. Но повар графа²⁵, француз Андре Дюпон, придумал для него рецепт блюда²⁶, где небольшие кусочки мяса тушились в специальном соусе²⁷. Назвали диковинку²⁸ «бефстроганов», что в переводе²⁹ с французского означает «говядина по-строгановски».

На одном из приёмов³⁰ у графа блюдо было предложено³¹ гостям, и все пришли от него в восторг³². Так началось триумфальное шествие³³ бефстроганова по дворянским домам и ресторанам³⁴CXXXIV.

- ¹⁷ bogaty
¹⁸ rodziną
¹⁹ założył
²⁰ przez długi czas
²¹ czas nie oszczędził tego
wybitnego
²² działacza politycznego
i społecznego
²³ wypadły mu prawie
wszystkie zęby
²⁴ musiał zrezygnować
z ukochanej wołowiny
²⁵ ale kucharz hrabiego
²⁶ wymyślił recepturę dania
²⁷ niewielkie kawałki
mięsa duszone
w specjalnym sosie
²⁸ osobliwość
²⁹ co z francuskiego
³⁰ na jednym z przyjęć
³¹ danie podano
³² wszyscy zachwycili się nim
³³ zaczął się triumfalny marsz
³⁴ po szlacheckich
domach i restauracjach

CZY WIESZ, ŻE...

Boeuf Stroganow (nazwa od *bœuf* – franc. „wołowina” i nazwiska rosyjskiego generała i urzędnika Aleksandra Grigorjewicza Stroganowa) – popularne danie, w Polsce nazywane **Strogonow** – ponieważ błędnie z racji oryginalnego nazewnictwa, ale tak jak w innych krajach świata, w Polsce przyjęła się nazwa, która funkcjonuje w gastronomii.

Nazwa dania, będącego kombinacją tradycji kuchni francuskiej (smażona polędwica z sosem) i rosyjskiej (sos jest dodawany do potrawy, a nie osobno), ma pochodzić od hrabiego Aleksandra Grigorjewicza Stroganowa, rosyjskiego generała, ministra i gubernatora.

Jest to polędwica krojona w długie i wąskie paski, smażona z cebulą i pieczarkami, według niektórych przepisów także z dodatkiem ogórków kiszonych i gotowana z mąką, przecierem pomidorowym, pieprzem i solą^{CXXXV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Boeuf Stroganow to danie kuchni rosyjskiej, które zdobyło ogromną popularność na przełomie XIX i XX wieku i podbiło cały świat. Danie to występuje w tak wielu wariantach smakowych i tak wieloma dodatkami, że należy stwierdzić, że obecnie każdy kraj ma własną jego wersję.

Dla przykładu: w Szwecji zamiast wołowiny dodaje się kielbaski „falukorv”, w Japonii serwuje się go z ryżem, a we Francji dodaje się do Stroganowa białe wino oraz wędzoną paprykę, podczas gdy w Brazylii śmietankę jak do ubijania. Co kraj to obyczaj^{CXXXVI}.

VI.3. Русские напитки. Napoje rosyjskie

VI.3.1. Водка. Wódka

Прототип водки изготóвил¹ в XI (одиннадцатом) вéке персидский врач² Ар-Рази. Коран запрещает³ мусульманам употребление любых спиртных напитков, поэтому⁴ арабы использовали эту жидкость (водку) исключительно в медицинских целях⁵, а также для приготовления духов⁶.

В Европе первая перегонка спиртосодержащей жидкости⁷ была сделана итальянским монахом-алхимиком⁸ Валентиусом. Алхимики Прованса⁹ (Франция) приспособили изобретённый¹⁰ арабами перегонный куб¹¹ для превращения виноградного сусла в спирт¹².

В России водка появилась в конце XIV (четырнадцатого) вéка. В 1386 (тысяча триста восемьдесят шестом) году генуэзское посольство¹³ привезло в Москву первую водку (aqua vitae – «живая вода») и представило её князю¹⁴ Дмитрию Донскому.

В 1429 (тысяча четыреста двадцать девятом) году «аква вита» вновь¹⁵ была привезена в Москву иноземцами¹⁶, на этот раз – в качестве¹⁷ универсального лекарства. При дворе князя¹⁸ Василия II (Второго) Васильевича жидкость, по всей видимости, оценили¹⁹, однако ввиду её крепости предпочитали разводить водой²⁰.

Способ производства²¹ водки стал предположительно известен²² в России во второй половине²³ XV (пятнадцатого) вéка.

Уже в начале²⁴ XVI (шестнадцатого) столетия «горящее вино»²⁵ повезли не в Россию, а из неё²⁶. Это был первый опыт²⁷ русского водочного экспорта, которому позднее было суждено завоевать мир²⁸.

Самó слово «водка» появилось в России в XVII-XVIII (семнадцатом-восемнадцатом) столетиях и, скорее всего, является производным²⁹ от «воды». При этом в прежние времена³⁰ для обозначения водки использовались³¹ также термины «вино», «корчма» (так именовали водку, изготовленную незаконно, в условиях введённой³² в XVIII [восемнадцатом] вéке государственной³³ монополии), «корчменное вино», «куренное вино», «горящее вино», «жжёное вино», «горькое вино» и другие³⁴.

В петровскую эпоху было положено начало³⁵ династиям русских «водочных королей», заводчиков³⁶.

В середине³⁷ XVIII (восемнадцатого) вéка производством³⁸ водки в России, наряду с казёнными заводами³⁹, занимались дворяне-землевладельцы, хозяева разбросанных по стране поместий⁴⁰. В XVIII (восемнадцатом) вéке прекрасной⁴¹ репутацией пользовались русские «домашние» водки⁴², изготавливавшиеся в хозяйствах князей Куракиных, графов Шереметевых, графов Румянцевых и других⁴³.

В конце⁴⁴ XIX (девятнадцатого) вéка впервые⁴⁵ в русской истории введён государственный⁴⁶ стандарт на водку. Этому в немалой степени способствовали изыскания известных⁴⁷ учёных-химиков Николая Зелинского и Дмитрия Менделеева – членов комиссии по введению водочной монополии⁴⁸. Заслуга последнего состоит в том, что он

¹ wyprodukował

² lekarz perski

³ zabrania

⁴ spożywania dowolnych napojów alkoholowych, dlatego

⁵ wykorzystywali ten płyn (wódkę) wyłącznie w celach medycznych

⁶ przygotowania perfum

⁷ pierwsza destylacja płynu zawierającego alkohol

⁸ była dokonana przez

⁹ włoskiego mnicha-alchemika

¹⁰ Prowansji

¹¹ przystosowali

¹² wynalezionej przez

¹³ alembik

¹⁴ do przekształcenia moszczu

¹⁵ gronowego w spirytus

¹⁶ poselstwo z Genui

¹⁷ pokazało ją księciu

¹⁸ ponownie

¹⁹ przez cudzoziemców

²⁰ tym razem –

²¹ w charakterze

²² na dworze księcia

²³ płyn prawdopodobnie

²⁴ został doceniony

²⁵ jednak, ponieważ był

²⁶ mocny, to woleli go

²⁷ rozcieńczać wodą

²⁸ produkcji

²⁹ prawdopodobnie był znany

³⁰ w drugiej połowie

³¹ już na początku

³² „palące вино”

³³ przywożono nie do Rosji,

³⁴ a wywożono z niej

³⁵ pierwsza próba

³⁶ który potem zdobył cały świat

³⁷ raczej jest pochodnym

³⁸ w dawnych czasach

³⁹ wykorzystywano

⁴⁰ tak nazywano wódkę

⁴¹ wyprodukowaną nielegalnie

⁴² w warunkach wprowadzonego

⁴³ państwowego

⁴⁴ „karczmiarne вино”,

⁴⁵ „pędzone вино”, „palące

⁴⁶ вино”, „palone вино”,

⁴⁷ „gorzkie вино” i inne

⁴⁸ w czasach Piotra I

⁴⁹ powstały pierwsze

⁵⁰ „królów wódki”,

⁵¹ przemysłowców

⁵² w połowie

⁵³ produkcją

⁵⁴ równolegle

⁵⁵ z państwowymi zakładami

⁵⁶ szlachta-właściciele ziemscy,

⁵⁷ gospodarze porożuczanych

⁵⁸ po kraju majątków

⁵⁹ wspaniałą

⁶⁰ cieszyły się „domowe” wódki

разработал состав⁴⁹ водки, которая должна была по крепости соответствовать⁵⁰ 40° (сорока градусам). «Менделеевский» вариант водки в 1894 (тысяча восемьсот девяносто четвёртом) году запатентован в России как «Московская особая»⁵¹ (впоследствии⁵² – «Особая») (fot. 128). Результаты своих исследований⁵³ учёный опубликовал в докторской диссертации «Рассуждение о соединении спирта с водою»⁵⁴. Выводы⁵⁵ Менделеева были по достоинству оценены и с успехом использованы⁵⁶ в алкоголометрии и водочном производстве⁵⁷.

В русской истории неоднократно вводилась государственная⁵⁸ (царская) монополия на производство и продажу⁵⁹ водки. Государственная монополия на водку существовала на протяжении всего периода Советской власти⁶⁰. В 1992 (тысяча девятьсот девяносто втором) году указом президента России Борисом Ельциным монополия была отменена⁶¹. Уже в 1993 (девяносто третьем) году был подписан новый указ, возвративший⁶² монополию, однако государство оказалось не в состоянии жёстко контролировать его выполнение⁶³.

Водка нередко воспринимается как национальный символ⁶⁴ России, в одном ряду⁶⁵ с самоваром, балалайкой, матрёшкой, икрой⁶⁶CXXXVII.

⁴³ produkowane w majątkach książąt Kurakinów, hrabiów Szeremietiewów, hrabiów Rumiancewów i innych
⁴⁴ pod koniec
⁴⁵ po raz pierwszy
⁴⁶ wprowadzono państwowy
⁴⁷ w znacznym stopniu sprzyjały temu badania słynnych
⁴⁸ członków komisji ds. wprowadzenia monopolu na wódkę
⁴⁹ zasługą tego ostatniego polega na tym, że opracował skład
⁵⁰ która pod względem mocy powinna odpowiadać
⁵¹ specjalna
⁵² później
⁵³ wyniki swoich badań
⁵⁴ w rozprawie doktorskiej „Rozmyślenia o połączeniu spirytusu z wodą”
⁵⁵ wnioski
⁵⁶ były odpowiednio docenione i z powodzeniem wykorzystane
⁵⁷ alkoholometrii i produkcji wódki
⁵⁸ wielokrotnie wprowadzano państwowy
⁵⁹ produkcję i sprzedaż
⁶⁰ istniał na przestrzeni całego okresu władzy radzieckiej
⁶¹ zniesiony
⁶² który przywrócił
⁶³ jednak państwo nie było w stanie ściśle kontrolować jego realizacji
⁶⁴ często odbierana jest jako symbol narodowy
⁶⁵ jednocześnie
⁶⁶ kawiozem

CZY WIESZ, ŻE...

Moszcz (niem. *Most*, od łac. *mustum*) – świeżo wyciśnięty sok owocowy lub warzywny, wykorzystywany jako półprodukt (główny lub dodatkowy) w procesie wyrobu napoju docelowego: soku, napoju, wina itp. Pozostałość po wytłoczeniu nazywa się wytłokami^{CXXXVIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Alembik (łac. *alembicus*) – dawny sprzęt laboratoryjny w postaci szklanego lub metalowego naczynia – zbiornika, zakończonego szyjką, w której osadzano korek lub specjalną głowicę z wychodzącą z niej zagiętą rurką. Służył do destylacji prostej.

Wbrew popularnej opinii, która wynalezienie alembiku przypisuje Dżabir Ibn Hajjanowi około roku 800, urządzenie to znane było greckim alchemikom co najmniej kilkaset lat wcześniej. W średniowieczu używano go powszechnie.

Podstawowym procesem rozdzielczym prowadzonym w alembiku była destylacja z parą wodną. Do alembiku wlewano wodę i wrzucano suche lub świeże surowce roślinne (np. kwiaty róży) albo inne składniki. W temperaturze wrzenia podczas długotrwałego gotowania wody odparowywały z tej mieszaniny składniki lotne: para wodna i olejki lotne, wraz z wodą destylujące w temperaturze nie wyższej niż 100°C. W odbieralniku po schłodzeniu tworzyły one mieszaninę mającą dwie frakcje: woda i pływająca po jej powierzchni frakcja olejków. W ten sposób otrzymywano m.in. olejki lecznicze i perfumeryjne (zawartość odbieralnika należało tylko rozdzielić w rozdzielniku). Alembik służył też do destylowania bez wody różnych cieczy.

Skraplanie mieszaniny w odbieralniku jest sprawniejsze, gdy odbieralnik polewa się zimną wodą. Z czasem to pierwotne rozwiązanie zastąpiono chłodnicą na przewodzie łączącym alembik z odbieralnikiem. Alembikiem również nazywana była dawniej, przygotowywana w domu, wódka której składnikami są spirytus, woda i mocno przepalony (prawie przypalony) cukier. Teraz tę wódkę nazywa się „przepalanką” lub „przypalanką”.

Alembik wykorzystywany jest również w destylacji wina. W wyniku tego procesu otrzymać można np. koniak, winiak czy brandy oraz inne destylaty owocowe, np. calvados czy rakiję.

Uproszczony alembik w formie jednoczęściowego naczynia to retorta^{CXXXIX}.

CZY WIESZ, ŻE....

Kiedy w 986 roku do kijowskiego kniazia Włodzimierza Wielkiego przyszli „Bułgarzy wiary mahometańskiej”, aby namówić władcę do przejścia na islam, słuchał ich z zainteresowaniem. Jednak kiedy okazało się, że wiara ta wyklucza picie alkoholu, rzekł: „Dla Rusi picie jest weselem, nie możemy bez tego być”^{CXL}.

CZY WIESZ, ŻE...

12 lutego 1865 roku wielki rosyjski chemik Dymitr Iwanowicz Mendelejew obronił doktorską dysertację pt. *O połączeniu spirytusu z wodą*.

Z czasem ta praca zyskała szerokie uznanie społeczności naukowej i obrosła legendami w narodzie. Właśnie w tym dziele Mendelejew jakoby po raz pierwszy naukowo ustalił moc wódki na 40% i w ten sposób stał się jej wynalazcą.

Mendelejew sam wódki nie pił, wolał raczej wytrawne wino. Dysertacja *O połączeniu spirytusu z wodą* jest poświęcona odpowiedzi na pytanie, co dzieje się z fizycznego i chemicznego punktu widzenia podczas mieszania spirytusu z wodą w różnych proporcjach.

Okazało się, że mieszanie spirytusu z wodą w taki sposób, aby otrzymać moc 40% jest znacznie wygodniejsze niż w przypadku 46%. Uważa się, że standard 40% przyjęty przez rząd w 1894 roku był podyktowany względami wygody – liczba okrągła i jeszcze z zapasem w porównaniu z 38% „półgaru”. Zarejestrowano patent na gatunek „Moskiewska specjalna”. Miała ona moc równo 40% i była przepuszczana przez filtr węglowy. Obecnie tę recepturę uważa się za klasyczną^{CXLI}.

VI.3.2. Медовуха. Miedowucha (miód pitny)

Медовуха (fot. 129) – это слабоалкогольный напиток¹ с приятным² ароматом и мягким вкусом³, который готовится⁴ из воды, мёда, различных вкусовых добавок, приправ, кореньев⁵, ягод, трав с добавлением фруктовой бражки⁶, хмеля, дрожжей (последние⁷ компоненты позволяют приготовить напиток быстрее за счёт ускорения⁸ процессов брожения⁹).

Раньше все значимые события в семье¹⁰ и жизни человека: рождение ребёнка, поминальные ритуалы, свадьбы, крупные семейные праздники¹¹ – не обходились без медового напитка. А на свадьбу для молодых специально готовилась слабенькая медовуха.

Медовый напиток на Руси поначалу назывался просто¹² «мёд», «мёд питный», «хмельной мёд». Готовили его особым¹³ способом: на большой срок¹⁴ (от 5 [пяти] до 20 [двадцати] лет) мёд в дубовых бочках зарывали в землю¹⁵, и он, перебродив, превращался¹⁶ из натурального нестерилизованного мёда в «ставленный мёд»¹⁷.

Позже¹⁸, с XI (одиннадцатого) века, стали использовать¹⁹ ещё один способ приготовления²⁰ медового напитка – его стали варить²¹. Такой стерилизованный кипячением напиток²² из мёда можно было употреблять уже через месяц²³.

С²⁴ XVII (семнадцатого) века практически перестали заниматься медоварением²⁵ (вино вытеснило²⁶ мёд). И только²⁷ к XIX (девятнадцатому) веку снова начинают вспоминать²⁸ старые рецепты и вновь появляются различные напитки²⁹ из мёда.

Содержание³⁰ алкоголя в медовухе обычно составляет³¹ от 5 (пяти) до 16% (шестнадцати процентов). В старинных классических рецептах, где не предполагалось использование³² дрожжей и химических добавок, процент алкоголя должен был быть³³ минимальным (5-6% [пять-шесть процентов]). Само собой разумеется, что их использование³⁴, добавление готовой браги³⁵ – это уже отклонение³⁶ от классического рецепта^{CXLII}.

- ¹ napój o niskiej zawartości alkoholu
- ² przyjemnym
- ³ delikatnym smakiem
- ⁴ przygotowuje się
- ⁵ różnych dodatków smakowych, przypraw, włośczyzny
- ⁶ ziół z dodatkiem owocowego zacieru
- ⁷ te ostatnie
- ⁸ szybciej dzięki przyspieszeniu
- ⁹ fermentacji
- ¹⁰ kiedyś wszystkie najważniejsze wydarzenia w rodzinie
- ¹¹ narodziny dziecka, zaduszne rytuały, wesela, wielkie święta rodzinne
- ¹² początkowo nazywał się po prostu
- ¹³ szczególnym
- ¹⁴ długi okres
- ¹⁵ w dębowych beczkach zakopywano w ziemi
- ¹⁶ po sfermentowaniu przekształcał się
- ¹⁷ „pozostawiany miód”
- ¹⁸ później
- ¹⁹ zaczęto wykorzystywać
- ²⁰ przygotowywania
- ²¹ gotować
- ²² gotowaniem napój
- ²³ można było pić już po miesiącu
- ²⁴ od
- ²⁵ przestano zajmować się warzeniem miodu
- ²⁶ wyparło
- ²⁷ dopiero
- ²⁸ zaczęto przypominać sobie
- ²⁹ znów pojawiają się różne napoje
- ³⁰ zawartość
- ³¹ zazwyczaj wynosi
- ³² nie zakładano wykorzystania
- ³³ powinien
- ³⁴ oczywiście jest, że wykorzystanie
- ³⁵ dodawanie gotowego zacieru
- ³⁶ odstępstwo

CZY WIESZ, ŻE...

Miedowucha – prawdziwie rosyjski napój chmielowy, który pod względem popularności może konkurować z kwasem. Sfermentowany, precedzony miód podawano na książęcych stołach. Mogli go pić nawet wojowie.

Sposobów przygotowania miedowuchy jest bardzo dużo. Każdy region Rosji ma swój napój chmielowy, małoprocentowy lub zawierający prawie 70% alkoholu. Wszystko zależy od techniki fermentacji miodu.

Miedowucha jest staroruskim napojem, bez którego nie odbyło się ani jedno ważne wydarzenie czy święto. Dziś pojawia się na stołach, np. na wiejskich weselach, cieszy się popularnością wśród turystów, którzy przyjeżdżają na festiwal poświęcony pamięci Wasilija Szukszyna w Kraju Altajskim. Miedowucha podawana jest też na Uralu.

Napitki z miodu przygotowywały niemal wszystkie narody, poczynając od Słowian, a kończąc na Germanach. Różnica polegała na tym, że na Rusi używano czystego miodowego nektaru bez dodatku wody. Przechowywano go w beczkach przez dziesięć, a nawet dwadzieścia lat. Trunek był tak pyszny, że porównywano go do napoju bogów.

Szczególne sukcesy w wytwarzaniu miodu pitnego odnieśli Słowianie. Nie bez powodu w staroruskich bajkach pozytywni bohaterowie piją w drodze „miód niczym słońce”, a w dobrach suwerena płyną „miodowe rzeki”. Napój z miodu miał też charakter rytualny. Poganie przynosili puchary wypełnione miodem pitnym jako dar bogom. Nieczyste siły nie mogły wejść do domu, w którym przy drzwiach wejściowych stał ten trunek. Niektóre narody wierzyły, że miedowucha może leczyć wiele chorób i przywracać do życia zmarłych. Napitek zalecało się pić tylko do posiłków. Uważano, że sprzyja to trawieniu. Później, gdy pojawiła się wódka, którą było można łatwiej i szybciej przygotować, miedowucha zeszła na drugi plan. Znaczenie i rytuały związane z tym trunkiem stopniowo zaczęły zacierać się w pamięci ludzi, jednak nie znikły do końca. Przepisy nie były spisywane, tylko przekazywane z pokolenia na pokolenie. Dziś pierwotny przepis na miedowuchę utracono. Ale Słowianie nie byłiby Słowianami, gdyby choć raz nie spróbowali przygotować słynnego napoju.

Głównym składnikiem trunku jest oczywiście miód. Współcześnie do przyrządzenia miedowuchy używa się drożdży i szyszek chmielowych. Niektórzy zastępują wodę sokiem. Aby trunek nabrał wyjątkowego smaku, dodaje się do niego cynamon lub kardamon, imbir lub rodzyнки. Według upodobania i osobistych preferencji smakowych.

0,5 kg miodu należy rozpuścić w 3 l przegotowanej, ciepłej wody lub ciepłego soku i na wolnym ogniu doprowadzić do wrzenia. Gotować przez 5 min. Powstałą pianę należy zebrać, a płyn wystudzić do temperatury ok. 40°C Celsjusza, a następnie dodać do niego drożdże (nie więcej niż 1 łyżeczkę do herbaty), 5 szyszek chmielu i przyprawy. Naczynie z płynem odstawić w ciemne miejsce, gdzie będzie fermentować.

Aby uzyskać odpowiedni smak, miód pitny powinien postać przynajmniej tydzień. Jak tylko gazy przestaną się uwalniać, trunek można rozlać do butelek i odstawić na jakiś czas. Taki napitek sprawi, że każde święto będzie wyjątkowe, przywracając zaprzepaszczone tradycje^{CXLIII}.

VI.3.3. Сбитень. Zbiteń

Старинный, характерный для восточнославянских¹ народов, напиток, содержащий² воду, мёд (нередко – патоку³) и пряности⁴, впервые упоминается в летописях⁵ XII в. (двенадцатого века). А самое древнее описание его приготовления даны⁶ в Домострое XVI в. (шестнадцатого века). Часто, в сбитень добавляли различные травяные сборы⁷ (шалфей, зверобой, корни фиалки⁸ и т.д. [так далее]).

Изначально⁹ сбитень (fot. 130) назывался переваром или¹⁰ взваром, а позже – просто варом. До появления чая¹¹, это был самый массовый напиток¹².

Название, скорее всего, произошло¹³ от слова «сбивать» (готовился он в двух сосудах¹⁴, где настаивались¹⁵ мёд и пряности¹⁶, после чего содержимое сосудов смешивалось¹⁷ – сбивалось¹⁸). В многолюдных местах¹⁹ располагались специальные сбитенные курені²⁰, где вкусный и полезный напиток готовили²¹ в самоварах. А употребляли взвар как холодным²² (единственным²³ конкурентом в летнее время был только квас), так и горячим²⁴.

На площадях и в пригородных рощах²⁵ во время гуляний²⁶ сбитенщики с самоварами в руках и калачами наперевес²⁷ предлагали согреться и утолить жажду²⁸.

Иностранцы²⁹ гости называли сбитень «русским глинтвейном»³⁰. Этот напиток они пробовали в заведениях, где его готовили, преимущественно³¹, с вином.

С приходом Октябрьской революции производство³² сбитня практически прекратилось³³, и только³⁴ в 90-х гг. (девяностых годах) в России начались первые попытки его возрождения³⁵CXLIV.

¹ stary, charakterystyczny dla wschodniosłowiańskich
² napój, zawierający
³ często melasę
⁴ przyprawy
⁵ po raz pierwszy wspomniany w kronikach
⁶ jego najstarszy opis przygotowania podano
⁷ dodawano mieszanki ziół
⁸ szalwia, dziurawiec, korzenie fiołków
⁹ początkowo
¹⁰ lub
¹¹ przed pojawieniem się herbaty
¹² najpowszechniejszy napój
¹³ prawdopodobnie pochodzi
¹⁴ przygotowywany był w 2 naczyniach
¹⁵ parzono
¹⁶ przyprawy
¹⁷ po czym zawartość naczyń mieszano
¹⁸ ubijano, mieszano
¹⁹ w miejscach pełnych ludzi
²⁰ znajdowały się specjalne budki ze zbitniem
²¹ smaczny i dobroczynny napój przygotowywano
²² napój pito na zimno
²³ jedynym
²⁴ i na gorąco
²⁵ na placach i w podmiejskich laskach
²⁶ w czasie zabaw
²⁷ w rękach i z kołaczami przewieszonymi na sobie
²⁸ oferowali rozgrzanie się i ugaszenie pragnienia
²⁹ zagraniczni
³⁰ „rosyjskim grzanym winem”
³¹ w lokalach, gdzie go przygotowywano, głównie
³² z nadejściem rewolucji październikowej produkcja
³³ zakończyła się
³⁴ dopiero
³⁵ podjęto pierwsze próby jego odrodzenia

CZY WIESZ, ŻE...

„Domostroj” – zbiór przepisów obyczajowo-prawnych regulujących życie rodzin bojarskich i kupieckich oraz ich stosunek do cara i religii prawdopodobnie z XV wieku – to jeden z najważniejszych zabytków literatury staroruskiej, stanowi on podwaliny do poznania implikujących z jego treści imperatywów wyrażonych na potrzeby osób duchownych i świeckich uzurpujących sobie prawo do pouczenia i nauczania społeczeństwa Nowogrodu.

Co prawda autor „Domostroju” nie jest znany, wiemy natomiast, że w XVI wieku na polecenie Iwana VI Groźnego jego spowiednik i najbliższy doradca dokonał korekt (wzbogaceń) w tekście „Domostroju”. Przypuszczać można, że pierwotny autor był osobą wyżej postawioną pod względem materialnym i intelektualnym – „Domostroj” adresowany był do wyższych bojarów i kupców.

Ważnym czynnikiem „Domostroju” jest przywiązanie do wiary chrześcijańskiej. Podobnie jak w wielu tekstach tego okresu, uzasadnienie określonych norm znajduje się w prawodawstwie nadanym przez Boga, chwalcącym Boga czy agitującym Go. Element ten jest o tyle istotny, że wpłynie na dalszy rozwój kultury rosyjskiej (Dostojewski, Bierdiajew) oraz spotka się z oporem tzw. nihilistów (Sałtykow-Szczedrin, Turgieniew). Obrazuje również nastawienie wyznawców prawosławia na aspekty eschatologiczne, a co za tym idzie, behawioralność społeczności rosyjskiej. Każdy taki element, będący jednocześnie elementem indoktrynacji nowych pokoleń Rosjan w efekcie wpływa na kształtowanie się ich osobowości oraz zdolności do postrzegania świata, tworzeniu zwyczajów, które nie umarły.

„Domostroj” napisany jest językiem prostym, przystępnym dla każdego piśmiennego człowieka i określa trzy najważniejsze aspekty życia, są to:

- obowiązki wobec Boga i cara (część teoretyczna);
- stosunki rodzinne, życie codzienne poddanych wzorowane na regułach zakonnych;
- zalecenia i porady dotyczące prowadzenia gospodarstwa domowego.

„Domostroj” zawiera zbiór nakazów i rad dotyczących prowadzenia domu. W części I omawia obowiązki wobec Boga i cara, w II – stosunek głowy rodziny do żony, dzieci i domowników, a w III – daje rady gospodarcze. Wzorowany jest na regule monastycznej, zaleca długie modlitwy (także nocne), ścisłe przestrzeganie postu, codzienne uczęszczanie na nabożeństwa, jako ideał stawia zamożny i gospodarny dom, odizolowany od sąsiadów i samowystarczalny, rządzony przez ojca rodziny.

„Domostroj” wyodrębnia odpowiednią hierarchię rodzinną, w której ojciec ma rolę prymarną, żona zaś jest całkowicie poddana woli męża oraz, co ważne podkreślenia, służy również zaliczając się do członków rodziny.

Ponadto „Domostroj” jest swoistym odpowiednikiem savoir-vivre'u, jednakże rozszerzonym zakresowo również o stosunki rodzinne oraz hierarchizujący stosunki patriarchalne^{CXLV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Zbiteń stanowi napój rozgrzewający, który tradycyjnie przyrządza się i wykorzystuje na terenie Rosji. Jego receptura opiera się na wodzie, miodzie oraz odpowiedniej kompozycji korzennych przypraw. Do czasu, gdy jego zaszczytne miejsce zajęła herbata, cieszył się dużą popularnością we wszystkich warstwach społeczeństwa.

Dziś ten dawny napój zdaje się przeżywać swój renesans. Jest coraz chętniej przyrządzany i podawany, szczególnie zimą, gdy można silnie odczuć jego dobroczynne działanie na nasz organizm.

Medycyna ludowa Rosjan ceni go przede wszystkim z uwagi na właściwości odżywcze i rozgrzewające. Są to elementy pozwalające na przetrwanie nawet w obliczu najbardziej srogich mrozów, z jakimi mogą spotkać się m.in. mieszkańcy Syberii.

Oczywiście większość z nas stwierdzi, że jeśli podejmiemy gotowanie miodu, to doprowadzimy do utraty jego cennych właściwości. Jest w tym nieco prawdy. W procesie gotowania, a właściwie już w temperaturze przekraczającej 40°C miód traci część ze swoich dobroczynnych dla naszego zdrowia właściwości.

Zapominamy jednak lub nie zdajemy sobie sprawy, że wówczas zyskuje zupełnie inne. Miód w formie surowej ma działanie śluzotwórcze, a w taki sposób uzyskujemy środowisko wręcz idealne do namnażania się bakterii, pasożytów oraz wirusów.

Z kolei, gdy go zagotujemy, znikają właściwości śluzotwórcze, a pojawia się energia i ciepło.

Witaminy, które unicestwimy w czasie gotowania, możemy dostarczyć do organizmu z zupełnie innych źródeł.

Liczne przepisy na lecznicze napoje, wykorzystujące gotowany miód były polecane od bardzo dawna, m.in. przez św. Hildegardę. Znalazły się one również u znanych i cenionych polskich ziółarzy, takich jak Stefania Korzawska czy Zbigniew Nowak.

Zbiteń znany jest na terenie Rosji od XII wieku. Stosowany był powszechnie aż do XIX wieku, gdy zastąpiono go herbatą, która z pewnością nie była charakterystycznym produktem dla tego obszaru.

XXI wiek jest czasem ponownej świetności dla zbiteń, który za sprawą swojego pochodzenia i tak zyskał popularność i stał się rozpoznawalny.

Pomiędzy XVII a XIX wiekiem cieszył się zdecydowanie największą popularnością na terenie Rosji. W tym czasie możliwe było nabycie go u tzw. sbiteńszczyka.

Przygotowanie zbiteń jest banalnie proste. Początkowo dokładne odmierzenie przypraw może wydawać się kłopotliwe, jednak z czasem dochodzimy do wprawy i wszystko staje się zdecydowanie łatwiejsze. Przepisów na ten rozgrzewający napój jest co najmniej kilka, różnią się pomiędzy sobą, chociażby dodatkami i z pewnością nieco smakiem i właściwościami^{CXLVI}.

VI.3.4. Квас. Kwas

Для России квас (fot. 131) такой же традиционный напиток¹, как для французов – сидр и лимонады², для итальянцев³ – соки цитрусовых, а для англичан⁴ и немцев – пиво.

На Руси первое письменное упоминание⁵ о квасе относится⁶ к 989 (девятьсот восемьдесят девятому) году, когда киевский князь⁷ Владимир обратил своих подданных в христианство⁸. В летописи по этому поводу⁹ было написано – «Раздать народу пищу, мёд и квас»¹⁰.

Квас пили во время работы, после работы, перед и после еды¹¹. Квас был напитком каждого дня¹².

В старину готовили и потребляли¹³ хлебные, фруктовые, ягодные, медовые и другие¹⁴ квасы. Основным сырьём для производства¹⁵ были рожь, ячмень, пшено, гречиха, фрукты, ягоды, мёд, сахар, различные пряности, травы, коренья¹⁶. Из фруктов и ягод для приготовления квасов использовали главным образом¹⁷ дикорастущие яблоки и груши, клюкву, бруснику, землянику, моршuku, смородину¹⁸, малину.

В домах помещичьих и крестьянских¹⁹ обычно готовили квас житный – из ячменного и ржаного солода²⁰. Ну а квас ягодный, настоящий на всевозможных земляниках, брусниках, клюквах и черёмухах, считался копеечным²¹, и в усадьбах его держали для визитёров попроще²².

Квас способствует сохранению здоровья²³ и повышает работоспособность²⁴, препятствует размножению вредных и болезнетворных²⁵ микробов, поднимает тонус²⁶ организма. Эти целебные свойства объясняются наличием²⁷ в нём молочной кислоты²⁸, витаминов, различных сахаров²⁹ и микроэлементов. Квасом спасались от цинги³⁰,

¹ jest takim samym tradycyjnym napojem

² cydr i lemoniady

³ Włochów

⁴ Anglików

⁵ pierwsza wzmianka pisemna

⁶ odnosi się do

⁷ ksiązę

⁸ nawrócił swoich

⁹ poddanych na chrześcijaństwo

¹⁰ w kronice z tej okazji

¹¹ „Rozdać ludowi strawę, miód i kwas”

¹² pito w czasie pracy, po

¹³ pracy, przed i po jedzeniu

¹⁴ codziennym napojem

¹⁵ w dawnych czasach

¹⁶ przygotowywano i pito

¹⁷ chlebowe, owocowe,

¹⁸ jagodowe, miodowe i inne

¹⁹ głównym surowcem do

²⁰ produkcji

²¹ żyto, jęczmień, proso,

²² gryka, owoce, jagody, miód,

²³ cukier, różne przyprawy,

²⁴ zioła, włoszczyzna

²⁵ wykorzystywano głównie

²⁶ rosnące na dziko jabłka

²⁷ i gruszki, żurawinę, brusznicę,

²⁸ poziomkę, malinę

²⁹ moroszkę, porzeczkę

³⁰ właścicieli ziemskich i chłopów

³¹ ze słodu jęczmiennego

³² i żytniego

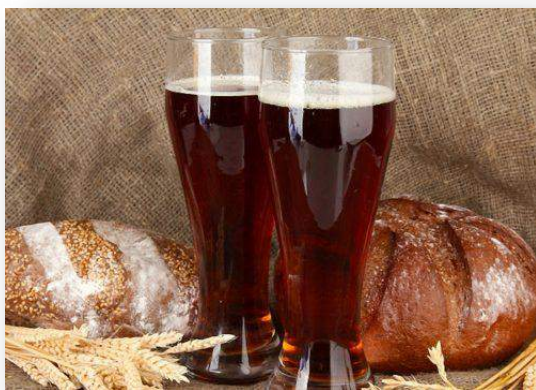
³³ uważano za kopiejkowy (tani)

³⁴ w majątkach ziemskich

³⁵ trzymano go dla prostszych gości

залечивали раны, использовали для создания³¹ ароматного пара в банях, а то и просто обливались³² – «для здоровья».

Квас повышает³³ аппетит, обладает высокой энергетической ценностью³⁴. При выполнении тяжёлых работ³⁵ – косьба, пахота, заготовка дров³⁶ – русский крестьянин³⁷ брал с собой в качестве питья³⁸ не молоко и не фруктовые напитки, а квас, считая, что он снимает усталость и восстанавливает³⁹ силы. Это свойство⁴⁰ кваса подтвердили учёные^{CXLVII}.

²³ sprzyja utrzymaniu zdrowia
²⁴ zwiększa zdolność do pracy
²⁵ powstrzymuje namnażanie się szkodliwych i wywołujących choroby
²⁶ poprawia kondycję
²⁷ lecznicze właściwości wyjaśnia się obecnością
²⁸ kwasu mlekowego
²⁹ różnych cukrów
³⁰ ratowano się przy skorupce
³¹ wykorzystywano do wytwarzania
³² po prostu oblewano się
³³ zwiększa
³⁴ posiada wysokie wartości energetyczne
³⁵ podczas wykonywania ciężkich prac
³⁶ koszenie, oranie, pozyskiwanie drewna
³⁷ chłop
³⁸ jako napój
³⁹ uważając, że likwiduje zmęczenie i regeneruje
⁴⁰ właściwości

CZY WIESZ, ŻE...

Kwas to niewątpliwie jeden z ulubionych napojów Rosjan. Jego smak nie ma sobie równych. Wynaleziony ponad 1000 lat temu kwas chlebowy do dziś cieszy się nieprzerwaną popularnością. Kwas po raz pierwszy był wzmiankowany w 989 roku, w związku z przyjęciem chrztu przez Ruś. Jeszcze dziś w upalne dni na ulicach rosyjskich miast można zobaczyć beczkę z kwasem do której ustawia się niemała kolejka. Gaszący pragnienie napój chętnie pili zarówno dorośli, jak i dzieci. Gospodynie z jego pomocą rozwiązywały problem obiadu lub kolacji, przyrządzając okroszkę, czyli chłodnik na kwasie.

Samo słowo „kwas” niewątpliwie jest pochodzenia rosyjskiego i oznacza kwaśny napój. Jednakże już 8 tys. lat temu napoje tego typu znali starożytni Egipcjanie. Przyrządzany przez nich napój z ziaren jęczmienia był czymś pomiędzy kwasem a piwem. Natomiast Herodot, Hipokrates oraz Pliniusz Starszy opisywali podobne napoje, zwracając również uwagę na ich lecznicze właściwości.

Pierwsze kwasy robiono z rozmaitych zbóż: żyta, jęczmienia, owsa oraz pszenicy. Istniało około tysiąca receptur. Wytwarzano kwas z miętą i rodzynkami, kwas na słodzie żytnim i jęczmiennym, kwas z mąki żytniej, kwas imbirowy, malinowy, wiśniowy, gruszkowy itd. Rodzaj kwasu zależał głównie od regionu – jego klimatu, pory roku, a także zwyczajów kulinarnych miejscowej ludności. Mądrość ludowa mówi, że kwas powinien być w każdym domu i zawsze. Z literatury wiadomo, że produkcją kwasu Słowianie Wschodni zajmowali się jeszcze wiele lat przed powstaniem Rusi Kijowskiej. Rodzajów kwasu było tak wiele, że trudno wymienić te najbardziej podstawowe i popularne. Obecność kwasu w domu oznaczała pomyślność oraz trwałość bytu. W minionych wiekach Rosjanin nie mógł obejść się bez kwasu. Napój spożywano podczas, po pracy, przed jedzeniem i po jedzeniu. Był to napój dnia powszedniego.

Zalety kwasu chlebowego są związane z obecnością substancji aromatycznych i ekstraktów, które powstają na różnych etapach powstawania kwasu, a zwłaszcza podczas fermentacji. Korzystny wpływ kwasu na procesy trawienne tłumaczy się obecnością kultur bakterii, dzięki którym w trakcie fermentacji wytwarza się kwas mlekowy. Dlatego też kwas posiada takie same właściwości jak kefir, maślanka i zsiadłe mleko. Drożdże i kultury bakterii wzbogacają kwas chlebowy o witaminy B2, PP i B oraz kwas mlekowy. W związku z tym napój skutecznie gasi pragnienie, orzeźwia, jest smaczny i aromatyczny, a także pomaga zregenerować siły po dużym wysiłku fizycznym.

Z kwasem na Rusi zawsze były związane rozmaite wierzenia i przesady. Napój ten był elementem licznych obrzędów ludowych, a nawet magicznych rytuałów. Kwas warzono na stypę, ślub, z okazji narodzin dziecka. W przeddzień wesela odbywał się obrzęd mycia narzeczonej w bani – dziewczęta oblewały kamień kwasem z chmielem, reszki którego później wypijano. Z kolei po ceremonii zaślubin rodzice pana młodego witali nowożeńców chlebem i kwasem (sól pojawiła się w rytuale znacznie później).

Słowiański zwyczaj ugoszczenia kwasem był związany z magią urodzaju. W dawnej Gubermi Smoleńskiej w pierwszy dzień ślubu, jeszcze przed samą ceremonią, państwo młodzi przelewali kwas z jednego wiadra do drugiego. Następnie družba, trzymając ich za ręce, trzykrotnie oprowadzał ich wokół wiader z kwasem i sadzał przy stole. Kwas chlebowy był też swego rodzaju talizmanem. Na Rusi wierzono, że pożar wywołany przez uderzenie pioruna, można ugasić tylko za pomocą mleka lub kwasu.

Znanych jest też wiele zakazów związanych z kwasem. W niektórych częściach Gubermi Charkowskiej wierzono, że po Wielkanocy rusalki wychodzą z wody i pojawiwszy się w domu, kąpią się kwasie, jeśli został on przyrządzony w czwartek. Z kolei w innych regionach kwasu nie warzono w poniedziałek, żeby diabeł nie wykapał w nim swoich dzieci.

W Rosji powstało wiele rodzajów i odmian kwasu chlebowego – słodki, kwaśny, miętowy, z rodzynkami, z chrzanem (tzw. kwas uralski) itd. Napój powinien być przechowywany w dębowych beczkach. Klasycznym i pierwotnym wariantem kwasu chlebowego jest kwas, przyrządzony na podstawie żytnich sucharków^{CXLVIII}.

VI.3.5. Иван-чай. Iwan czaj (wierzbowka kiprzyca)

В Европе и России о чае узнали только¹ в XVI-XVII (шестнадцатом-семнадцатом) веке. Изначально² его употребляли как лечебное средство³, однако вскоре его стали⁴ пить как обычный напиток⁵.

На Руси был свой собственный чай⁶, который был не только вкусным, но и очень полезным⁷. Напитки, которые можно назвать русским чаем, готовились из разных трав⁸: из цветов и плодов боярышника⁹, листьев брусники¹⁰, цветов гречихи¹¹, цветов и листьев липы, листьев и плодов облепихи¹², листьев и молодых побегов черной смородины¹³, листьев шиповника¹⁴, листьев земляники, малины и черники¹⁵ и так далее. Однако самым известным напитком¹⁶ был Иван-чай (fot. 132, 133).

Сегодня¹⁷ иван-чай считается обычным сорняком или диким растением¹⁸, которое цветет красивыми розовыми цветами¹⁹.

В качестве напитка использовали²⁰ листья растения, заваривая их после ферментирования и сушки²¹.

Исследования²² показали, что иван-чай обладает сильными противовоспалительными, болеутоляющими и жаропонижающими свойствами²³, снимает нервное напряжение²⁴ и стресс, очищает кровь, повышает иммунитет и даже снимает пищевые отравления²⁵, в том числе²⁶ и алкогольные, то есть помогает отрезветь или снять похмелье²⁷.

В народной²⁸ медицине его использовали при отите, ангине, язве желудка, мигрени, желудочных заболеваниях, от бессонницы, алкогольных психозов, малокровии, а также при простуде^{29CXLIX}.

¹ o herbacie dowiedzieli się dopiero

² początkowo

³ pito go jako środek

lecniczy

⁴ jednak wkrótce zaczęli go pić

⁵ zwykły napój

⁶ własna herbata

⁷ nie tylko smaczna, ale

i bardzo pożyteczna

⁸ przygotowywano

z różnych ziół

⁹ kwiatów i owoców głogu

¹⁰ liści brzoszczy

¹¹ gryki

¹² rokitnika

¹³ pędów czarnej porzeczki

¹⁴ dzikiej róży

¹⁵ poziomki, maliny i borówki

¹⁶ jednak najslynniejszym

napojem

¹⁷ obecnie

¹⁸ jest uważany za zwykły

chwast lub dziką roślinę

¹⁹ kwitnie pięknymi

rózowymi kwiatami

²⁰ jako napój wykorzystywano

²¹ zagotowując je po

fermentacji i suszeniu

²² badania

²³ posiada silne właściwości

przeciwzapalne,

przeciwbólowe,

przeciwgorączkowe

²⁴ eliminuje napięcie nerwowe

²⁵ oczyszcza krew, podwyższa

odporność, a nawet pomaga

w zatruciach pokarmowych

²⁶ w tym

²⁷ pomaga wytrzeźwić i eliminuje kaca
²⁸ ludowej
²⁹ stosowany przy zapaleniu ucha, anginie, wrzodach żołądka, migrenie, problemach żołądkowych, na bezsenność, psychozy alkoholowe, anemię, a także podczas przeziębienia

CZY WIESZ, ŻE...

Iwan czaj to napój przygotowywany z liści wierzbowki kiprzycy. Nie jest to wbrew nazwie herbata, ponieważ w składzie nie ma śladu liścia herbacianego. Co jednak ciekawe, liście wierzbowki również poddane są procesowi utleniania na wzór herbaty czarnej.

Proces produkcji iwan czaj nie różni się zresztą szczególnie od obróbki liści herbacianych. Po pierwsze, następuje ręczny zbiór liści wierzbowki. Kolejny etap to tak jak przy herbacie – wędnięcie. Gdy z liści zniknie około połowa wody, po rozdrobnieniu liści następuje fermentacja, która przebiega tak samo jak w herbacie czarnej pod wpływem tych samych zawartych w liściach enzymów. Ostatecznie liście wierzbowki są suszone w niskiej temperaturze i pakowane do sprzedaży.

Można przygotować iwan czaj samemu. Wystarczy zebrać młode liście wierzbowki kiprzycy, rozłożyć je by nieco zwiędły, po kilku godzinach należy zgnieść je rolując między dłońmi by puściły sok. Po zmiżdżeniu przełożyć je należy do słoika i przykryć ścierką. Tak pozostawione powinny zmienić kolor na brązowy po 12 godzinach. Pozostaje już je tylko wysuszyć i szczelnie zamknąć.

Sam iwan czaj znany był w Rosji już od XII wieku, popularność jednak zyskał w wieku XIX gdy herbata była obiektem bardzo wzmożonego handlu. Mimo, że wiele osób czerpiących zyski ze sprowadzania prawdziwej herbaty z Azji próbowało oczernić napar z wierzbowki nazywając go podróbką i nawet rozsiewając plotki na temat szkodliwych w niej dodatków, okazuje się, że był to w XIX wieku główny produkt eksportowy z Rosji.

Nawet Brytyjczycy, którzy herbatę kochali jak żaden inny naród w Europie poza ogromnymi ilościami sprowadzanej przez siebie herbaty ze swych własnych nota bene plantacji, nie mogli się obyć bez kupowanej w Rosji „herbaty rosyjskiej”.

Dzięki podobnej do herbaty obróbce iwan czaj może zastąpić czarną herbatę, ponieważ posiada dość zbliżony do niej smak, a właściwie zbliżony do herbat gruzińskich, czyli nieco miodowy i kwiatowy. Nie spodziewajmy się, jednak naparu nie do odróżnienia. Jednak przy odrobinie dobrej woli można uznać, że napar z wierzbowki, słodko cierpki, jest najbardziej herbaciany spośród ziół.

Bardzo ciekawe są właściwości prozdrowotne przypisywane naparowi z iwan czaj. Przede wszystkim herbatka ta uchodzi za remedium na bóle głowy, ponadto koi i uspokaja zszargane nerwy oraz pomaga zwalczać bezsenność. W składzie tej rośliny znaleziono duże ilości białka, czemu z kolei przypisuje się wzmocnienie odporności. Posiada także sporo minerałów w tym żelazo, miedź i mangan co pomaga w zwalczaniu anemii. W liściach wykryto także sporo witaminy C.

Dzięki dużej zawartości garbników i śluzów napar ten pomocny jest przy chorobie wrzodowej i zapaleniu jelita. Poprawia trawienie, a nawet łagodzi kaca. Znajduje także zastosowanie w sprawach męskich gdyż uważany jest za afrodyzjak oraz przypisuje mu się zdolność hamowania rozrostu gruczołu krokowego.

Na koniec ciekawostka. Z powstaniem Ivan Czaju wiąże się ciekawa legenda. Mówi ona o młodym Iwanie, który zawsze chodził w szkarłatnej koszuli. Był on zafascynowany roślinami i zgłębiał ich właściwości lecznicze. Potrafił przygotować różne ziołowe herbatki, które pomagały ludziom. Kolor koszuli Ivana był tak charakterystyczny, że gdy tylko okoliczni mieszkańcy zobaczyli tę barwę wśród lasu lub łąki od razu wołali „Iwan czaj” czyli Ivan od herbatek. Gdy pewnego dnia Ivan przepadł bez śladu pojawiły się na łąkach nowe kwiaty o intensywnie szkarłatnym kolorze. Gdy ludzie je zobaczyli pierwszy raz od razu zawołali Ivan czaj. Później zaś odkryto, że nowa roślina ma właściwości lecznicze i faktycznie nadaje się do przygotowania z niej herbatki^{CL}.

II. Самые известные русские картины. Najslawniejsze rosyjskie obrazy

VII.1. «Утро в сосновом лесу» Ивана Шишкина. „Poranek w sosnowym lesie” Iwana Szyszkina

«Утро в сосновом лесу» (фот. 134) – одно из ярких произведений кисти¹ И. Шишкина. Шедевр пропитан восхищением природы растительного и животного мира². Зелёные, голубые и ярко-жёлтые тона создают эффект едва проснувшейся от сна природы⁴. На заднем⁵ плане можно увидеть яркие золотистые оттенки⁶ – это намёк на пробивающиеся лучи⁷ солнца. Они придаёт картине торжественную⁸ атмосферу. По земле ещё клубится туман⁹, изображённый довольно¹⁰ реалистично, и, если сосредоточиться¹¹ на этой детали шедевра¹², то можно почувствовать утреннюю прохладу¹³.

На переднем¹⁴ плане мы видим поваленную с корнем¹⁵ сосну, на которую взбираются медведи¹⁶. Они резвятся, вызывая положительные¹⁷ эмоции. Для них утро¹⁸ нового дня является настоящим праздником¹⁹. Медвежата²⁰ так добры и безобидны, словно приручены²¹. Кажется²², что они не способны на жестокость и совсем не хищны²³, несмотря на свою животную природу²⁴.

Главный акцент картины – это сочетание солнечного света на заднем²⁵ плане и медведей на дереве на переднем²⁶. Если визуально провести линию через²⁷ эти объекты, то мы увидим, что они изображены художником наиболее ярко и насыщено²⁸. Всё остальное является просто лёгкими дополняющими зарисовками²⁹CL1.

¹ jedno ze świetnych dzieł pędzla
² arcydzieło jest
przepełnione zachwytem
nad naturą świata roślin
i zwierząt
³ zielone, niebieskie
i jasnożółte
⁴ tworzą efekt jakby dopiero
co obudzonej ze snu natury
⁵ tylnym
⁶ zauważyć jaskrawe
złociste odcienie
⁷ aluzja do przebijających się
promieni
⁸ nadają obrazowi uroczystą
⁹ kłębi się mgła
¹⁰ pokazana dość
¹¹ skoncentrować się
¹² arcydzieła
¹³ poczuć poranny chłód
¹⁴ pierwszym
¹⁵ powaloną z korzeniami
¹⁶ wdrapują się niedźwiedzie
¹⁷ figlują, wywołując pozytywne
¹⁸ poranek
¹⁹ jest prawdziwym świętem
²⁰ małe niedźwiadki
²¹ nieszkodliwe, jakby oswojone
²² wydaje się
²³ nie są zdolne do okrucieństwa
i zupełnie nie są drapieżne
²⁴ pomimo swojej
zwierzęcej natury
²⁵ połączenie światła
słonecznego na tylnym
²⁶ niedźwiedzi na drzewnie
na pierwszym
²⁷ poprowadzić linię przez
²⁸ zobaczymy, że są one
pokazane najbardziej
wyraziście i intensywnie
²⁹ wszystko pozostałe, to po
prostu delikatne dodatkowe
zarysy

CZY WIESZ, ŻE...

Pejzaże leśne były ulubionym tematem malarstwa Iwana Szyszkina, od młodości zafascynowanego rosyjską przyrodą. *Poranek w sosnowym lesie* jest kolejną w jego twórczości realizacją tematu lasu sosnowego w świetle słonecznym, któremu malarz poświęcił szereg studiów.

Współautorem obrazu był inny malarz, przyjaciel Szyszkina Konstantin Sawicki – to on namalował postacie niedźwiedzi. W związku z tym jego podpis pierwotnie znajdował się na płótnie obok podpisu twórcy większości kompozycji. Jednak Piotr Trietiakov po dokonaniu zakupu obrazu starł podpis Sawickiego; od tej pory w większości opracowań dzieło przypisuje się jedynie Szyszkiniowi. Swoje postępowanie kolekcjoner uzasadnił tym, iż pomysł obrazu, jego kompozycja i tematyka były specyficzne dla stylu Szyszkina, co pozwala uznać go za głównego twórcę dzieła.

Poranek w sosnowym lesie należy do najbardziej rozpoznawalnych w Rosji obrazów wykonanych przez tamtejszych artystów^{CLII}.

VII.2. «Неизвестная» Ивана Крамского. „Nieznajoma” Iwana Kramskiego

Художник в качестве модели¹ для «Неизвестной» (fot. 135) выбрал, несомненно, красивую девушку². Большие чёрные глаза в окружении пышных ресниц, полные губы, густые брови, мягкий овал лица, восточный нос³. Гордо взирает восточная красавица на зрителя⁴, сидя в открытой коляске⁵.

Фоном⁶ портрета служит зимний городской⁷ пейзаж. Но фон очень деликатен, ненавязчив и вторичен⁸. Он никоим образом не должен отвлекать внимание зрителя⁹ от модели: дома словно в дымке¹⁰, небо – нейтрально белого цвета¹¹.

Героиня одета дорого и со вкусом¹². Тёмно-синяя шуба, отороченная серым мехом¹³, украшенная шелковыми лентами в тон шубы¹⁴. Кокетливая муфта¹⁵ не скрывает тонкие перчатки¹⁶ и тяжёлые золотые браслеты на изящной ручке¹⁷. Венчает наряд берет¹⁸, украшенный белым пером и жемчужинами¹⁹.

Некогда смуглое лицо²⁰ красавицы выбелено русскими морозами. Восточный²¹ темперамент сохранили глаза героини²².

Неслучайно именно эта работа²³ автора была признана образцом вкуса, женственности и красоты²⁴. Работа разошлась на десятки тысяч²⁵ литографий, миллионы журнальных²⁶ иллюстраций.

Работа полна неясностей и загадок. Кто был моделью не узнает никто и никогда²⁷. Сам автор в своих дневниках не оставил об этом сведений²⁸CLIII.

- ¹ malarz jako modelkę
- ² niewątpliwie, piękną dziewczynę
- ³ duże czarne oczy w otoczeniu bujnych rzęs, pełne usta, gęste brwi, delikatny owal twarzy, wschodni nos
- ⁴ piękność dumnie spogląda na widza
- ⁵ siedząc w otwartym powozie
- ⁶ za tło
- ⁷ zimowy miejski
- ⁸ jest nienarzucające się, wtórne
- ⁹ w żaden sposób nie powinien odwracać uwagi widza
- ¹⁰ domy jakby były w dymie
- ¹¹ w neutralnym białym kolorze
- ¹² bohaterka jest ubrana drogo i gustownie
- ¹³ ciemnoniebieskie futro, wykończone szarym futerkiem
- ¹⁴ ozdobione jedwabnymi wstążkami w kolorze futra
- ¹⁵ kokietyjna mufka
- ¹⁶ nie skrywa cienkich rękawiczek
- ¹⁷ ciężkich złotych bransolet na delikatnej ręce
- ¹⁸ ubiór wieńczy берет
- ¹⁹ ozdobiony piórem i perłami
- ²⁰ niegdyś smugła twarz
- ²¹ wschodni
- ²² zachowały oczy bohaterki
- ²³ nieprzypadkowo właśnie ta praca
- ²⁴ została uznana jako wzorzec gustu, kobiecości i piękna
- ²⁵ w kilkudziesięciu tysiącach
- ²⁶ w czasopiśmie
- ²⁷ nie dowie się nikt i nigdy
- ²⁸ w swoich dziennikach nie pozostawił żadnych informacji

CZY WIESZ, ŻE...

Obraz „Nieznajoma” albo „Portret nieznannej kobiety/damy”, często mylnie nazywany „Obca”, został namalowany przez rosyjskiego artystę Iwana Kramskoję w 1883 roku, pod sam koniec życia wybitnego malarza. Jest jednym z najbardziej znanych rosyjskich dzieł na świecie. Na obrazie przedstawiona jest młoda kobieta w otwartym powozie stojącym na Newskim Prospekcie, na moście Anicznikowskim. Za nią w tle widać Teatr Aleksandryjski. Petersburg pokryty jest śniegiem. Tajemnicza dama na głowie nosi aksamitny kapelusz z białymi piórami, na sobie ma płaszcz podszyty futrem z sobola. Jej dłonie ozdabiają cienkie, czarne rękawiczki i złota bransoletka, a także mufka z niebieskimi wstążkami. Był to najbardziej modny strój w latach 80. XIX wieku. Nie oznacza to jednak, że kobieta z obrazu należała do najwyższych warstw społecznych, po prostu jakbyśmy dzisiaj powiedzieli – była modna. Spojrzenie kobiety jest pełne smutku i tajemniczości. Nie wiemy kim była modelka pozująca do obrazu, nie zachowały się bowiem żadne listy ani pamiętniki malarza, zdradzające tę tajemnicę. Sam autor nigdy nie wspominał także o swojej modelce. Jeden

z krytyków sztuki – Czichowoj twierdził, że kobietą z obrazu może być Katarzyna Michajłowna Juriewska. Legenda mówi, że może to być dziewczyna z okolic Kurska – Matriona Sewwiszna, bowiem malarz miał ją poznać w Petersburgu i zauroczyć się jej niezwykłą urodą, którą później przeniósł na płótno. Inną wersją, być może najmniej prawdopodobną jest ta, że modelką była jedyna córka artysty – Zofia, także malarka. Kiedy Kramskoj wystawił swój obraz, wielu krytyków negatywnie oceniło dzieło. Większość z nich uważała, że elegancka kobieta w powozie jest prostytutką, przezywając złośliwie obraz „Kokietka w karocy”. Kramskoj odpowiedział na to w ten sposób: „Niektórzy ludzie mówią, że nie wiedzą kim jest kobieta. Czy jest ona przyzwoita, czy sprzedawała się, ale to w niej jest cała epoka”. Paweł Trietiakow, mecenas sztuki, postanowił kupić obraz, którego popularność gwałtownie zaczęła rosnąć wśród nowego pokolenia rosyjskich artystów. Mówiono o obrazie, że jest niezwykle jasny i uspokajający. Mówi się także, że Kramskoj chciał zabłysnąć swoim wyróżniającym się malarskim talentem. Dzieło do dziś zdobi ściany Galerii Trietiakowskiej w Moskwie, wcześniejszą wersję obrazu można podziwiać w galerii w Kielu. Obraz „Nieznana” często wykorzystywany jest w różnych wydaniach *Annny Kareniny* Lwa Tołstoja, ponieważ ktoś zauważył kiedyś, że od kobiety czuje się rosyjskość^{CLIV}.

VII.3. «Боярыня Морозова» Васи́лия Су́рикова. „Bojarynia Morozowa” Wasilija Surikowa

Картина¹ «Боярыня Морозова» (fot. 136) – один из шедевров² В. Сурикова – написана³ в 1887 (ты́сяча восемьсо́т восемьде́сят се́дью́м) го́ду. Сурикова восхища́ла самоотве́рженно́сть же́нщины⁴, отка́завшейся от беззабо́тной и по́лно́й ро́скоши бо́ярской жи́зни⁵ и вста́вшей на доро́гу борь́бы с ца́рской вла́стью и официа́льной це́рковью⁶. Вла́сть сосла́ла⁷ бо́яриню в Бо́ровский мона́стырь⁸, где она́ че́рез два го́да уме́рла в земляно́й тюрме́⁹.

Картина «Боярыня Морозова» написана в ярких, звучных, колоритных¹⁰ тонах. Её сюжет уносит¹¹ нас в XVII (семна́дцатый) век. В са́мом це́нтре полотна́ мы ви́дим бо́яриню, кото́рую везу́т в саня́х по у́лицам Москвы́. Же́нщина одета́¹² в доро́гую ши́рокую шу́бу из барха́та¹³, но ру́ки её повя́заны це́пью¹⁴.

Суриков придал её образу черты человека, фанатично преданного идее¹⁵ – лицо женщины сурово и бескровно¹⁶, глаза лихорадочно блестят¹⁷, рука поднята в двупёрстном сложении по старообрядческому канону¹⁸. Боярыня выкрикивает толпе прощальные слова¹⁹, в которых, конечно, снова повторяет свои убеждения²⁰, за которые готова идти до конца.

Многие²¹ кланяются ей, глядя на неё с благоговением²². Юродивый, одетый грязно и убого²³, тоже провожает женщину с жалостью²⁴. Среди толпы²⁵ Суриков изобразил и себя²⁶ – в роли странника с посохом²⁷, с сочувствием глядящего вслед боярыне^{28CLV}.

¹ obraz

² jedno z arcydzieł

³ namalowany

⁴ zachwycało oddanie kobiety

⁵ która zrezygnowała z beztroskiego i pełnego luksusu życia bojarskiego

⁶ która wstąpiła na drogę walki z władzą carską i oficjalnym kościołem

⁷ władza zesłała

⁸ Klasztoru

⁹ po dwóch latach zmarła w więzieniu glinianym

¹⁰ namalowany w jaskrawych, kolorowych

¹¹ tematyka przenosi

¹² kobieta jest ubrana

¹³ w drogie szerokie futro z aksamitu

¹⁴ ale ręce ma związane łańcuchem

¹⁵ nadał jej postaci cechy osoby fanatycznie oddanej idei

¹⁶ twarz kobiety jest

surowa i bezkrwista

¹⁷ oczy błyszczą w gorące

¹⁸ ręka uniesiona zgodnie z kanonem staroobrzędowców

ze złożonymi dwoma palcami

¹⁹ wykrzykuje

pożegnalne słowa

²⁰ oczywiście, znów powtarza swoje przekonania

- ²¹wielu
²²patrząc na nią
z uwielbieniem
²³jurodiwy (święty
szaleniec), ubrany w brudną
odzież i ubogo
²⁴odprowadza kobietę
z politowaniem
²⁵wśród tłumu
²⁶przedstawił siebie
²⁷wędrowca z laską
²⁸ze współczuciem
patrzącego za bojarynią

CZY WIESZ, ŻE...

Feodosija Prokopjewna Morozowa (ros. *Феодосия Прокопьевна Морозова*), zd. Sokownina (ros. *Соковнина*) (ur. 21 maja 1632 w Moskwie, zm. 1/2 listopada 1675 w Borowsku) – rosyjska arystokratka, działaczka staroobrzędowa, czczona przez starowierców jako święta mniszka-męczennica. Była córką okolniczego Prokopija Sokownina, przez ojca była spokrewniona z carycą Marią Miłosławską. W wieku 17 lat wyszła za mąż za Gleba Morozowa, młodszego brata carskiego wychowawcy Borisa Morozowa. Ze związku tego urodził się w 1650 roku syn Iwan. 12 lat później Gleb Morozow, starszy od żony o ponad 30 lat, zmarł. Kobieta odziedziczyła po nim majątki ziemskie w regionach Moskwy, Dmitrowa, Uglicza, Ałatyru, Wiatki, Kostromy, Arzamasu, Galicza i Jarosławia. Posiadała 8 tys. poddanych chłopów, a jej łączny majątek szacowano na 200-250 tys. rubli.

Według hagiografii wdowa prowadziła od tego momentu życie ascetyczne, spędzając czas na modlitwie, lekturze literatury religijnej i pracach ręcznych. Ocenę tę podziela Pierre Pascal. Jej ojcem duchowym został protopop Awwakum Pietrow, któremu udzieliła schronienia we własnym domu po powrocie ze zsyłki na Syberię w 1664 roku.

Morozowa poparła ruch staroobrzędowców, odrzucający reformę liturgiczną patriarchy Nikona. W swoim domu udzielała schronienia prześladowanym przeciwnikom reform. Odmawiała uczestniczenia w nabożeństwach razem z całym dworem, gdyż odbywały się one z użyciem poprawionych ksiąg liturgicznych. Również w listach broniła obrzędów rosyjskich. Po zsyłce protopopa Awwakuma do więzienia w Pustoziersku była nakłaniania do porzucenia starych obrzędów przez archimandrytę Joachima, przełożonego Monasteru Czudowskiego. Gdy odmówiła, car Aleksy I polecił odebrać jej połowę majątku, z czego ostatecznie zrezygnował dzięki wstawiennictwu Marii Miłosławskiej. W grudniu 1670 roku Morozowa w tajemnicy złożyła śluby mnisze, przyjmując imię Teodora. Stale korespondowała z Awwakumem i starała się wspierać go materialnie. Na swój dwór sprowadziła mniszkę Aleksandrę, którą tytułowała matką przełożoną, przyjmowała także innych mnichów i duchownych na stałe lub czasowo. 22 stycznia 1671 roku odmówiła wzięcia udziału w ślubie cara Aleksego I z Natalią Naryszkiną. W lecie tego roku była kilkakrotnie ostrzegana przez przychylnych jej dworzan, że dalsze manifestowanie przywiązania dla starych obrzędów może skończyć się dla niej uwięzieniem. Morozowa twierdziła jednak, że woli zginąć, niż zgodzić się z postanowieniami „heretyckich” reform liturgicznych. 16 listopada 1671 roku została aresztowana razem ze swoją siostrą, Jewdokią Urusową, również działaczką staroobrzędową. Obydwie odmówiły modlitwy przy użyciu poprawionych ksiąg liturgicznych. Zostały wówczas poddane torturom. W 1673 roku uwięziono je w monasterze Narodzenia Matki Bożej i św. Pafnucego w Borowsku, gdzie zostały ostatecznie 2 lata później zamrożone głodem. Feodosija Morozowa jest czczona przez staroobrzędowców jako święta męczennica. Na miejscu jej śmierci wzniesiono kaplicę. Wasilij Surikow uwiecznił jej postać na obrazie *Bojarynia Morozowa*, przedstawiającym ją w momencie przewożenia do ostatniego miejsca uwięzienia^{CLVI}.

VII.4. «Бурлаки на Волге» Ильи Репина. „Burlacy na Woldze” Ili Riepina

Картина¹ «Бурлаки на Волге» (fot. 137) принадлежит к числу самых выдающихся произведений русской живописи². Художник³ поставил своей целью создать⁴ монументальное полотно, посвящённое жизни⁵ народа и не только раскрывающее тяжесть его доли⁶, но и воспевающее его духовную силу⁷.

Ещё в студенческие годы⁸ Репин начал работать над картиной⁹. В 1868 (тысяча восемьсот шестьдесят восьмом) году он впервые увидел¹⁰ бурлаков на Неве¹¹ и был поражён зрелищем оборванных, впряжённых в лямку людей¹², особенно¹³ по контрасту с гуляющей публикой¹⁴.

На фоне широкого волжского¹⁵ пейзажа в жаркий¹⁶ летний день движется многоликая бурлацкая ватага¹⁷. Здесь и знаменитый¹⁸, по воспоминаниям художника¹⁹, поп-расстрига²⁰ Канин с лицом²¹ философа (в центре первой тройки), рядом с ним²² – могучий черноволосый богатырь²³, справа – озлобленный жизнью²⁴ Илья-моряк.

В центре композиции, посредине²⁵ ватаги – молодой крестьянский парень в изорванной красной рубахе²⁶. Интересен и замыкающий ватагу – рослый, могучий человек с гордым²⁷ профилем.

Каждый из героев картины²⁸ был для Репина живым лицом со своей судьбой, характером, внутренним миром²⁹. Не раз виденную³⁰ в натуре сцену Репин поднял до широкого обобщения³¹, сохранив при этом³² свежесть непосредственного жизненного впечатления³³, наполнив картину широким дыханием волжских просторов³⁴.

С картины³⁵ «Бурлаки на Волге», высоко оценённой на Всемирной выставке в Вене³⁶ (1873 [тысяча восемьсот семьдесят третий]), началась европейская известность³⁷ Репина^{CLVII}.

- ¹ obraz
- ² należy do najwybitniejszych dzieł malarstwa rosyjskiego
- ³ malarz
- ⁴ stworzenie
- ⁵ poświęconego życiu
- ⁶ odkrywającego jego ciężką dolę
- ⁷ chwającego jego siłę ducha
- ⁸ latach studenckich
- ⁹ zaczął pracę nad obrazem
- ¹⁰ po raz pierwszy zobaczył
- ¹¹ nad Newą
- ¹² był wstrząśnięty widokiem oberwanych, zaprzęgniętych w pasy ludzi
- ¹³ zwłaszcza
- ¹⁴ spacerującą publicznością
- ¹⁵ na tle szerokiego wołżańskiego
- ¹⁶ gorący
- ¹⁷ przemieszcza się wieloosobowa wataha burłaków
- ¹⁸ jest tu słynny
- ¹⁹ jak wspominał malarz
- ²⁰ pop pozbawiony godności księdza
- ²¹ z twarzą
- ²² obok niego
- ²³ potężny czamowłosy mocarz
- ²⁴ zgorzkniały życiem
- ²⁵ pośrodku
- ²⁶ chłopak wiejski w rozerwanej czerwonej koszuli
- ²⁷ rosły, potężny człowiek z dumnym
- ²⁸ bohaterów obrazu
- ²⁹ żywą osobą z własnym losem, charakterem, światem wewnętrznym
- ³⁰ nie raz widzianą
- ³¹ uogólnił
- ³² zachował przy tym
- ³³ bezpośredniego wrażenia życiowego
- ³⁴ napieniając obraz szerokim oddechem przestrzeni wołżańskich
- ³⁵ od obrazu
- ³⁶ Wystawie Światowej w Wiedniu
- ³⁷ zaczęła się europejska popularność

CZY WIESZ, ŻE...

Ilija Riepin pracował nad obrazem *Burlacy na Woldze* blisko 3 lata. Ukończył go w roku 1873 i dzięki niemu natychmiast zyskał sławę. Wśród określeń, jakimi obdarzała go krytyka, było m.in. „mistrz dokumentacji nierówności społecznych”.

Do dziś jest to jeden z najlepiej rozpoznawalnych przykładów malarstwa realistycznego na świecie. Dzięki niemu Riepin stał się jednym z czołowych przedstawicieli nowego ruchu w realistycznym malarstwie rosyjskim, którzy nazywali się *Pieredwiznicy* [Передвижники, ‘wędrujący’, ‘przemieszczający się’] – *Towarzystwo Objazdowych Wystaw Artystycznych*. Jednym z założeń artystycznych powstałej w 1870 roku w Petersburgu grupy było przedstawianie ciężkiej doli ludu i zacofanie Rosji.

Na płótnie Riepina jedenastu ludzi holuje w górę rzeki duży statek handlowy. Grupa ta, w której wszyscy wykonują ciężką pracę, jest jednak tylko z pozoru jednorodna.

Rzeczownik „burłak” jest dziś słowem rzadkim. W *Słowniku języka polskiego* (1958) redagowanym przez Witolda Doroszewskiego pierwszym jego znaczeniem jest ‘robotnik rosyjski holujący na linie statki w górę rzeki’.

Wikipedia rozszerza ten opis: robotnik transportu rzeczno-jezernego w Rosji, pracujący przy wiosłach lub holowaniu statków na linie. Burłacy, znani od XVI wieku, utrzymali się do początku XX stulecia. Rekrutowali się z wiejskiego proletariatu, włóczęgów i polskich zesłańców.

Przedstawiona na obrazie grupa nie ma żadnego nadzorca. Wszyscy wydają się dobrze znać swoje obowiązki, a przy takim układzie wystarczy jeden lider, by mechanizm działał prawidłowo. Społeczność burłacka była – jak każda grupa zawodowa – wewnętrznie zróżnicowana i miała ściśle określoną hierarchię, niedostrzegalną dla niewtajemniczonych. Riepin wiele tygodni, szkicował i zgłębiał szczegóły życia burłaków – na jego obrazie ważny jest każdy detal^{CLVIII}.

VII.5. «Дéвочка с пёрсиками» Валенти́на Серо́ва. „Dziewczyna z brzoskwiniami” Walentyna Sierowa

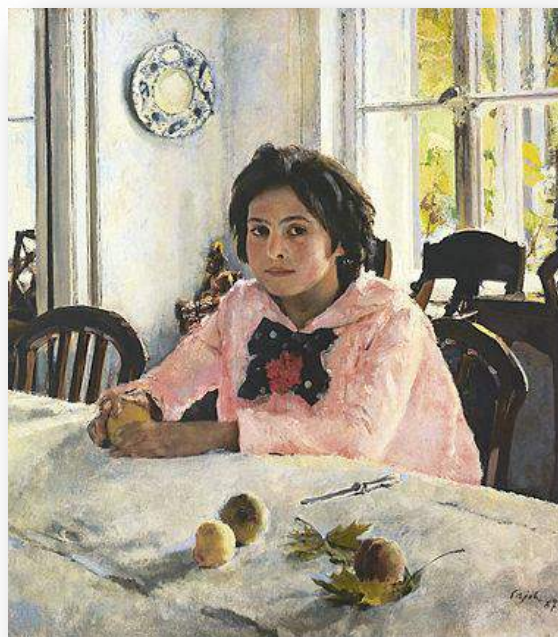
Картина¹ «Дéвочка с пёрсиками» (fot. 138) была создана² в 1887 году В. Серовым и является одним из самых значительных его полотен³. Первоначальное⁴ название было «Портрет В.М.», где В.М. обозначает Верочку Мамонтову, которая была дочерью известного промышленника⁵. В дальнейшем название было изменено⁶, поскольку на картине в самом деле получился⁷ не портрет конкретной девочки, а самый настоящий обобщённый образ самой юности⁸ – весёлой озорницы, присевшей на минутку за стол⁹.

У девушки выразительные глаза с пляшущим внутри огоньком¹⁰, будто она задумала какую-то новую поделку¹¹. Холодоватый фон картины¹² и строгая обстановка комнаты¹³ контрастирует с розовой кофточкой и красным бантом¹⁴.

Вся комната¹⁵ проникнута солнечным сиянием¹⁶, которое подчёркивается мягкими¹⁷ тонами персиков и листьев¹⁸, уже желтеющим деревом¹⁹ за окном. Нежный²⁰ румянец играет на щеках девочки²¹ и гармонирует с персиками, находящимися неподалёку²².

Жизнерадостность героини²³ показана светлыми²⁴, радостными тонами, а ощущение её чистоты и нежности²⁵ усиливаются благодаря цветам²⁶ белой скатерти²⁷, ярко сверкающего серебряного²⁸ ножа^{CLIX}.

¹ obraz
² namalowany
³ jest jednym z jego najwybitniejszych obrazów
⁴ pierwotnie
⁵ córką słynnego przemysłowca
⁶ później nazwę zmieniono
⁷ ponieważ na obrazie w rzeczywistości wyszedł prawdziwa uogólniona postać młodości
⁹ wesolej psotnicy, która przysiadła na chwilę przy stole
¹⁰ oczy z tańczącymi wewnątrz ognikami
¹¹ jakby wymyśliła jakiś nowy figiel
¹² chłodne tło obrazu
¹³ surowe umeblowanie pokoju
¹⁴ różową bluzeczką i czerwoną kokardą
¹⁵ cały pokój
¹⁶ przepelniony jest blaskiem słońca
¹⁷ który podkreślają delikatne liście
¹⁸ liści
¹⁹ już żółknącego drzewa
²⁰ delikatny
²¹ występuje na policzkach znajdującymi się niedaleko
²² żywiołowość bohaterki
²⁴ jasnymi
²⁵ uczucie czystości i delikatności
²⁶ są wzmocnione dzięki kolorom
²⁷ obrusu
²⁸ błyszczącego srebrnego

CZY WIESZ, ŻE...

Obraz znajduje się w Galerii Tretiakowskiej.

Walentyn Sierow namalował obraz *Dziewczyna z brzoskwiniami* we wsi Abramcewo – w siedzibie Mamontowów. Malarz odwiedził przyjaciela i mecenasa po powrocie z Włoch, gdzie poznawał dzieła sztuki zachodnioeuropejskich twórców.

Obraz powstał w 1887 roku. Sierow poświęcił na jego tworzenie ok. 3 miesiące. Dzieło przedstawia 12-letnią Wierę Mamontową (20 października 1875 – 27 grudnia 1907), córkę Sawwy Iwanowicza i Jelizawiey Grigorjewny Mamontowów. Portret Wiery Sierow malował kilkakrotnie w późniejszym okresie.

Dziewczyna z brzoskwiniami zyskała podczas ekspozycji uznanie wśród młodych malarzy i krytyków sztuki. Obraz jest jednym z pierwszych rosyjskich dzieł impresjonistycznych. Przez długi czas wystawiony był w domu Mamontowów. Później został przekazany do Galerii Tretiakowskiej, a w siedzibie w Abramcewie wystawiona jest współcześnie jego kopia.

Centralną postacią obrazu jest dziewczyna. Ubrana jest w różową bluzkę. Z tyłu oświetlona jest wpadającymi przez okna łagodnymi promieniami porannego słońca. Ubranie dziewczyny tworzy kontrast z bladym wystrojem pokoju jadalnego. Dziewczynka siedzi przy stole, na którym leży kilka brzoskwiń. Jedną z nich bohaterka trzyma w rękach. Dziewczynka nie jest niczym zajęta. Wydaje się, że nie ma specjalnej ochoty na zjedzenie owocu – po prostu go trzyma.

Dziewczyna z brzoskwiniami jest namalowana energiczną kreską. Obraz jest przepiękny optymizmem i radością. Różni się od znanych dzieł francuskich impresjonistów. Sierow nie rozpuszcza świata materialnego w świetle i powietrzu, lecz próbuje wyrazić jego przyziemność, co poniekąd zbliża malarza do jego poprzedników – realistów Ilji Repina i Pawła Czistiakowa. Wiele uwagi Sierow poświęcił szczegółom na twarzy dziewczynki. Wzrok bohaterki, skierowany na widza, promienieje dziecięcą niewinnością i szczęściem, a jednocześnie powagą.

Obraz jest zarazem portretem i widokiem. Malarz połączył w nim oba rodzaje. W ten sposób stworzył zupełnie nowy styl w malarstwie rosyjskim^{CLX}.

VII.6. «Богатыри» Виктора Васнецова. „Mocarze” Wiktora Wasniecowa

Картина¹ Виктора Васнецова «Богатыри» (fot. 139) считается настоящим народным шедевром² и символом отечественного искусства³. У Васнецова народная фольклорная тематика стала основой всего творчества⁴.

На картине «Богатыри» изображены три русских богатыря⁵: Илья Муромец, Добрыня Никитич и Алёша Попович – знаменитые герои народных былин⁶.

Над созданием⁷ этой картины художник работал почти⁸ 30 (тридцать) лет. Готовая картина была куплена П. Третьяковым⁹, и до сих пор она украшает Государственную Третьяковскую галерею¹⁰ в Москве.

В центре картины изображён Илья Муромец, народный любимец, герой русских былин¹¹. Мощная¹² фигура коня, изображённого на картине с массивной металлической цепью вместо упряжки¹³.

Добрыня изображён таким как и¹⁴ в былинах – величавым, с тонкими, благородными чертами лица¹⁵, подчёркивающими его культурность, образованность¹⁶, решительно вынимающий меч из ножен¹⁷ с готовностью броситься в бой, защищая свою родину¹⁸.

Алёша Попович по сравнению с товарищами молод и стрелен¹⁹. Он изображён с луком и стрелами в руках, но прикрепленные к седлу гусли²⁰ свидетельствуют о том, что он не только бесстрашный воин, но и гуслияр, песенник, весельчак²¹.

Художник мастерски передаёт состояние природы²², как бы предвещающей о наступлении опасности²³. Но богатыри представляют собой надёжную и мощную силу защитников родной земли²⁴CLXI.

¹ obraz

² jest uważany za prawdziwe ludowe arcydzieło

³ symbol sztuki rodzimej

⁴ stała się motywem całej twórczości

⁵ przedstawiono trzech rosyjskich mocarzy

⁶ słynnych bohaterów ludowych bylin

(opowieści)

⁷ nad stworzeniem tego obrazu

⁸ malarz pracował prawie

⁹ został zakupiony przez

P. Tretiakowa

¹⁰ do dziś jest ozdobą

Państwowej Galerii

Tretiakowskiej

¹¹ ludowy ulubieniec,

bohater rosyjskich bylin

¹² potężna

¹³ metalowym łańcuchem

zamiast uprzęży

¹⁴ taki sam jak

¹⁵ dostojny, z delikatnym,

szlachetnym wyglądem

twarzy

¹⁶ podkreślającymi jego

kulturę, wykształcenie

¹⁷ zdecydowanie

wyciągający miecz z pochwy

¹⁸ gotowy rzucić się do

walki, broniąc swej

ojczyzny

¹⁹ w porównaniu

z towarzyszami jest

młody i urodziwy

²⁰ przymocowane do

siodła gęśle

²¹ świadczą o tym, że jest

nie tylko nieustraszonym

wojownikiem, ale

i gęslarzem, pieśniarzem,

wesołkiem

²² po mistrzowsku

pokazuje stan natury

²³ jakby przewidującej

nadejście niebezpieczeństwa

²⁴ ale mocarze stanowią

niezawodną i potężną siłę

ojczyznej ziemi

CZY WIESZ, ŻE...

Znaczna część twórczości Wiktora Wasniecowa, powstała od końca lat 70. XIX wieku, była zainspirowana rosyjskim folklorem, legendami, podaniami oraz literaturą staroruską. Malarz uważał bohaterów tego typu opowieści i utworów za wcielenie ideałów osobowych ludu rosyjskiego. Popularyzowanie ich postaci traktował jako element kształcenia Rosjan, przypomnienia im o chwalebnych wydarzeniach w przyszłości i tworzenia dumy narodowej. *Mocarzy* Wasniecowa uważał za najważniejszy swój obraz o takiej tematyce.

Na obrazie przedstawieni zostali trzej bohaterowie staroruskich legend: od lewej Dobrynia Nikiticz, Ilja Muromiec i Alosza Popowicz. Wszyscy trzej siedzą na koniach, są ubrani w zbroje i hełmy, uzbrojeni odpowiednio w miecz, włócznię i łuk, gotowi do podjęcia walki. Oczy bohaterów są zwrócone w lewą stronę. Jak opisywał sam twórca, *Mocarze* nie ilustrują żadnego konkretnego epizodu z legend o Dobryni, Ilji i Aloszy, lecz starają się ukazać ich popularny, ogólny obraz – bohaterowie wędrują po ruskim stepie, rozglądając się, czy nie nadchodzą wrogowie miejscowej ludności, ani czy nikt nie potrzebuje ich pomocy. Rycerze zostali ukazani na otwartej przestrzeni, w pagórkowatym stepie porośniętym częściowo zeschniętą trawą oraz niskimi iglastymi drzewkami. Ich postacie zostały poddane monumentalizacji, rysy twarzy postaci są uszlachetnione. Mimo tego Wasniecowa dokonał różnicowania psychologicznego sportretowanych bohaterów: z bojowym wyrazem twarzy Dobryni i Ilji kontrastuje spokojniejsza, bardziej liryczna twarz Aloszy. W ten sposób mityczni bohaterowie stają się bliżsi odbiorcy, możliwi do naśladowania.

Grupa trzech bohaterów legend została przedstawiona w spokojnym, stepowym krajobrazie, namalowanym rytmicznymi liniami. Sugeruje on pokojowy charakter narodu rosyjskiego, stojącego do walki jedynie w razie konieczności obrony^{CLXII}.

VII.7. «Явление Христа народу» Александра Иванова. „Chrystus ukazuje się ludowi” Aleksandra Iwanowa

На создание¹ «Явления Христа народу» (фот. 140) у художника ушло почти² двадцать лет, основную часть которых³ Иванов провёл в Италии⁴.

В основе сюжета картины лежит⁵ библейский сюжет о первом появлении Христа в народе⁶. Действие происходит на берегу реки Иордан. Центральной фигурой полотна является Иоанн Креститель⁸, которому Бог уже рассказал о приходе спасителя⁹ на землю. На картине изображён именно тот момент¹⁰, когда Иоанн впервые узрел собственными глазами¹¹ Иисуса Христа, приближающегося¹² к нему. Рядом¹³ с пророком стоят апостолы, будущие ученики¹⁴ Спасителя, которые после его воскресения¹⁵ будут разносить по миру благовест¹⁶ о земной жизни Иисуса Христа.

По другую сторону¹⁷ от Иоанна Крестителя расположились люди разных возрастов¹⁸, одни из которых уже очистились в водах священной реки¹⁹, а другие только собираются²⁰. Чуть дальше, на холме²¹, мы видим толпу еврейских священников²², которые со злобой смотрят²³ на Иисуса, именно они впоследствии и станут причиной дальнейшей казни²⁴ Спасителя.

¹ nad stworzeniem
² malarz spędził prawie
³ większość z których
⁴ spędził we Włoszech
⁵ źródłem treści obrazu
⁶ jest scena z Biblii
o pierwszym ukazaniu się
Chrystusa ludowi
⁷ akcja toczy się nad
brzegiem rzeki
⁸ Jan Chrzciciel
⁹ któremu Bóg już oznajmił
o nadejściu Zbawiciela
¹⁰ pokazana jest właśnie ta
chwila
¹¹ na własne oczy
zobaczył
¹² zbliżającego się
¹³ obok
¹⁴ przyszli uczniowie
¹⁵ po jego zmartwychwstaniu
¹⁶ będą głosić po świecie
dobrą nowinę
¹⁷ z drugiej strony
¹⁸ znajdują się ludzie
w różnym wieku
¹⁹ niektórzy z nich już
oczyścili się w wodach
świętej rzeki
²⁰ drudzy dopiero mają zamiar
²¹ trochę dalej, na wzgórzu

Центральным звеном этой цепочки различных²⁵ людских характеров и настроений является²⁶ сам Иисус Христос, который находится вдали от всех персонажей картины²⁷. Целью автора было отображение²⁸ реакции людей на приход Спасителя²⁹, а не он сам. Возможно³⁰, Иванов сделал силуэт³¹ Иисуса немного размытым ещё и потому³², что само христианство для людей в этот момент является чем-то непонятно-возвышенным и таинственным³³.

Сегодня³⁴ эта великая историческая картина хранится³⁵ в Третьяковской галерее. Её размер³⁶ просто ошеломляет³⁷ своими габаритами 540 (пятьсот сорок) на 750 см (семьсот пятьдесят сантиметров)^{CLXIII}.

²² tłum kapłanów
żydowskich
²³ z gniewem patrzą
²⁴ właśnie oni staną się
przyczyną jego
późniejszego stracenia
²⁵ centralnym ogniwem
tego łańcucha różnych
²⁶ i nastrojów jest
²⁷ znajduje się z dala od
wszystkich bohaterów
obrazu
²⁸ było pokazanie
²⁹ nadejście Zbawiciela
³⁰ możliwe
³¹ uczynił postać
³² trochę rozmytą i dlatego
³³ w tamtych czasach było
czymś niezrozumiałym,
gómolotnym i tajemniczym
³⁴ obecnie
³⁵ jest przechowywany
³⁶ wymiary
³⁷ zdumiewają

CZY WIESZ, ŻE...

Aleksandr Iwanow pracował nad dziełem przedstawiającym spotkanie Jezusa Chrystusa z Janem Chrzcicielem i ludźmi otrzymującymi od niego chrzest przez 20 lat. W celu jak najbardziej realistycznego oddania grupy ludzkich postaci, jaka miała pojawić się na obrazie, wykonał szereg szkiców i studiów, które były następnie wystawiane jako odrębne dzieła (np. *Głowa świętego Jana Chrzciciela, Na brzegu Zatoki Neapolitańskiej*).

Ponad 100 szkiców, liczne rysunki, dużej wielkości próby malarskie, z których większość przy użyciu farby olejnej, poprzedziły ukończenie dzieła. Autor, wracając z Włoch do Petersburga, zabrał ze sobą mające 540 na 750 cm dzieło. Ostateczne zakończenie prac nad obrazem miało miejsce w 1857 roku. Malarz wykonał obraz całkowicie w duchu akademizmu historycznego, zgodnie z zasadami, jakich nauczył się w czasie studiów w Petersburgu.

W okresie, w którym twórca, przebywający wówczas w Rzymie, zabrał się do pracy nad dziełem, pojawiały się w kulturze wzbudzające emocje teorie, podważające prawdziwość chrześcijaństwa oraz historyczność osoby Chrystusa i pism Nowego Testamentu. W 1835 roku David Friedrich Strauss wydał książkę *Das Leben Jesu. Kritisch bearbeitet*, którą w 1850 roku przeczytał Iwanow. Był już wówczas w trakcie pracy nad obrazem.

Na obrazie przedstawiona została scena z Nowego Testamentu: św. Jan Chrzciciel nad wodami Jordanu głoszący chrzest nawrócenia i pokuty. Poprzednik Pański proponował Żydom swoich czasów symboliczny gest zanurzenia, który miał być wyrazem gotowości i wezwania, by Bóg wypełnił w historii to, co zostało zapowiedziane przez starotestamentalnych proroków. Był to również gest wyrażający pokorne uznanie, że o własnych siłach nie jest się w stanie człowiek sam zbawić. Tradycja ewangeliczna nazwała Jana „głosem, który woła na puszczy”. Działalność Jana miała być wypełnieniem starotestamentalnego proroctwa Izajasza, który wzywał do przygotowania „drogi dla Pana na pustyni”. Jan Chrzciciel miał się jednak zorientować, iż wiele osób przystępowało do tego rytu formalnie, bez zaangażowania wewnętrznego. Zaczął im to gorzko wypominać. Według Jana, żadna kąpiel nie pomoże, trzeba rzeczywistego nawrócenia, by okazać się gotowymi na wypełnienie się czasu. Potrzeba prawdziwego otwarcia się na Bożą interwencję w czasie. Jak podaje ewangelista Mateusz, Jan był świadomy, iż mający się wkrótce objawić Jezus, jest mocniejszy i potężniejszy od niego: „Ma On wiejadło w ręku i oczyści swój omlot (...) plewy spali w ogniu nieugaszonym”. Mesjasz miał odseparować sprawiedliwych od niesprawiedliwych.

Tytuł nadany obrazowi przez artystę nieznacznie różni się od jego najpopularniejszej, zawartej w większości opracowań wersji: brzmiał on pierwotnie *Явление Мессии народу* (tj. *Mesjasz ukazuje się ludowi*).

Na pierwszym planie dzieła Iwanow umieścił grupę ludzi słuchających nauk Jana Chrzciciela i przygotowujących się do chrztu w Jordanie. Część z nich przedstawiona jest nago, tuż przed zanurzeniem się w rzecę. Sam prorok usytuowany jest w centralnej części obrazu. Iwanow przedstawił Jana Chrzciciela zgodnie z tradycją ikonograficzną: posiada on strój ze skóry wielbłądziej, długi płaszcz i coś w rodzaju laski pasterskiej w ręce. Jan Chrzciciel energicznym gestem wskazuje swoim naśladowcom postać zbliżającego się Jezusa. Zgromadzeni – ludzie w różnym wieku, różnego stanu społecznego, mężczyźni i kobiety – żywo reagują. Większość zwraca twarz ku nadchodzącemu, na ich twarzach pojawia się nadzieja na zmianę w ich życiu. Chrystus przedstawiony został na dalszym planie, w majestatycznej, lecz spokojnej pozie: ubrany w niebieskie i czerwone szaty powoli zbliża się do zgromadzonych wokół Jana Chrzciciela. Tłem obrazu są góry oraz miasto położone w znajdującej się przed nimi dolinie.

Aleksandr Iwanow był człowiekiem głęboko wierzącym i pragnął poprzez siłę wyrazu swojego dzieła wskazać wszystkim widzom właściwą drogę życiową, za jaką uważał chrześcijaństwo. Jego zdaniem szczerze realizowanie zasad wiary w życiu codziennym przyniosłoby również sprawiedliwość społeczną i wyzwolenie od wszelkiego ucisku. Stąd przedstawiony na obrazie Jan Chrzciciel został ukazany nie tyle jako głosiciel odmiany duchowej jednostek, a jako społeczny przywódca, głoszący rychłą poprawę sytuacji ludu.

Chrystus ukazuje się ludowi jest pierwszym obrazem w historii malarstwa rosyjskiego, gdzie głównym tematem dzieła jest właśnie lud, ukazany poprzez grupę osób w różnym wieku i o różnym pochodzeniu, silnie zróżnicowanych psychologicznie. Mimo swojego nowatorstwa, dzieło po swoim pierwszym wystawieniu w Rosji, rok po namalowaniu, stało się przedmiotem silnych kontrowersji. Mimo tego w tym samym roku obraz zakupił car Aleksander II Romanow, który przekazał go do Publicznego Rumiancewskiego Moskiewskiego Muzeum. Od lat 30. XX wieku obraz wchodzi w skład zbiorów Galerii Tretiakowskiej^{CLXIV}.

VII.8. «Девятый вал» Ивана Айвазовского. „Dziewiąta fala” Iwana Ajwazowskiego

Картину¹ Ивана Айвазовского «9 (девятый) вал» (fot. 141) сегодня во всём мире² признают непревзойдённым шедевром³, она является одной из самых известных работ⁴ Ивана Айвазовского.

Как человек, живущий на побережье⁵, художник много общался с моряками⁶, слышал тысячи увлекательных историй⁷, в том числе легенд и поверий⁸. Согласно⁹ одному из них, во время¹⁰ шторма, на фоне бушующих волн¹¹, есть одна, которая выделяется своей мощью¹², непреодолимой¹³ силой и огромными размерами. Интересно, что древнегреческие моряки¹⁴ называли гибельной третьей волну¹⁵, древнеримские мореплаватели¹⁶ – десятую, а вот у большинства¹⁷ представителей других государств¹⁸ настоящим ужасом вызывала именно девятая¹⁹.

Что же мы видим, взглянув на картину²⁰? Раннее утро, первые лучи солнца²¹, пробивающиеся²², чтобы осветить воды моря, вздымающиеся почти до небес²³, и кажущееся совсем²⁴ низким небо, которое практически слилось с высокими волнами²⁵. Воображению даже страшно представить²⁶, какая необузданная стихия бушевала ночью, и что пришлось пережить морякам²⁷ с потерпевшего крушение судна²⁸.

На переднем²⁹ плане несколько спасшихся моряков³⁰, пытающихся удержаться на обломках мачт³¹ разбитого корабля³². Они в отчаянии³³, но пытаются вместе противостоять³⁴ огромной, вспененной волне, которая вот-вот на них обрушится³⁵. Удастся ли³⁶? Никто не знает³⁷... Оптимизм картине придаёт очень тонко подобранные краски³⁸: мягкие лучи восходящего солнца³⁹, пробивающиеся сквозь тучи⁴⁰ и грозовые всполохи бушующей воды⁴¹ и вселяющие веру⁴², светящаяся и переливающаяся разными цветами радуги⁴³ светлая дорожка, которая как будто раздвигает грозные могучие волны⁴⁴CLXV.

- ¹ obraz
- ² obecnie na całym świecie
- ³ uznaje się za
- ⁴ niezrównane arcydzieło
- ⁵ jedną z najsłynniejszych prac
- ⁶ mieszkający na wybrzeżu
- ⁷ malarz dużo rozmawiał
- ⁸ z marynarzami
- ⁹ słyszał tysiące
- ¹⁰ fascynujących historii
- ¹¹ w tym legend i podań
- ¹² zgodnie
- ¹³ w czasie
- ¹⁴ na tle wzburzonych fal
- ¹⁵ wyróżnia się swoją mocą
- ¹⁶ nie do pokonania
- ¹⁷ marynarze ze
- ¹⁸ Starożytnej Grecji
- ¹⁹ nazywali zgubną trzecią falę
- ²⁰ żeglarze ze
- ²¹ Starożytnego Rzymu
- ²² większości
- ²³ innych narodów
- ²⁴ prawdziwe przerażenie
- ²⁵ wywoływała właśnie
- ²⁶ dziewiąta
- ²⁷ spoglądając na obraz
- ²⁸ wczesny poranek, pierwsze
- ²⁹ promienie słońca
- ³⁰ przebijającego się
- ³¹ unoszącego się prawie
- ³² do nieba
- ³³ wydające się zupełnie
- ³⁴ złąło się z wysokimi falami
- ³⁵ trudno sobie nawet
- ³⁶ wyobrazić
- ³⁷ co musieli przeżyć
- ³⁸ marynarze
- ³⁹ ze statku, który rozbił się
- ⁴⁰ pierwszym
- ⁴¹ kilku uratowanych
- ⁴² marynarzy
- ⁴³ próbujących utrzymać
- ⁴⁴ się na resztkach masztów
- ^{CLXV} statku
- ^{CLXVI} są zrozpaczeni
- ^{CLXVII} próbują razem
- ^{CLXVIII} przeciwstawić się
- ^{CLXIX} spadnie na nich
- ^{CLXX} czy uda się
- ^{CLXXI} nikt nie wie
- ^{CLXXII} nadają bardzo starannie
- ^{CLXXIII} dobrane kolory
- ^{CLXXIV} delikatne promienie
- ^{CLXXV} wschodzącego słońca
- ^{CLXXVI} przebijającego się przez
- ^{CLXXVII} chmury
- ^{CLXXVIII} przebłyски burzy
- ^{CLXXIX} wzburzonej wody
- ^{CLXXX} napawające nadzieją
- ^{CLXXXI} świecące się i mieniące
- ^{CLXXXII} różnymi kolorami tęczy
- ^{CLXXXIII} jasna dróżka, która jakby
- ^{CLXXXIV} rozsuwa wielkie burzowe fale

CZY WIESZ, ŻE...

Urodzony w 1817 roku w Teodozji Iwan Ajwazowski miał również polskie korzenie. Jego ojciec pochodził z polskich Ormian i z Polski przeprowadził się na Krym. Ajwazowski zdobywał wykształcenie w symferopolskim gimnazjum oraz Akademii Sztuk w Petersburgu. Zawsze starał się utrzymywać bliskie kontakty z ormiańską diasporą. W Petersburgu najbardziej lubił spędzać czas wśród Ormian. Osiadłszy na stałe w Teodozji zawsze starał się być pomocny swemu narodowi. Sfinansował budowę ormiańskiej cerkwi w Starym Krymie, a inne ormiańskie świątynie bezpłatnie udekorował swoimi płótnami. Często organizował charytatywne wystawy swoich prac, z których dochód przeznaczał na pomoc rodakom.

O twórczości Ajwazowskiego mówi się jako o sztuce zwycięstwa człowieka w walce o swoje człowieczeństwo, sztuce buntu i odrzucenia despotyzmu i przemocy. Ajwazowski to artysta niepokromionego pragnienia wolności, który nieustannie składa jej hołd. Przede wszystkim jednak to piewca piękna, jakie na każdym kroku objawia nam przyroda.

Ajwazowski był członkiem, liczącej w tym mieście już kilkaset lat, diaspory ormiańskiej, a jego grób znaleźć można przy jedynym czynnym do dzisiaj kościele ormiańskim w Teodozji – kościele św. Sarkisa. Grobowiec ten z jednej strony opisany jest po rosyjsku, a z drugiej po ormiańsku. Według tego drugiego napisu malarz nazywał się Howannes Ajwazjan^{CLXVI}.

VII.9. «Последний день Помпеи» Карла Брюллова. „Ostatni dzień Pompei” Karla Briullowa

Карл Брюллов работал над полотном¹ «Последний день Помпеи» (фот. 142) в течение² шести лет – с 1827 (тысяча восемьсот двадцать седьмого) по 1833 (тридцать третий) год.

Впервые³ картина была представлена публике на выставке в Милане⁴ – и тут же произвела⁵ фурор. Художника чествовали⁶, как римского триумфатора, Брюллова встречали на улице аплодисментами⁷. Во Франции Брюллову вручили золотую медаль французской Академии художеств⁸.

В 1836 (тысяча восемьсот тридцать шестом) году в Круглом зале⁹ Российской Академии художеств, где была выставлена картина, собрались почетные гости¹⁰, члены Академии, художники и просто любители живописи¹¹. Автора полотна, «великого Карла», внесли в зал на руках¹² под восторженные крики¹³ гостей. Заказчик и владелец¹⁴ картины Анатолий Демидов подарил ее императору¹⁵, а Николай I первый поместил ее в Эрмитаже¹⁶, где она находилась в течение¹⁷ 60 (шестидесяти) лет. А в 1897 (тысяча восемьсот девяносто седьмом) году была переведена в Русский музей¹⁸.

Сюжет повествует о гибели старинного города¹⁹ Помпеи, расположенного у подножия Везувия²⁰: 24 (двадцать четвертого) августа²¹ 79 (семьдесят девятого) года н. э. (нашей эры) извержение²² вулкана унесло жизни двух тысяч жителей²³.

В левой части картины на втором плане изображены несколько человек²⁴ на ступеньках большого здания гробницы Скавра²⁵. Прямо на зрителя смотрит женщина²⁶, в глазах которой читается ужас²⁷. А за ней – художник с ящиком красок²⁸ на голове: это автопортрет Брюллова.

- ¹ pracował nad obrazem
- ² w ciągu
- ³ po raz pierwszy
- ⁴ pokazany publiczności
- ⁵ zrobił
- ⁶ malarza czczono
- ⁷ witano na ulicy oklaskami
- ⁸ Akademii Sztuk Pięknych
- ⁹ Sali Okrągłej
- ¹⁰ honorowi goście
- ¹¹ zwykli miłośnicy
- ¹² malarstwa
- ¹³ wniesiono do sali na rękach
- ¹⁴ owacje
- ¹⁵ zamawiający obraz
- ¹⁶ i jego właściciel
- ¹⁷ podarował go cesarzowi
- ¹⁸ umieścił go w Ermitażu
- ¹⁹ znajdował się w ciągu
- ²⁰ przeniesiona do
- ²¹ Muzeum Rosyjskiego
- ²² akcja opowiada
- ²³ o zagładzie starożytnego
- ²⁴ położonego u podnóża
- ²⁵ Wezuwiusza
- ²⁶ sierpnia
- ²⁷ erupcja
- ²⁸ przyczyniła się do śmierci
- ²⁹ 2 tysięcy mieszkańców
- ³⁰ pokazano kilka osób
- ³¹ na schodach wielkiego
- ³² budynku grobowca Skaurusa
- ³³ prosto na widza
- ³⁴ spogląda kobieta
- ³⁵ w oczach widzimy
- ³⁶ przerażenie

Ближе к зрителю²⁹ – семейная пара с детьми³⁰, которая пытается спастись от лавы³¹, а на первом плане женщина прижимает к себе дочерей³²... Рядом с ней³³ – христианский священник³⁴, который уже верил свою судьбу Богу и оттого спокоен³⁵. В глубине же картины³⁶ мы видим языческого римского священника³⁷, который пытается спастись, унося ритуальные ценности³⁸. Здесь³⁹ Брюллов намекает на падение⁴⁰ античного языческого мира римлян и наступление христианской эпохи.

В правой части картины на втором плане изображён всадник на коне⁴¹, который встал на дыбы⁴². А ближе к зрителю⁴³ – жених, охваченный ужасом⁴⁴, который пытается удержать на руках свою невесту⁴⁵, потерявшую сознание⁴⁶. На первом плане – два сына несут⁴⁷ своего старика отца на руках. А рядом с ними⁴⁸ – юноша, умоляющий мать подняться⁴⁹ и бежать далее⁵⁰ от этой всепоглощающей стихии⁵¹.

В картине нет главного персонажа⁵², но есть центральные: златокудрый ребёнок возле распростёртого тела⁵³ своей погибшей матери в жёлтой тунике⁵⁴ – символ падения старого мира и зарождения нового⁵⁵, это противопоставление жизни и смерти⁵⁶ – в лучших⁵⁷ традициях романтизма.

Яркий и насыщенный⁵⁸ колорит этой картины также нарушает классические традиции и позволяет говорить о художнике как о романтике⁵⁹ CLXVII.

- ²⁸ malarz ze skrzynką farb
²⁹ bliżej widza
³⁰ rodzice z dziećmi
³¹ próbują uratować się przed lawą
³² kobieta przytula do siebie córki
³³ obok niej
³⁴ kapłan
³⁵ powierzył swój los Bogu i jest spokojny
³⁶ w głębi obrazu
³⁷ pogańskiego kapłana rzymskiego
³⁸ próbuje uratować się, wynosząc wartościowe rzeczy obrzędowe
³⁹ tutaj
⁴⁰ robi aluzję do upadku
⁴¹ jeździec na koniu
⁴² stanął dęba
⁴³ bliżej widza
⁴⁴ przerażony narzeczony
⁴⁵ próbuje utrzymać na rękach swoją narzeczoną
⁴⁶ która straciła świadomość
⁴⁷ niosą
⁴⁸ obok nich
⁴⁹ młodzieniec, który błaga matkę, żeby się podniosła
⁵⁰ i uciekała jak najdalej
⁵¹ pochłaniającego wszystko żywiołu
⁵² nie ma głównego bohatera
⁵³ dziecko ze złotymi kręconymi włosami obok leżącego ciała
⁵⁴ zmarłej matki w żółtej tunice
⁵⁵ symbol upadku starego świata i narodzin nowego
⁵⁶ przeciwstawienie życia i śmierci
⁵⁷ najlepszych
⁵⁸ wyrazisty i nasycony
⁵⁹ mówić o malarzu jako

CZY WIESZ, ŻE...

Karl Pawłowicz Briułłow (ros. *Карл Павлович Брюллов*) (ur. 12 grudnia/23 grudnia 1799 w Petersburgu, zm. 11 czerwca/23 czerwca 1852 w Marciano pod Rzymem) – rosyjski malarz i architekt, młodszy brat architekta Aleksandra Pawłowicza Briułłowa.

Pochodził z rodziny Brulleau, Francuzów osiadłych od XVIII wieku w Rosji. W latach 1809-1821 studiował na petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych. Został nagrodzony złotym medalem za malarstwo historyczne. Po zakończeniu studiów, w 1822 roku wyjechał wraz z bratem do Włoch dzięki stypendium Towarzystwa Popierania Artystów z zadaniem skopiowania „Szkoly Ateńskiej” Rafaela w naturalnych rozmiarach.

Przed osiedleniem się na dłużej w Rzymie odwiedził Drezno i Monachium.

W 1823 roku w Rzymie namalował *Włoski poranek* (*Итальянское утро*), a w 1827 roku *Włoskie południe* (*Итальянский полдень*). W latach 1827-1833 stworzył monumentalny obraz *Ostatni dzień Pompei* (*Последний день Помпеи*), który przyniósł mu sławę w Europie. Następne dzieło, *Zamordowanie Inês de Castro* (1834), utrwaliło jego sławę.

Przez Grecję, Turcję i Palestynę powrócił do Rosji, gdzie został profesorem na petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych. W latach 1836-1848 namalował cykl obrazów poświęconych historii Rosji oraz wiele portretów. Dla petersburskiego soboru Kazańskiej Ikony Matki Bożej namalował obraz *Wniebowstąpienie Chrystusa*. Wykonał także polichromię kopuły soboru św. Izaaka w tym samym mieście.

Briułłow zaprojektował też jako architekt kilka budowli sakralnych w Petersburgu.

Wobec pogarszającego się stanu zdrowia Briułłow wyjechał w roku 1849 na Maderę, a w 1850 do Włoch. Zmarł w Marciano koło Rzymu i spoczął na rzymskim cmentarzu ewangelickim^{CLXVIII}.

VII.10. «Чёрный квадрат» Казими́ра Малéвича. „Czarny kwadrat” Kazimierza Malewicza

«Чёрный квадрат» (fot. 143) Малéвича – самое известное произведение¹ русского авангарда. Это одна из самых знаменитых, противоречивых, скандальных и обсуждаемых работ в истории изобразительного искусства².

Существует множество³ версий, объясняющих, как он был написан⁴, под чьим влиянием пребывал⁵ Малéвич, что хотел сказать миру своим дивным произведением⁶.

По словам⁷ самого Малéвича, создавая⁸ квадрат 1915-го (тысяча девятьсот пятнадцатого), он пережил экстатический опыт⁹. За окном то и дело сверкали молнии¹⁰. «Тупилось зрение¹¹, – писал художник. – Я перестал видеть. Глаз потух в новых проблесках»¹².

Впрочем¹³, Малéвич был не только большим художником¹⁴, но и прирождённым пиарщиком¹⁵: он не скупился¹⁶ на интригующие детали, чтобы сообщить¹⁷ «Чёрному квадрату» ореол загадочности.

«Чёрный квадрат» – манифест супрематизма и самопровозглашённый эталон пресловутой «новой искренности»¹⁸ – был не случайно повешен¹⁹ Малéвичем в красном углу²⁰. Он стал главной (вернее сказать, единственной²¹) сенсацией выставки²² «0, 10» (ноль, десять), рассорил²³ Казими́ра Севери́новича с большинством²⁴ коллег, сделал его одновременно мессией и парией²⁵, разделил реальность на «до» и «после»^{26CLXIX}.

¹ najsłynniejsze dzieło
² jedna z najbardziej znanych, kontrowersyjnych, skandalicznych i omawianych prac w historii sztuk pięknych
³ istnieje kilka
⁴ jak został namalowany
⁵ pod czym wpływem przebywał
⁶ co chciał przekazać światu swoim dziełem
⁷ według słów
⁸ tworząc
⁹ przeżył ekstatyczne doświadczenie
¹⁰ błyskały błyskawice
¹¹ przytępsiał się wzrok
¹² przestałem widzieć. Oczy zgasły w nowych przeblaskach
¹³ zresztą
¹⁴ wielkim malarzem
¹⁵ urodzonym specjalistą od PR-u
¹⁶ nie skąpił
¹⁷ żeby nadać
¹⁸ samozwańczy wzorzec słynnej „nowej szczerości”
¹⁹ nieprzypadkowo został powieszony przez
²⁰ w kącie pomieszczenia

На данный момент²⁷ Sotheby's оценивает стоимость картины²⁸ (gdzie wiesz się ikony)
в \$20 млн. (двадцать миллионов долларов)^{CLXX}.²¹ a raczej jedną

²² wystawy
²³ skłócił
²⁴ większością
²⁵ uczynił go jednocześnie
mesjaszem i wyrzutkiem
²⁶ podzielił realność na
„przed” i „po”
²⁷ obecnie
²⁸ szacuje wartość

CZY WIESZ, ŻE...

Muzealnicy z Galerii Trietiańskiej w Moskwie ogłosili, że pod arcydziełem Kazimierza Malewicza *Czarny kwadrat na białym tle* znajdują się dwie barwne kompozycje. Dodatkową niespodzianką okazała się możliwość odczytania znajdującego się na płótnie napisu, wykonanego prawdopodobnie ręką samego artysty.

Fakt, że pod obrazem Malewicza znajduje się inna kompozycja pozostawał do tej pory niezbadany, choć specjaliści z moskiewskiej galerii od dawna sygnalizowali, że obraz może kryć w sobie jeszcze jedną pracę rosyjskiego artysty. Krakelury pokrywające obraz odsłaniały bowiem tajemnicze przedstawienie znajdujące się pod spodem dzieła.

Zaskoczeniem było jednak odkrycie, że spód obrazu, wykonanego 100 lat temu, kryje nie jedną, a dwie kompozycje. Pierwsza z nich umieszczona najgłębiej, wykonana jest w kubistyczno-futurystycznej stylistyce, druga – znajdująca się bezpośrednio pod przedstawieniem czarnego kwadratu – to kompozycja proto-suprematystyczna. Tych szczegółowych odkryć dokonano używając zarówno nowoczesnych mikroskopów, jak i aparatury rentgenowskiej, która pozwala na dokładne zbadanie powierzchni obrazu oraz struktur znajdujących się pod górnym przedstawieniem.

Konserwatorom badającym *Czarny kwadrat* udało się także odczytać znajdującą się na płótnie inskrypcję, pisaną odręcznie prawdopodobnie przez samego malarza. Napis brzmiący: „Walka Murzynów w ciemnej jaskini” świadczyć ma o inspiracjach Malewicza twórczością francuskiego pisarza i satyryka, a także jednego z pierwszych twórców malarstwa abstrakcyjnego – Alphonse’a Allaisa, który w 1897 roku namalował obraz zatytułowany „Bitwa Murzynów w jaskini późną nocą”.

Sam Malewicz uznawany za jednego z najwybitniejszych artystów XX wieku, był pionierem awangardowego ruchu zwanego suprematyzmem. Jego teoretyczne, filozoficzne i malarskie podstawy stworzył około 1913 roku. Artyści tworzący w tym nurcie posługiwali się prostymi figurami geometrycznymi oraz ograniczoną paletą barw. Koncepcja suprematyzmu stanowi także jedną z najważniejszych idei w rosyjskiej historii sztuki.

Prace Kazimierza Malewicza często pojawiają się na aukcjach w największych domach aukcyjnych na świecie, a ich ceny osiągają kwoty kilkudziesięciu milionów dolarów^{CLXXI}.

VII.11. «Юбилей» Марка Шагала. „Urodziny” Marca Chagalla

На картине¹ «Юбилей» (fot. 144) художник изобразил лучший день в году² – собственный день рождения³. Перед нами двое – женщина и мужчина⁴. Счастье переполняет⁵ человека, он отрывается от земли. Создаётся впечатление⁶, что ему неожиданно⁷ стало тесно в столь небольшой комнате⁸. Он приподнимается и плывёт уже где-то под самым потолком⁹. Он запрокидывает голову женщины¹⁰ и очень нежно шепчет ей что-то на ухо¹¹. Теперь они оба взлетают вверх¹² и парят под потолком¹³. Им так хочется вылететь прямо сквозь стёкла в огромный мир¹⁴, не знающий границ. Огромное небо и величественные облака манят их и зовут к себе¹⁵.

Для Шагала характерен особый¹⁶ стиль, как будто картины созданы ребёнком¹⁷. Эта картина демонстрирует его наиболее ярко¹⁸. Творение проникнуто настроением праздника¹⁹. Но вместе с тем сохранена²⁰ и загадка, которая неизменно пронизывает всё творчество живописца²¹.

Неслучайно²² эта картина – одна из любимых работ²³ автора, которую ценят истинные знатоки его творчества²⁴.

- ¹ obrazie
- ² malarz przedstawił najwspanialszy dzień w roku
- ³ własne urodziny
- ⁴ kobieta i mężczyzna
- ⁵ szczęście przepelnia
- ⁶ pojawia się wrażenie
- ⁷ nagle
- ⁸ w takim niewielkim pokoju
- ⁹ unosi się i płynie gdzieś pod sufitem
- ¹⁰ odchyła głowę kobiety
- ¹¹ bardzo czule szepcze jej coś do ucha
- ¹² teraz oboje ulatują w górę
- ¹³ szybują pod sufitem
- ¹⁴ tak bardzo chcą wylecieć przez okna do wielkiego świata
- ¹⁵ majestatyczne obłoki wabią ich i przywołują do siebie
- ¹⁶ specyficzny
- ¹⁷ jakby obraz tworzyło dziecko
- ¹⁸ pokazuje go najbardziej wyraziście
- ¹⁹ dzieło przepelnione jest nastrojem święta
- ²⁰ jednocześnie zachowana jest
- ²¹ niezmiennie przenika całą jego twórczość
- ²² nieprzypadkowo
- ²³ jedna z jego ulubionych prac
- ²⁴ cenią prawdziwi znawcy jego twórczości

CZY WIESZ, ŻE...

Obraz został namalowany niedługo przed ślubem – w 1915 roku. Portret Chagalla i Belli Rosenfeld i jest jednym z wielu obrazów wyrażających miłość artysty do pierwszej żony. Ten grafik francuski i malarz, z pochodzenia Rosjanin z rodziny żydowskiej, spojrzawszy na kobietę zgodnie ze swym stylem, posłużył się tu charakterystycznym językiem poetyckiej metafory. Wprowadził deformację kształtów, zachwianie proporcji i ekspresyjny koloryt z przewagą czerni i czerwieni. Na tym płótnie zakochana para jest przedstawiona w zamkniętej przestrzeni pokoju, a uchylona w połowie firanka przedstawia dalszą przestrzeń ulicy. Oboje zakochani są zawieszani w powietrzu. Bella trzyma w ręku bukiet kwiatów, a artysta w nienaturalny sposób obraca się do tyłu, by ją pocałować. We wspomnieniach napisanych przez Bellę czytamy, że kiedy ozdabiała pokój kwiatami w dniu urodzin ukochanego, Chagall poprosił ją, by stanęła nieruchomo, gdyż chciał ją namalować. Czerwona podłoga podkreśla radość, ogromną miłość, podczas gdy delikatność kwiatów uwypukla czułość, z jaką patrzą na siebie zakochani. Oko kobiety spogląda na niebo. Świadczy to o tym, że kobieta jest rozmarzona i wniebowzięta. Obraz potwierdza miłość tych dwojga osób, tworzących jakby jedną całość. Chagall uległ tu wpływowi kubizmu, symbolizmu. Wprowadził tematykę miłosną, eksponując portret narzeczonej w charakterystycznej dla siebie konwencji. Kobieta jest u niego istota bliska, pożądana i ciekawa. Jest także wrażliwa na piękno. Niewątpliwie odczuwa się tu bliskość obu postaci ich magnetyczny, niesamowity związek. W tym uczuciu wydają się wniebowzięci, co może być symbolizowane przez owo zawieszenie w powietrzu^{CLXXIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Marc Chagall urodził się 7 lipca 1887 roku w Łożnej na Białorusi. Jego francuskie nazwisko jest bardzo bliskie swej pierwotnej hebrajskiej formy «Segal». W wielu biografiach imię i nazwisko przyszłego mistrza można spotkać w wersji rosyjskiej – Mojsza Zacharowicz Szagałow.

Artysta rozpoczął swą edukację w szkółce parafialnej, a następnie kontynuował naukę w witebskiej szkole rysunku i malarstwa, prowadzonej przez Jehuda Pena, gdzie rozpoczęła się jego artystyczna edukacja. Dzięki finansowemu wsparciu mecenasa sztuki wyjechał w 1910 roku z Petersburga do Paryża, gdzie związał się ze środowiskiem awangardowych artystów. Do Rosji wrócił na krótko przed wybuchem I wojny światowej. Rozczarowany konfrontacją wspomnień z rzeczywistością marzył o powrocie do Francji. W tym czasie także Chagall legalizuje swój związek z ukochaną Bellą. Ślub odbył się w lipcu 1915 roku, po czym młoda para wyjechała do Petersburga. Po latach, rozstawszy się na zawsze z komunistyczną ojczyzną, odbył Chagall wraz z Bellą w 1922 roku krótką podróż do Kowna, potem do Berlina i we wrześniu następnego roku przybył do Paryża. O żydowskich korzeniach i rodzinnym Witebsku nigdy nie zapomniał. Stale powracały w jego dziełach motywy judaistyczne urozmaicane niejednokrotnie elementami chrześcijańskimi. W latach 30. artysta odbył długą podróż po Palestynie, Egipcie i Syrii oraz odwiedził Polskę. W 1937 roku otrzymał obywatelstwo francuskie, lecz nie cieszył się zbyt długo swoją nową ojczyzną. 4 lata później, po zajęciu Francji przez hitlerowskie Niemcy, udało mu się uciec z rodziną do Stanów. Zamieszkał z żoną i córką w Nowym Jorku. Tam też Bella Chagall zmarła. W 1948 roku wyjechał ze Stanów Zjednoczonych. Zmarł w 1985 roku w Saint-Paul-de-Vence, pozostawiając po sobie bogatą spuściznę artystyczną^{CLXXIV}.

VII.12. «Купание краснаго коня» Кузьмы Петрова-Водкина. „Kąpiel czerwonego konia” Kuźmy Pietrowa-Wodkina

Картина¹ «Купание краснаго коня» (фот. 145) принесла славу Кузьме Петрову-Водкину, сделала его имя известным на всю Россию² и вызвала много³ споров. Написанное⁴ в 1912 (тысяча девятьсот двенадцатом) году, оно было показано на выставке «Мир искусства»⁵.

Произведение это воспринималось современниками⁶ как своего рода знамение⁷, метафорическое выражение послереволюционной⁸ (1905 [тысяча девятьсот пятого]) и предреволюционной⁹ (1917 [тысяча девятьсот семнадцатого]) эпохи, как своеобразное предвидение и предчувствие грядущих событий¹⁰.

Рука художника¹¹ срисовывала лошадей, голых ребятшек¹², озеро, небо, землю и дальние холмы¹³. В эту реальную и вполне безоблачную картину¹⁴ вдруг прокралось какое-то смутное видение¹⁵: за дальними холмами¹⁶ художник внезапно увидел большую¹⁷, до боли знакомую и родную страну¹⁸. По ней шли тёмные толпы людей с красными стягами¹⁹, а навстречу им другие – с ружьями²⁰ ...

Образ²¹ коня в русском искусстве с древних времён²² воспринимался многозначительно²³. В славянской мифологии конь был советчиком и спасителем²⁴ человека, прорицателем²⁵, это был конь-судьба²⁶, каждый шаг которого многое значил²⁷.

- ¹ obraz
- ² rozslawił go na całą Rosję
- ³ wywołał wiele
- ⁴ namalowany
- ⁵ na wystawie „Świat Sztuki”
- ⁶ dzieło było odebrane przez współczesnych swego rodzaju znak, wróżba
- ⁷ prewolucyjnej
- ⁸ przedrewolucyjnej
- ⁹ specyficzna zapowiedź i przeczucie przyszłych wydarzeń
- ¹⁰ ręka malarza
- ¹¹ konie, nagich chłopców
- ¹² odległe wzgórze
- ¹³ bezchmurny obraz
- ¹⁴ nagle wlewa się jakaś smutna wizja
- ¹⁵ odległymi wzgórzami
- ¹⁶ nagle zobaczył wielki
- ¹⁷ do bólu znany kraj ojczysty
- ¹⁸ ciemne tłumy ludzi z czerwonymi sztandarami
- ¹⁹ a na spotkanie z nimi inne – z bronią
- ²⁰ postać
- ²¹ w sztuce rosyjskiej od dawnych czasów
- ²² była odbierana wieloznacznie

На картине почти всю плоскость²⁸ заполняет огромная, могучая²⁹ фигура красного коня с сидящим на нём юным всадником³⁰. По контрасту с конём хрупким и слабым кажется³¹ юный всадник – обнажённый мальчик-подросток³². И хотя рука его держит поводья³³, сам он подчиняется уверенной поступи коня³⁴.

Художник отказался³⁵ от линейной перспективы, его красный конь как будто наложен³⁶ (по принципу³⁷ аппликации) на изображение озера³⁸. И зрителю кажется³⁹, что красный конь и всадник находятся как бы уже и не в картине⁴⁰, а перед ней – перед зрителем и перед самым полотном⁴¹CLXXV.

²⁴ doradcą i zbawcą
²⁵ jasnowidzem
²⁶ los
²⁷ którego każdy krok
wiele oznaczał
²⁸ prawie całą
powierzchnię
²⁹ potężna
³⁰ młodym jeźdźcem
³¹ delikatny i słaby wydaje się
³² nastolatek
³³ ręka trzyma lejce
³⁴ podporządkowany jest
pewnemu krokowi konia
³⁵ malarz zrezygnował
³⁶ jest jakby nałożony
³⁷ według zasad
³⁸ obraz jeziora
³⁹ widzowi wydaje się
⁴⁰ znajdują się nie na obrazie
⁴¹ przed nim – przed
wizdem i przed samym
plótnem

CZY WIESZ, ŻE...

Kąpiel czerwonego konia, inne nazwy: Pławienie czerwonego konia, Kąpiel szkarłatnego konia ros. *Купание красного коня* – obraz malarza rosyjskiego Kuźmy Pietrowa-Wodkina, namalowany w 1912 roku. Znajduje się w Galerii Tretiakowskiej. Należy do najbardziej znanych obrazów Pietrowa-Wodkina.

Pomysł *Kąpeli czerwonego konia* powstał prawdopodobnie w czasie, gdy Pietrow-Wodkin przebywał na wsi Gusiewka w pobliżu Kamyszyna. Tam stworzył szkice i pierwszy wariant obrazu, który nie zachował się do dziś. Jego wygląd znany jest z czarno-białych fotografii, a styl, w jakim został namalowany, można było zaliczyć do malarstwa rodzajowego. Przedstawiał kilku chłopców z końmi. Krótco po powrocie do Petersburga Pietrow-Wodkin własnoręcznie go zniszczył.

Znana współcześnie wersja obrazu *Kąpiel czerwonego konia* została ukończona w 1912 roku. Wierchowca malarz malował z prawdziwego źrebaka o imieniu Malczik. Chłopiec, który siedzi na koniu, ma rysy twarzy synowca Pietrowa-Wodkina – Szury. Początkowo koń miał być gniadym, jednak pod wpływem nowogrodzkich ikon (m.in. *Cud Michała Archaniola*), Pietrow-Wodkin zmienił go na szkarłatny.

Po raz pierwszy dzieło zostało wyeksponowane w 1912 roku na wystawie Świata Sztuki. Spotkało się z przychylnością krytyków sztuki i publiki. W 1914 roku obraz był pokazany na wystawie w Malmö, a malarz dostał odznaczenie od króla Szwecji. Wydarzenia w historii Rosji spowodowały, że dzieło pozostało w Szwecji aż do zakończenia drugiej wojny światowej. W 1950 roku obrazy Pietrowa-Wodkina, w tym *Kąpiel czerwonego konia*, zostały zwrócone Związkowi Radzieckiemu. Wdowa po malarzu oddała dzieło do kolekcji K. K. Basiewicz; w 1961 roku właścicielka kolekcji podarowała je Galerii Tretiakowskiej.

W kompozycji obrazu dominuje koń i jeździec. Żrebak zajmuje prawie cały pierwszy plan, a jego uszy, zad i nogi są obcięte. Szkarłatny kolor zwierzęcia wydaje się być bardziej nasyconym na tle zimnego pejzażu i jasnej karnacji chłopca. Przednia noga konia znajduje się w wodzie. Od niej odbiegają fale w zielonym kolorze, nieco jaśniejszym niż woda w głębi obrazu. Uniesiona prawa noga konia powtarza zgięcie nogi jeźdźcy. Wzrok konia, dumny i pyszny, skierowany jest na widza. Cała jego postawa wywiera wrażenie, że to on jest główną postacią na obrazie i tylko dzięki jego przyzwoleniu chłopiec siedzi na jego grzbiecie. Obraz przedstawia ogółem trzech chłopców, z których jeden znajduje się na pierwszy planie. Dwaj pozostali umieszczeni są na dalszym planie po obu

stronach szkarłatnego żrebaka. Chłopiec po lewej prowadzi białego konia za lejce, drugi – po prawej – jedzie na rzywym koniu na oklep, jest widoczny od tyłu.

Pietrow-Wodkina zastosował w obrazie perspektywę sferyczną. Okrągłe jest jezioro z okalającym je fragmentem brzegu. Trzy grupy postaci rozmieszczone są w kształcie półkręgu^{CLXXVI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Kuźma Siergiejewicz Pietrow-Wodkin (ros. *Кузьма Сергеевич Петров-Водкин*, ur. 24 października[?] /5 listopada 1878 w Chwałyńsku, zm. 15 lutego 1939 w Leningradzie) – rosyjski malarz i grafik, przedstawiciel symbolizmu.

Początkiem kariery artystycznej Kuźmy Pietrowa-Wodkina stał się przyjazd do Chwałyńska architekta petersburskiego Romana Melcera, który miał zbudować nową rezydencję dla właścicielki dóbr Kazariny. Matka Kuźmy, służąca w domu Kazariny skorzystała z okazji i pokazała architektowi rysunki swojego syna. Melcer zabrał chłopca do Petersburga i umożliwił mu naukę w klasach rysunku i malarstwa Akademii Artystyczno-Przemysłowej im. Stieglitza.

Pierwszym dziełem Pietrowa-Wodkina stała się ikona Matki Bożej z Dzieciątkiem na ścianie apsydy kaplicy Instytutu Ortopedycznego doktora Wredena. Ikona została utrwalona w majolice w Londynie.

W latach 1897-1905 Pietrow-Wodkin studiował w Moskiewskiej Szkole Malarstwa, Rzeźby i Architektury u Walentina Sierowa i kształcił się dalej w Monachium u Antona Ažbe. W latach 1905-1908 przebywał w Paryżu, zwiedzał Włochy i Afrykę Północną. W roku 1911 został członkiem stowarzyszenia Świat Sztuki. Po rewolucji październikowej Pietrow-Wodkin zajął się scenografią teatralną. Zajął się także pisarstwem, tworząc opowiadania, utwory teatralne i eseje.

W latach 1918-1933 wykładał m.in. na Wchutiemasie i Wchutieinie^{CLXXVII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Stowarzyszenie „Świat Sztuki” zostało założone w roku 1900 przez grupę studentów, do której należeli Aleksandr Benois, Konstantin Somow, Dmitrij Fiłosofow, Léon Bakst, i Eugeniusz Lanceray.

W 1899 roku w Sankt Petersburgu Benois, Bakst i Diagilew zaczęli wydawać pismo o tym samym tytule. Atakowali przestarzałą szkołę Pieriedwiżników, promując jednocześnie indywidualizm i inne zasady secesji. Teoretyczne założenia stowarzyszenia zostały opublikowane w pierwszych numerach pisma.

Poza trzema założycielami pisma aktywnymi członkami stowarzyszenia byli także Mścisław Dobużyński, Eugeniusz Lanceray i Konstantin Somow. Wystawy organizowane przez „Świat Sztuki” przyciągały uwagę wielu malarzy z Rosji i spoza jej granic, takich jak Michaił Wrubel, Michaił Niestierow i Izaak Lewitan.

W okresie 1898-1904 stowarzyszenie zorganizowało 6 wystaw. W latach 1904-1910 stowarzyszenie nie istniało, a jego miejsce zajął Związek Artystów Rosyjskich, do którego należeli Walentin Sierow, Konstantin Korowin, Boris Kustodijew, Zinaida Sierebriakowa, Iwan Bilibin, Konstantin Somow, Dmitrij Mitrochin, Igor Grabar, Nikołaj Roerich i Siergiej Sudejkin.

W 1910 Benois opublikował w magazynie „Reich” krytyczny artykuł o Związku Artystów Rosyjskich. „Świat Sztuki” został reaktywowany, a na jego czele stanął Mikołaj Roerich. Do grupy przyłączyli nowi członkowie: Natan Altman, Władimir Tatlin i Martiros Sarian. W 1917 przewodnictwem w grupie objął Iwan Bilibin. W tym samym roku dołączyło do niej wielu członków grupy Bubnowyj Walet.

Grupa organizowała liczne wystawy w Moskwie i Sankt Petersburgu. Ostatnia wystawa została zorganizowana w 1927 w Paryżu. Podobnie jak wcześniej angielscy Prerafaelici, Benois i jego przyjaciele byli zniesmaczeni antyestetyczną naturą nowoczesnego społeczeństwa. *Miriskusnicy* promowali zrozumienie i konserwację sztuki poprzednich epok, w szczególności sztuki ludowej i XVIII-wiecznego rokoka. Artystą, którego podziwiali najbardziej był prawdopodobnie Antoine Watteau. Te odrodzeniowe projekty były traktowane przez *miriskusników* z dużą dozą humoru i autoparodii. Fascynowały ich maski, marionetki, karnawał, teatr kukielkowy, a także sny i baśnie. Zabawę i groteskę stawiali ponad to co poważne. Ich ulubionym miastem była Wenecja, do tego stopnia, że Diagilew i Strawinski, wybrali ją jako miejsce swojego pochówku. Od malarstwa olejnego woleli akwarelę i gwasz^{CLXXVIII}.

VII.13. «Иван Грозный убивает своего сына» Ильи Репина. „Car Iwan Groźny i jego syn Iwan” Iji Rierina

Едва ли можно найти картину¹ Репина более знаменитую, чем «Иван Грозный убивает своего сына» (fot. 146).

Самá ситуация чудовищна³. Царь Иван Грозный убил своего сына Ивана, тем самым прервав династию Рюриковичей, правившую Русью с⁴ IX (девятого) века. Царь в панике, перед нами не самодержавный властитель⁵, а обезумевший от гора и ужаса старик⁶. Крепко вцепившись⁷ в мёртвое тело сына он пытается закрыть⁸ рану на его виске⁹, из которой ещё бежит алая кровь¹⁰. Он отчаянно пытается поправить непоправимое¹¹.

Онй противопоставлены друг другу¹² – фигуры мёртвого сына и живого царя. Композиционно картина выстроена так¹³, что поначалу внимание приковывает¹⁴ мёртвое тело, ещё секунду назад¹⁵ полное сил, энергии, жизни¹⁶. Затем зритель видит безумные глаза отца-убийцы¹⁷. Костлявые руки, трупная желтизна лица¹⁸ грозного царя говорят о мёртвой духовной сути¹⁹. Онй словно поменялись²⁰ местами: мёртвый Иван-сын и пока²¹ живой Иван-отец.

Атмосферу ужаса довершает обстановка²² царских покоев: красные ковры, опрокинутое кресло, орудие убийства (царский посох), красные стены²³. Создаётся впечатление, что кровь вездé²⁴. Едва заметна тень свидетеля преступления²⁵ в дверном проёме²⁶. Ещё мгновение²⁷ и в покоях появятся люди, чтобы скрыть все следы убийства²⁸.

Интересная деталь²⁹ – рама на стене. Художник предоставляет зрителю самостоятельно додумать³⁰ назначение этой рамы. В сумерках³¹ покоев её разглядеть невозможно³². Картина? Зеркало³³? Икона? Скорее³⁴ зеркало, которое не отражает происходящего³⁵. Поскольку³⁶ в зеркале не отражается нежить³⁷ – в это верили славяне с незапамятных времён³⁸.

¹ raczej nie da się znaleźć obrazu

² bardziej znanego niż

³ makabryczna

⁴ tym samym przerwał dynastię Rurycowiczów, która rządziła Rosją od

⁵ nie autokratyczny władca

⁶ oszalały z rozpaczy

⁷ i przerażenia starzec

⁸ mocno wczepiony

⁹ próbuje zamknąć

¹⁰ skroniach

¹¹ z której jeszcze wypływa szkarłatna krew

¹² rozpaczliwie próbuje

¹³ naprawić to, czego nie da się naprawić

¹⁴ przeciwstawieni sobie

¹⁵ skomponowany tak

¹⁶ najpierw uwagę

¹⁷ przykuwa

¹⁸ temu

¹⁹ życia

²⁰ potem widz zauważa

²¹ szalone oczy ojca-mordercy

²² kościste ręce, trupia

²³ żółć twarzy

²⁴ świadczą o martwej duszy

²⁵ jakby zamienili się

²⁶ jeszcze

²⁷ grozy uzupełnia

²⁸ umeblowanie

²⁹ czerwone dywany,

³⁰ przewrócony fotel, narzędzie

³¹ zabójstwa (carska laska),

³² czerwone ściany

³³ powstaje wrażenie, że

³⁴ wszędzie jest krew

³⁵ ledwo zauważalna jest

³⁶ postać świadka przestępstwa

³⁷ otworze drzwiowym

³⁸ jeszcze chwila

³⁹ ukryć ślady zabójstwa

⁴⁰ ciekawy szczegół

⁴¹ malarz chce, żeby widz

⁴² samodzielnie domyślił się

⁴³ o zmroku

⁴⁴ nie da się jej dojrzeć

⁴⁵ lustro

⁴⁶ raczej

⁴⁷ nie odbija tego, co zaszło

⁴⁸ ponieważ

⁴⁹ nie odbijają się

⁵⁰ nieumarci (martwiaki)

⁵¹ od niepamiętnych

⁵² czasów

CZY WIESZ, ŻE...

Za podstawową przyczynę, dla której Riepin podjął temat zabójstwa carewicza Iwana przez cara Iwana Groźnego, uważa się atmosferę panującą w Rosji w 1881 roku, po zabójstwie Aleksandra II Romanowa przez spiskowców z organizacji Narodnaja Wola, a następnie wymierzone w nią represje. Wśród innych inspiracji dla artysty wspomina się również o usłyszanej przez niego kompozycji Nikołaja Rimskiego-Korsakowa oraz obejrzaną w czasie podróży po Europie w 1883 roku walkę byków. W liście napisanym bezpośrednio po tym doświadczeniu Riepin zauważał, że „krwawe” sceny, obrazy śmierci są bardzo często eksponowane w galeriach europejskich; być może dlatego sam zdecydował się na poruszenie podobnego tematu.

Modelem dla postaci cara był Grigorij Miasojedow.

Scena przedstawiona na obrazie rozgrywa się w komnacie w pałacach carskich, bogato wyposażonej i zdobionej: na podłodze widoczne są kunsztownie haftowane dywany, w tle widoczny jest ozdobny piec kaflowy i wazy. Ilja Riepin przedstawił Iwana Groźnego i jego syna chwilę po tym, gdy car zadał Iwanowi Iwanowiczowi śmiertelny cios okutą laską w głowę. Car klęczy na dywanie, przyciągając do siebie półprzytomnego syna, obejmując lewą dłonią jego zakrwawioną głowę. Wyraz twarzy władcy wyraża szaloną rozpacz i spóźniony żal z powodu popełnionej zbrodni; w opinii Ludwika Bazylowa w jej wiarygodne oddanie Riepin włożył cały swój talent. Na pierwszym planie widoczne jest porzucone berło, na dalszym – przewrócony carski tron. Z kolei twarz carewicza jest spokojna; umierający przebacza mordercy.

W ukazywanej scenie Riepin był zainteresowany głównie psychologicznym aspektem wydarzeń, nie zaś wiernym odtwarzaniem historii. Wnętrze komnaty, w której miało miejsce zabójstwo, zostało pokazane zgodnie z realiami, jednak centralny punkt kompozycji stanowi wyraziście oświetlona grupa Iwana i syna, mająca wydźwięk uniwersalnego ostrzeżenia.

Namalowany w 1885 roku obraz pojawił się na XIII wieku wystawie pieriedwiżników, jednak cenzura zabroniła jego dalszych pokazów. Płótno zakupił Paweł Trietjakow, któremu nakazano nie wystawiać obrazu na widok publiczny i nie dopuścić do jego rozpowszechniania w jakikolwiek inny sposób. Portret cara-mordercy został bowiem uznany za atak na instytucję monarchii w Rosji.

Jeden z komentujących wystawę krytyków stwierdził, iż obraz z powodu nadmiaru grozy nie daje widzom estetycznego zadowolenia. Inny, doceniając psychologiczny wymiar dzieła, uważał, iż osiągnęło ono maksymalną siłę wyrazu: „jedna kreska więcej i wszystko byłoby karykaturą”.

25 maja 2018 roku obraz został poważnie uszkodzony przez pijanego zwiedzającego, który rozbił ochronną szybę przed obrazem, a jej odłamki w trzech miejscach przerwały płótno, inne zaś uszkodziły zabytkową ramę^{CLXXX}.

VIII. Великие русские оперы. Wielkie opery rosyjskie

VIII.1. «Жизнь за царя» («Иван Сусанин») Михаила Глинки. „Życie za cara” („Iwan Susanin”) Michaila Glinki

Опера «Жизнь за царя» (fot. 147, 148) несколько отличается¹ от оперы «Иван Сусанин», хотя это её второе название². Дело в том, что³ опера «Иван Сусанин» появилась на сценах советской⁴ России в 1939 (тысяча девятьсот тридцать девятом) году. Она была выдержана⁵ в духе идеологии советских времён⁶, из текстов был убран⁷ «Царь», его заменила «Русь», это либретто содержало некоторые ошибки⁸.

Оригинальное же творение⁹ М. Глинки – опера «Жизнь за царя» – была поставлена более чем на сто лет раньше¹⁰, в 1836 (тысяча восемьсот тридцать шестом) году в том же Большом театре¹¹. Её либретто создавали¹² барон Розен и Жуковский. В опере представляются события¹³ 1612-1613 (тысяча шестьсот двенадцатого-тринадцатого) годов, когда существованию Руси угрожала опасность¹⁴. Русский народ под руководством¹⁵ Минина и Пожарского сплотился в земское ополчение¹⁶ и изгнал поляков, хозяйничавших тогда в государстве¹⁷.

М. Глинка создал оперу с прекрасной оркестровкой, виртуозными ариями и ансамблями¹⁸, а также проникновенностью¹⁹. Некоторые считают²⁰, что опера была создана в угоду²¹ доктрине «официальной народности²²», которая поддерживалась правящим в то время Николаем I (Первым). Опера действительно получила поддержку²⁴ при дворе, и царь сам лично исправил её первоначальное название²⁵ со «Смерть за царя» на «Жизнь за царя». Она даже была поводом для монархических и антипольских выступлений²⁶.

Оригинальная опера «Жизнь за царя», забывтая в советский период²⁷, вернулась в своём первоначальном виде²⁸ на сцену опять же²⁹ Большого театра в эпоху перестройки³⁰, в 1989 (тысяча девятьсот восемьдесят девятом) году^{CLXXXI}.

- ¹ nieznacznie różni się
- ² chociaż to jej druga nazwa
- ³ chodzi o to, że
- ⁴ radzieckiej
- ⁵ była utrzymana
- ⁶ czasów radzieckich
- ⁷ usunięto
- ⁸ libretto zawierało pewne błędy
- ⁹ zaś oryginalny utwór
- ¹⁰ została wystawiona ponad sto lat wcześniej
- ¹¹ w tym samym Teatrze Wielkim (Bolszoy)
- ¹² stworzyli
- ¹³ wydarzenia
- ¹⁴ istnieniu Rusi groziło niebezpieczeństwo
- ¹⁵ pod dowództwem
- ¹⁶ zjednoczył się pospolite ruszenie
- ¹⁷ przegonił Polaków, którzy panoszyli się wtedy w państwie
- ¹⁸ wspaniałą instrumentacją głoskową, wirtuozerskimi ariami i zespołami
- ¹⁹ przenikliwością
- ²⁰ niektórzy uważają
- ²¹ w nurcie
- ²² ludowości
- ²³ która była wspierana przez panującego wtedy
- ²⁴ rzeczywiście otrzymała wsparcie
- ²⁵ car osobiście poprawił jej pierwotną nazwę
- ²⁶ wystąpię
- ²⁷ zapomniana w czasach radzieckich
- ²⁸ powróciła w pierwotnej wersji
- ²⁹ ponownie
- ³⁰ w czasach pieriestrojki

CZY WIESZ, ŻE...

Iwan Osipowicz Susanin (ros. *Иван Осипович Сусанин*) – wieśniak lub starosta wsi Domnino, rosyjski bohater narodowy. Jak głosi legenda, został wynajęty przez jeden z polskich (lub litewskich) oddziałów wojskowych zimą 1612-1613 w charakterze przewodnika, celem doprowadzenia do ukrywającego się we wsi cara Michaila Fiodorowicza. Susanin, nie chcąc zdradzić miejsca pobytu cara, zaprowadził Polaków w błotnisty las, gdzie został przez nich za karę zamęczony na śmierć. Dowodem prawdziwości tej historii może być wydany przez cara dokument o darowaniu ziemi Susanina, Bogdanowi Sabininowi, połowy wsi w dowód wdzięczności za pełen oddania czyn poległego teścia^{CLXXXII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Miejsce i czas akcji: Rosja na przełomie lat 1612 i 1613.

Akt I. Wieś Domnino. Iwan Susanin odmawia udzielenia zgody na ślub córki Antonidy z Bogdanem Sobininem, dopóki nie zostanie wybrany nowy car. Kiedy dociera wiadomość o elekcji Michaiła Romanowa, rozpoczynają się przygotowania do wesela.

Akt II. W polskim obozie wojskowym. Polacy świętują swe zwycięstwa nad Rosjanami, kiedy dociera wiadomość o obraniu nowego cara, który pozostawać ma w ukryciu w okolicach wsi Domnino. Pada rozkaz wymarszu.

Akt III. W zagrodzie Susanina. Właśnie ma rozpocząć się wesele, gdy nadchodzi wiadomość o zbliżających się polskich wojskach. Iwan wysyła Wanię do klasztoru, w którym przebywa car, by go ostrzegł, Sobinin zbiera wieśniaków, a Susanin, pojmany przez Polaków, prowadzi ich oddziały na pobliskie mokradła.

Akt IV. W lesie. Przed klasztorem. Na uroczysku. Sobinin ze swoimi ludźmi szykuje się do ataku przeciw Polakom. Tymczasem Wania dociera do klasztoru i ostrzega cara, który, nie zwlekając, opuszcza zagrożone miejsce pobytu. Gdy Polacy orientują się, że znaleźli się w potrzasku, zabijają Susanina.

Epilog. Moskwa, plac Czerwony. Tłum świętuje ocalenie cara i jego zwycięstwo nad polskimi najeźdźcami. Wśród zebranych znajdują się: Antonida, Sobinin i Wania.

Charakterystyka

W *Życiu za cara* wzory włoskie (rola spodenkowa Wani, rozbudowana partia tenorowa Sobinina z belcantową arią) krzyżują się z pierwiastkami rodzimej tradycji muzycznej (znaczną rolę chóru, obsadzenie w głównej roli głosu basowego, wykorzystanie w charakterze materiału tematycznego rosyjskich pieśni ludowych). W akcie II, rozgrywającym się w obozie wojskowym polskiego hetmana, pojawia się zgodnie z francuskim obyczajem grand opéra baletowe divertissement, złożone z walca oraz polskich tańców: poloneza, mazura i krakowiaka.

Opera była wznawiana w przełomowych momentach historycznych i okresach patriotycznych uniesień. Piotr Czajkowski opisuje obecność na jej spektaklu 4 kwietnia 1866 roku w moskiewskim Teatrze Bolszoi po zamachu na cara Aleksandra II. Przedstawieniu towarzyszyły wiernopoddańcze i propaństwowe demonstracje publiczności, skierowane jednocześnie przeciw Polakom w związku z domniemanym polskim tropem w śledztwie.

Na tej samej scenie 21 lutego 1939 roku wystawiono dzieło w nowej redakcji i pod zmienionym tytułem *Iwan Susanin*, zgodnie z panującą ideologią czyniąc reprezentanta ludu tytułowym bohaterem. W finałowej apoteozie wprowadzono nieme postacie księcia Dmitrija Pożarskiego oraz kupca Kuźmy Minina (pomnik w Moskwie na placu Czerwonym przed soborem Wasyla Błazennego) jako personifikacje arystokracji i mieszczaństwa, symbolizujące jedność narodu ponad podziałami klasowymi, solidarnie występującego przeciwko najeźdźcom. Odpowiadało to ówczesnemu zwrotowi ku wielkoruskiej tożsamości (którego przykładem jest film o staroruskim bohaterze i świętym prawosławnym – *Aleksander Newski* w reżyserii Siergieja Eisensteina) i tradycjom carskiego imperium (film *Piotr Pierwszy* w reżyserii Władimira Pietrowa). Jednocześnie usunięto włoskie zapożyczenia (np. belcantową arię tenorową Sobinina).

W związku z antypolską wymową fabuły opera nabrała aktualnego wydźwięku w dobie radziecko-niemieckiego sojuszu, powstałego w wyniku paktu Ribbentrop-Mołotow i w ramach dwustronnej współpracy kulturalnej wystawiona została 7 lutego 1940 na scenie berlińskiej Staatsoper. Z powodu antypolskiej treści libretta Jerzy Semkow odmówił poprowadzenia dzieła w mediolańskiej La Scali^{CLXXXIII}.

VIII.2. «Руслан и Людмила» Михайла Глинки. „Ruslan i Ludmila” Michaiła Glinki

Работа¹ над оперой «Руслан и Людмила» (fot. 149, 150) продолжалась в течение² пяти лет. И в результате произошло второе рождение чудесной сказки³ о Руслане и Людмиле. Премьера оперы состоялась⁴ в 1842 (тысяча восемьсот сорок втором) году на сцене Большого театра⁵ (Санкт-Петербург).

В опере воспеваются героизм, благородство чувств, верность в любви⁶, высмеивается трусость⁷, осуждаются коварство, злоба, жестокость⁸. Через всё произведение⁹ композитор проводит мысль о победе света над тьмой, о торжестве жизни¹⁰.

Традиционный сказочный сюжет с подвигами¹¹, фантастикой, волшебными превращениями¹² Глинка использовал для показа разнообразных¹³ характеров, сложных взаимоотношений между¹⁴ людьми, создав галерею человеческих¹⁵ типов. Среди¹⁶ них – рыцарски благородный и мужественный¹⁷ Руслан, нежная¹⁸ Людмила, вдохновенный¹⁹ Баян, пылкий²⁰ Ратмир, верная Горислава, трусливый²¹ Фарлаф, мудрый Финн, коварная²² Найна, жестокий²³ Черномор^{CLXXXIV}.

- ¹ praca
- ² trwała w ciągu
- ³ miały miejsce drugie narodziny bajki
- ⁴ odbyła się
- ⁵ Teatru Wielkiego
- ⁶ wychwała się heroizm, szlachetność uczuć, wierność w miłości
- ⁷ wysmiewa się tchórzliwość
- ⁸ osądza się przebiegłość, złość, okrucieństwo
- ⁹ przez całe dzieło
- ¹⁰ głosi myśl o zwycięstwie dobra nad złem, zwycięstwie życia
- ¹¹ fabuła bajki z czynami
- ¹² magicznymi przemianami
- ¹³ wykorzystał dla pokazania różnych
- ¹⁴ złożonych relacji pomiędzy
- ¹⁵ tworząc galerię ludzkich
- ¹⁶ wśród
- ¹⁷ rycersko szlachetny i męski
- ¹⁸ delikatna
- ¹⁹ natchniony
- ²⁰ porywczy
- ²¹ tchórzliwy
- ²² podstępna
- ²³ okrutny

CZY WIESZ, ŻE...

Akcja toczy się na legendarnej Rusi, w pradawnych czasach.

Akt I. Pieśniarz Bojan śpiewa o czynach z zamierzchłych czasów i przestrzega przed odmianą losu. Jednakże goście weselni wielkiego księcia Swietozara domagają się przyjemnych dla ucha pieśni. Panna młoda, Ludmiła, radośnie żegna się z ojcem i pociesza zawiedzionych konkurentów, Ratmira i Farłafa. Swietozar błogosławi dzieci. Wtem rozlega się grzmot. Zapada ciemność. Gdy mrok znów się rozjaśnia, okazuje się, że Ludmiła zniknęła. Jej ojciec przyrzeka połowę swego królestwa oraz rękę córki temu, kto zdoła ją odnaleźć. Rusłan oraz Ratmir gotują się do drogi, Farłaf knuje szatańskie plany.

Akt II. Podczas poszukiwań swej zaginionej narzeczonej, Rusłan spotyka starego Finna. Ten starał się w młodości o rękę pięknej Nainy, lecz mu odmówiono. W trakcie długoletnich studiów nabrał magicznych mocy i zaskarbił sobie wreszcie uczucie Nainy. Lecz oboje zestarzelili się i Finn z odrazą cofa się teraz przed miłością uwielbianej niegdyś kobiety. Urażona Naina żywi nienawiść do wszystkich kochających. Finn wskazuje Rusłanowi drogę do Ludmiły – została ona porwana przez karła Czarnomora. Naina wszakże faworyzuje rywala Rusłana – Farłafa i obiecuje mu pomoc. Rusłan musi stanąć do walki z... głową olbrzyma. Kiedy zwycięża, głowa wyjawia mu w tajemnicy, iż olbrzym był bratem karła Czarnomora i został przezeń zabity. Teraz głowa ofiarowuje Rusłanowi miecz i domaga się, by go pomścił.

Akt III. W czarodziejskim zamku Nainy perskie dziewczęta obiecują rycerzom schronienie przed chłodem świata i kuszą ich, by zeszedli ze ścieżki cnoty. Wśród nich znajdują się Rusłan i Ratmir. Ratmir, oczarowany przez dziewczęta Nainy, nie poznaje swej ukochanej Gorisławy, którą niegdyś porzucił. Także Rusłan ulega pokusom dziewcząt. Jego miłość do Ludmiły słabnie, wydaje mu się, iż darzy uczuciem Gorisławę. Jednakże Finn niweczy czary Nainy i sprowadza rycerzy na właściwą drogę. Ratmir znów pała miłością do wiernej Gorisławy i zjednuje sobie przyjaźń Rusłana.

Akt IV. Porwana Ludmiła opiera się pokusom Czarnomora i z utęsknieniem rozmyśla o Rusłanie. Ten wyzywa niecnego karła na pojedynek. Czarnomor zsyła na uprowadzoną czarodziejski sen, staje do walki z Rusłanem i zostaje pokonany. Jednak Ludmiła nadal pogrążona jest w głębokim śnie i nic nie jest w stanie jej zbudzić. Na jej ustach błąka się uśmiech. Rusłana ogarnia rozpacz i zazdrość. Jego przyjaciele, Ratmir i Gorisława, próbują go uspokoić, strzegą przed szaleństwem i radzą wracać do domu.

Akt V. Ratmir czuwa nad śpiącym Rusłanem. Tymczasem Farłaf uprowadza Ludmiłę. Rusłan rusza za nim w pogoń. Finn wystawia przyjaźń Ratmira na próbę i daje mu czarodziejski pierścień, z pomocą którego można zbudzić Ludmiłę. Farłaf przywozi śpiącą Ludmiłę do Kijowa i żąda jej ręki i tronu. Nie potrafi jednak zdjąć z niej czaru. Dopiero Rusłan budzi ją ze snu dzięki pierścieniowi Finna, który dał mu Ratmir. Ratmir i Gorisława oraz Rusłan i Ludmiła wytrzymali próbę miłości^{CLXXXV}.

VIII.3. «Борис Годунов» Модеста Мусоргского. „Borys Godunow” Modesta Musorgskiego

Работу¹ над оперой «Борис Годунов» (fot. 151, 152) Мусоргский начал в октябре² 1868 (тысяча восемьсот шестьдесят восьмого) года, используя для³ написания либретто текст Пушкина и материалы «Истории государства Российского»⁴ Н. М. Карамзина.

Премьера состоялась⁵ 27 (двадцать седьмого) января⁶ (8 [восьмого] февраля⁷) 1874 (тысяча восемьсот семьдесят четвёртого) года на сцене Мариинского театра⁸. Несмотря на восторженный приём публики⁹, критика встретила оперу резко отрицательно¹⁰. В 1882 (тысяча восемьсот восемьдесят втором) году она была снята¹¹ с репертуара^{CLXXXVI}.

Настоящее призвание драма получила позже¹², в 1898 (тысяча восемьсот девяносто восьмом) году уже в редакции Н.А. Римского-Корсакова. Именно¹³ эта версия пришлась по вкусу публике¹⁴, и началось¹⁵ триумфальное восхождение¹⁶ оперы по отечественным и зарубежным¹⁷ сценам.

В основе¹⁸ оперы лежат подлинны́е исторические события¹⁹, рассказывающие о тяжёлом времени для страны²⁰, которые наступили со смертью Бориса Годунова, приходом поляков и Лжедмитрия²¹. Неслучайно её жанр²² Мусоргский определил, как народная музыкальная драма²³, ведь главное действующее лицо²⁴ в ней – народ, и сцены с ним занимают центральное место в драматургии.

Всё действие разворачивается²⁵ в 1598-1605 (тысяча пятьсот девяносто восьмом-тысяча шестьсот пятом) годах, перед началом тяжелейшего времени для страны²⁶ и народа – «Смутного времени»²⁷. Центральное место в опере занимает трагедия самого Бориса. После неожиданной²⁸ смерти царевича Димитрия он взошёл на престол²⁹. Причём избран он был³⁰ самим народом. Но Борис глубоко переживает собственную³¹ трагедию и беспокоится за свою семью³². Он сильно переживает за свою дочь, потерявшую жениха³³, за своего ещё маленького сына. Но более всего терзают его душу³⁴ мысли о невинно убиённом³⁵ царевиче Димитрии. Следует отметить, что в произведении³⁶ А.С. Пушкина и в либретто М.П. Мусоргского рассматривается версия причастности³⁷ Бориса Годунова к убийству младенца³⁸, однако это всего лишь основано на народной молве³⁹.

Ко всему прочему в стране назревает Смутное время⁴⁰, появляется самозванец, беглый монах⁴¹ Григорий Отрепьев, который, услышав от летописца повествование об убиённом⁴² царевиче, провозглашает себя⁴³ Димитрием. Вдобавок он заручился поддержкой поляков⁴⁴. Собрав своё войско, он направляется в⁴⁵ Москву, отвоёвывать «свой» престол⁴⁶.

В результате этого, Годунов, терзаемый постоянными видениями убиённого⁴⁷ царевича и муками совести⁴⁸, умирает, передав престол по закону⁴⁹ своему сыну Фёдору. А для народа наступает тёмное время⁵⁰, которое предсказывает⁵¹ в своей финальной песни юродивый из картины народного восстания^{52CLXXXVII}.

- ¹ pracę
- ² rozpoczął w październiku
- ³ wykorzystując do
- ⁴ „Historii Państwa Rosyjskiego”
- ⁵ odbyła się
- ⁶ stycznia
- ⁷ lutego
- ⁸ Teatru Maryjskiego
- ⁹ pomimo entuzjastycznego odbioru przez publiczność
- ¹⁰ krytycy ocenili operę nadzwyczaj negatywnie
- ¹¹ została zdjęta
- ¹² prawdziwe uznanie dramat zdobył później
- ¹³ właśnie
- ¹⁴ spodobała się publiczności
- ¹⁵ zaczął się
- ¹⁶ przemarsz
- ¹⁷ po krajowych i zagranicznych
- ¹⁸ podstawą
- ¹⁹ są prawdziwe wydarzenia historyczne
- ²⁰ opowiadające o trudnych czasach dla kraju
- ²¹ nadejściem Polaków i Łżedymitra
- ²² nie bez powodu jej gatunek
- ²³ określił jako ludowy dramat muzyczny
- ²⁴ przecież głównym bohaterem
- ²⁵ cała akcja rozgrywa się
- ²⁶ przed rozpoczęciem najtrudniejszych czasów dla kraju
- ²⁷ „Smuty”
- ²⁸ po nieoczekiwanej
- ²⁹ wstąpił na tron
- ³⁰ był wybrany
- ³¹ przeżywa własną
- ³² obawia się o swoją rodzinę
- ³³ o swoją córkę, która straciła narzeczonego
- ³⁴ najbardziej dręczą jego duszę niewinnie zamordowanym
- ³⁵ należy odnotować, że w utworze
- ³⁶ rozpatruje się wersję współudziału
- ³⁷ zabójstwa niemowlęcia
- ³⁸ jednak to tylko plotki ludzi
- ³⁹ na dodatek w kraju zaczyna się czas Smuty
- ⁴⁰ zbiegły mnich
- ⁴¹ który słysząc od kronikarza o zamordowanym
- ⁴² ogłasza się
- ⁴³ na dodatek uzyskał poparcie Polaków

⁴⁵ wyrusza do
⁴⁶ żeby odbić „swój” tron
⁴⁷ targany ciągłymi
 wizjami zamordowanego
⁴⁸ wyrzutami sumienia
⁴⁹ przekazując tron
 zgodnie z prawem
⁵⁰ nadchodzą trudne czasy
⁵¹ przepowiada
⁵² jurodiwy (szalony
 święty) w scenie
 powstania ludowego

CZY WIESZ, ŻE...

Opera w czterech aktach z prologiem. Akcja rozgrywa się w Rosji i częściowo w Polsce, na przełomie XVI i XVII wieku.

Prolog. Odsona 1. Na dziedzińcu klasztoru pod Moskwą tłum oczekuje na decyzję Borysa Godunowa, który po długim wahaniu przyjmuje koronę carów Rosji.

Odsona 2. Mimo posepnych uczuć wypełniających jego duszę, Godunow kroczy przez plac Kremlowski na uroczystą koronację.

Akt I. Odsona 1. Z ust sędziwego Pimena, młody mnich Grigorij dowiaduje się o strasznej tajemnicy – oto z rozkazu Godunowa zamordowany został małoletni carewicz Dymitr. W umyśle Grigorija rodzi się zuchwały plan...

Odsona 2. W przygranicznej karczmie zbrojna straż poszukuje zbiegłego z klasztoru Grigorija. Ten, wyręczając niepiśmiennego żołnierza, odczytuje rysopis zbiega tak, iż opis pasuje do kogoś innego. Korzystając z zamieszania Grigorij ucieka.

Akt II. Borys Godunow dowiaduje się o uzurpatorze, który w Polsce podaje się za Dymitra. Mimo iż książę Szujski upewnia cara, że prawdziwy Dymitr nie żyje, Borysa dręczą wyrzuty sumienia. Błaga Boga o litość.

Akt III. Odsona 1. Na zamku wojewody sandomierskiego, jego córka, Maryna, marzy o tym, by z pomocą samozwańczego Dymitra zasiąść na tronie w Moskwie.

Odsłona 2. Samozwańcym carewiczem okazuje się zbiegły z klasztoru Grigorij. Ślubuje Marynie wywalczyć dla niej tron. Maryna pada w jego objęcia.

Akt IV. Odsłona 1. W lesie pod Kromami zbiegli mnisi agituja przeciwko tyranii Borysa, staraja się pozyskać sympatię ludu dla Dymitra Samozwańca. Ten przybywa wkrótce i na czele zbrojnego pochodu wyrusza na Moskwę.

Odsłona 2. Rada Bojarów zebrała się na Kremlu, by zdecydować, co robić w chwili, gdy do Moskwy zbliża się Dymitr. Sprowadzony przez Szujskiego Pimen opowiada o cudownie uzdrowionym ślepcu, któremu we śnie objawił się zamordowany carewicz. Czując, że mnich zna tajemnicę jego zbrodni, Borys przekazuje tron synowi i postanawia wstąpić do klasztoru. Nie wytrzymuje jednak ciężkich przeżyć i umiera^{CLXXXVIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Dymitr Samozwaniec I, rus. *Лжедмитрий I* (ur. ok. 1581, zm. 17 maja[?]/27 maja 1606) – car Rosji, rzekomo cudownie ocalały carewicz Dymitr, syn Iwana IV Groźnego.

Pochodzenie i prawdziwe imię nie są dokładnie znane; pewne prawdopodobieństwo ma wersja, iż Samozwańcem był zbiegły mnich Monasteru Czudowskiego w Moskwie **Grigorij „Griszka” Otriejew (Григорий „Гришка” Отрепьев)**, imię świeckie – Jurij Bogdanowicz Otriejew. Niepewna tożsamość Samozwańca sprawia, iż fakty biograficzne do momentu znalezienia się w Polsce są sprzeczne i często kolidują ze sobą. Historyk Siergiej Płatonow (1860-1933) utrzymywał, że *„Nie sposób uznać, iż samozwaniec był Otriejewem; nie sposób również twierdzić, iż Otriejew nie mógł nim być: prawda jest na razie nieznaną”*. Prawdopodobnie Otriejew był prawosławnym mnichem w latach 1601-1602; w lutym tego roku uciekł za granicę. Języka polskiego i łacińskiego uczył się w szkole ariańskiej w Hoszczy na Wołyniu. Już w 1603 odnotowano jego obecność w Brahinii u Adama Wiśniowieckiego.

Według jednej z krążących ówczesznie pogłosek, Samozwaniec miał być też rzekomo nieślubnym synem Stefana Batorego, pochodzącym z jego potajemnego związku z córką borowego z okolic Grodna – ulubionego miejsca polowań króla.

W 1604 Samozwaniec przybył do Krakowa. Został przyjęty przez Zygmunta III Wazę. Przedstawił mu plan wyprawy na Moskwę w celu zdobycia tronu carskiego. Król nie zajął jednoznacznego stanowiska, natomiast wiele wpływowych osobistości z Janem Zamoyskim na czele uznało przedsięwzięcie za szkodliwe dla interesów Rzeczypospolitej. Magnackie rody Mniszców i Wiśniowieckich spoglądały z zainteresowaniem na ten plan – wierzyły w nabycie nowych ziem dla swoich domen i rozszerzenie wpływów. Tak samo jak rosyjskie rody bojarów: Szujskich, Bielskich, Romanowów, Mściśławskich – liczyli na przywileje podobne do tych, jakie mieli polscy magnaci. Mniszchowie pragnęli wykorzystać zamęt w Rosji wywołany sporem cara Godunowa z wielkimi rosyjskimi rodami.

Dymitr znalazł więc poparcie u kilku magnatów polskich oraz w zakonie jezuitów i u nuncjusza papieskiego. Także przejście na katolicyzm (w czym wspomagał go ks. Franciszek Pomaski) i zamiar podporządkowania Cerkwi Prawosławnej Stolicy Apostolskiej pomogła mu znaleźć poparcie w Polsce. W ramach przygotowania wyprawy zebrał 2500 polskich żołnierzy, do których przyłączyło się następnie 2000 kozaków dońskich. Wyruszył na wschód 15 sierpnia 1604 roku. Po przekroczeniu granic Moskowii (31 października) napotkał on opór wojsk carskich. Rozpoczęło się trwające od 16 listopada 1604 do 12 stycznia 1605 roku nieudane oblężenie Nowogrodu Siewierskiego, bronionego przez wojewodę Piotra Fiodorowicza Basmanowa. 31 grudnia 1604 roku pod Nowogrodem Siewierskim doszło do zwycięskiej bitwy wojsk Dymitra z armią carską dowodzoną przez kniazia Mściśławskiego. Po przegranej bitwie pod Dobryniczami koło Siewska 31 stycznia 1605 roku zmuszony był wycofać swoje siły na południe. Sytuację Dymitra poprawiły powstanie ludowe na Ukrainie Siewierskiej oraz zajęcie przez kozaków Dońskich twierdzy w Kromach. Po nagłej śmierci Borysa Godunowa Dymitr 20 czerwca 1605 roku zajął Moskwę. Uznany przez carycę Marfę (żonę Iwana Groźnego i matkę zabitego carewicza) za syna – Dymitra Iwanowicza. Koronowany 30 lipca. W 1606 roku, tuż przed śmiercią, poślubił Marynę Mniszcównę.

Był lubiany, choć i nierozumiany przez poddanych, gdyż „nie czcił” miejscowych obyczajów: nie nosił brody, nie przestrzegał postów cerkiewnych, nie spał po obiedzie (co było w zwyczaju), otaczał się obcokrajowcami, zwłaszcza Polakami. Dodatkowo, był znany ze swych podbojów miłosnych. Liczne intrygi wśród szlachty wywołały rychłe powstanie, które zakończyło się śmiercią Dymitra I oraz ok. 500 Polaków, głównie dworzan i szlachty. Na czele buntu stał przyszły car Wasyl Szujski. Zwłoki Dymitra zostały najpierw pochowane, później odkopane, zawleczone na sznurze uwiązany do genitaliów na Łobnoje Miasto. Tam zmasakrowane ciało zostało poćwiartowane i spalone. Prochami nabito armatę ustawioną na rogatkach Moskwy i wystrzelono je na zachód – w kierunku Polski.

Dotychczas nie ma jednoznacznej oceny Dymitra Samozwańca jako rządcy Rosji. Nie ma on stronników czy sympatyków wśród historyków rosyjskich, zapewne ze względu na pochodzenie, na powiązanie z Polską i z katolicyzmem oraz na kłamstwo, które leżało u podstaw jego władzy. Jednak pewne przesłanki wskazują na to, iż był carem aktywnym i świadomym. Ogłosił liczne amnestie wobec zesłanej szlachty moskiewskiej, oddał im mienie i ziemię. Filaret (Romanow) został przez niego uwolniony z zesłania i mianowany metropolitą rostowskim. Car podniósł wynagrodzenie służących, zliberalizował zależność chłopów od ich właścicieli. Za jego panowania swobodnie można było wyjeżdżać za granicę. Aktywnie uczestniczył w „sprawach państwowych”, pracując nad ustawami; przyjmował ludzi z prośbami i podaniami. Zaczął przygotowywać się do wojny z Turcją, szukając sprzymierzeńców w Polsce i Stolicy Apostolskiej (pomocy nie otrzymał w związku z niespełnieniem wcześniejszych obietnic wprowadzenia katolicyzmu w Rosji jako wiary państwowej oraz zwiększenia terytorium Rzeczypospolitej kosztem ziem moskiewskich). Krótki okres jego rządów (11 miesięcy) nie pozwala ocenić go w pełni obiektywnie^{CLXXXIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Borys Fiodorowicz Godunow (*Борис Федорович Годунов*) (ur. ok. 1551, zm. 13 kwietnia[?]/23 kwietnia 1605 w Moskwie) – car Rosji w latach 1598-1605.

Borys Godunow był doradcą Iwana IV Groźnego w ostatnich latach jego panowania. Po bezpotomnej śmierci Fiodora I (panującego po swym ojcu Iwanie IV) Sobór Ziemski w Moskwie obrał księcia Borysa Godunowa carem Rosji. Dbał on o rozwój gospodarczy i kulturalny kraju. Postępowała kolonizacja terytoriów północnej Azji na wschód od Uralu, gdzie koloniści rosyjscy założyli szereg miast, m.in. Tomsk w roku 1604 nad rzeką Tom, dopływem rzeki Ob. Jednak w latach 1601-1603 wielka susza w Rosji spowodowała głód w wielu rejonach kraju, niepokoje i wędrówki zbiegłych i bezdomnych chłopów, którzy porzucili swe miejsca zamieszkania. Niepokoje wzmagaly też pogłoski o tym, że Dymitr, młodszy syn Iwana Groźnego, żyje i należy mu się dziedzictwo.

Pierwszy Dymitr Samozwaniec ujawnił się w 1603 roku. Był to prawdopodobnie mnich zbiegły z Monasteru Czudowskiego na Litwę, Grigorij Otriepiew, wychowany na dworze księcia Adama Wiśniowieckiego na Polesiu. Stamtąd, wraz ze zbrojnym oddziałem złożonym z 2 500 żołnierzy, do których przyłączyło się następnie 2000 kozaków dońskich, ruszył na Moskwę. Po kilku potyczkach z wojskami cara opanował stolicę Rosji w czerwcu 1605 roku, co ułatwiła śmierć Borysa Godunowa dwa miesiące wcześniej. Śmierć Godunowa otworzyła okres tzw. smuty ('zamętu') czyli anarchii i zamieszek, trwający do 1613 roku^{CXC}.

VIII.4. «Князь Игорь» Александра Бородинá. „Kniaź Igor” Aleksandra Borodina

«Князь Игорь»» (fot. 153, 154) – óпера рýсского композитора А.П. Бородинá. Источником¹ для либрéтто, написанного самим автором при учáстии² В.В. Стáсова, послужил пáмятник древнерýсской литератýры «Слóво о полкý Игореве»³, рассказывающий о неудáчном походе князя Игоря прóтив полóвцев⁴.

Премьера óперы состоялась⁵ 23 (двадцать трéтьего) октября⁶ (4 [четвёртого] ноября⁷) 1890 (ты́сяча восемьсо́т девяно́стого) го́да в петербýргском Мари́инском теа́тре⁸.

Óпера писáлась в течéние⁹ 18 (восемна́дцати) лет, но в 1887 (ты́сяча восемьсо́т во́семьдесят седьмо́м) го́ду композитор сконча́лся¹⁰, и óпера оста́лась неокóнченной¹¹. По за́писям¹² А.П. Бородинá рабóту заверши́ли¹³ Александр Глазунóв и Никола́й Рýмский-Кóрсаков. Действие происхо́дит¹⁴ в Пути́вле и в полове́цком ста́не¹⁵ в 1185 (ты́сяча сто во́семьдесят пя́том) го́ду^{CXCI}.

Э́то произведе́ние сла́вит собо́ю¹⁶ рýсскую му́зыку – Александр Порфи́рьевич напо́лнил своё творéние¹⁷ геро́икой славя́нского наро́да, были́нными и э́пическими напе́вами и черта́ми¹⁸. Гла́вные персона́жи произведе́ния¹⁹ олицетворя́ют сýщность рýсской ду́ши²⁰, её благо́рдное нача́ло²¹, му́жественность²², ве́рность и нра́вственность²³. Не зря²⁴ э́та óпера сто́ль²⁵ популярна в Росси́и: родна́я земля́ и её защи́тники – восхваля́ются²⁶, бе́дствия и сло́жности – воспринимáются²⁷ с бо́лью, а хоро́шие собы́тия – ра́дуют весь рýсский лю́д, включа́я современно́го зри́теля^{28CXCI}.

- ¹ źródłem
- ² przy udziale
- ³ zabytek literatury staroruskiej „Słowo o wyprawie Igora”
- ⁴ opowiadający o nieudanej wyprawie księcia Igora przeciwko Polowcom
- ⁵ odbyła się
- ⁶ października
- ⁷ listopada
- ⁸ Teatrze Maryjskim
- ⁹ była pisana w ciągu
- ¹⁰ zmarł
- ¹¹ pozostała nieukończona
- ¹² zgodnie z notatkami
- ¹³ dzieło ukończyli
- ¹⁴ akcja toczy się
- ¹⁵ obozie
- ¹⁶ dzieło rozślawia
- ¹⁷ nappełnił swoje dzieło
- ¹⁸ heroizmem narodu słowiańskiego, przyspiewkami i cechami z bylin i eposów
- ¹⁹ główni bohaterowie utworu
- ²⁰ utożsamiają istotę duszy rosyjskiej
- ²¹ szlachetność
- ²² męstwo
- ²³ moralność
- ²⁴ nie na darmo
- ²⁵ jest tak
- ²⁶ ziemia ojczyzna i jej obrońcy – są wychwalani
- ²⁷ klęski i trudności są odbierane
- ²⁸ udane wydarzenia – cieszą cały rosyjski naród, nawet współczesnego widza

CZY WIESZ, ŻE...

Opera w czterech aktach, z prologiem. Akcja rozgrywa się na Rusi w XII wieku.

Prolog. Jest rok 1185. Książ Igor Światosławowicz przygotowuje wyprawę wojenną przeciw Polowcom. Niespodziewanie w środku dnia ziemię ogarnia mrok. Przerażeni żołnierze usiłują odwieść Igora od zamierzonej wyprawy. Wódz nie ustępuje. Księżna Jarosławna wychodzi pożegnać mężczyzn. Igor zleca bratu Jarosławny, księciu Włodzimierzowi Halickiemu, opiekę nad żoną. Rycerze odjeżdżają. W mieście pozostają Skuła i Jeroszkin, dwaj grajkowie, którzy boją się wzięcia udziału w wyprawie.

Akt I. Odsłona 1. Na dworze w Putywlu ksiączę Włodzimierz pokazuje swe prawdziwe oblicze – hulaki i rozpustnika. Rej wśród pijanej czeladzi wodzą Skuła i Jeroszkin. Nocą Włodzimierz porywa dziewczynę z dworu Jarosławny. Pijana gromada postanawia obwołać go kniazem.

Odsłona 2. Dwórki proszą księżnę Jarosławnę o pomoc w uwolnieniu porwanej dziewczyny. Zjawia się Włodzimierz i nie potrafi sprzeciwić się księżnej. Nagle pojawiają się bojarzy z wieścią, iż wojska Igora zostały rozbite, a on dostał się do niewoli. Księżna rozkazuje przygotować miasto do obrony.

Akt II. Obóz Połowców. Córka ich chana – Kończakówna – podbija serce młodego Włodzimierza, syna Igora, który wraz z ojcem znalazł się w niewoli. Młodzi wyznają sobie miłość. Igor, choć tęskni za Rusią i żoną, odrzuca propozycję nawróconego na chrześcijaństwo Połowca Owłura, który chce mu ułatwić ucieczkę. Chan Kończak, który nie traktuje Igora jak niewolnika i chciałby się z nim sprzymierzyć, urządza na jego cześć barwne widowisko.

Akt III. Igor ogląda powrót Połowców ze zwycięskiej wyprawy na Ruś. Postanawia posłuchać rad Owłura i uciec z niewoli. Wśród Połowców zostaje jednak zakochany Włodzimierz. Chan oddaje mu córkę za żonę.

Akt IV. Wśród jeźdźców zbliżających się do Putywła Jarosławna rozpoznaje Igora. Nie wszystkich jednak cieszy jego powrót – Skuła i Jeroszkin, którzy dotąd wyśmiewali nieudaną wyprawę, są teraz przerażeni. Wpadają na pomysł, by jako pierwsi obwieścić całemu miastu powrót kniazia. Bojarzy i lud z radością witają Igora i zapominają o winach grajków^{CXCIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Igor Światosławowicz (ur. 2 kwietnia 1151, zm. 29 grudnia 1202) – książę nowogrodzko-siewierski (od 1178) i czernihowski (1198), syn księcia czernihowskiego Światosława Olegowicza, wnuk Olega Czernihowskiego.

W 1169 roku wziął udział w wyprawie Andrzeja Bogolubskiego na Kijów. W 1174 roku rozbił wojska połowieckich kaganów Konczaka i Kobjaka pod Perejasławiem. Po śmierci brata Olega został księciem nowogrodzko-siewierskim. Brał udział w wewnętrznych walkach o kijowski tron wielkoksiążęcy. W latach 1183 i 1185 zorganizował kolejne wyprawy przeciw Połowcom. Podczas drugiej, wraz z bratem Wsewołodem, księciem putywlskim Wołodymirem i księciem rylskim Światosławem Olegowiczem, doznali porażki od kaganów Gzy i Konczaka, a sam Igor dostał się do niewoli, z której udało mu się uciec. O wyprawie Igora przeciw Połowcom traktuje staroruski epos *Słowo o wyprawie Igora* i wzorowana na nim opera *Kniaz Igor*.

CZY WIESZ, ŻE...

Słowo o wyprawie Igora (*Слово о плъку Игоревѣ*, trl. *Słowo o pl'ku Igorevě*, także *Słowo o pułku Igora*) – zabytek literatury staroruskiej z okresu Rusi Kijowskiej, datowany na koniec XII wieku. Zabytek wielokrotnie tłumaczony na wiele współczesnych języków: rosyjski, polski, czeski, węgierski, serbski, ukraiński, angielski, francuski, niemiecki. Najwybitniejszego przekładu poetyckiego na język polski dokonał Julian Tuwim.

Utwór zachował się w jednym jedynym XVI-wiecznym rękopisie, odnalezionym między rokiem 1771 a 1795 przez zbieracza starożytności i dygnitarza Katarzyny II Aleksieja Musina-Puszkina. Z rękopisu zrobiono specjalną kopię do użytku Katarzyny II, przedrukowaną w 1800 roku. Zabytkowym rękopisem zainteresował się Nikołaj Karamzin, rosyjski historyk i pisarz, który jako pierwszy podał w 1797 roku do wiadomości publicznej notatkę o znalezieniu cennego rękopisu. Badacze zabytku dysponują zatem jedynie tekstem drukowanym z 1800 roku, na podstawie XVI-wiecznej kopii. W roku 1812 roku podczas pożaru Moskwy ogień strawił bibliotekę Musina-Puszkina, a w niej XVI-wieczny rękopis *Słowa*. Od tego czasu badacze mogli korzystać tylko z moskiewskiego wydania *Słowa* z 1800 roku. Pewne niejasności można było usunąć dopiero po 1864 roku, kiedy w starych papierach odnaleziono kopię zrobioną na zamówienie carycy Katarzyny II. Sam utwór kryje do dziś sporo zagadek, choć po wielu rzetelnych analizach literaturoznawczych zmniejszyła się znacznie liczba sceptyków kwestionujących jego oryginalność. Akcja utworu rozgrywa się w XII wieku podczas wyprawy Igora Światosławowicza, księcia Nowogrodu Siewierskiego, przeciw Połowcom. Dlatego też *Słowo...* mogło powstać najprawdopodobniej tuż po poniesionej przez księcia klęsce, czyli około 1186 roku^{CXCIV}.

VIII.5. «Евгений Онегин» Петра Чайковского. „Eugeniusz Oniegin” Piotra Czajkowskiego

Опера П.И. Чайковского «Евгений Онегин» (fot. 155, 156) – одна из самых популярных опер мира¹. «Евгений Онегин» считается вершиной оперного творчества² композитора. Опера создана по одноимённому роману в стихах³ А.С. Пушкина.

Работа⁴ над оперой началась⁵ в 1877 (тысяча восемьсот семьдесят седьмом) году, и меньше чем через год⁶ была закончена⁷.

Чайковский преклонялся перед⁸ Пушкиным: его знанием жизни, знанием характера русского человека, пониманием русской природы, музыкальностью стиха⁹ – всё это вызывало у композитора восхищение¹⁰. Либретто композитор написал в сотрудничестве с¹¹ К.С. Шилёвским. Из пушкинского романа в стихах¹² Чайковский взял лишь то¹³, что было связано с душевным миром и личными судьбами пушкинских героев¹⁴.

Премьера оперы состоялась¹⁵ 17 (семнадцатого) (29 [двадцать девятого]) марта 1879 (тысяча восемьсот семьдесят девятого) года на сцене Малого театра силами учеников¹⁶ Московской консерватории. А дирижировал¹⁷ оперой известный¹⁸ российский пианист-виртуоз и дирижёр, основатель¹⁹ Московской консерватории и первый её директор Николай Рубинштейн.

Вопреки опасениям²⁰ композитора, публика сразу²¹ была очарована этой оперной интерпретацией пушкинского романа в стихах и её выразительнейшей²² музыкой. Почти сразу²³ к опере пришёл триумфальный успех²⁴. С²⁵ оперы «Евгений Онегин» Чайковского началась²⁶ линия лирической оперы, а сам композитор продолжил²⁷ эту линию своей следующей и последней²⁸ оперой «Иоланта».

Вскоре с большим успехом²⁹ опера была поставлена³⁰ на сценах Большого театра³¹ в Москве и Мариинского театра³² в Петербурге, а затем стала одним из самых популярных произведений³³.

Чайковский сумел создать³⁴ средствами музыки образ³⁵ Татьяны, подчеркнув в нём русские национальные черты³⁶: душевность, поэтичность³⁷ характера, умение слышать и понимать других людей³⁸, ценить и уважать чужие чувства³⁹, понимать своё жизненное предназначение⁴⁰. Музыка оперы П.И. Чайковского не может оставить равнодушным никого⁴¹. Именно поэтому⁴² партии из оперы вошли в золотой репертуар лучших певцов мира⁴³ CXCV.

¹ jedna z najpopularniejszych oper na świecie

² jest uważana za szczyt twórczości operowej

³ była stworzona na podstawie powieści wierszem pod tym samym tytułem

⁴ praca

⁵ rozpoczęła się

⁶ po niespełna roku

⁷ była ukończona

⁸ uwielbiał

⁹ znajomość życia, znajomość charakteru Rosjanina, zrozumienie natury rosyjskiej,

¹⁰ muzykalności wiersza

¹¹ wszystko to wywołało zachwyt

¹² we współpracy z

¹³ powieści wierszem

¹⁴ wziął tylko to

¹⁵ związane z duchowością i osobistymi losami bohaterów Puszkina

¹⁶ odbyła się

¹⁷ dzięki wysiłkom uczniów

¹⁸ dyrygował

¹⁹ słynny

²⁰ dyrygent, założyciel

²¹ pomimo obaw

²² publiczność od razu

²³ wyrazistą

²⁴ prawie od razu

²⁵ nadszedł triumfalny sukces

²⁶ od

²⁷ rozpoczęła się

²⁸ kontynuował

²⁹ kolejnej i ostatniej

³⁰ wkrótce z wielkim

³¹ sukcesem

³² wystawiona

³³ Teatru Wielkiego

³⁴ Teatru Maryjskiego

³⁵ potem stała się jednym

³⁶ z najpopularniejszych dzieł

³⁷ potrafił stworzyć

³⁸ postać

³⁹ podkreślając w niej

⁴⁰ rosyjskie cechy narodowe

⁴¹ duchowość, poetyckość

⁴² umiejętność słuchania

⁴³ i rozumienia innych ludzi

⁴⁴ doceniania i szanowania

⁴⁵ cudzych uczuć

⁴⁶ rozumienia swojego

⁴⁷ przeznaczenia życiowego

⁴⁸ nie może pozostawić

⁴⁹ nikogo obojętnym

⁵⁰ właśnie dlatego

⁵¹ najlepszych śpiewaków

⁵² na świecie

CZY WIESZ, ŻE...

Opera w trzech aktach. Akcja rozgrywa się w Rosji w pierwszej połowie XIX wieku.

Akt I. Odśłona 1. W cichym wiejskim dworcu mieszka wdowa Łarina oraz jej dwie córki – wesółą, pełną życia Olga i sentymentalną Tatiana. Przybywa narzeczony Olgi – Leński, ze swym przyjacielem Onieginem. Tatiana dostrzega w nim ucieleśnienie swych marzeń. Jemu również podoba się Tatiana, lecz rozmowa, jaką z nią prowadzi, jest obojętna i konwencjonalna.

Odśłona 2. Od momentu poznania Oniegina Tatiana nie może zaznać spokoju. Postanawia napisać do niego list i łamiąc konwenanse, wyznać swe uczucia.

Odśłona 3. Tatiana z trwogą oczekuje spotkania z Onieginem. Gdy do niego dochodzi, kawaler w pełnych uprzejmości, lecz zarazem chłodnych słowach mówi jej, że nie wierzy w trwałą miłość i nie może odwzajemnić jej uczucia.

Akt II. Odśłona 1. W domu Łariny odbywa się bal. Przybywa nań również Oniegin. Gdy starsze panie zaczynają plotkować o jego związku z Tatianą, Oniegin na złość wszystkim adoruje Olgę. Zazdrosny Leński traci panowanie nad sobą.

Odśłona 2. Leński czeka na rozpoczęcie pojedynku z Onieginem. Obaj żałują decyzji o walce, lecz fałszywy wstyd nie pozwala im się cofnąć. Padają strzały i Leński osuwa się martwy na ziemię.

Akt III. Odśłona 1. Po tragicznym pojedynku Oniegin przez szereg lat błąka się po świecie. Powróciwszy do Rosji zjawia się na balu w pałacu księcia Griemina, w którego małżonce poznaje Tatianę. Uświadamia sobie, że ją kocha.

Odśłona 2. Nieszczęśliwy Oniegin przychodzi do pokoju Tatiany, błagając, by odwzajemniła jego miłość. Tatiana wyznaje mu, iż kocha go nadal, lecz złożone śluby są dla niej ważniejsze niż głos serca. Odrzuca klęczącego przed nią Oniegina i żegna go – na zawsze. Oniegin zostaje sam, przeklinając swój los^{CXCVI}.

VIII.8. «Пиковая дама» Петра Чайковского. „Dama pikowa” Piotra Czajkowskiego

«Пиковая дама» (fot. 157, 158) продолжает и обогащает принципы¹ лирической драмы, созданной² в «Евгении Онегине», переводя её в трагический план³.

Опера была создана⁴ Чайковским за предельно короткий срок – в сорок четыре дня⁵. И, по словам⁶ композитора, писалась «с самозабвением и наслаждением»⁷.

Гениальная опера, в которой все элементы слиты в неразрывное вокально-симфоническое целое⁸, занимает одно из первых мест в ряду высших достижений русской художественной культуры⁹. А в воплощении тёмных и зловещих образов¹⁰ Чайковский достиг высот, которых не знает мировая музыка¹¹.

Премьера оперы «Пиковая дама» состоялась в Мариинском театре¹² 7 (седьмого) (19 [девятнадцатого]) декабря¹³ 1890 (тысяча восемьсот девяностого) года и имела огромный успех¹⁴ CXCVII.

¹ kontynuuje i wzbogaca
² stworzonej

³ przekształcając ją
w tragiczny plan

⁴ napisana

⁵ w ciągu stosunkowo
krótkiego okresu czasu –
44 dni

⁶ według słów

⁷ była pisana
„z samozaparciem
i z rozkoszą”

⁸ wszystkie elementy
połączone są w całość
wokalno-symfoniczną

⁹ zajmuje jedno z pierwszych
miejsc w szeregu

najwyższych osiągnięć
rosyjskiej kultury
artystycznej

¹⁰ w ucieleśnieniu postaci
ponurych i złowieszczych

¹¹ osiągnął szczyty, których
nie zna światowa muzyka

¹² odbyła się w Teatrze
Maryjskim

¹³ grudnia

¹⁴ cieszyła się olbrzymim
sukcesem

CZY WIESZ, ŻE...

Opera w trzech aktach. Akcja rozgrywa się w Petersburgu pod koniec XVIII wieku.

Akt I. Odsłona 1. W Letnim Ogrodzie dwaj oficerowie zastanawiają się, po co ich przyjaciel Herman bywa z nimi w kasynie, skoro nigdy nie gra. Pojawiają się hrabia Tomski i Herman, który opowiada o swej miłości. Chce się ożenić, lecz przedtem musi się szybko wzbogacić. Przybywa książę Jelecki z oficerami, którzy gratulują mu zaręczyn. Książę pokazuje im swą wybrankę, Lizę. Herman rozpoznaje w niej swoją ukochaną. Tomski opowiada o starej hrabinie, zwanej Damą Pikową, która zna tajemnicę wygrywających kart. Strzeże jej, bowiem ten, komu wyjawia sekret, będzie winnym jej śmierci. Herman przysięga sobie zdobyć Lizę.

Odsłona 2. Herman zjawia się w domu hrabiny, gdzie mieszka Liza.

Akt II. Odsłona 1. Na balu maskowym Liza wręcza Hermanowi klucz od ogrodu. Aby dojść do jej pokoju, oficer musi przejść przez sypialnię hrabiny, która ma późno wrócić z balu.

Odsłona 2. Herman wchodzi do pokoju hrabiny, a słysząc jej kroki, chowa się za kotarą. Kobieta siada w fotelu, wtedy wchodzi Herman i błaga o odkrycie tajemnicy trzech kart. Wobec odmowy grozi kobiecie bronią. Staruszka umiera. Liza, myśląc, że Hermanowi chodzi tylko o karty, nakazuje mu opuścić dom.

Akt III. Odsłona 1. Liza prosi w liście Hermana o spotkanie na moście. Tymczasem staje przed nim widmo hrabiny, która każe mu poślubić Lizę i podaje trzy wygrywające karty. To trójka, siódemka i as.

Odsłona 2. Liza długo czeka na moście. Gdy już ma odejść, nadbiega Herman. Ukochana chce go nakłonić do wyjazdu, lecz on oświadcza, że musi jeszcze raz zagrać. Pomimo jej próśb, Herman idzie do kasyna. Załamana Liza rzuca się do Newy.

Odsłona 3. W kasynie jest książę Jelecki, który na życzenie Lizy zerwał zaręczyny i teraz chce znaleźć sprawcę swego nieszczęścia. Wchodzi Herman i pierwszy raz w życiu zasiada do gry, stawiając cały swój majątek. Stawia na trójkę, potem na siódemkę i wygrywa za każdym razem. Gracze wycofują się. Zostaje tylko książę Jelecki. Padają karty, lecz as znajduje się u księcia. Herman zaś trzyma damę pikową, która w jego wyobraźni przybiera rysy starej hrabiny. Załamany Herman zabija się, prosząc księcia Jeleckiego o wybaczenie^{CXCVIII}.

IX. Шедёвры рýсского и советского балёта. Arcydziała baletu rosyjskiego i radzieckiego

IX.1. «Лебединое о́зеро» Петра́ Чайкóвского. „Jezioro łabędzie” Piotra Czajkowskiego

В 1877 (ты́сяча восемьсо́т се́мьдесят се́дьюмо́м) го́ду в моско́вском Большо́м теа́тре¹ был впервы́е поста́влен танцевальны́й спектакль², кото́рый се́годня зна́ют все³. На свет появи́лся балёт «Лебединое о́зеро» (fot. 159, 160). С тех пор⁴ но исто́рия мирово́й⁵ хореографии связа́на с волшебной «средневеко́вой» сказа́зкой⁶ о заколдо́ванной де́вушке⁷, влюблённом прínце и зло́м волшебнике⁸.

Счита́ется, что⁹ Чайкóвского вдохнови́ло посеще́ние¹⁰ Бава́рии, где композито́р уви́дел знамени́тый Нойшванштайн – «лебединый за́мок»¹¹ коро́ля Лю́двига Второ́го.

В 1871 (ты́сяча восемьсо́т се́мьдесят пе́рвом) го́ду композито́р написа́л для сво́их родственнико́в¹² одноактны́й де́тский балёт «О́зеро лебедей»¹³. А по́водом для создáния бессме́ртной¹⁴ партиту́ры стал за́каз Моско́вской дире́кции Импера́торских теа́тров¹⁵.

Первонача́льно сюжет¹⁶ был та́ким: прínц Зи́гфрид пра́зднует соверше́нноле́тие¹⁷. Друг¹⁸ прínца, уви́дев пролета́ющих лебедей, зовет е́го на охóту¹⁹. Юно́ша попада́ет в гористую ди́кую ме́стность²⁰ с о́зером. При све́те луны²¹ заколдо́ванные ле́беди сбрасыва́ют кры́лья²², становя́сь де́вушками во гла́ве²³ с Оде́ттой. Прínц влюбля́ется²⁴ в неё. На балу́ во дво́рце²⁵ для прínца танцуют краса́вицы²⁶, но он по́лон воспомина́ний²⁷ об о́зере и не хо́чет вы́брать себе́ невесту²⁸. Неожиданно прибыва́ет «злой ге́ний»²⁹ фон Ротба́рт с до́щерью³⁰ Оди́ллией. Кова́рная деви́ца притворя́ется³¹ Оде́ттой и оболы́щает³² прínца. Он да́ет кля́тву ве́рности³³, тем са́мым предава́я³⁴ Оде́тту. Сце́на мгнове́нно³⁵ темне́ет, разда́ется³⁶ крик со́вы, оде́жда³⁷ спа́дает с фон Ротба́рта, и он явля́ется в ви́де³⁸ де́мона. Оди́ллия хо́чет³⁹. Окно́ с шу́мом распахива́ется⁴⁰, и на окне́ показыва́ется бе́лая ле́бедь⁴¹ с коро́ной на голо́ве. Прínц с у́жасом броса́ет ру́ку сво́ей но́вой подро́уги⁴² и, хвата́ясь за се́рдце, бе́жит вон⁴³ из за́мка.

После́днее де́йстви́е во мно́гом совпада́ет⁴⁴ с тем, что мы ви́дим се́годня⁴⁵. Ге́рои, сопроти́вляясь ко́зням⁴⁶ Ротба́рта, ги́бнут в волна́х о́зера⁴⁷.

Пе́рвая поста́новка⁴⁸ 1877 (ты́сяча восемьсо́т се́мьдесят се́дьюмо́го) го́да, сде́ланная⁴⁹ моско́вским балетме́йстером⁵⁰ Ре́йзингером, имела́ плохóу пресе́су⁵¹ и факти́чески провали́лась⁵². Второ́е рожде́ние балёта произо́шло⁵³ в 1895 (ты́сяча восемьсо́т девяно́сто пя́том) го́ду в Петро́бурге. О партиту́ре вспо́мнили, жела́я почти́ть па́мять у́мершего⁵⁴ Чайкóвского. Брат композито́ра Модэ́ст Ильи́ч переде́лал⁵⁵ либрэ́тто. Из него́ исче́зла⁵⁶ сова́, зато оста́вшийся⁵⁷ Ротба́рт приобрёл – на до́лгие го́ды – пти́чьи черты́⁵⁸ (в те́ксте он на́зван фи́лином⁵⁹). На э́тот раз⁶⁰ му́зыка попáла в тала́нтливые ру́ки⁶¹ – за балёт взяли́сь два выда́ющихся балетме́йстера Импера́торских теа́тров Ма́риус Пети́па и Лев Ива́нов. Ива́нов, облада́я ре́дкой⁶² музыка́льностью, поста́вил знамени́тые «лебеди́ные»⁶³ сце́ны на о́зере. Хорео́граф прида́л сце́ническим лебедя́м о́блик, бли́зкий к совре́нному⁶⁴. Он вве́л «та́нцы ру́к»⁶⁵. В балёте появи́лись дуэ́т

¹ Teatrze Wielkim

² po raz pierwszy wystawiono jako spektakl taneczny

³ który dzisiaj znają wszyscy

⁴ od tego czasu

⁵ światowej

⁶ związana jest z czarodziejską

⁷ „średniowieczną” bajką

⁸ zakochanym księciu

⁹ i złym czarodzieju

¹⁰ uważa się, że

¹¹ natchnęło odwiedzenie

¹² zobaczył słynny

¹³ Neuschwanstein – „zamek

¹⁴ łabędzi”

¹⁵ krewnych

¹⁶ balet dla dzieci w jednym

¹⁷ akcie „Jezioro łabędzi”

¹⁸ stworzenia nieśmiertelnej

¹⁹ stało się zamówienie

²⁰ Moskiewskiej Dyrekcji

²¹ Teatrów Cesarskich

²² pierwotnie fabuła

²³ świętuje pełnoletność

²⁴ przyjaciel

²⁵ zobaczywszy przelatujące

²⁶ łabędzie zaprasza go na

²⁷ polowanie

²⁸ młodzieniec trafia do

²⁹ górskiej dzikiej miejscowości

³⁰ księżycą

³¹ zakochane łabędzie

³² zrzucając skrzydła

³³ stając się dziewczynami

³⁴ na czele

³⁵ zakochuje się

³⁶ pałacu

³⁷ tańcząc piękne dziewczyny

³⁸ przepełniony

³⁹ wspomnieniami

⁴⁰ nie chce wybrać sobie

⁴¹ narzeczonej

⁴² nagle przybywa „zły

⁴³ geniusz”

⁴⁴ z córką

⁴⁵ przebiegła dziewczyna udaje

⁴⁶ uwodzi

⁴⁷ składa przysięgę wierności

⁴⁸ w ten sposób zdradzając

⁴⁹ nagle

⁵⁰ rozlega się

⁵¹ szata

⁵² pojawia się w postaci

⁵³ chichocze

⁵⁴ otwiera się

⁵⁵ biały łabędź

⁵⁶ z przerażeniem odrzuca

⁵⁷ rękę swojej nowej

⁵⁸ przyjaciółki

⁵⁹ ucieka

⁶⁰ ostatnia scena w dużym

⁶¹ stopniu jest zbieżna

Одѣтты и Зігфрида, знаменітый Танец мálеньких лебедѣй⁶⁶. Герóи посмертно уплывáли на золотóй ладьѣ⁶⁷СХСІХ.

⁴⁵ co widzimy dzisiaj
⁴⁶ bohaterowie,
⁴⁷ sprzeciwiając się intrygom
⁴⁸ giną w falach jeziora
⁴⁹ pierwsze wystawienie
⁵⁰ dokonana
⁵¹ przez choreografa,
⁵² baletmistrza
⁵³ złą prasę
⁵⁴ okazała się klęską
⁵⁵ drugie narodziny baletu
⁵⁶ miały miejsce
⁵⁷ przypomniano sobie
⁵⁸ pragnąc uczcić pamięć
⁵⁹ zmarłego
⁶⁰ dokonał przeróbki
⁶¹ zniknęła
⁶² pozostający
⁶³ uzyskał na wiele lat
⁶⁴ cechy ptaka
⁶⁵ puchaczem
⁶⁶ tym razem
⁶⁷ trafiła w utalentowane ręce
posiadając rzadką
wystawił słynne „łabędzie”
nadał scenicznym
łabędom wizerunek bliski
współczesnemu
wprowadził „tańce rąk”
słynny taniec małych łabędzi
bohaterowie po śmierci
odpływali złotą łódką

CZY WIESZ, ŻE...

Jeziro łabędzie (ros. *Лебединое озеро*) – skomponowany przez Piotra Czajkowskiego w 1876 roku balet klasyczny w czterech aktach. Autorami libretta byli Władimir Biegieczew i Wasilij Gelcer. Prapremiera *Jeziro łabędziego* w choreografii Wentzela Reisingera miała miejsce w Teatrze Bolszoj w Moskwie 4 marca 1877 roku, ale uznana została jako nieudana, dlatego przez kilkanaście lat balet nie zyskał zainteresowania innych teatrów.

Premiera petersburska, z librettem przerobionym przez Modesta Czajkowskiego (brata zmarłego kompozytora), w nowej redakcji muzycznej Riccarda Drigo, w słynnej choreografii Mariusa Petipy (akty I i III) i Lwa Iwanowa (akty II i IV), odbyła się 15 stycznia 1895 roku. Dopiero ona odniosła sukces i stała się wzorcem dla wielu późniejszych choreografów, którzy przerabiali czasem libretto, zmieniali redakcję muzyczną partytury, dodawali nowe postacie, a także modyfikowali choreografię (zwłaszcza aktów Petipy), szanując jednak zwykle II akt autorstwa Lwa Iwanowa, uchodzący do dzisiaj za jedno z arcydzieł choreograficznych wszystkich czasów.

Polska premiera w choreografii Raffaele Grassiego według wersji petersburskiej odbyła się dnia 30 grudnia 1900 roku w Teatrze Wielkim w Warszawie.

Fragmenty *Jeziora łabędziego* można usłyszeć w filmach *Jak być kochaną*, *Billy Elliot*, *Princess Tutu*, *Czacha dymi*, *Ludzie Boga*, *Scoop – Gorący temat*, *Pożegnalny walc*, *Nigdy nie mów żegnaj*, *Anna Karenina* oraz w filmach z serii *Harry Potter*. Elektroniczną wersję fragmentu *Jeziora łabędziego* wykorzystano w serii gier logicznych *Lemmings*. Fragment *Jeziora łabędziego* można też usłyszeć na końcu piosenki *Depuis Le Début* z płyty *Love Lust Faith + Dreams* zespołu *Thirty Seconds To Mars*. Emisja tego przedstawienia w radzieckiej telewizji państwowej wczesnym rankiem 19 sierpnia 1991 roku poprzedziła komunikat o wprowadzeniu w ZSRR stanu wyjątkowego i przejęcia władzy w państwie przez samozwańczy komitet (pucz moskiewski). Emisje baletu podobnie towarzyszyły już wcześniej zmianie władzy w ZSRR.

Jezioro łabędzie jest jednym z motywów fabuły filmu Darrena Aronofsky'ego *Czarny łabędź*. W 1994 roku na podstawie baletu powstał amerykański film animowany *Księżniczka łabędzi* (*The Swan Princess*). Muzyka z *Jeziora łabędziego* jest także często wykorzystywana jako tło podczas występów w dyscyplinach artystycznych (łyżwiarstwo figurowe, gimnastyka artystyczna)^{CC}.

CZY WIESZ, ŻE...

Jezioro Łabędzie to absolutny hit nieprzerwanie od... 1877 roku! Przepiękna historia miłości osadzona w bajkowej scenerii od lat inspirowa i zachwyca.

Jezioro Łabędzie Piotra Czajkowskiego to tytuł, który zna chyba każdy człowiek na świecie, niezależnie od tego, czy lubi muzykę klasyczną lub balet, czy nie. Jest to jeden z takich motywów tanecznych i muzycznych, który jest absolutną klasyką. Nawet jeśli ktoś nie był na spektaklu, to i tak z pewnością kojarzy główny motyw muzyczny.

Historia opowiada o miłości pomiędzy Odettą, a Zygfydem. Książę Zygfyd, po tym, jak obiecał matce wybrać sobie żonę na balu, następnego dnia zostaje zwabiony przez Złego Ducha pod postacią Puchacza nad jezioro. Tam Książę spotyka Odettę – dziewczynę, zaklętą przez Złego Ducha w Łabędzia i zakochuje się w niej bez pamięci. Jeżeli ktoś poprzysięgnie Odettcie prawdziwą miłość, czary Złego Ducha, które na nią zostały rzucone, znikną, a ona i towarzyszące jej inne zaklęte w łabędzie dziewczęta, powrócą na zawsze do ludzkiej postaci. Książę, prawdziwie zauroczony i zafascynowany urodą Odetty, przysięga jej miłość na całe życie. Nadchodzi jednak kolejny dzień, a wraz z nim bal. Przybyłe na bal księżniczki – węgierska, hiszpańska, neapolitańska, rosyjska i polska – są mu jednak obojętne, gdyż nadal nie może zapomnieć o pięknej Odettcie. Na balu nagle pojawiają się niezapowiedziani goście, a są to Czarnoksiężnik Rotbart i jego córka Odylii, która do złudzenia przypomina ukochaną Zygfyda – Odettę. Czary sprawiają, że Zygfyd deklaruje swą miłość Odylii. Odetta natomiast, zostaje skazana na wieczne cierpienie pod postacią łabędzia. Kiedy Książę odkrywa, co takiego zrobił i jak los potrafi być okrutny, natychmiast biegnie nad jezioro. Chce wytłumaczyć Odettcie, że jego uczucia pozostały wobec niej niezmiennione. Nad jeziorem Zły Duch już cieszy się ze swojej wygranej: ze zwycięstwa zła nad dobrem. Zgromadzone dziewczęta czekają na Odettę, która wkrótce się pojawia. Dziewczyna jest zdruzgotana i gotowa na najczarniejszy scenariusz. Zły Duch doskonale zdaje sobie sprawę, że źródłem życia i siły jest dla dziewcząt ich ludzka postać. Zbiera je więc wszystkie razem i ponownie przemienia w łabędzie. Nagle pojawia się Zygfyd, który z przerażeniem stwierdza, że jego ukochana jest na wpół żywa. Książę przeprosza ją i zapewnia o swojej miłości i tymi słowami – szczerymi i pełnymi miłości – przywraca Odettę do życia. Oboje próbują wspólnie walczyć ze Złym Duchem i losem, który ich spotkał. Niestety, nadchodzi moment, w którym Odetta zdaje sobie sprawę, że tylko śmierć uwolni ją od zła i pozwoli połączyć się z Zygfydem. Rzuca się na skały, a Zygfyd podąża za nią. Dziewczęta wzburzone ich śmiercią topią swojego prześladowcę i odlatują. Zły Duch powraca do życia i sięga po kolejne ofiary...^{CCI}.

IX.2. «Щелкунчик» Петра Чайковского. „Dziadek do orzechów” Piotra Czajkowskiego

Одним из самых известных и любимых во всём мире¹ балетов является² балет «Щелкунчик» (fot. 161, 162). Сегодня уже невозможно представить себе ни одного³ солидного театра, который бы не имел этот⁴ балет в своём репертуаре, как невозможно представить и Новый год⁵ без Деда Мороза и этой прекрасной балетной истории⁶.

«Щелкунчик» – третий и последний⁷ балет великого русского композитора Петра Чайковского. Чайковского увлекла красивая сказка об уродливой кукле⁸, которая умела⁹ разгрызать орехи. Чайковский выразил в музыке смысл сказки¹⁰ о доброй душе девочки, которая уже почти взрослая¹¹. Она мечтает о счастье и побеждает¹² зло.

Либретто «Щелкунчика» написал гениальный русский балетмейстер, француз по национальности¹³ Мариус Петипа. Но первым историю «Щелкунчика» рассказал¹⁴ немецкий писатель Гофман¹⁵, а за ним и Александр Дюма¹⁶.

Первым постановку осуществил талантливый¹⁷ русский балетмейстер Лев Иванов в 1892 (тысяча восемьсот девяносто втором) году на сцене Мариинского театра¹⁸ в Петербурге. Особенно красивым был Вальс снежинок¹⁹.

Многие²⁰ балетмейстеры создавали²¹ свои версии спектакля. Оригинальной стала версия Вячеслава Гордеева, который и сам был одним из лучших балетных принцев²², танцевал партию Щелкунчика-принца²³ в спектакле Большого театра²⁴, а впоследствии²⁵ по-своему раскрыл сюжет²⁶ в театре «Русский балет»^{СССР}.

¹ jednym z najsłynniejszych i najbardziej ulubionych na całym świecie
² jest
³ obecnie nie można sobie wyobrazić ani jednego który by nie miał
⁴ który by nie miał
⁵ jak nie da się wyobrazić sobie Nowego Roku
⁶ bez Dziadka Mroza i tej pięknej historii baletowej trzeci i ostatni
⁷ trzeci i ostatni
⁸ zafascynowała piękna bajka o brzydkiej lalce
⁹ potrafiła
¹⁰ sens bajki
¹¹ już jest prawie dorosła
¹² marzy o szczęściu i zwycięża
¹³ baletmistrz (choreograf), Francuz z pochodzenia
¹⁴ opowiedział
¹⁵ pisarz Hoffmann
¹⁶ Dumas (ojciec)
¹⁷ jako pierwszy wystawił utalentowany
¹⁸ Teatru Maryjskiego
¹⁹ szczególnie piękny był walc Taniec śnieżynek
²⁰ wielu
²¹ tworzyło
²² był jednym z najlepszych baletowych księząt
²³ Dziadka do orzechów-księcia
²⁴ Teatru Wielkiego
²⁵ później
²⁶ rozwinął fabułę

CZY WIESZ, ŻE...

Cytowany niezliczoną ilość razy w filmach, serialach, utworach muzycznych, a nawet reklamach *Dziadek do Orzechów* jest jednym z najpopularniejszych baletów w Europie i Ameryce Północnej, a w okresie bożonarodzeniowym – najpopularniejszym. Sen Klary o wspólnej podróży z Księciem przez Krainę Słodyczy oddaje sens wielu naszych marzeń i życzeń, szczególnie w okresie oczekiwania na gwiazdkę z nieba, upominek od Świętego Mikołaja. Marzymy o przygodach, dobrym towarzystwie, pięknie, delikatności, czułości. To dają nam Konfiturowy Gaj, Marcepanowy Pałac, Jezioro Róż. Marzymy także o magicznej transformacji – i to się dokonuje – drewniany Dziadek do Orzechów zamienia się w Księcia, mieszkanie w krainę czarów.

Do baśniowego brzmienia muzyki Czajkowskiego, szczególnie we fragmencie tańca Cukrowej Wróżki, przyczynia się brzmienie celesty – instrumentu klawiszowego wynalezione pod koniec XIX wieku. Czajkowski był pierwszym wielkim kompozytorem, który wykorzystał celestę w swej kompozycji^{CCIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Akt I. Przyjęcie w domu Rady. W domu Rady trwają przygotowania do bożonarodzeniowego przyjęcia. W salonie, chwilowo niedostępnym dla dzieci, znajduje się pięknie ubrana choinka. Stopniowo pojawiają się zaproszeni goście. Mała Klara marzy o tym, by dorosnąć i dostawać kwiaty od narzeczonego, tak jak jej siostra. Już są wszyscy, zatem otwarto salon. Ukazuje się choinka i złożone pod nią prezenty. Wśród przybyłych obecny jest ojciec chrzestny Klary, Drosselmeyer i jemu przypada rola rozdania prezentów. Jako ostatni, pod choinką zostaje Dziadek do Orzechów. Ten ostatni prezent nie budzi zachwyty wśród dzieci i dorosłych, tylko Klara jest nim zauroczona. Odkłada na bok lalkę i przytula niechcianego przez innych Dziadka.

Przyjęcie trwa, wszyscy doskonale się bawią, tylko Fred dokucza Klarze i psuje Dziadka do Orzechów. Na szczęście Drosselmeyer potrafi naprawić zabawkę. Po zakończonym przyjęciu goście rozchodzą się do domów, a Klara przytulając Dziadka do Orzechów zasypia w fotelu.

Sen. We śnie Klara widzi pokojówki, matkę, babcię i dziadka w dziwnych przebraniach. Zza choinki wychodzą szczury. Akcja wkracza w baśniowy klimat. Choinka rośnie, Klara dorosłeje, a zabawka ożywa. Dziadek do Orzechów dowodzi zabawkowymi żołnierzami, walcząc z szczurami. Wojsko używa armaty i z pomocą Klary, zwycięża szczury.

Dziadek do Orzechów zamienia się w Księcia, a Klara w Księżniczkę. Razem podążają do Krainy Słodyczy.

Akt II. W Krainie Słodyczy. Księżniczka Klara wraz z Księciem wędrują przez Krainę Słodyczy. Napotykanne postacie są ożywiane przez Drosselmeyera. Wędrowce towarzyszy muzyka, a poszczególne postacie wykonują uroczyste tańce. W całej krainie trwa święto z okazji przybycia Księżęcej Pary. Klara z Księciem wędrują przez Cukrową Łąkę, przechodzą przez Bramę Łakomczuchów, trafiają do Gwiazdkowego Lasu. Płyną przez Jezioro Róż łódką ciągniętą przez delfiny do Konfiturowego Gaju. Dalej wędrują do Cukierkowa – stolicy Cukierkowej Krainy, w której znajduje się Marcepanowy Pałac. W cukierkowym świecie wszystko cudownie i słodko pachnie, wszyscy są weseli.

W poszczególnych scenach balet wykonuje tańce charakterystyczne: *Taniec wieszczki cukrowej*, *Taniec hiszpański*, *Taniec arabski*, *Taniec chiński*, *Trepak (Taniec rosyjski)*, *Taniec pasterski*. Suitę zamyka *Walc kwiatów*. Zachwycona Klara w końcu jednak budzi się w fotelu z zabawką w ramionach^{CCIV}.

IX.3. «Спящая красавица» Петра Чайковского. „Śpiąca królewna” Piotra Czajkowskiego

«Спящая красавица» (fot. 163, 164) создавалась¹ Чайковским в 1888-1889 (тысяча восемьсот восемьдесят восьмом-восьмидесят девятом) годах. Поводом для возникновения² балета явился заказ³ директора императорских театров⁴ И.А. Всеволожского. Постановку осуществлял выдающийся⁵ русский балетмейстер М. Петипа.

Первый спектакль «Спящей красавицы» состоялся⁶ 3 (третьего) января⁷ 1890 (тысяча восемьсот девяностого) года на петербургской сцене. В основу⁸ либретто «Спящей красавицы» положена одна из самых популярных сказок Шарля Перро^{9CCV}. На праздник в честь крестин новорожденной дочери короля¹⁰ Флорестана принцессы Авроры прибывают крестные¹¹ принцессы – добрые волшебницы во главе с Феей¹² Сирени. Они наделяют виновницу торжества лучшими человеческими качествами¹³, предвещая ей счастливую судьбу¹⁴. Атмосферу праздника нарушает вторжение злой Феи¹⁵ Карабос. Ее забыли пригласить¹⁶, поэтому она мстит обидчикам¹⁷: предвещает принцессе гибель от укула спицей¹⁸. Фея Сирени смягчает это проклятие¹⁹: Аврора не умрет – лишь уснет на время²⁰. Настанет день, когда молодой принц²¹, очарованный красотой²² принцессы, поцелует ее и тем самым вернет к жизни...²³

Балет «Спящая красавица» – жемчужина²⁴ классического репертуара, шедевр²⁵, который второй век подряд восхищает публику во всем мире²⁶.

Очаровывающая красота²⁷ костюмов, виртуозная хореография, гениальная музыка и сказочное содержание²⁸ уносят с собой в волшебный мир²⁹ балета и дарят настоящий праздник для всей семьи^{30CCVI}.

- ¹ była tworzona przez
- ² powstania
- ³ zamówienie
- ⁴ teatrów cesarskich
- ⁵ inscenizacją zajął się
- ⁶ wybitny
- ⁷ odbył się
- ⁸ stycznia
- ⁸ podstawę
- ⁹ stanowi jedna
- ⁹ z najpopularniejszych
- ⁹ bajek Charles'a Perraulta
- ¹⁰ na święto z okazji
- ¹⁰ chrztu dopiero co
- ¹⁰ urodzonej córki króla
- ¹¹ przybywają chrzestni
- ¹¹ dobre wróżki na czele
- ¹² z Wróżką
- ¹² nadają bohaterce
- ¹² uroczystości najlepsze
- ¹² ludzkie cechy
- ¹³ przepowiadając jej
- ¹³ szczęśliwy los
- ¹⁴ atmosferę święta psuje
- ¹⁴ wtargnięcie złej Wróżki
- ¹⁵ zapomniano ją zaprosić
- ¹⁵ dlatego mści się na tych,
- ¹⁶ którzy ją skrzywdzili
- ¹⁶ przepowiada
- ¹⁷ księżniczce śmierć od
- ¹⁷ ukłucia wrzecionem
- ¹⁸ łagodzi zaklęcie
- ¹⁸ nie umrze – tylko
- ¹⁹ zaśnie na jakiś czas
- ¹⁹ nadejdzie dzień, kiedy
- ²⁰ młody książe
- ²⁰ urodą
- ²¹ przywróci do życia
- ²¹ perła
- ²² arcydzieło
- ²² drugi wiek pod rząd
- ²³ zachwyca publiczność na
- ²³ całym świecie
- ²⁴ oczarowujące piękno
- ²⁴ bajkowa treść
- ²⁵ przenoszą
- ²⁵ w zaczarowany świat
- ²⁶ ofiarowują prawdziwe
- ²⁶ święto dla całej rodziny

CZY WIESZ, ŻE...

Śpiąca królowna była pierwszym baletem, jaki powstał w ścisłej współpracy Piotra Czajkowskiego z choreografem baletu petersburskiego, Mariusem Petipą.

Dyrektor Teatru Maryjskiego, Iwan Wsiewołożski, wraz z choreografem wybrał na temat wielkiego baletu-feerii motyw z francuskiej baśni o królownie uśpionej na 100 lat, którą zbudzić może tylko pocałunek zakochanego księcia. Nie była to zresztą pierwsza próba baletowego opracowania bajki Charlesa Perraulta. W 1829 roku na deskach Opery Paryskiej pojawił się balet pantomima *La Belle au bois dormant* (*Piękna śpiąca*) w choreografii Jeana Aumera do muzyki Ferdinanda-Louisa Herolda. W przeciwieństwie jednak do francuskiego spektaklu o charakterze farsowym petersburska *Śpiąca królowna* miała być opowieścią bardzo poetycką. Autorzy libretta (Wsiewołożski i Petipa) założyli, że balet będzie pretekstem do pokazania pięknych obrazów tanecznych oraz prezentacji umiejętności liczego zespołu Teatru Maryjskiego. Akcję zawężono do pierwszej części baśni Perraulta, w której księżniczka przychodzi na świat, wskutek złego czaru zasypia na sto lat wraz z całym dworem, a później zostaje obudzona przez pocałunek księcia, który pojmuje ją za żonę. Czerpiąc z innych baśni francuskiego pisarza, dodano postać dobrej Wróżki Bzu, która jest duchem opiekuńczym królowny od narodzin do ślubu z księciem, a nawet w pewien sposób kieruje losami bohaterów.

Muzykę zamówiono u Piotra Czajkowskiego, który w tym czasie miał już na koncie partyturę do *Jeziora łabędziego*. W przypadku *Śpiącej królowny* Czajkowski pracował nieco inaczej niż to było z jego pierwszym baletem. Tu „muzyczny akompaniament” – jak wtedy traktowano muzykę baletową – dyktował choreograf, czyli Petipa. To on miał dokładnie ułożony plan tańców, jakie chce zaprezentować w każdym akcie, ile powinny trwać, jakie powinny mieć tempo i charakter. O dziwo, pod takim dyktatem Piotr Czajkowski pracował bardzo sprawnie, i choć pod względem artyzmu i inwencji muzyka do *Śpiącej królowny* stoi niżej zarówno od *Jeziora łabędziego*, jak i późniejszego *Dziadka do orzechów*, to jest bardzo udaną partyturą baletową, spełniającą założenia grand ballet. Czajkowski wprowadził tu także kilka nowinek, jak wielki trzyczęściowy walc w pierwszym akcie czy różne zabiegi instrumentacyjne dla nadania muzycznej charakterystyki baśniowym postaciom – na przykład wróżki klejnotów mają za towarzyszenie dzwoneczki i czeleste, a muzyka w duecie kotów naśladuje miauczenie i kłapięcia łapką.

Śpiąca królowna jest baletem charakterystycznym dla swej epoki i gustów carskiego dworu i arystokratycznej baletowej publiczności Petersburga. Właściwa akcja jest nieskomplikowana i rozgrywa się zasadniczo w prologu i pierwszym akcie. Akt drugi został w zasadzie poświęcony tanecznemu popisowi i tylko odczarowanie królowny przez księcia stanowi zamknięcie dramaturgiczne akcji. Cały trzeci akt to popisowe baletowe divertissement, dla którego pretekstem jest wesele królowny i księcia. Z tej okazji do pałacu zostają zaproszone postaci z innych bajek, co daje możliwość prezentacji tańców solowych (wariacji) i duetów (pas de deux) o zróżnicowanym charakterze, podobnie jak w prologu służą temu tańce wróżek składających swoje dary małej królownie.

Balet ten wymaga ogromnego nakładu środków i wielkiego zespołu wykonawców, a od samych tancerzy doskonałego opanowania sztuki tańca klasycznego. Petipa miał w Petersburgu do dyspozycji wielki zespół z licznymi solistami i dla takiego zespołu ułożył swoją choreografię. Aby dobrze obsadzić wszystkie role kobiece, potrzeba kilkunastu solistek. Szczególne trudności twórca postawił przed odtwórczynią roli królowny Aurory – powszechnie ta partia jest uważana za bardzo trudną technicznie i kondycyjnie. Nie mniej popisowe są role męskie – księcia i Błękitnego Ptaka, ten ostatni tańczy wprawdzie tylko pas de deux w trzecim akcie, ale jest ono wyjątkowo trudne.

Prolog. W pałacu królewskim trwają przygotowania do uroczystości chrzcin królowny Aurory. Mistrz ceremonii Catalabutte jeszcze raz sprawdza listę zaproszonych gości i zapewnia króla Florestana, że o nikim nie zapomniał. Piastunki wnoszą kołyskę z uśpionym dzieckiem. Z okazji chrzcin dobre wróżki zaproszone na tę uroczystość obdarzają królownę swymi podarunkami – różnymi zaletami. Jedna ofiarowuje małej wesołość, inna delikatność, wdzięk, jeszcze inna szczodrość (wariacje sześciu wróżek). Gdy najważniejsza z nich, Wróżka Bzu, ma złożyć swój dar, pojawia

się zła Wróżka Carabosse rozzłoszczona, że nie zaproszono jej na uroczystość. Okazuje się, że Catalabutte zapomniał umieścić ją na liście gości. Zła wróżka rzuca swój czar – królowa, gdy osiągnie pełnoletniość, ukłuje się wrzecionem w palec i umrze. Przerażeni król i królowa błagają Carabosse o litość, ale wróżka jest niewzruszona. Tymczasem Wróżka Bzu uspokaja rodziców królowy. Nie złożyła dotychczas swego daru, więc robi to teraz. Dzięki jej czarowi królowa po ukłuciu nie umrze, tylko zaśnie, a ze snu zbudzi ją pocałunkiem piękny książe.

Akt I. Minęło o18 lat i właśnie królowa Aurora ma świętować swe urodziny. W całym królestwie wydano zakaz używania wrzeciona, ale niektóre kobiety łamią to prawo. Gdy Catalabutte znajduje u nich zakazane przedmioty, rozkazuje je aresztować. Goście schodzą się na bal z okazji urodzin królowy. Pojawiają się czterej księżęta, będący pretendentami do ręki Aurory. Dwórki i dworacy tańczą pięknego walca z girlandami kwiatów. Król i królowa oczekują nadejścia córki, wreszcie zjawia się uroczą i wesolą Aurora. Królowa na prośbę matki tańczy z kawalerami (adagio z czterema księżętami) oraz popisuje się tańcem w wariacji i kodzie, jednak nie wybiera żadnego z nich, gdyż nie myśli jeszcze o miłości i małżeństwie. Nie wiadomo, skąd pojawia się przygarbiona staruszka z prezentem dla królowy. To wrzeciono. Nigdy niewidziany błyszczący przedmiot fascynuje Aurorę, zaczyna z nim tańczyć coraz szybciej i szybciej, aż przez nieuwagę kłuje się nim w palec. Szybko traci siły i omdlewa. Zła wróżka Carabosse, bo to ona przybyła na bal w przebraniu staruszki, triumfuje. Czterej kawalerowie rzucają się na nią ze szpadami, ale wróżka znika. Cały dwór powoli usypia, roztacza nad nim opiekę Wróżka Bzu.

Akt II. Obraz 1. Minęło już prawie 100 lat, odkąd królowa Aurora zapadła w czarodziejski sen. Niedaleko zamku, w którym śpi porośniętym teraz szczelnie krzewami róż, poluje młody książe. Dla jego rozrywki towarzystwo arystokratów tańczy na leśnej polanie, sprowadzają także wieśniaków, by wykonali farandolę (skoczny taniec ludowy). Książe jest jednak zamyślony, oddala swych towarzyszy, nawet opiekuna Galifrona. Wtedy przed księciem pojawia się Wróżka Bzu. Roztacza przed młodzieńcem wizję pięknej królowy, która tańczy w otoczeniu driad. Książe zakochuje się w nieznanym od pierwszego wejrzenia i prosi wróżkę, by zaprowadziła go do śpiącej królowy.

Obraz 2. Książe i Wróżka Bzu płyną łodzią do zamku króla Florestana. Przed ich oczyma przesuwa się dzikie krajobrazy. Docierają do wrót zamku, które ustępują przed czarami dobrej wróżki. Zła wróżka Carabosse jest bezsilna. Jej czar przestaje działać.

Obraz 3. Sala w zamku. Na łożu spoczywa uśpiona Aurora, dookoła śpią, stojąc lub siedząc, dworzanie i dwórki oraz król i królowa. Książe zbliża się do łoża i składa pocałunek na wargach królowy. Przepowiednia się spełnia. Aurora budzi się, a wraz z nią cały dwór. Wita się z radością z matką i ojcem, a potem dziękuje księciu za wyzwolenie spod czaru. Książe prosi króla i królową o rękę Aurory.

Akt III. Uroczystość zaślubin królowy Aurory i księcia. W uroczystym pochodzie w rytmie marsza pojawiają się goście weselni. Są to postaci z innych baśni. Na początku tańczą dwórki i dworacy (pas de quatre – zastępujące tradycyjny taniec wróżek klejnotów), a potem bajkowi bohaterowie. Następnie pojawiają się królowa Aurora z narzeczoną. I oni wykonują popisowy taniec wyrażający ich miłość i radość (pas de deux, wariacje i koda). Bal kończy ogólny mazurek, po którym następuje apoteoza – król i królowa błogosławią młodej parze, a nad wszystkimi zebranyimi unosi się dobra Wróżka Bzu^{CCVII}.

IX.4. «Ромео и Джульетта» Сергёя Прокофьева. „Romeo i Julia” Sergiusza Prokofiewa

Балёт «Ромео и Джульетта» (fot. 165, 166) в трёх действиях¹ по мотивам одноимённой трагедии² Вильяма Шекспира и на музыку Сергёя Прокофьева.

В 1934 (тысяча девятьсот тридцать четвёртом) году Кировский театр, более известный сегодня как Мариинский Театр³ Санкт-Петербурга, заказал⁴ Прокофьеву музыку для балета «Ромео и Джульетта». Поначалу он не решался братья за этот заказ⁵, так как не знал⁶, сможет ли он воплесті содержание драмы любви двух молодых людей в контекст балетных образов⁷. Кроме того⁸, трагедия Ромео и Джульетты послужила основой для создания⁹ 14 (четырнадцати) других¹⁰ опер различных композиторов, а также для увертюр Чайковского и драматической симфонии Берлиоза. Он принял заказ¹¹ и написал музыку к балету весной-летом 1935 (тридцать пятого) года. Когда он представил своё произведение¹², оно было сначала отклонено¹³ Кировским театром, а затем¹⁴ и Большим театром в Москве.

Несмотря на внесённые композитором изменения¹⁵, никто не брался ставить балет¹⁶ на сцене. Лишь в декабре¹⁷ 1938 (тридцать восьмого) года состоялась премьера¹⁸, имевшая оглушительный успех¹⁹, правда, состоялась она не в Советском Союзе²⁰, а в Брно (Чехия²¹).

После премьеры²² в Брно балет после некоторых изменений²³ в 1940 (сороковом) году был поставлен сначала²⁴ в Театре имени Кирова, а затем²⁵ в 1946 (сорок шестом) году – в Большом театре. В этом же году он сочинил¹⁶ свою третью сюиту для оркестра, которая основывалась¹⁷ на музыке к балету. Обе постановки имели огромный успех¹⁸ и сделали¹⁹ балет «Ромео и Джульетта» Прокофьева одним из самых значительных произведений своего жанра и искусств²⁰ и частью мировой сокровищницы балета²¹.

«Ромео и Джульетта» является самым часто исполняемым произведением²² Прокофьева и считается его величайшим²³ триумфом^{CCVIII}.

- ¹ trzech aktach
- ² na motywach tragedii pod tym samym tytułem
- ³ Teatr Kirowski, znany bardziej jako obecny Teatr Maryjski
- ⁴ zamówił u
- ⁵ na początku nie zdecydował zabrać się za to zamówienie
- ⁶ ponieważ nie wiedział
- ⁷ wpieść treść dramatu miłości dwojga młodych ludzi w kontekst postaci z baletu
- ⁸ oprócz tego
- ⁹ posłużyła za bazę do stworzenia
- ¹⁰ innych
- ¹¹ przyjął zamówienie
- ¹² kiedy zaprezentował swój utwór
- ¹³ najpierw został on odrzucony przez
- ¹⁴ a potem
- ¹⁵ pomimo wprowadzonych zmian przez kompozytora
- ¹⁶ nikt nie chciał wystawić baletu
- ¹⁷ dopiero w grudniu
- ¹⁸ odbyła się premiera
- ¹⁹ która odniosła oszałamiający sukces
- ²⁰ co prawda, odbyła się nie w Związku Radzieckim
- ²¹ Czechy
- ²² po premierze
- ²³ po pewnych zmianach
- ²⁴ został wystawiony najpierw
- ¹⁵ a potem
- ¹⁶ w tym samym roku stworzył on
- ¹⁷ która opierała się
- ¹⁸ oba przedstawienia odniosły olbrzymi sukces
- ¹⁹ uczyniły
- ²⁰ jednym z najwybitniejszych utworów w tym stylu i w sztuce
- ²¹ i częścią światowej skarbnicy baletu
- ²² jest najczęściej wykonywanym utworem
- ²³ i jest uważany za największy

CZY WIESZ, ŻE...

Spora część twórczości Prokofiewa to muzyka sceniczna, w tym baletowa. Jak wielu ówczesnych kompozytorów, także Prokofiew tworzył ją pod wpływem i dla Baletów Rosyjskich Diagilewa. Zamówienie na balet *Romeo i Julia* przyszło jednak z moskiewskiego Teatru Bolszoj. Kompozytor zabrał się do pracy w 1935 roku. Rok później balet był gotowy.

To pierwszy utwór Prokofiewa napisany po powrocie do Związku Radzieckiego, w czasach najgorszego stalinizmu. Mimo zgodności z estetycznymi zaleceniami władzy – uproszczeniem środków, powrotem do muzyki tonalnej – kompozytor i tak nie zdołał uniknąć zarzutów. Dotyczyły one zakończenia baletu, które Prokofiew zmienił na szczęśliwe – Julia budziła się ze śmiertelnego snu, by ocalić Romea przed samobójstwem. O dziwo, funkcjonariusze państwowi zasugerowali kompozytorowi przywrócenie oryginalnego zakończenia historii kochanków, mimo że wszelki pesymizm nie był dobrze widziany z perspektywy nowej polityki kulturalnej ZSRR.

Chcąc zapewnić swym utworom scenicznym życie koncertowe, Prokofiew opracowywał je w formie suit orkiestrowych. Pierwszym takim opracowaniem muzyki baletowej jest *Suita scytyjska* z 1915 roku na podstawie muzyki z niewystawionego nigdy baletu *Ala i Lollij*. Także muzyka do baletu *Romeo i Julia* według Szekspira istnieje w formie suity i to nie jednej, ale aż trzech. Największą popularność zyskała *II Suita*, ułożona z wybranych fragmentów partytury w tym samym roku, w którym powstał balet. Po raz pierwszy została wykonana w 1937 roku w Brnie.

Części suity to: 1. *Montecchi i Capuletti*, 2. *Julia*, 3. *Ojciec Laurenty*, 4. *Taniec*, 5. *Rozstanie Romea i Julii*, 6. *Taniec dziewcząt antylnskich*, 7. *Romeo przy grobie Julii*. Najpopularniejsza jest część pierwsza, znana też jako *Taniec rycerzy* i przedstawiająca bal w pałacu Capulettich. Rozpoczyna ją prosty, lecz wyrazisty rytmicznie i niezwykle posępny temat oparty na rozłożonych trójdźwiękach. Mimo wielu ograniczeń i kompromisów Prokofiewowi udało się stworzyć muzykę niebanalną. Wyraziste melodie w połączeniu z charakterystyczną dla Prokofiewa harmoniką posttonalną dały efekt artystycznie przekonujący. Utwór należy do najczęściej wykonywanych dzieł Prokofiewa^{CCIX}.

CZY WIESZ, ŻE...

AKT I. Scena 1. Wczesnym rankiem Romeo wraca z nocnej zabawy. Kiedy budzi się miasto, a rynek zapelnia się ludźmi, rozpoczyna się walka między rywalizującymi rodzinami Capuletów i Montekich. Księżę Werony grozi obu rodzinom surowymi karami jeśli nadal trwać będą w niezgodzie.

Scena 2. Od swojej matki, Pani Capulet, Julia dostaje pierwszą suknię balową. Następnego dnia ma po raz pierwszy spotkać swego narzeczonego hrabiego Parysa. Nadszedł więc czas rozstania z dzieciństwem.

Scena 3. Capuletowie wydają wielki bal. Wśród gości pojawia się także zamaskowany Romeo, syn Montekich, wraz ze swymi przyjaciółmi Benvoliem i Mercutiem.

Scena 4. Julia tańczy na balu z Parysem. Kiedy jednak spostrzega Romea – oboje zakochują się w sobie od pierwszego wejrzenia. Tybalta, bratanka Pani Capulet, intryguje postać Romea. Stara się go sprowokować, ale ojciec Julii udaremnia awanturę.

Scena 5. Rozmarzona Julia wychodzi po balu na balkon. W tym samym czasie Romeo zakrada się do jej ogrodu. Młodzi wyznają sobie wzajemną miłość i przysięgają dożywotnią wierność.

AKT II. Scena 1. Trwa karnawał. Romeo nie ma jednak ochoty na zabawę. Piastunka Julii przynosi mu list, w którym Julia prosi go o przybycie do kaplicy ojca Laurentego.

Scena 2. Ojciec Laurenty udziela ślubu zakochanym.

Scena 3. Kiedy Romeo wraca po ślubie, zabawy nadal trwają. Tybalt zaczepia go, lecz Romeo unika walki. Jednak Marcutio jest zirytowany, podejmuje pojedynek z Tybaltem i ginie podstępnie z jego ręki. Zrozpaczony Romeo rzuca się na Tybalta i go zabija.

AKT III. Scena 1. Kochankowie spędzają całą noc razem. O świcie Romeo musi opuścić Weronę. Rodzice Julii przyprowadzają Parysa. Jego oświadczyzny zostają jednak odrzucone przez Julię.

Scena 2. Zrozpaczona Julia szuka pomocy u ojca Laurentego, który daje jej napój nasenny, powodujący pozorną śmierć. Według jego planu Romeo odnajdzie ją w rodzinnym grobowcu, a następnie razem uciekną.

Scena 3. Julia wyraża zgodę na ślub z Parysem. Po jego odejściu wypija jednak napój nasenny i kiedy odnajdują ją rodzice, sprawia wrażenie umarłej.

Scena 4. Romeo nie został na czas powiadomiony przez ojca Laurentego. Kiedy dowiaduje się, że Julia nie żyje, śpieszy do jej grobowca. Zastaje tam zgnębnego Parysa i zabija nieszczęśnika. Raz jeszcze przytula Julię, wypija truciznę i umiera obok ukochanej. Przebudzona Julia znajduje martwego Romea i zrozpaczona odbiera sobie życie^{CCX}.

IX.4. «Спартáк» Арáма Хачатуря́на. „Spartakus” Arama Chaczaturiana

Иде́я созда́ть¹ балéт «Спартáк» (fot. 167, 168) пришлá² А. Хачатуря́ну в непросто́е вре́мя для страны́³ – в декаб́ре 1941 (ты́сяча девятьсо́т со́рок пе́рвого) го́да. Э́той рабо́той⁴, композито́р хоте́л показáть героический о́браз челове́ка дрéвней исто́рии⁵, что бы́ло о́собенно⁶ актуáльно в усло́виях воéнных собы́тий⁷, для поддержа́ния волево́го ду́ха⁸ наро́да в борьбе́ за свою́ свобо́ду и незави́симость⁹.

Собы́тия спекта́кля развива́ются¹⁰ в 73-71 (се́мьдесят тре́тьем-се́мьдесят пе́рвом) годáх до н.э. (на́шей э́ры)¹¹ в Ри́мской импе́рии¹². Спартáк – э́то фраки́ец, захваченный в плéн вме́сте со своéй жено́й¹³ и вы́нужденный тепе́рь бы́ть подневольным¹⁴, он уча́ствует в гладиáторских бо́ях¹⁵. Он поднима́ет восста́ние среди́ борцо́в¹⁶, мотиви́руя их покóнчить¹⁷ с тако́й жи́знью и боро́ться за свою́ свобо́ду¹⁸. Остальны́е¹⁹ гладиáторы подде́рживают егó и поднима́ется наро́дное восста́ние²⁰. К их ла́герю по при́казу полково́дца²¹ Кра́сса примыка́ет фраки́ец²² Гармо́ний. Он узнаёт все пла́ны²³ Спарта́ка и в ну́жный мо́мент расска́зывает о них своéму хозя́ину²⁴. благода́ря э́тому римля́не устраи́вают восста́вшим заса́ду²⁵ и напада́ют на них. В резу́льта́те жесточа́йшей схва́тки погиба́ет²⁶ Спартáк, а преда́теля²⁷ Гармо́ния Кра́сс прика́зывает уби́ть²⁸. Уцеле́вшие вои́ны фраки́йцев нахо́дят те́ло пове́рженного²⁹ Спарта́ка и поднима́ют егó на щит³⁰. В э́тот мо́мент ли́нию горизóнта озаря́ет золотóе сия́ние – восхо́дит со́лнце³¹.

Премье́ра балéта состоя́лась в февралé³² 1954 (ты́сяча девятьсо́т пятьдеся́т четве́ртого) го́да и была́ по досто́инству оцене́на пуб́ликой и крити́кой³³, бо́лее того́, она́ ста́ла насто́ящей³⁴ сенса́цией и вы́звала бурю́³⁵ э́моций.

«Спартáк» – остаётся са́мой вели́кой и изве́стной постано́вкой³⁶ Хачатуря́на, за кото́рую áвтор был награ́ждён о́рденом Ле́нина³⁷.

Фрагме́нты да́нного произведе́ния³⁸ мо́жно встрéтити в двух се́риях³⁹ популярного мультипликацио́нно⁴⁰ фи́льма «Леднико́вый пе́риод»⁴¹, а и́менно: «Глоба́льное поте́пление» и «Э́ра диноза́вров»⁴² ССХІ.

¹ pomysł stworzenia

² pojawił się u

³ w trudnych dla kraju czasach

⁴ tą pracą

⁵ heroizm postaci z historii

starożytnej

⁶ szczególnie

⁷ w warunkach działań

wojennych

⁸ dla wsparcia ducha silnej woli

⁹ w walce o wolność

i niepodległość

¹⁰ akcja spektaklu toczy się

¹¹ latach przed naszą erą

¹² Imperium Rzymskim

¹³ Frakijczyk, wzięty do

niewoli razem ze swoją żoną

¹⁴ zmuszony do bycia teraz

niewolnikiem

¹⁵ bierze udział w walkach

gladiatorów

¹⁶ organizuje powstanie

wśród wojowników

¹⁷ motywując ich do

zakończenia

¹⁸ walki o swoją wolność

¹⁹ pozostali

²⁰ wspierają go i wybucha

powstanie ludowe

²¹ do ich obozu na rozkaz

dowódcy

²² dołącza Frakijczyk

²³ poznaje wszystkie plany

²⁴ we właściwym

momencie opowiada o nich

swojemu panu

²⁵ dzięki temu Rzymianie

urządzają zasadzkę

²⁶ ostrego starcia ginie

²⁷ zdrajcę

²⁸ rozkazuje zamordować

²⁹ ocaleni wojownicy

Frakijczycy znajdują ciało

pokonanego

³⁰ unoszą na tarczach

³¹ w tym momencie linię

horyzontu rozświetla złoty

przeblysk – wschodzi słońce

³² odbyła się w lutym

³³ była godnie doceniona

przez publiczność i krytyków

³⁴ co więcej, stała się

prawdziwą

³⁵ wywołała burzę

³⁶ pozostaje największym

i najsłynniejszym

przedstawieniem

³⁷ został nagrodzony

Orderem Lenina

³⁸ utworu

³⁹ można odnaleźć w dwóch

odcinkach

⁴⁰ animowanego

⁴¹ „Era lodowcowa”

⁴² a dokładniej „Odwilż”

i „Era dinozaurów”

CZY WIESZ, ŻE...

Spartakus to wizytówka stylu Teatru Bolszoi, jednego z najlepszych zespołów baletowych świata. Przedstawienie miało premierę w 1968 roku i do tej pory cieszy się niesłabnącym powodzeniem, głównie ze względu na wirtuozowskie popisy męskiej części zespołu. Treść baletu ormiańskiego kompozytora Arama Chaczaturiana – który zasłynął na świecie przede wszystkim „Tańcem z szablami”, będącym częścią innego jego baletu, a mianowicie „Gajane” – oparto na faktach: tracki jeniec, Spartakus, doprowadził do powstania gladiatorów w starożytnym Rzymie. Historię Spartakusa na język tańca przełożył Jurij Grigorowicz, jeden z najważniejszych choreografów Bolszoi. Obsada gwiazdorska: Michaił Łobuchin jako Spartakus, Władisław Łantarow jako Krassus, Swietłana Zacharowa jako Egina (obecnie jedna z najlepszych primabalerin świata) i Anna Nikulina jako Frygia. Libretto zostało opracowane na podstawie źródeł historycznych, m.in. dzieł Plutarcha i Juwenala. Spartakus, Frygia i Krassus są postaciami autentycznymi, zaś Egina zrodziła się w wyobraźni librecisty Nikołaja Wołkowa jako kontrastująca z odwagą i bohaterstwem powstańców.

Myślą przewodnią baletu jest walka o wolność, a dzieje buntu gladiatorów – jej wielką metaforą. *Spartakus* to monumentalny fresk o wieloplanowej akcji, wątkach epicznych, tragicznych i lirycznych, pełen ostrych spięć dramatycznych, operujący tłumami na scenie. Przeważają męskie tańce zespołowe. Muzyka spełnia funkcję ilustracyjną dzięki zastosowaniu tematów przewodnich, charakteryzujących postaci, środowiska i sytuacje.

Pierwsza wersja baletu (prapremiera: Leningrad, 1956, choreografia: L. Jakobson) nie przyniosła sukcesu, podobnie jak przygotowana 2 lata później w moskiewskim Teatrze Bolszoi jego kolejna wersja (choreografia: I. Mojsiejew). Trzecią wersję *Spartakusa* (1968) – tę, która do dziś jest grana w Bolszoi – przygotował wraz z kompozytorem choreograf Jurij Grigorowicz. Zmieniono kolejność obrazów i przebieg niektórych sytuacji, usunięto niektóre postaci. Dopiero ta wersja zdobyła uznanie publiczności.

AKT I. Scena 1. Inwazja Starożytny Rzym. Wojskowa machina niszczy wszystko, co napotka na swojej drodze, realizując tym samym politykę okrutnych podbojów. Dowodzone przez Krassusa zwycięskie legiony rzymskie powracają do miasta, prowadząc jeńców. Wśród nich są Spartakus i Frygia.

Monolog Spartakusa Spartakus rozpacza. Urodził się jako człowiek wolny, a teraz jest spętany łańcuchami niewolnikiem.

Scena 2. Targ niewolników Sprzedawcy rozdzielają więźniów i więźniarki, za chwilę bowiem pojawiają się bogaci Rzymianie, by dokonać zakupów. Spartakus zostaje oddzielony od Frygii.

Monolog Frygii Frygia pogrążona jest w żalu. Z przerażeniem myśli o losie, który ją czeka.

Scena 3. Orgia w pałacu Krassusa Mimowie i kurtyzany zabawiają gości, drwiąc z Frygii, nowej niewolnicy Krassusa. Egina, kurtyzana Krassusa, wciąga go w szalony pijacki taniec. Odurzony winem i podniecony Krassus zarządza widowisko: dwóch gladiatorów ma walczyć na śmierć i życie. Wojownicy stają do boju w hełmach zasłaniających ich twarze. Po walce zwycięzca zdejmuje hełm. Wygranym jest Spartakus.

Monolog Spartakusa. Spartakus, wbrew własnej woli, został zmuszony zamordować bliźniego. Jego rozpacz przeradza się w gniew. Spartakus buntuje się: nie będzie już niewolnikiem, zrobi wszystko, by odzyskać wolność. To teraz jedyny cel w jego życiu.

Scena 4. Koszary gladiatorów Spartakus podburza gladiatorów do buntu. Wszyscy jednomyślnie składają mu przysięgę wierności i uciekają z koszar ku wolności.

AKT II. Scena 5. Via Appia Na polach odpoczywają pasterze. Przybywają zbiegli z koszar gladiatorzy. Spartakus ogłasza wybuch powstania. Wieśniacy przyłączają się do rebeliantów. Wszyscy obwołują Spartakusa swoim wodzem.

Monolog Spartakusa. Fakt, że jego ukochana Frygia jest teraz niewolnicą, nie daje Spartakusowi spokoju. Wojownik pogrąża się we wspomnieniach. Cały czas myśli o ukochanej.

Scena 6. Willa Krassusa Poszukiwania Frygii zaprowadziły Spartakusa do willi Krassusa. Wojownik odnajduje tam ukochaną. Ich radość ze spotkania nie trwa jednak długo. Muszą się ukryć, ponieważ Egina prowadzi do willi grupę patrycjuszów.

Monolog Eginy. Egina od dawna marzy o zdobyciu władzy nad Krassusem. Jej celem jest poślubienie go, by zyskać przepustkę do świata szlachetnie urodzonych Rzymian.

Scena 7. Uczta w willi Krassusa Krassus świętuje swoje zwycięstwo. Patrycjusze głoszą jego chwałę. Uroczystości przerywa jednak przerażająca informacja: Spartakus wraz ze swoimi towarzyszami otacza willę. Goście uciekają w panice. Krassus i Egina również zmuszeni są do ucieczki. Spartakus wdziera się do willi.

Monolog Spartakusa. Wojownik cieszy się ze zwycięstwa. Daje mu ono nadzieję na to, że powstanie będzie udane.

Scena 8. Zwycięstwo Spartakusa Ludzie Spartakusa pojмали Krassusa i chcą go zabić. Wojownik jednak nie jest żądny zemsty, woli stanąć do pojedynku ze swoim przeciwnikiem, jak równy z równym. Krassus przyjmuje wyzwanie. Mężczyźni zaczynają walczyć. Spartakus wytrąca miecz z ręki przeciwnika – Krassus jest pokonany. Rzymianin ostentacyjnie nadstawia pierś, by zginąć, ale Spartakus pogardliwie każe mu odejść. Życie w niesławie będzie wystarczającą karą dla Krassusa. Uradowani powstańcy sławią zwycięstwo Spartakusa.

AKT III. Scena 9. Zemsta Krassusa Krassus nie może znieść swojej hańby. Widząc jego zranioną dumę, Egina namawia go do zemsty. Wyjście jest tylko jedno: śmierć wszystkim powstańcom. Krassus zwołuje swoje legiony, a Egina żegna go, gdy ten rusza do walki.

Monolog Eginy. Spartakus jest wielkim wrogiem Eginy. Upadek Krassusa będzie i jej upadkiem. Egina obmyśla perfidny plan: uda się do obozu Spartakusa i zasieje niezgodę między powstańcami.

Scena 10. Obóz Spartakusa Spartakus i Frygia cieszą się, że mogą być razem. Ich radość przerywa nagłe pojawienie się jednego z dowódców, który przynosi wiadomość, że do obozu zbliża się ogromna armia dowodzona przez Krassusa. Spartakus postanawia odeprzeć atak i ruszyć w bój. Zdjęci tchórzostwem niektórzy z jego towarzyszy opuszczają go.

Scena 11. Niezgoda Egina wnika w szeregi zdrajców, którzy, choć porzucili Spartakusa, nadal mogą zostać nakłonieni przez niego do powrotu, by nie osłabiać szeregów powstańców. Wraz z innymi kurtyzanami uwodzi wyuzdanym tańcem i upaja winem tchórzliwych mężczyzn, którzy zupełnie przestają być ostrożni. Egina przekazuje Krassusowi zwabionych w pułapkę.

Monolog Spartakusa. Krassusa zżera chęć zemsty. Spartakus zdaje sobie sprawę, że będzie musiał zapłacić własnym życiem za wcześniejsze upokorzenie przeciwnika.

Scena 12. Ostatnia bitwa Osłabione oddziały Spartakusa otoczone zostały przez przeważające je liczebnie legiony rzymskie. Spartakus widzi, z jakim poświęceniem giną w nierównej bitwie jego towarzysze. Bohater zostaje ranny, ale walczy nieustraszenie aż do samego końca. Na próżno – rzymscy legionieści krzyżują go na swoich włóczniach.

Requiem. Zrozpaczona Frygia zabiera ciało Spartakusa z pola bitwy. Opłakuje swego ukochanego. Unosząc ręce ku niebu, przysięga bogom, że zadba o to, by pamięć o Spartakusie żyła wiecznie^{CCXII}.

Х. Шедёвры рúсского и советского кинематографа. Arcydziela kina rosyjskiego i radzieckiego

Х.1. «Война́ и мир» Серге́я Бондарчука. „Wojna i pokój” Siergieja Bondarczuka

14 (четы́рнадцатого) ма́рта¹ 1966 (ты́сяча девятьсо́т шестьдеся́т шесто́го) го́да, в Москвѣ, в кинотеатре² «Росси́я», состоя́лась³ премье́ра филь́ма «Андре́й Болко́нский» – пе́рвой ча́сти киноэпопе́и⁴ Серге́я Бондарчука «Война́ и мир» (fot. 169, 170, 171).

Очевидцы вспоминают⁵, что уже́ у́тром кинотеатр был опоясан⁶ киломе́тровыми очередь́ми⁷ в ка́ссы. Счастли́вчиков, по́павших в зал⁸, привѣтствовали чле́ны съёмочной гру́ппы во главе́⁹ с режиссѐром и исполните́лем¹⁰ ро́ли Пье́ра Безу́хова Серге́ем Бондарчуко́м. Зрите́ли при́няли¹¹ пе́рвый филь́м эпопе́и с энтузи́змом. Не ме́ньшим ажиота́жем сопровождался вы́ход второ́й се́рии¹² («Нагáша Ростова́») – она́ стартовала́ в ию́ле¹³ того́ же, 1966 (шестьдеся́т шесто́го) го́да.

Отсту́пление¹⁴ рúсской а́рмии из Москвѣ́, пожа́ры в дре́вней¹⁵ столице́, наконец, битва́ на Боро́динском по́ле¹⁶ – э́ти сце́ны из филь́ма Бондарчука вош́ли в исто́рию кино́¹⁷. Министѣрство оборо́ны предоста́вило для рабо́ты¹⁸ над филь́мом це́лый кавале́рийский полк из полу́тора ты́сяч вса́дников¹⁹ и, соотве́тственно, лошаде́й²⁰.

Четы́рехсе́рийный²¹ филь́м «Война́ и мир» – са́мая доро́гая постано́вка²² за всю исто́рию советского кино́²³. Сме́та её соста́вила²⁴ 18 (восемна́дцать) миллио́нов рубле́й. Картину́ купи́ли кинопрока́тчики²⁵ 117 (ста семна́дцати) стран²⁶. В 1969 (ты́сяча девятьсо́т шестьдеся́т девя́том) го́ду филь́м был удо́стоен пре́мии²⁷ «О́скар» в номинáции «Лу́чший филь́м на иностранно́м языке́»²⁸ССХІІІ.

Всле́д за рома́ном картина́ рассказы́вает²⁹ о жи́зни не́скольких моско́вских дворя́нских фами́лий³⁰ в пери́од³¹ 1805-1813 (ты́сяча восемьсо́т пя́того-трина́дцатого) го́дов, вобра́вший в себя́ зна́ковые³² для Росси́и исто́рические собы́тия³³, са́мое гла́вное из кото́рых – Оте́чественная война́³⁴ 1812 (ты́сяча восемьсо́т двена́дцатого) го́да^{ССХІV}.

- ¹ marca
- ² w kinie
- ³ odbyła się
- ⁴ pierwszej części epopei filmowej
- ⁵ naoczni świadkowie wspominali
- ⁶ już rano kino było otoczone
- ⁷ kolejkami
- ⁸ szczęściarzy, którzy weszli do sali
- ⁹ witali członkowie ekipy filmowej na czele
- ¹⁰ wykonawcą
- ¹¹ widzowie przyjęli
- ¹² nie mniejszy ażiotaż towarzyszył emisji drugiego odcinka
- ¹³ rozpoczął się w lipcu
- ¹⁴ wycofanie
- ¹⁵ starej
- ¹⁶ bitwa na polach pod Borodino
- ¹⁷ weszły do historii kina
- ¹⁸ udostępniło do prac
- ¹⁹ półtora tysiąca jeźdźców
- ²⁰ odpowiednio, koni
- ²¹ czteroodcinkowy
- ²² najdroższa ekranizacja
- ²³ w historii kina radzieckiego
- ²⁴ koszt wynosił
- ²⁵ film kupili dystrybutorzy
- ²⁶ krajów
- ²⁷ otrzymał nagrodę
- ²⁸ „Najlepszy film zagraniczny”
- ²⁹ w ślad za powieścią film opowiada
- ³⁰ kilku moskiewskich rodów szlacheckich
- ³¹ w okresie
- ³² odzwierciedlił najważniejsze
- ³³ wydarzenia
- ³⁴ najważniejszym z których była Wojna Ojczyźniana (z Napoleonem)

CZY WIESZ, ŻE...

Liczby związane z jej realizacją (aktorzy, statyści, rekwizyty itp.) mogą przyprawić o istny zawrót głowy. Kilka przykładów: 20 000 statystów, 16 500 mundurów, 2000 kostiumów cywilnych, 16 600 ręcznych granatów, 60 armat... Tak właśnie kręciło się filmy w epoce przedcyfrowej i dlatego np. sceny batalistyczne mimo artystycznej stylizacji tchną realizmem i wywierają tak ogromne wrażenie.

Ale wojna to niejedyny temat filmu, który na tle kampanii napoleońskiej pokazuje jednak społeczeństwo rosyjskie, to znaczy oczywiście jego salonowe elity. Znalazły się tu więc wątki (każda filmowa część ma swojego bohatera) duszącego się w nieudanym małżeństwie i pragnącego zrobić wojskową karierę księcia Andrzeja Bołkońskiego, młodzieńcze miłości oraz porażki Nataszy Rostowej, perypetie lekkoduchowatego Pierre'a Biezuchowa (w tej roli wystąpił sam reżyser), który także nie znalazł szczęścia w małżeństwie z piękną Heleną. Na każdej z tych postaci wojna z Napoleonem odcisnęła swoiste piętno, jest więc ona pokazana zarówno w szerszym wymiarze społecznym, jak i indywidualnym.

Ekranizując dzieło Tołstoja, Siergiej Bondarczuk starał się nakręcić wersję całkowicie z ducha rosyjską, przeciwstawną ekranizacjom zachodnim. Rezultatem takiego założenia było wiernie podążanie za tekstem powieściowego oryginału i dosłowne cytowanie Tołstoja. Efekt nie do końca jest udany. Najslabiej wypadły wspomniane wątki osobiste – z pewnymi wyjątkami (Natasza) bohaterowie są dość papierowi i chłodni i tylko nieliczne sceny zawierają w sobie odpowiedni ładunek emocji. Znacznie lepiej broni się militarny aspekt tej produkcji. Film został jednak przyjęty na Zachodzie bardzo przychylnie i zdobył Oscara oraz Złoty Glob^{CCXV}.

X.2. «Семна́дцать мгнове́ний весны́» Татья́ны Лио́зновой. „Siedemnaście mgnień wiosny” Tatiany Lioznowej

11 (одиннадцатого) августа¹ 1973 (ты́сяча девятьсо́т се́мьдесят тре́тьего) го́да в СССР нача́лся² по́каз фи́льма «Семна́дцать мгнове́ний весны́» (fot. 172, 173). 12-сери́йный (двена́дцатисери́йный³) сове́тский⁴ фи́льм, режиссе́ром кото́рого ста́ла Татья́на Лио́знова, бы́л снят по одноимённому рома́ну⁵ Юли́ана Семёнова. У́же во вре́мя премье́рного по́каза⁶ во́енная дра́ма завоёвала о́громную популя́рность в Сове́тском Сою́зе⁷. А спу́стя три го́да по́сле вы́хода пе́рвой се́рии⁸ фи́льм бы́л удо́стоен Го́сударственной пре́мии РСФСР⁹.

Оди́н из са́мых люби́мых шпио́нских¹⁰ се́риалов стра́ны¹¹ бы́л разбо́ран на ци́таты, а великоле́пная¹² му́зыка Микаэ́ла Тариве́рдиева во вступите́льных ти́трах до сих пор проби́рает¹³ до са́мого се́рдца и ду́ши.

«17 мгнове́ний» счита́ются са́мым доро́гим сове́тским¹⁴ се́риалом, хо́тя реа́льный бю́джёт карти́ны – та́йна¹⁵. Сове́ренные кинопродю́серы сказа́ли¹⁶, что е́сли бы сейча́с снима́лась карти́на¹⁷ с та́ким же разма́хом, то сто́имость ка́ждой се́рии обо́дилась бы в¹⁸ 100 тыс. (сто ты́сяч) до́лларов ми́нимум.

Карти́на снима́лась в Герма́нии, Приба́лтике¹⁹ и Гру́зии. Пра́вда, то, что Це́точная у́лица Бе́рна нахо́дится на са́мом де́ле²⁰ в Ри́ге, а швейца́рскую гра́ницу па́стор Шлаг пере́ходит²¹ на Кавка́зе, позво́лило сэконо́мить²² бю́джёт^{CCXVI}.

Де́йствие карти́ны развора́чивается²³ в Герма́нии и Швейца́рии в по́следние ме́сяцы су́ществова́ния Тре́тьего Ре́йха²⁴, с²⁵ 12 (двена́дцатого) фе́враля по²⁶ 24 (два́дцать четвёртое) ма́рта 1945 (ты́сяча девятьсо́т со́рок пя́того) го́да. Гла́вный геро́й – сове́тский развёдчик²⁷ Макси́м Иса́ев, рабо́тающий в центра́льном аппара́те СД²⁸ под и́менем Ма́кса О́тто фон Шти́рлица. От моско́вского руково́дства²⁹ Шти́рлиц-Иса́ев получа́ет³⁰ зада́ние: вы́яснить, кто из вы́сших руково́дителей Ре́йха³¹ веде́т сепара́тные перегово́ры о за́ключении переми́рия³² с Великобри́танией и США³³. Берли́н подве́ргается же́сткой бомбе́жке³⁴, в резу́льтате кото́рой сна́ряд поврежда́ет³⁵ дом, в кото́ром нахо́дятся ради́сты развёдчика – супру́ги³⁶ Э́рвин и Кэ́трин Кин. По́сле взрыва́³⁷ Э́рвин получа́ет сме́ртельное ране́ние³⁸, а е́го жена́, кото́рая нахо́дится в положе́нии, чу́дом выжи́вает³⁹. Её́ в бессо́знательном состо́янии отвóзят⁴⁰ в кли́нику Шарите́, где, не в си́лах стерпе́ть боль⁴¹, она́ случа́йно выкри́кивает⁴² ру́сское сло́во «ма́ма» и выда́ет себя́ наци́стам⁴³. Зада́ча⁴⁴ Шти́рлица осло́жняется: он оста́ется без свя́зи⁴⁵ с Москво́й, а е́го свя́зистка о́казывается⁴⁶ в ла́пах геста́по^{CCXVII}.

¹ sierpnia
² w ZSRR rozpoczął się
³ dwunastoodcinkowy
⁴ radziecki
⁵ nakręcony na podstawie powieści pod tym samym tytułem
⁶ już w czasie pokazu premierowego
⁷ dramat wojenny zdobył olbrzymią popularność w Związku Radzieckim
⁸ po 3 latach po emisji pierwszego odcinka
⁹ otrzymał Nagrodę Państwową Rosyjskiej Federacyjnej Republiki Radzieckiej
¹⁰ jeden z najbardziej ulubionych szpiegowskich
¹¹ kraju
¹² wspaniała
¹³ podczas początkowych napisów do dziś chwytła
¹⁴ jest uważany za najdroższy radziecki
¹⁵ tajemnica
¹⁶ współcześni producenci filmowi powiedzieli
¹⁷ jeśliby obecnie film był kręcony
¹⁸ to koszt jednego odcinka wyniósłby
¹⁹ film kręcono w Niemczech, państwach nadbałtyckich
²⁰ ulica Kwiatowa w Bernie znajduje się w rzeczywistości
²¹ przekracza
²² co pozwoliło zaoszczędzić na
²³ akcja filmu toczy się
²⁴ w ostatnich miesiącach istnienia Trzeciej Rzeszy
²⁵ od
²⁶ lutego do
²⁷ główny bohater – radziecki zwiadowca (szpieg)
²⁸ pracujący w centrali Służba Bezpieczeństwa Reichsführera SS
²⁹ kierownictwa
³⁰ otrzymuje
³¹ najwyższego kierownictwa Rzeszy
³² prowadzi separatystyczne rokowania o zawarciu zawieszenia broni
³³ USA
³⁴ jest poddawany masowym bombardowaniom
³⁵ pocisk uszkodza
³⁶ znajdują się radiotelegrafści zwiadowcy – małżeństwo
³⁷ po wybuchu

³⁸ został śmiertelnie ranny
³⁹ która jest w ciąży, cudem
przeżyła
⁴⁰ nieprzytomną przewożą
⁴¹ nie jest w stanie znieść bólu
⁴² przypadkowo wykrzykuje
⁴³ sama wydaje siebie nazistom
⁴⁴ zadanie
⁴⁵ komplikuje się: pozostaje
bez łączności
⁴⁶ jego radiotelegrafistka wpada

CZY WIESZ, ŻE...

Od pierwszego odcinka jest wesoło. Serial *Siedemnaście mgnień wiosny* zaczyna się sceną, w której radziecki agent Stirlitz czeka na informatora. Równoległe słyszymy pohukiwanie sowy. Stirlitzowi żal ptaszka. Jest luty, sowa na pewno się przeziębii. Kim jest Stirlitz? To Maksym Maksymowicz Issajew, superagent sowieckiego kontrwywiadu. Dzięki talentom dyplomatycznym i sprawnościowym udało mu się przeniknąć do wysokich struktur SS. Działając w Berlinie, w głównym sztabie, różnymi metodami dąży do przyspieszenia końca wojny.

Siedemnaście mgnień wiosny w reżyserii Tatiany Lioznowej jest adaptacją jednej z 12 powieści Juliana Siemionowa (również autora scenariusza) o radzieckim agencie. Otto von Stirlitz był swoistą odpowiedzią ZSRR na Jamesa Bonda. Mniejsza o martini, liczyło się działanie w zgodzie z ideologiczną linią partii oraz namiętność do językowych szlagwortów. Stirlitz jest nieskazitelny, istny omnibus wschodniego obozu. Mówi wszystkimi językami, zna się na turystyce, militariach, literaturze i sztukach pięknych. Zawsze profesjonalny i świetnie przygotowany do misji. Kiedy trzeba, wypije, nawet denaturat, ale prywatnie jest płochliwym smakoszem aromatycznej kawy. Woli ją nawet od bimbru lokalnego wyrobu.

Zrealizowany głównie na Łotwie dwunastoodcinkowy czarno-biały serial z 1973 roku, którego akcja rozgrywała się podczas tytułowych siedemnastu dni wiosny, jest w Rosji narodowym dobrem. Nie tylko na zakrapianych imprezach balangowicze przerzucają się dowcipami Stirlitza. Cytaty z serialu znajdują na pamięć zarówno seniorzy, jak i małolaty. Standartenführer SS łączy pokolenia. Przez lata serial obrósł swoistą legendą – żarty z *Siedemnastu mgnień* wypełniły kilka tomów humorystycznych zeszytów wydawanych w ZSRR w wielomilionowych nakładach, podobno sam Breżniew wezwał niegdyś Stirlitza na dywanik, rzecz jasna czerwony. Nie wiedział, że chodzi o postać fikcyjną, a nikt nie odważył się Breżniewowi wytłumaczyć pomyłki, dlatego zamiast Stirlitza na audyencję przybył aktor Wiaczesław Tichonow, odtwórca roli agenta, który otrzymał nagrodę „Gwiazdy Socjalizmu”. Z kolei Andropow wycofywał ze stopki filmu konsultantów KGB. W Polsce sowiecki agent nie przyjął się tak dobrze. Nic dziwnego, poza chroniczną awersją do Rosji mieliśmy przecież własnego łże-agenta: Hansa Klossa. *Siedemnaście mgnień wiosny* nie najlepiej znosi też próbę czasu. Przypomniany na DVD razi nie tylko ideologicznymi uproszczeniami. Gdyby pozbawić serię zabawnych dialogów i pewnego rozmachu inscenizacyjnego (Ryga zagrała Szwajcarię), w porównaniu z naszą *Stawką większą niż życie* realizacyjnie serial Siemionowej wypada błado. Mimo to jako nostalgiczna ciekawostka może sprowokować do wzruszeń. Stirlitz na całe zło^{CCXVIII}.

X.3. «Москв́а слезáм не верит» Влади́мира Меньшóва. „Moskwa nie wierzy łzom” Władymira Mieńszowa

«Москв́а слезáм не верит» (fot. 174, 175) – совéтский мелодрама́тический фильм¹ режиссёра Влади́мира Меньшóва. Премье́ра состоя́лась в конце² 1979 (ты́сяча девятьсо́т се́мьдесят девя́того) го́да в моско́вском кинотеáтре³ «Звёздный». В февралé⁴ 1980 (восми́десятого) го́да фильм был впервы́е показан по телеви́дению⁵.

В 1981 (во́семьдесят пе́рвом) го́ду был удосто́ен прэ́мии⁶ «О́скар» в номина́ции «Лу́чший фильм на иностранном языке»⁷ и Госуда́рственной прэ́мии СССР^{8CCXIX}.

Москв́а пятидеся́тых го́дов⁹. Три молодё́е провинциа́лки прие́зжа́ют в Москв́у в по́исках то́го, что и́щут¹⁰ лю́ди во все́х столи́цах ми́ра¹¹ – любви́, сча́стья¹² и доста́тка. Их су́дбы скла́дываются и́менно так¹³, как предпола́гает ха́рактер ка́ждой из де́вушек¹⁴. Антони́на выхо́дит за́муж, расти́т дете́й, лю́бит му́жа¹⁵. Людми́ле Москв́а представля́ется лоте́рей¹⁶, в кото́рой она́ должна́ выи́грать своё́ о́собенное сча́стье¹⁷. Кате́рина же – отча́янно влю́бляется¹⁸, но и́збранник её́ оста́вляет¹⁹. Одна́ко она́ не опу́скает ру́ки²⁰, в оди́ночку расти́т доче́ь²¹ и к то́му же успева́ет сде́лать блестя́щую карье́ру²². В со́рок лет²³ судьба́ да́рит ей встре́чу с прекра́сным челове́ком²⁴ и насто́ящую лю́бовь²⁵...

«Москв́а слезáм не верит» э́то не прóсто фильм, э́то велича́йшее произведе́ние кинемато́графа²⁶. Невозмо́жно забы́ть его́²⁷, невозмо́жно оста́ться к нему́ равноду́шным²⁸, невозмо́жно не лю́бить его́^{29CCXX}.

- ¹ radziecki melodramat
- ² miała miejsce pod koniec
- ³ kinie
- ⁴ lutym
- ⁵ po raz pierwszy wyemitowano w telewizji
- ⁶ otrzymał nagrodę
- ⁷ „najlepszy nieanglojęzyczny film”
- ⁸ Nagrodę państwową ZSRR
- ⁹ w latach pięćdziesiątych
- ¹⁰ w poszukiwaniach tego, czego szukają
- ¹¹ we wszystkich stolicach świata
- ¹² miłości, szczęścia
- ¹³ ich losy układają się właśnie tak
- ¹⁴ jak wynika z charakteru każdej z dziewczyn
- ¹⁵ wychowuje dzieci, kocha męża
- ¹⁶ jest jak loteria
- ¹⁷ musi wygrać swoje własne szczęście
- ¹⁸ szalenie zakochuje się
- ¹⁹ jej wybraniek zostawia ją
- ²⁰ jednak nie poddaje się
- ²¹ samotnie wychowuje córkę
- ²² i na dodatek zdążyła zrobić wspaniałą karierę
- ²³ w wieku 40 lat
- ²⁴ los ofiarowuje jej spotkanie ze wspaniałym człowiekiem
- ²⁵ prawdziwą miłość
- ²⁶ wybitne dzieło kina
- ²⁷ nie da się go zapomnieć
- ²⁸ nie da się pozostać obojętnym wobec niego
- ²⁹ nie da się go nie pokochać

CZY WIESZ, ŻE...

Film, który zdobył w 1981 roku Oscara dla najlepszej produkcji nieanglojęzycznej, w pokonanym polu pozostawiając dzieła Truffaut i Kurosawy.

Film opowiada 18 lat z życia trzech bohaterek, które z młodych, idealistycznych dziewczyny, mieszkank hotelu robotniczego, stają się dojrzałymi kobietami ze sporym bagażem życiowych doświadczeń.

Katia z konieczności rozpoczęła pracę w fabryce, po tym jak nie dostała się na studia. Antonina, marząca o spokojnym życiu, wychodzi za mąż za kolegę z pracy, skromnego i sympatycznego Nikołaja. Ludmiła ambitna i obdarzona dużą wyobraźnią chce urządzić się w życiu, zrobić karierę i choć jedynie sortuje chleby w piekarni dziewczyna, poluje na bogatego męża, podając się za studentkę. Autorzy z serdeczną życzliwością, ale i nutką rozbawienia ukazują ich losy, codzienne radości i smutki, nadzieje i rozczarowania.

Olbrzymim atutem filmu jest obraz Moskwy, zarówno lat 50. jak i 70., z jej modą, obyczajami, charakterystycznym rytmem życia i atmosferą. W oczach prowincjuszek Moskwa symbolizuje nowe, lepsze życie, możliwość społecznego awansu, szansę na korzystne małżeństwo. Ich losy potoczą się odmiennie, bo też każda z nich inaczej rozumie szczęście i życiowy sukces i każda innym sposobem będzie próbowała to osiągnąć. Jedno co pozostaje niezmiennie, to tylko ich przyjaźń^{CCXXI}.

X.4. «Утомлённые солнцем» Никиты Михалкова. „Spaleni słońcem” Nikity Michalkowa

«Утомлённые солнцем» (fot. 176, 177) – российский-французский фильм 1994 (тысяча девятьсот девяносто четвёртого) года режиссёра Никиты Михалкова. В 1994 (девяносто четвёртом) году был удостоен Государственной премии¹ Российской Федерации. Лауреат премии «Оскар» за «Лучший фильм на иностранном языке»² и Гран-при³ 47-го (сорок седьмого) Каннского фестиваля⁴.

Действие⁵ фильма начинается ранним летом⁶ 1936 (тысяча девятьсот тридцать шестого) года, незадолго до пика сталинских репрессий конца⁷ 1930-х (тысяча девятьсот тридцатых) годов в СССР⁸. Сергей Петрович Котов (Никита Михалков) – истинный коммунист, любимец самого товарища⁹ Сталина, живёт на даче вместе¹⁰ с женой Марусей (Ингеборга Дапкунайте), маленькой дочерью¹¹ Надей (Надежда Михалкова) и родственниками¹² Маруси.

Тихая идиллическая жизнь¹³ нарушается неожиданным появлением¹⁴ Мити (Олег Меньшиков) – интеллигента, музыканта, старинного друга семьи¹⁵, воспитанника¹⁶ отца Маруси, который незадолго до своего внезапного отъезда¹⁷ за границу в 1928 (тысяча девятьсот двадцать восьмом) году приходился ей женихом¹⁸.

В конце фильма для ареста¹⁹ Котова на дачу в чёрном автомобиле²⁰, назвавшись работниками областной филармонии²¹, приезжают сотрудники НКВД в штатском²². Чтобы скрыть от семьи истинные²³ причины происходящего²⁴, Котов сообщает²⁵ близким о необходимости срочного отъезда²⁶ в Москву по делам²⁷, семья предлагает²⁸ «гостям» пройти к столу, затем устраивает прощания с песнями²⁹, а Наде даже разрешают проехаться в автомобиле часть пути³⁰. Не понимая, что происходит³¹, Надя беззаботно прощается³² с отцом и идёт домой³³.

В эпилоге фильма сообщается³⁴, что комдив³⁵ Сергей Котов был признан виновным в шпионаже³⁶ и расстрелян в августе³⁷ 1936 (тридцать шестого) года. Его жена Мария была арестована спустя несколько дней после мужа³⁸ и умерла в лагере четыре года спустя³⁹. Вместе с ней была арестована⁴⁰ и Надя, но пройдя ГУЛАг, дождалась до «хрущёвской оттепели»⁴¹, когда вместе⁴² с матерью и отцом была полностью реабилитирована в ноябре⁴³ 1957 (пятьдесят седьмого) года. Унаследовавшая музыкальный талант от матери⁴⁴, Надежда Котова посвятила себя работе⁴⁵ педагога в одной из музыкальных школ Казахстана. Митя в последних⁴⁶ сценах фильма вскрывает себе вены⁴⁷, лёжа в ванне с видом на Кремль⁴⁸ССХХII.

¹ otrzymał Nagrodę Państwową

² „najlepszy film nieanglojęzyczny”

³ Grand Prix

⁴ festiwalu w Cannes

⁵ akcja

⁶ rozpoczyna się na początku lata

⁷ niedługo przed szczytem represji stalinowskich pod koniec

⁸ ZSRR

⁹ prawdziwy komunista, ulubieniec towarzysza

¹⁰ mieszka na dacy razem

¹¹ małą córką

¹² krewnymi

¹³ idylliczne życie

¹⁴ przerywa nagłe

pojawienie się

¹⁵ muzyka, starego

przyjaciela rodziny

¹⁶ wychowanka

¹⁷ który niedługo przed

swoim wyjazdem

¹⁸ był dla niej narzeczonym

¹⁹ pod koniec filmu w celu

aresztowania

²⁰ czarnym samochodem

²¹ podający się za

pracowników obwodowej

filharmonii

²² przyjeżdżają pracownicy

NKWD w cywilu

²³ żeby ukryć przed

rodziną prawdziwe

²⁴ tego, co się dzieje

²⁵ informuje

²⁶ konieczności pilnego

wyjazdu

²⁷ służbowo

²⁸ proponuje

²⁹ potem organizuje

odprowadzanie z pieśniami

³⁰ nawet pozwalają przejechać

część drogi samochodem

w listopadzie

³¹ nie rozumiejąc, co się dzieje

³² beztrasko żegna się

³³ idzie do domu

³⁴ podaje się

³⁵ dowódca dywizji

³⁶ został oskarżony

o szpiegostwo

³⁷ rozstrzelany w sierpniu

³⁸ kilka dni po mężu

³⁹ zmarła w obozie cztery

lata później

⁴⁰ razem z nią

aresztowano

⁴¹ przeszła przez łagry

i dożyła do „odwilży

chruszczowskiej”

⁴²razem
⁴³zostali zrehabilitowani
⁴⁴odziedziczywszy talent
muzyczny po matce
⁴⁵poświęciła się pracy
⁴⁶ostatnich
⁴⁷podcina sobie żyły
⁴⁸leżąc w wannie z widokiem
na Kreml

CZY WIESZ, ŻE...

Opowieść o sielskiej egzystencji rodziny, w której życie nieoczekiwanie wkracza wielka polityka. Rok 1936. W Związku Radzieckim następuje apogeum stalinowskiego terroru: zastraszanie, wywózki, łagry, Gułag, powszechny strach. Jednak są miejsca, do których ponura rzeczywistość – zdawałoby się – nie ma dostępu.

Jednym z takich zakątków jest podmoskiewska dacha bohatera rewolucji i wojny domowej, pułkownika Sergieja Kotowa (Nikita Michałkow). Inteligencka rodzina, żywiąca nostalgię za dawnymi czasami i wartościami, które odeszły już w zapomnienie, zdaje się być enklawą ciszy i harmonii w kraju szalejącego bezprawia. Straszna rzeczywistość wkracza jednak w życie Kotowów w najmniej spodziewanej chwili. Momentem newralgicznym staje się wizyta przyjaciela domu – Dimitra (Oleg Menszykow), który był niegdyś wielką miłością żony Kotowa, Marusi (Ingeborga Dapkunaite). Sytuacja staje się coraz bardziej napięta. W końcu dochodzi do konfrontacji dwóch różnych życiowych postaw, które reprezentują Kotow i Dimitr. Odwiedziny Dymitra nie są zwykłą wizytą towarzyską. Mają one zburzyć dotychczasowy porządek i szczęście rodzinnego domu.

Spaleni słońcem to przenikliwe i wymowne studium charakterów. Ten kameralny obraz jest jednocześnie bardzo mocnym w swojej wymowie dramatem psychologicznym. Oczywista prawda, głosząca, że od wielkiej polityki i jej niejednokrotnie destrukcyjnego wpływu nie ma ucieczki, otrzymuje w filmie Michałkova formę głośnego protestu przeciwko zdehumanizowaniu świata, w którym egzystencja pozbawionej wszelkich praw jednostki zależy od powszechnych dziejowych przemian. Globalna historia, anektując nawet najbardziej intymne sfery życia człowieka, staje się czynnikiem determinującym ludzki byt w najmniejszych jego aspektach^{CCXXIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

NKWD to organ państwowy Związku Radzieckiego, istniejący w latach 1917-1946. Sprawował kontrolę nad policją polityczną, wywiadem cywilnym, kontrwywiadem, służbami porządkowymi, a także GUŁAG-ami.

NKWD powstało w 1917 roku, początkowo jako organ administracyjny. Swoją rolę aparatu bezpieczeństwa zaczął pełnić dopiero w 1934 roku, po tym, jak Józef Stalin na drodze wprowadzenia własnej dyktatury przeorganizował struktury administracyjne. Pod NKWD podporządkował istniejący dotychczas Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny (OGPU), następcę Czeki.

NKWD odegrało ogromną rolę w budowaniu reżimu stalinowskiego. Stało się głównym narzędziem w rękach Józefa Stalina podczas tzw. wielkiej czystki, która objęła zarówno struktury wojskowe, jak i administracyjne państwa. Zginęły miliony osób podejrzewanych lub wprost wyrażających sprzeciw wobec panującego ustroju. Kilkanaście milionów ludzi trafiło do obozów pracy.

Po 1946 roku NKWD zostało przekształcone w Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz KGB (Komitet Bezpieczeństwa Państwowego)^{CCXXIV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Gułag to skrót (stosowany od 1930 roku) dla Głównego Zarządu Poprawczych Obozów Pracy (ros. Głównoje Uprawlenije Isprawitielno-Trudowych Łagieriej i Kolonij) czyli specjalnego oddziału tajnej policji oraz ministerstwa spraw wewnętrznych ZSRR, który wykorzystywał skazańców jako darmową siłę fizyczną. Wśród więźniów przebywających w obozach Gułagu byli kryminaliści, recydywiści oraz osoby zupełnie niewinne, które zesłano tam z powodów politycznych, ze względu na przynależność narodową, na podstawie domysłów albo wręcz bez żadnego powodu.

Więźniowie polityczni cierpieli najbardziej, ponieważ prócz ciężkich warunków, katorżniczej pracy oraz złej woli dozorców byli również terroryzowani przez więźniów kryminalnych. Historycy szacują, że całkowita liczba osób odbywających karę w obozach Gułagu wynosi od 15 000 000 do 18 000 000, z których przynajmniej 1 500 000 nie przeżyło pobytu w obozach. Ofiarami sowieckiego Gułagu byli nie tylko obywatele ZSRR, ale również mieszkańcy innych krajów m.in. Czechosłowacy, Polacy, Węgrzy, Francuzi czy Amerykanie^{CCXXV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Odwilż – potoczne pojęcie z zakresu polityki oznaczające złagodzenie represyjnej polityki władz w krajach rządzonych przez monopartie komunistyczne. Nazwa pochodzi od powieści Ilji Erenburga opublikowanej w 1954 roku pod tytułem *Odwilż* (ros. *Ottiepiel*).

W Związku Radzieckim odwilż łączy się z osobą pierwszego sekretarza KPZR Nikity Chruszczowa, który podczas XX Zjazdu KPZR wygłosił referat *O kulcie jednostki i jego następstwach*, będący potępieniem polityki Józefa Stalina. Osłabła cenzura i represje, i choć ze zrewoltowanymi Węgrami Sowieci rozprawili się brutalnie, to w relacjach z Zachodem Chruszczow chciał wprowadzić w życie model pokojowej koegzystencji. Jako pierwszy przywódca radziecki odwiedził USA (Camp David 1957). Partnerem Chruszczowa był prezydent USA Dwight Eisenhower, lecz sprawa samolotu szpiegowskiego U2 stała się pretekstem do zerwania przyjacielskich stosunków. Pomimo zniesienia słynnego paragrafu 58 kodeksu karnego RFSRR (o działalności kontrewolucyjnej) i rehabilitacji części ofiar Stalina, Chruszczow i jego następcy nie naruszyli potężnego aparatu terroru, który nadal krwawo rozprawiał się z rzeczywistymi bądź urojonymi wrogami socjalizmu^{CCXXVI}.

X.5. «Сибириада» Андрэя Тарковскаго. „Syberiaada” Andrieja Konczalowskiego

«Сибириада» (fot. 178, 179) – советский четырёхсерийный¹ фильм, в 1979 (тысяча девятьсот семьдесят девятом) году удостоенный специального приза² жюри Каннского кинофестиваля³.

Фильм повествует о судьбе⁴ двух сибирских семей⁵ – Солóминых и Устюжаниных, об их трёх поколениях в 1900-1920-е (тысяча девятьсотыетысяча девятьсот двадцатые), 1930-1940-е (тридцатые-сороковые) и 1960-е (шестидесятые) годы.

Действие фильма разворачивается⁶ в глухом сибирском селе⁷ Елань. В начале⁸ фильма показывается дореволюционное время⁹ и рассказывается¹⁰ о двух сверстниках¹¹: парне из бедной семьи¹² Устюжаниных и девушке из богатой семьи¹³ Солóминых, которая пользуясь положением своей семьи¹⁴, всячески досаждаёт ему¹⁵.

Также рассказывается о том, как отец парня занят строительством бревенчатой дороги через¹⁶ лес. Когда парень и девушка повзрослели, они влюбляются¹⁷. Их союзу препятствует семья¹⁸ девушки, чьи прихвостни избивают¹⁹ бедного парня и бросают на произвол судьбы²⁰. Во время²¹ революции девушка уходит из семьи²² в стремлении связать свою жизнь с тем, кого любит по-настоящему²³.

Спустя много лет²⁴, парень возвращается в родную деревню²⁵ со своим сыном-подростком и сообщает²⁶ о том, что той богатой девушки уже давно нет на свете²⁷ – она была убита много лет назад²⁸. Их сын подросток, в свою очередь, становится²⁹ инженером-геологом, и возвращается в деревню³⁰ своего отца, чтобы заняться поиском нефти³¹CCXXVII.

- ¹ radziecki
- ² czteroodcinkowy
- ³ który otrzymał nagrodę specjalną
- ⁴ Festiwalu Filmowego w Cannes
- ⁵ opowiada o losie
- ⁶ rodzin syberyjskich
- ⁷ akcja filmu toczy się
- ⁸ w wiosce
- ⁹ na początku
- ¹⁰ pokazane są czasy przed rewolucją
- ¹¹ opowiada się
- ¹² rówieśnikach
- ¹³ chłopaku z biednej rodziny
- ¹⁴ dziewczynie z bogatej rodziny
- ¹⁵ korzystając z sytuacji rodziny
- ¹⁶ dokucza mu na różne sposoby
- ¹⁷ budową drogi z okrągłaków przez
- ¹⁸ dorośli, zakochali się w sobie
- ¹⁹ związkowi przeszkadza rodzina
- ²⁰ sługusi której biją
- ²¹ porzucają na łaskę losu
- ²² w czasie
- ²³ opuszcza rodzinę
- ²⁴ z zamiarem związania swojego życia z tym, którego naprawdę kocha
- ²⁵ po wielu latach
- ²⁶ chłopak powraca do rodzinnej wioski
- ²⁷ z nastoletnim synem i informuje
- ²⁸ już dawno nie ma na świecie
- ²⁹ już dawno została zabita
- ³⁰ z kolei, zostaje wraca do wioski
- ³¹ żeby zając się poszukiwaniem ropy naftowej

CZY WIESZ, ŻE...

Monumentalna czteroczęściowa *Syberiaada* była ostatnim filmem, jaki Andriej Michajłow-Konczalowski nakręcił w Związku Radzieckim. 2 lata później wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, by do ojczyzny powrócić dopiero w XXI wieku. Obraz, choć niepozbawiony kompromisów, zachwyca rozmachem i artystyczną wizją. Po wsze czasy w pamięci pozostaje również brawurowa kreacja Nikity Michajłowa oraz wspaniała muzyka Eduarda Artiemjewa.

Syberiaada to wielka epicka opowieść o losach jednej syberyjskiej wsi i dwóch zamieszkujących ją rodzin, Ustuzaninów i Sołominów, rzucona na szeroki plan dramatycznej historii Rosji i Związku Radzieckiego w XX wieku. Scenarzyści, Jeżow i Konczalowski, rozpisali ją na cztery filmy (każdy trwający ponad godzinę), rozciągając od początków stulecia, aż po szalone lata 60. Jelań to spokojna, zapomniana przez Boga osada, której życiu rytm nadają natura oraz sąsiedzkie swary. Afanazy

Ustużanin, samotnie wychowujący syna Nikołaja (Kolę) oraz spotkaną w tajdze głuchoniemą dziewczynę, ma wielkie marzenie – chce wybudować drogę do gwiazdy, która każdej nocy rozświetla niebo nad wsią. Codziennie rano bierze więc do ręki siekierę i idzie karczować las. Głęboko wierzy w to, że wytyczona przez niego droga doprowadzi wszystkich mieszkańców Jełania do szczęścia i lepszego życia. Tylko zamieszkujący przepastne knieje Wieczny Dziad, nierzeczywista postać rodem z rosyjskich bajek, ostrzega go, że szlak, który przeciera, wiedzie do Czarnej Grzywy – uroczyska, w okolicach którego ulatnia się wywołujący szaleństwo gaz. Afanazy nic sobie z tego nie robi; zanedbując syna, realizuje swoją mrzonkę. Trudno się więc dziwić, że kiedy pewnego dnia pojawia się we wsi nieznajomy mężczyzna, który zaczyna roztaczać przed młodziutkim Nikołajem wizję szczęśliwego świata rodem z *Miasta słońca* Tomasza Campanelli, nie mając innego męskiego wzorca, chłopiec ulega fascynacji. Tym obcym jest zbiegły katorżnik, socjalista Rodion Klimientow. Niebawem w ślad za nim pojawiają się carscy żandarmi, którzy ponownie zakuwają go w łańcuchy, by odtransportować na miejsce zesłania. Żegnając się z Kolą, więzień każe mu... wierzyć i czekać. Nie precyzuje wprawdzie, na co, ale gdy kilkanaście lat później do Jełania docierają informacje o obaleniu caratu i przejściu władzy przez bolszewików, Ustużanin junior zdaje sobie sprawę, że to właśnie miał na myśli Rodion. Że już tylko miesiące, jeśli nie tygodnie, dzielą go od chwili, gdy – uważana niegdyś za utopijną – idea siedemnastowiecznego myśliciela zacznie się ziszczać. W takiej sytuacji ojciec Koli, ze swoim rojeniem o budowie drogi przez tajgę, wydaje się młodzieńcowi szkodliwym wariatem. Po co mu więc pomagać? On stworzony jest przecież do wyższych celów – powinien budować socjalizm!

10 lat później Nikołaj wraca do rodzinnej wsi. Nie ma już u jego boku Nastii Sołominy, towarzyszki dziecinnych zabaw, którą porwał ze sobą w świat, gdy przed laty opuszczał Jełan. Zamiast żony, towarzyszy mu synek Alosza – podobnie jak ojciec, zarażony wirusem komunizmu. Stary Jermołaj Sołomin i jego synowie, a przede wszystkim Spiridon, brat Anastazji, odnoszą się do Koli z nieukrywaną niechęcią; nie mogą wybaczyć mu utraty bliskiej sobie osoby. Na dodatek Ustużanin, człowiek nowej władzy, chce rządzić wsią. Na zorganizowanym od razu po przybyciu zebraniu oznajmia, że mieszkańcy Jełania muszą dokończyć budowę drogi do Czarnej Grzywy, którą rozpoczął niegdyś nieżyjący już Afanazy. Tam zaś zostanie postawiona wieża wiertnicza, aby zbadać, co znajduje się w ziemi, by później móc to wydobywać. Nikołaj zachowuje się jak typowy bolszewicki komisarz, jest pewny siebie i nie dopuszcza odmowy; gdy nie udaje mu się dogadać z mieszkańcami po dobroci, próbuje ich zastraszyć, a to prowadzi do kolejnej tragedii. Nastoletni Alosza odpływa łodzią, by powrócić po kolejnych dziesięciu latach. Nie żyje już stary Jermołaj, a Spiridon wciąż odsiadyuje karę więzienia; Aleksiej poznaje jednak ich krewną – młodziutką Taję, która od pierwszej chwili zakochuje się w nim na zabój. Ale miłości nie jest dane rozkwitnąć. Gdy pewnego dnia nieopodal wsi przepływa barka z poborowymi, miejscowi mężczyźni dowiadują się, że właśnie wybuchła wojna – 3 tygodnie temu Hitler zaatakował Kraj Rad. Ustużanin nie waha się ani chwili, mimo młodego wieku, zgłasza się do wojska. Taja Sołomina obiecuje mu, że będzie na niego czekać, lecz nawet nie może być pewna, czy odpływający chłopak usłyszał jej gorące zapewnienia. Kiedy po kolejnych 20 latach – wraz z grupą nacierzy wysłanych na Syberię znad Morza Kaspijskiego – ponownie pojawia się w Jełaniu, nie rozpoznaje w dojrzałej już kobiecie tamtego podlotka, którego przy dźwiękach *Tej ostatniej niedzieli* uczył tańczyć tango. Jest, podobnie jak ojciec, zadufany w sobie i, podobnie jak dziad, owładnięty jedną tylko myślą – zdobycia Czarnej Grzywy. Straszy mieszkańców wsi wizją budowy wielkiego miasta, betonowych bloków i asfaltowych dróg. Nic sobie nie robi z ich odwiecznych przyzwyczajzeń i tradycji. A to – jak można się domyślać – nie może skończyć się dobrze^{CCXXVIII}.

X.7. «Ирония судьбы, или С лёгким паром!» Эльдара Рязанова. „Szczęśliwego Nowego Roku!” Eldara Riazanowa

Кинофильм¹ «Ирония судьбы, или С лёгким паром!» (fot. 180, 181) – культовый советский фильм² 1975 (тысяча девятьсот семьдесят пятого) года режиссёра Эльдара Рязанова. Каждый Новый год, начиная с³ 1975 (семьдесят пятого) года вся страна смотрит этот⁴ фильм. Фильм является авторской экранизацией пьесы⁵ Эмилия Брагинского и Эльдара Рязанова «С лёгким паром!, или Однажды в новогоднюю ночь...»⁶.

Просмотр⁷ фильма «Ирония судьбы, или С лёгким паром!» стал одним из атрибутов Нового года⁸ наряду с шампанским, мандаринами и бенгальскими огнями⁹.

Главный герой, москвич¹⁰ Евгений Лукашин (Жёня) готовится встретить Новый год наедине со своей невестой¹¹ Галей в новой квартире по адресу¹² 3-я (третья) улица Строителей, дом 25 (двадцать пять), квартира 12 (двенадцать), куда¹³ Жёня с мамой переехали накануне¹⁴. Закоренелый холостяк¹⁵ Жёня готовится сделать Гале в новогоднюю ночь предложение¹⁶.

Перед встречей Нового года¹⁷ Жёня, по сложившейся традиции, отправляется с тремя друзьями¹⁸ (Павлик, Сашка и Мишка) в баню¹⁹. В бане друзья изрядно выпили²⁰. Перед тем как разойтись, друзья отправляются в аэропорт²¹, откуда²² один из них, Павлик, должен лететь в Ленинград²³, однако, когда приходит время посадки в самолёт²⁴, захмелевшие²⁵ Сашка и Мишка по ошибке отправляют на посадку вместо²⁶ Павлика Жёню. Проснувшись уже²⁷ в Ленинграде и не заметив разницы²⁸, пьяный Жёня берёт такси²⁹ и называет водителю свой московский адрес³⁰. Оказывается³¹, в Ленинграде тоже есть улица с таким же названием и по этому адресу³² в Ленинграде расположен точно такой же типовой дом³³, как в Москве, поэтому ничего не подозревающий³⁴ Жёня поднимается в квартиру, которую считает своей³⁵, и открывает типовой замок своим ключом от московской квартиры³⁶, ключ от которой по странному стечению обстоятельств подходит к чужой двери³⁷ ... ССХХХ.

- ¹ film
- ² radziecki film
- ³ w każdego Sylwestra,
- ⁴ począwszy od
- ⁵ cały kraj ogląda
- ⁶ jest autorską ekranizacją sztuki
- ⁷ „Ciesz się kąpielą! lub Pewnego razu w noc sylwestrową...”
- ⁸ oglądanie
- ⁹ jest jednym z atrybutów Sylwestra
- ¹⁰ tak samo, jak szampan, mandarynki i zimne ognie
- ¹¹ główny bohater, mieszkaniec Moskwy
- ¹² przygotowuje się do spędzenia Sylwestra ze swoją narzeczoną
- ¹³ w nowym mieszkaniu pod adresem
- ¹⁴ dokąd
- ¹⁵ przeprowadził się dzień wcześniej
- ¹⁶ zatwardziały kawaler
- ¹⁷ przygotowuje się, żeby oświadczyć się Gali
- ¹⁸ przed powitaniem Nowego Roku
- ¹⁹ zgodnie z istniejącą tradycją wyrusza z trzema kolegami
- ²⁰ do bani (sauny)
- ²¹ sporo wypili
- ²² przed rozjeściem się przyjaciele ruszają na lotnisko
- ²³ skąd
- ²⁴ miał lecieć do Leningradu
- ²⁵ jednak, gdy zbliża się czas wejścia do samolotu
- ²⁶ spici
- ²⁷ przez pomyłkę wysyłają zamiast
- ²⁸ już po przebudzeniu się
- ²⁹ nie zauważając różnicy
- ³⁰ bierze taksówkę
- ³¹ podaje kierowcy swój adres moskiewski
- ³² okazuje się
- ³³ też jest ulica z taką samą nazwą i pod tym adresem
- ³⁴ znajduje się dokładnie taki sam typowy blok
- ³⁵ dlatego nic nie podejrzewający
- ³⁶ idzie do mieszkania, które uważa za swoje
- ³⁷ otwiera typowy zamek swoim kluczem od mieszkania moskiewskiego
- do którego klucz, dziwnym zbiegiem okoliczności, pasuje do cudzego mieszkania

CZY WIESZ, ŻE...

Reżyserem obrazu jest Eldar Riazanow, a główną rolę żeńską zagrała w nim polska aktorka, Barbara Brylska.

Tradycyjnie to popularne dzieło emitowane jest w telewizji rosyjskiej (d. radzieckiej) w sylwestrowy wieczór. Opowiada ono historię starego, safandulowatego kawalera, który w „pijanym widzie” wylatuje w ostatnich godzinach odchodzącego roku z Moskwy do Petersburga (d. Leningradu). A tam trafia na osiedle takie samo jak to, na którym mieszka w Moskwie. Rano, po wytrzeźwieniu, stwierdza, że mieszkanie zajmuje ładna nauczycielka, którą kreuje Brylska.

Film obfituje w perypetie głównego bohatera, zwroty językowe, które stały się potocznymi, i zawiera melodie, które zrobiły furorę w Rosji (d. ZSRR).

Święta Nowego Roku są najważniejsze w kalendarzu przeciętnego Rosjanina. Obraz Riazanowa jest ich charakterystycznym elementem tak jak choinka i Dziadek Mróz, rosyjski św. Mikołaj.

W ubiegłym roku prezydent Władimir Putin przyznał nagrody państwowe twórcom tej komedii. Putin wyróżnił Riazanowa i odtwórcę partnera Brylskiej, Andrieja Miagkowa.

Przy Alei Wiernadskiego, na murze typowego moskiewskiego bloku, gdzie miał być zameldowany filmowy główny bohater, umieszczono (także w ubiegłym roku), tablicę pamiątkową^{CCXXX}.

CZY WIESZ, ŻE...

Początek lata. W Moskwie upał, w Sankt Peterburgu – nazywanym przez Rosjan „Piter” – białe noce. Barbara Brylska wtargnęła w nasze życie w noworoczny wieczór. Było to dawno, bardzo dawno temu. Film *Ironia losu* (ros. *Ирония судьбы, или С лёгким паром!* rozpowszechniany w Polsce pt. *Szczęśliwego Nowego Roku*) Eldara Riazanowa, stał się kultowym w ZRR/Rosji. Na równi z Dziadkiem Mrozem, Snieżynką – Snieguroczką, szampanem, mandarynkami, pyszną sałatką rosyjską Oliviera (*салат „Оливье”*) jest nieodzownym atrybutem Noworocznego święta. W czym leży sekret długoletniego powodzenia tego filmu?

Temat filmu jest prosty i wręcz anegdotyczny. Żenia Łukaszyn mieszka w Moskwie i pracuje jako chirurg, Nadia Szewieliowa jest nauczycielką języka rosyjskiego i literatury w Leningradzie. On ma młodą i piękną przyjaciółkę, ona – solidnego i dobrze zapowiadającego się narzeczonego...

Łukaszyn, zgodnie z tradycją, 31 stycznia każdego roku chodzi z trójką najbliższych przyjaciół do rosyjskiej łaźni, czyli „bani” wyparzyć się w parze, no i piwa się napić. Lecz w tym roku przeliczyli się ze swoimi możliwościami... i pijaniusięki Żenia został omyłkowo wydelegowany do Leningradu zamiast przyjaciela. Zamówił taksówkę i podał swój adres: 3-cia ulica Budowniczych, dom numer 25 i znowu usnął. Dom pod tym adresem w Leningradzie okazał się dokładnie takim jak i w Moskwie – klucz do zamka mieszkania numer 12 też pasował idealnie, a meble były takie same, jak w jego mieszkaniu w Moskwie... Nic nie podejrzewając nasz główny bohater, powalił się na łóżko spać. Po pewnym czasie powróciła gospodyni – Nadia, która wybierała się na wieczór noworoczny ze swoim narzeczoną Hipolitem...

Film okazałby się typową komedią sytuacyjną, gdyby nie genialna muzyka Mikaela Tariwerdijewa, budzące zachwyty pieśni Ałły Pugaczowej, i gra Barbary Brylskiej. Do zagrania roli Nadii Szewieljowej ubiegało się wiele radzieckich artystek – pięknych i utalentowanych, a wśród nich ulubione artystki reżysera: Ludmiła Gurchenko, Swietłana Niemolijajewa, Alisa Freundlich, Walentyna Tałyżina... Riazanow jednak wolał Barbarę Brylską. On znał ją z filmu *Anatomia miłości*. I to był najlepszy wybór! W wykonaniu Barbary Brylskiej zobaczyliśmy idealną kobietę – piękną, subtelną, mądrą, skromną i jednocześnie obdarzoną emocjami. Zagadkową. Łagodną, pozbawioną agresywności Nadia Szewieliowa była samą kobiecością. Ona podczas jednego wieczoru podbiła i zdobyła miliony ludzi – zarówno mężczyzn, jak i kobiet. W 1977 roku za tę rolę Barbara Brylska otrzymała nagrodę państwową ZSRR^{CCXXXI}.

X.8. «Мáленькая Вéра» Васи́лия Пичу́ла. „Mała Wiera” Wasilija Piczula

«Мáленькая Вéра» (fot. 182, 183) – сове́тский¹ фильм режиссёра Васи́лия Пичу́ла стал одním из сýмволów Перестро́йки². Получи́л изве́стность³ как пéрвый сове́тский фильм, где был показан полово́й акт⁴.

Пре́мьера состоя́лась в ма́рте⁵ 1988 (ты́сяча девятьсо́т во́семьдесят восьмо́го) го́да.

Роди́тели находят в сýмке⁶ у Вéры 20 (два́дцать) до́лларов и устраи́вают очередно́й сканда́л⁷ по по́воду беспу́тности своёй до́чери⁸ (в сове́тские го́ды хране́ние иностранно́й валю́ты бы́ло уголо́вно наказу́емо⁹). Роди́тели гро́зят¹⁰ Вéре Ви́ктором – ста́ршим бра́том, кото́рый непло́хо устро́ился врачо́м¹¹ в Москве́.

Вéра уходи́т¹² на дискоте́ку, где знако́мится с¹³ Серге́ем. Дра́ка и послéдующая милице́йская обла́ва¹⁴ страна́ным о́бразом сближа́ют¹⁵ Вéру и Серге́я, ме́жду ними вспыхива́ют чу́ства¹⁶. Одна́ко приехавши́й брат узнаёт¹⁷ в Серге́е своёго ста́рого знако́мого и неисправимо́го ловелáса¹⁸. Но Серге́й заявля́ет¹⁹, что намерен жени́ться на²⁰ Вéре. Тем не ме́нее отноше́ния²¹ отца́ Вéры, типично́го сове́тского работя́ги и выпиво́хи²², водите́ля КамАЗа²³, и «интелигéнтного» Серге́я не скла́дываются²⁴.

В одной из вспыхнувших ссор²⁵ отéц Вéры наносит Серге́ю ножево́е ране́ние²⁶. Пéред зарожда́ющейся молодо́й семье́й встаёт пробле́ма²⁷: дать показáния, знáчит «посади́ть» б́дущего те́стя²⁸. Тяжело́ пережива́я происхо́дящее и конфликту́я с роди́телями²⁹, Вéра пыта́ется отравиться таблётками³⁰, но её спаса́ют брат³¹, заше́дший пéред сво́им отъездо́м³² в Москву́, и Серге́й, сбежавши́й из больни́цы³³. Отéц Вéры умира́ет от серде́чного присту́па³⁴.

- ¹ radziecki
- ² stał się jednym z symboli Pierestrojki
- ³ zdobył sławę
- ⁴ jako pierwszy film radziecki, w którym pokazano stosunek płciowy
- ⁵ odbyła się w marcu
- ⁶ znajdują w torebce
- ⁷ urządzają kolejną awanturę
- ⁸ z powodu rozwiązłości swojej córki
- ⁹ w czasach radzieckich posiadanie waluty obcej było przestępstwem kamym
- ¹⁰ rodzice grożą
- ¹¹ który nieźle ustawił się jako lekarz
- ¹² idzie
- ¹³ poznaje
- ¹⁴ bójka i po niej oblawa milicji
- ¹⁵ dziwnym zbiegiem okoliczności zbliżają
- ¹⁶ między nimi budzą się uczucia
- ¹⁷ jednak brat, który przyjeżdża, rozpoznaje
- ¹⁸ swojego starego znajomego i niepoprawnego playboya
- ¹⁹ oświadcza
- ²⁰ ma zamiar ożenić się z
- ²¹ tym nie mniej relacje
- ²² typowego radzieckiego robotnika i moczymordy
- ²³ kierowcy samochodu KAMAZ
- ²⁴ nie układają się
- ²⁵ podczas jednej z kłótni
- ²⁶ ojciec Wiery rani nożem Siergieja
- ²⁷ przed nowopowstającą młodą rodziną pojawia się problem
- ²⁸ złożyć zeznania oznacza „posadzić” przyszłego teścia
- ²⁹ przeżywając bardzo i będąc w konflikcie z rodzicami
- ³⁰ próbuje otruć się tabletkami
- ³¹ ale ratują ją brat
- ³² który wszedł przed swoim wyjazdem
- ³³ który uciekł ze szpitala
- ³⁴ umiera na atak serca

CZY WIESZ, ŻE...

Bohaterka filmu – Wiera – mieszka w małym mieście razem z matką i ojcem-alkoholikiem. Bunt wobec otaczającej ją rzeczywistości powoduje rosnącą irytację ze strony rodziców, którzy stawiają jej za wzór brata Wiktora, lekarza pracującego w Moskwie.

Na jednej z prywatek Wiera poznaje Siergieja, starego przyjaciela Wiktora, w którym zakochuje się od pierwszego wejrzenia. Wiera z Siergiejem planują się pobrać. Aby przekonać rodziców, niechętnych temu małżeństwu Wiera, oszukuje matkę, twierdząc, że jest w ciąży. Konflikt Siergieja z rodzicami Wiery osiąga punkt kulminacyjny w dniu urodzin Koli, ojca Wiery. Pijany Kola rani Siergieja nożem, a rana jest na tyle poważna, że wymaga długiego leczenia w szpitalu.

Matka Wiery próbuje bronić swojego męża przed więzieniem i przekonać władze, że Siergiej sam poranił się nożem. Wiera zeznaje przed sądem to, co chcą jej rodzice. Kiedy odwiedza w szpitalu Siergieja i wyjaśnia mu swoje zachowanie, ten oświadcza, że nie chce jej więcej widzieć. Po powrocie do domu Wiera próbuje popełnić samobójstwo, ale w ostatniej chwili ratuje ją brat, Wiktor. Ojciec Wiery umiera na atak serca.

Film był debiutem reżyserskim 26-letniego wówczas Wasilija Piczuła. Zdjęcia kręcono w Mariupolu. *Mała Wiera* stała się w ZSRR największym sukcesem kasowym 1988 roku – obejrzało ją 54,9 mln widzów. Popularność filmu wynikała zarówno z tematyki filmu, ale także śmiałych, jak na kino radzieckie, scen erotycznych, z udziałem głównej bohaterki. Sam reżyser, wspominając film po latach, stwierdził, że na popularność filmu wpływało przekonanie, że po kilku dniach władze zabronią jego wyświetlania. W 1988 film został wyróżniony na Festiwalu Filmowym w Montrealu i nagrodą FIPRESCI na Festiwalu Filmowym w Wenecji. W 2003 roku powstał film dokumentalny *Mała Wiera – 15 lat później*, odsłaniający kulisy produkcji filmu i pierwsze reakcje społeczeństwa^{CCXXXIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Pierestrojka (z ros. przebudowa) – główne hasło w szeregu reform, jakie zaproponował Michaił Gorbaczow, kiedy został wybrany na pierwszego sekretarza KC KPZR.

W obliczu narastającego kryzysu wewnętrznego w państwie uznał, że konieczne jest zreformowanie istniejącego w ZSRR systemu społeczno-politycznego. Na plenum KC w kwietniu i październiku 1985 roku przedstawił zarys proponowanych zmian, które miały być oparte na trzech podstawowych filarach:

- głośności (jawności życia politycznego);
- pierestrojce (przekształceniu stosunków społeczno-politycznych);
- uskorieniu (przyspieszeniu procesu rozwoju ekonomicznego).

Ponadto zamierzał jeszcze podjąć walkę z korupcją, przestępczością i rozwiązać problemy społeczne (alkoholizm).

W wyniku tych reform w 1988 roku powołano Zjazd Deputowanych Ludowych (parlament o uprawnieniach konstytuancy), wprowadzono trójpodział władz (ustawodawcza, wykonawcza, sędziowska), uznano prawa i wolności obywatelskie (przynajmniej teoretycznie).

Choć w wybranym w 1989 roku Zjeździe Deputowanych Ludowych znalazło się aż 15% niezależnych deputowanych, to nadal najważniejsze decyzje zależały od głosów konserwatywnie nastawionej większości deputowanych. Blokowali oni wszelkie ważne reformy, co doprowadziło do wzrostu niezadowolenia wśród narodów ZSRR – rozpoczęły się masowe strajki, podczas których żądano wolności słowa, likwidacji partyjnego monopolu na władzę, przekazania ziemi chłopom, zezwolenia na prywatną inicjatywę w gospodarce, polityczną niezależność republik.

Nawet tak ograniczone reformy wystarczyły, by przełamać strach w społeczeństwie, które odważyło się wreszcie zaprotestować przeciwko poczynaniom KPZR. Wraz ze spadkiem poparcia dla partii rozpoczął się rozpad starych struktur ustrojowych – pierestrojka, zamiast wzmocnić państwo radzieckie, doprowadziła do jego rozpadu^{CCXXXIV}.

X.9. «Покаяние» Тенгиза Абуладзе. „Pokuta” Tengiza Abuladze

«Покаяние» (fot. 184, 185) – советский художественный фильм¹, психологическая драма² режиссёра Тенгиза Абуладзе, снятая³ в 1984 (тысяча девятьсот восемьдесят четвёртом) году. Гран-при на Каннском кинофестивале⁴ в 1987 (восемьдесят седьмом) году.

Этот фильм, снятый ещё до начала Перестройки в СССР⁵, вышел на экраны в январе⁶ 1987 (восемьдесят седьмого) года и практически сразу стал знаковым для отечественного кинематографа⁷.

В некоем городе⁸ хоронят бывшего городского главу⁹ Варлама Аравидзе. Утром¹⁰ его тело находят у богатого дома¹¹ его сына Авеля. Тело снова хоронят¹², но на следующий день его опять выкапывают¹³. Это повторяется каждый день¹⁴. Оказывается, торжественные похороны¹⁵ не у всех вызывают печаль и скорбь¹⁶.

У могилы¹⁷ Варлама Аравидзе выставляется засада¹⁸, в которой участвует¹⁹ его внук Торнике. Когда неизвестный подходит к могиле²⁰ Варлама Аравидзе, чтобы в очередной раз²¹ выкопать его тело, Торнике стреляет²² в неизвестного и ранит его. При задержании²³ неизвестным оказывается женщина по имени²⁴ Кетеван Баратели. На суде она рассказывает историю своей семьи²⁵, о той роли, которую сыграл в её гибели²⁶ Варлам Аравидзе.

Когда Кетеван было восемь лет²⁷, Варлам Аравидзе пришёл к власти в городе²⁸ и по ложному доносу арестовал²⁹ её отца-художника³⁰, а потом и её мать Нино. Также выяснилось, что во время правления³¹ Варлама Аравидзе в городе в ходе политических репрессий³² было репрессировано множество невинных людей³³.

Потрясённый данным рассказом и непониманием³⁴ своего отца Авеля Аравидзе, который пытался оправдать действия³⁵ Варлама, Торнике кончает жизнь самоубийством³⁶. После этого³⁷ АVELЬ Аравидзе сам выкапывает тело своего отца из могилы и сбрасывает его со скал³⁸ CXXXV.

- ¹ radziecki film fabularny
- ² dramt psychologiczny
- ³ nakręcony
- ⁴ Grand Prix na Festiwalu Filmowym w Cannes
- ⁵ nakręcony jeszcze przed rozpoczęciem Pierestrojki w ZSRR
- ⁶ wszedł na ekrany w styczniu
- ⁷ od razu stał się symboliczny dla kina krajowego (rodzimego)
- ⁸ w pewnym mieście
- ⁹ chowają byłego szefa miasta
- ¹⁰ rankiem
- ¹¹ znajdują przy bogatym domu
- ¹² ciało znów chowają
- ¹³ kolejnego dnia znów zostaje odkopane
- ¹⁴ powtarza się każdego dnia
- ¹⁵ okazuje się, że uroczysty pogrzeb
- ¹⁶ nie w każdym wywołuje smutek i żal
- ¹⁷ przy grobie
- ¹⁸ organizuje się zasadzkę
- ¹⁹ uczestniczy
- ²⁰ nieznamy podchodzi do grobu
- ²¹ żeby kolejny raz
- ²² strzela
- ²³ podczas zatrzymania
- ²⁴ nieznanym okazuje się kobieta o imieniu
- ²⁵ podczas rozprawy sądowej opowiada historię swojej rodziny
- ²⁶ roli, jaką odegrał w jej tragedii
- ²⁷ miała osiem lat
- ²⁸ doszedł do władzy w mieście
- ²⁹ na podstawie fałszywego donosu aresztowano
- ³⁰ ojca-malarza
- ³¹ w czasie rządów
- ³² w mieście podczas represji politycznych
- ³³ represjonowano mnóstwo niewinnych ludzi
- ³⁴ wstrząśnięty tym opowiadaniem i niezrozumieniem
- ³⁵ który próbował usprawiedliwić czyny
- ³⁶ popełnia samobójstwo
- ³⁷ następnie
- ³⁸ sam wykopuje ciało swojego ojca z grobu i zrzuca ze skał

CZY WIESZ, ŻE...

Postać burmistrza-dyktatora Warłama Arawidze z gruzińskiej *Pokuty* Tengiza Abuladze to studium patologii władzy. Symboliczna opowieść o dyktaturze, władzy absolutnej, wyalienowanej ze społeczeństwa, coraz bardziej pogrążającej się w świecie urojeń i obsesji. Kreowane sytuacje mają wymiar uniwersalny, powtarzają się w historii niemal od początku świata. Nie należą do konkretnego kręgu kulturowego, mogą wynurzyć się z różnych systemów politycznych i społecznych. Historia Warłama jest w filmie retrospektywną opowieścią na sali sądowej kobiety, którą w dzieciństwie za sprawą dyktatora pozbawiono rodziców. Nie może i nie chce po śmierci tyrana pogodzić się z rytualnym, uroczystym pochówkiem nieboszczyka. Wydiera ziemi ciało. Wątkiem równorzędnym jest sprawa odpowiedzialności najbliższych satrapy za zbrodnie.

Pokuta ma siłę moralitetu. Jest przypowieścią o dyktatorze i władzy przez niego nadużywanej, o ludziach gnębionych, szykanowanych, skazywanych na obozy i śmierć, o odpowiedzialności przenoszonych na rodzinę, o pokucie, którą winni czynić najbliżsi, by zmyć hańbę swego antenata. Ale także dyskursem o sztuce, jej granicach, i o wierze, której wydrzeć się nie da, niezależnie od tego, czy jest mistycznym wsparciem czy ciągłością narodowej kultury, wiernością narodowej tradycji^{CCXXXVI}.

CZY WIESZ, ŻE...

Film Abuladze powstał w 1984 roku, ale jego premiera odbyła się 2 lata później. Wywołał kontrowersje we wszystkich krajach bloku wschodniego. Jest uznawany za jeden z najwybitniejszych obrazów historii sowieckiego komunizmu^{CCXXXVII}.

X.10. «Ургá – территория любви» Никиты Михалкова. „Urga – terytorium miłości” Nikity Michalkowa

«Ургá – территория любви» (fot. 186, 187) – совмeстный советско-французский кинофильм¹ 1991 (тысяча девятьсот девяносто первого) года в постановке² Никиты Михалкова. Обладатель главного приза³ Венецианского кинофестиваля⁴ (1991 [девяносто первый]).

Молодая монгольская пара, живущая в степи Внутренней Монголии на севере КНР⁵, по китайским законам⁶ не может иметь больше трёх детей⁷. Но трое у них уже есть⁸. Тогда⁹ Пагма посылает мужа в город за презервативами¹⁰. Он едет в город вместе с русским шофёром¹¹ (Владимир Гостюхин). Вместо¹² презервативов Гомбо покупает телевизор, кепку, велосипед¹³ и, вернувшись домой, втыкает в землю укрюк¹⁴ (монгольское *уурга*) – шест с петлей на конце¹⁵, используемый для отлова лошадей из табуна¹⁶, который в таком положении традиционно сигнализирует¹⁷, что в данном месте пара занимается любовью¹⁸^{CCXXXVIII}.

¹ wspólny film radziecko-francuski

² wyreżyserowany

³ zdobył główną nagrodę

⁴ na Festiwalu Filmowym w Wenecji

⁵ mieszkająca na stepie w Mongolii Wewnętrznej na północy Chińskiej Republiki Ludowej

⁶ zgodnie z chińskim prawem

⁷ nie może mieć więcej

⁸ niż troje dzieci

⁹ ale troje już posiadają

¹⁰ wówczas

¹¹ wysłał męża do miasta

¹² po prezerywatywy

¹³ jedzie do miasta razem

¹⁴ z rosyjskim szoferem

¹⁵ zamiast

¹⁶ kupuje telewizor,

¹⁷ czapkę i rower

¹⁸ po powrocie do domu

¹⁹ wtyka w ziemię tyczkę

²⁰ tyczkę z pętlą na końcu

²¹ wykorzystywaną do

²² wylawiania konia z tabunu

²³ w takiej pozycji sygnalizuje

²⁴ w danym miejscu para

²⁵ uprawia miłość

CZY WIESZ, ŻE...

Urga (ros. *Урга – территория любви, Urga – terytorium miłości*) – film fabularny z 1991 roku. Został nakręcony w Hulun Buir (region autonomiczny Mongolia Wewnętrzna w Chinach).

Urga to pierwszy film rosyjski po upadku ZSRR, który został nominowany do Oscara w kategorii Najlepszy film obcojęzyczny.

Film jest pochwałą prostego, prowadzonego w zgodzie z przyrodą, życia koczowników mongolskich. Opowiada historię mongolskiego małżeństwa, Gomby i Pagmy, mieszkających w jurcie oddalonej od najbliższego sąsiedztwa o jeden dzień drogi. Tytułowa urga to dzida ze skrawkiem powiewającej tkaniny wbita w ziemię, sygnalizująca zgodnie z mongolską tradycją miejsce, które postronne osoby winny omijać, aby nie znaleźć się w niezręcznej sytuacji. Główni bohaterzy są młodzi. Gombo chciałby jak najczęściej udawać się z żoną w step, zostawiając dzieci w jurcie. Pagma stawia warunek – środki antykoncepcyjne, ponieważ prawo chińskie ogranicza przyrost naturalny. W tej sytuacji, mężczyzna jest zmuszony udać się do odległego miasta po prezerwatywy. Tymczasem do ich jurty trafia niespodziewany gość, Rosjanin Siergiej, który, jadąc ciężarówką po prostej drodze, zasypia i wjeżdża przednimi kołami do rzeki, skąd nie może się wydostać. Gombie nie udaje się wyciągnąć pojazdu za pomocą swoich koni, więc obiecuje przyjeźdnemu wezwać na pomoc swojego krewnego. Na noc proponuje przybyszowi z Rosji gościnę, a gdy uda im się wyciągnąć samochód, możliwe, że pojedzie nim do miasta, by kupić potrzebną rzecz. Mężczyźni zaprzyjaźniają się ze sobą^{CCXXXIX}.

X.11. «Левиафан» Андрэя Звягинцева. „Lewiatan” Andrieja Zwiagincewa

«Левиафан» (fot. 188, 189) – российский драматический фильм 2014 (две тысячи четырнадцатого) года, снятый¹ режиссёром Андреем Звягинцевым, киноинтерпретация истории библейского персонажа Иова².

В 2015 (две тысячи пятнадцатом) году «Левиафан» стал первым фильмом в истории постсоветской³ России, удостоенным премии «Золотой глобус»⁴ в категории «Лучший фильм на иностранном языке»⁵.

Левиафаном в Ветхом Завете⁶ называют мифологическое морское чудовище⁷. В фильме этот библейский образ используется как⁸ метафора государственной власти^{9CCXL}.

Главный герой, автослесарь¹⁰ Николай Сергеев, живёт вместе¹¹ с женой Лилией и сыном от первой жены¹² Романом в маленьком городке близ Баренцева моря¹³, в доме на берегу небольшой бухты¹⁴. Когда коррумпированный мэр города¹⁵ пытается изъять почти всё имущество¹⁶ Николая – дом, автомастерскую и его собственные земли¹⁷, установив выкупную¹⁸, главный герой, проиграв два суда¹⁹, прибегает к помощи старого друга по армии²⁰ Дмитрия, ныне уважаемого столичного адвоката. Предъявив мэру папку с компроматом²² и намекая на знакомство с влиятельным²³ московским политиком Костровым, Дмитрий требует²⁴ у него в качестве справедливой компенсации за дом Николая 3,5 (три с половиной) миллиона рублей. Мэр заманивает его в безлюдное место²⁵ и вместе с преданными ему²⁶ молодыми людьми избивает его²⁷.

Тем временем²⁸ Николай с семьёй и друзьями²⁹ организуют пикник, во время которого³⁰ Роман с приятелем обнаруживают неподалёку³¹ жену Николая Лилию, предающуюся любовным утехам³² с адвокатом Дмитрием. Вскоре³³ Дмитрий уезжает³⁴ в Москву, а Николай прощает³⁵ Лилию, которая после небольшой ссоры³⁵ с его сыном Романом уходит на берег моря и перестаёт отвечать на звонки³⁶, а вскоре её обнаруживают погибшей при неясных обстоятельствах³⁷.

Николая арестовывают по подозрению в убийстве собственной супруги³⁸, а его дом разрушают экскаватором³⁹. Впоследствии суд признаёт его виновным и определяет ему⁴⁰ 15 (пятнадцать) лет лишения свободы^{41CCXLI}.

¹ nakręcony

² filmowa interpretacja historia biblijnej postaci Hioba

³ poradzieckiej

⁴ który otrzymał nagrodę „Złotego Globu”

⁵ „najlepszy film nieanglojęzyczny”

⁶ Lewiatanem w Starym Testamencie

⁷ mitologicznego potwora morskiego

⁸ jest wykorzystywany jako

⁹ władzy państwowej

¹⁰ główny bohater, ślusarz samochodowy

¹¹ mieszka razem

¹² po pierwszej żonie

¹³ małym miasteczku

¹⁴ w pobliżu Morza Barentsa

¹⁵ nad brzegiem

¹⁶ niewielkiej zatoki

¹⁷ kiedy skorumpowany

¹⁸ mer miasta

¹⁹ próbuje odebrać

²⁰ praktycznie cały majątek

²¹ warsztat samochodowy

²² i jego własną ziemię

²³ określając wykupne

²⁴ po przegraniu dwóch

²⁵ spraw w sądzie

²⁶ prosi o pomoc dawnego

²⁷ kolegę z wojska

²⁸ obecnie szanowanego

²⁹ stołecznego

³⁰ pokazując merowi teczkę

³¹ z kompromitującymi

³² materiałami

³³ powołując się na

³⁴ znajomość z wpływowym

³⁵ żądą

³⁶ zwabia go

³⁷ w opuszczone miejsce

³⁸ razem z oddanymi mu

³⁹ bije go

⁴⁰ tymczasem

⁴¹ z rodziną i przyjaciółmi

⁴² w czasie którego

⁴³ z przyjacielem znajdują

⁴⁴ niedaleko

⁴⁵ która ddaje się

⁴⁶ uciechom miłosnym

⁴⁷ wkrótce

⁴⁸ wyjeżdża

⁴⁹ wybacza

⁵⁰ po niewielkiej kłótni

⁵¹ idzie nad brzeg morza

⁵² i nie odpowiada na telefon

⁵³ wkrótce znajdują ją

⁵⁴ zmarłą w niewyjaśnionych

⁵⁵ okolicznościach

³⁸ został aresztowany
i podejrzany o zabójstwo
własnej żony
³⁹ zostaje zniszczony
koparką
⁴⁰ wkrótce sąd uznaje go
za winnego i skazuje na
⁴¹ pozbawienia wolności

CZY WIESZ, ŻE...

Hiob rzadziej **Job** – postać biblijna, mieszkaniec ziemi Us (spotyka się także zapisy *Uz* i *Uc*), bohater starotestamentowej Księgi Hioba (Joba), powstałej ok. V wieku p.n.e.

Życie Hioba stało się przedmiotem zakładu między Bogiem a Szatanem (aczkolwiek nie jest to szatan w dzisiejszym rozumieniu; jest on raczej wysłannikiem bożym, oskarżycielem). W wyniku tego zakładu Hiob został pozbawiony majątku i rodziny oraz dotknięty trędem, co miało wystawić jego wiarę na próbę. Mimo dotykających go nieszczęść i wątpliwości Hiob pozostał wierny Bogu, który nagroził go za to przywróceniem zdrowia, oraz nowym mieniem i potomstwem.

Według Biblii Hiob miał 10 dzieci – 7 synów i 3 córki^{CCXLII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Słowo hebrajskie *liwjatan* pojawia się rzadko w księgach Starego Testamentu i jego znaczenie jest enigmatyczne. Samo słowo sugeruje, że mamy do czynienia z istotą o wijącym się ciele (takie znaczenie pojawia się także w arabskim i ugaryckim), ale trudno ustalić precyzyjnie, jakie zwierzę kryje się za tą nazwą. Lewiatan był często utożsamiany z krokodylem, wężem morskim, wielorybem czy nawet mitycznym smokiem, który żyje w morzu. W Ps 74,14 buntuje się on przeciw Bogu, który kruszy jego głowy i wydaje go na żer morskim potworom. W Iz 27,1 wydaje się być olbrzymim wężem morskim, którego Bóg ukarze w dniu swego sądu (por. Hi 26,13).

W Starym Testamencie Lewiatan symbolizuje generalnie złe moce, które przeciwstawiają się Bogu. Mają one aspekt przerażający, są monstrualne, nie dają się łatwo pokonać, ale ostatecznie nie są w stanie oprzeć się Bogu, jedynemu suwerenowi świata. Zostaje podkreślone, że w dniu sądu te potężne siły chaosu zostaną definitywnie poskromione przez Boga (Iz 27,1)^{CCXLIII}.

CZY WIESZ, ŻE...

Nikolai (Aleksey Serebryakov), dla przyjaciół Kola, jest typem człowieka przywiązującego się do najmniejszej z ojczyzn – swojego miasta. To w nim postawił dom, to tutaj się ożenił (dwa razy); tutaj spłodził syna, Romę (Sergey Pokhodaev). Chociaż jego małżonkę, Lilya'ę (Elena Lyadova) ciągnie do miasta, on pozostaje wierny postawionemu na nadbrzeżu własnymi rękoma niewielkiemu domkowi. Pewnego dnia jednak w życiu rodziny pojawia się Wadim Szelewiat (Roman Madyanov), mer. Pozywa Kola do sądu i odbiera mu ziemię. Nikolai zwraca się do przyjaciela sprzed lat, Dmitria (Vladimir Vdovichenkov), prawnika z Moskwy. Ale czy to dobry wybór? Jakie konsekwencje pociągnie za sobą zaproszenie takiego gościa? Co przyniesie próba sprzeciwienia się władzy?

Świat Zwiagincewa, a więc i świat jego bohaterów, to surowe, nieurodzajne i nieprzystępne tereny. Zewsząd wyziera bieda oraz lekarstwo na nią, czyli wódka. Twarze postaci są szare ze zmęczenia lub zaczerwienione od surowego klimatu i nadużywanego alkoholu. Nikolai wygląda jak posąg człowieka pracy wyrzeźbiony przez wiatr – trochę nieforemny, ociosany smagającym wiatrem, naznaczony licznymi bruzdami zmarszczek.

Film okalają obrazy rozbijających się o poszarpane nadbrzeże fal oraz nurzającego w nich lewiatana. Lewiatan towarzyszy też widzom w tytule samej produkcji oraz w kilku ujęciach, jako potężny szkielet. Czym jest lewiatan dla Zwiagincewa? Próżno byłoby poszukiwać znaczeń o charakterze religijnym, bowiem reżyser – poprzez postać skorumpowanego, opływającego w zbytki popa – jasno daje widzom do zrozumienia, że jego podejście do historii jest zdecydowanie antymetafizyczne. Lewiatan nie może być jednak tropem pustym i pozbawionym znaczenia. Morski potwór symbolizuje samą Rosję – jej ustrój, władzę, zasady, skorumpowanie – zaciskające się wokół nie tyle bezpośrednio ludzi, co ich świata (słowo lewiatan wywodzi się przecież z arabskiego „lawiya”, czyli „skręcać” lub „zwijać”, ale także „okalać”). Niby ów lewiatan padł, kiedy skończył się socjalizm, ale zastąpił go nowy, równie silny i równie ograniczający.

Nawiązanie do Hioba w ostatnich minutach potęguje jedynie poczucie bezsilności – zarówno widza, jak i Nikolai’a. Kola to przecież nie Hiob, nie ma w sobie nic z cierpliwości i pokory, wprost przeciwnie, swoją postawą wskazuje właśnie na to, jak daleki jest od starotestamentowej postaci biblijnej. Co więcej, to przecież nie Bóg odebrał Nikolai’owi dom i skazał go na wszystkie nieszczęścia. Dotykające go tragedie, to wybory kolejnych osób. Wybory, dodajmy, wbrew postanowieniom dekalogu. Chociaż chciałoby się wcisnąć więc „Lewiatana” w ramy prostej, biblijnej metafory, która skądinąd spłycałaby wydźwięk całej produkcji, nie jest to możliwe.

Zwiagincew dokonuje przerażającej analizy własnego kraju. Prawo i jego obrońców, czyni bronią obosieczną, która ciosy wymierza niczym na loterii; korumpuje wiarę, wyśmiewając przepych kościołów i wyznawców, obecny nawet pośrodku surowego krajobrazu, dla którego jedynym określeniem byłaby bieda. Jednocześnie nie pozostawia suchej nitki na mieszkańcach Rosji, na prostych ludziach. Lilya chce poddać się bez walki o swoją własność (tak, od dawna marzy się jej wyprowadzka do miasta, ale czy próba ograbienia nie powinna wzbudzić w niej buntu?), Nikolai za lekarstwo na wszystkie smutki przyjmuje wódkę, a mer Wadim nie dostrzega okrucieństwa i hipokryzji swoich działań. Ale z drugiej strony bohaterowie Zwiagincewa zdolni są do wybaczenia, poświęcenia i, mimo że szorstkiej, to wciąż miłości; mają odwagę, chociaż ta prowadzi ich w różne rejony, nie zawsze pozwalając ocenić się, jako przymiot a nie przywarę^{CCXLIV}.

CZY WIESZ, ŻE...

Szeroko dyskutowana satyra na współczesną Rosję i despotyzm władzy.

Kolia wraz z rodziną – synem z pierwszego małżeństwa i drugą, młodą żoną – mieszka w małej miejscowości nad Morzem Barentsa na północy Rosji. Jest właścicielem domu, przy którym prowadzi skromny warsztat samochodowy. Jego ziemia staje się obiektem pożądania potężnego burmistrza, który chce odebrać mu teren, żeby sprzedać go z dużym zyskiem. Mężczyzna postanawia walczyć o swój dobytek, w czym ma mu pomóc przyjaciel, cwany prawnik z Moskwy. Tytułowy Lewiatan to monumentalny szkielet wieloryba, który wrósł w smętny, szary krajobraz wybrzeża. Ma on też znaczenie symboliczne. Reżyser, pisząc scenariusz swojego ostatniego filmu, sięgnął nie tylko po Biblię i przypowieść o Hiobie, lecz także po traktat Thomasa Hobbesa, w którym filozof dowodzi, że jedynym sposobem na uniknięcie zła jest przekazanie władzy absolutnej w ręce suwerena. Historia Kolia to smutne zderzenie aspiracji jednostki z rosyjską rzeczywistością oraz epicki, głęboki obraz ludzkiej bezsilności i tragedii, której w tych okolicznościach nic nie może powstrzymać^{CCXLV}.

Фотографии. Fotografie

- Fot. 1. Bałajka. Źródło: <http://toolsmusic.ru/strunnyie-muzyikalnyie-instrumentyi/istoriya-balalayki.html> (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 2. Akordeon tulski. Źródło: www.accordeon.su/garmoni/tulskaya-garmon/ (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 3. Brzoza. Źródło: www.perunica.ru/forum/topic_555/1 (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 4. Miotelka brzozowa w saunie. Źródło: <https://banya.aquacop.ru/stati-pro-banyu/zagotovka-berezovykh-venikov-dlya-bani.html> (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 5. Matrioszka. Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/177962622745751469/> (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 6. Matrioszka z liderami politycznymi. Źródło: <https://goldengrill.ru/products/731.html> (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 7. Czeburaszka. Źródło: <https://veralline.com/blog/open/5309.html> (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 8. Kadr z filmu „Krokodyl Giena i przyjaciele”. Źródło: <https://vashgorod.ru/news/112222> (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 9. Niedźwiedź. Źródło: <https://nashzeleniymir.ru/медведь> (dostęp: 12.02.2018).
- Fot. 10. Logo partii „Jedna Rosja”. Źródło: www.vladtime.ru/polit/625029 (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 11. Maskotka Ruchu Miszki. Źródło: www.v3toys.ru/index.php?nid=478991 (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 12. Flaga kibiców „Naprzód, Rosjo!”. Źródło: www.megaflag.ru/shop/product/flag-vpered-rossiya (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 13. Samowar. Źródło: www.culture.ru/s/vopros/samovar (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 14. Trojka. Źródło: https://pikabu.ru/story/troyka_1631922 (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 15. Słynna trojka – Aleksandryt, Priz i Witok. Źródło: http://lite.35photo.ru/photo_775626/ (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 16. Fragment czołówki programu „Wiesti”. Źródło: www.youtube.com/watch?v=6syn9Mzjr14 (dostęp: 04.09.2018).
- Fot. 17. Medal „Pospolite ruszenie” (1816). Źródło: <https://yarodom.livejournal.com/415468.html> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 18. Plakat I. Toidze – „Matka-Ojczyzna wzywa!” (1941). Źródło: <https://moiarussia.ru/rossiya-matushka/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 19. Pomnik „Matka Ojczyzna” na Kurhanie Mamaja w Wołgogradzie. Źródło: <http://russian7.ru/post/homeland/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 20. Chochłoma. Źródło: <https://signall.ru/podarki-k-prazdnikam/obedennyiy-nabor-iz-kollektsii-zolotaya-hohloma> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 21. Dymkowskie zabawki z gliny. Źródło: <https://lovelypuppets.ru/blog/dymkovskaya-igrushka-unikalnyj-hudozhestvennyj-promysel/> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 22. Żostowskie tace metalowe. Źródło: <https://samovary.ru/article/79/> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 23. Palechska szkatułka lakierowana. Źródło: <https://relax.com.ua/shopping/typical-russian-souvenirs-choose-together/> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 24. Mstiorska szkatułka lakierowana. Źródło: www.liveinternet.ru/community/1726655/post291140102/ (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 25. Rostowska finift. Źródło: <http://www.artinheart.ru/post/vision/1325.shtml> (dostęp: 20.06.2018).
- Fot. 26. Gzelskie naczynia gliniane. Źródło: <https://mageks.ru/ekskursii-dlya-shkolnikov/ekskursiya-na-fabriku-sin-rossii-v-gzhel.html> (dostęp: 20.06.2018).
- Fot. 27. Powitanie gości chlebem i solą. Źródło: www.youtube.com/watch?v=8aqEBW4t820 (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 28. „Czerwony narożnik” w izbie. Źródło: https://yandex.com/collections/card/58865_53d20cfd149ec0fb6f/ (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 29. Leżanka na piecu w izbie. Źródło: <http://pechnoedelo.com/otopitelno-varochnye/russkaya-s-lezhankoy.html> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 30. Rosyjska bania (sauna). Źródło: <https://marimebel.ru/russkaja-banja-osobaja-filosofija-i-polza-dlja-zdorovja.html> (dostęp: 05.09.2018).

- Fot. 31. Bannik. Źródło: www.vgoroden.ru/zhizn/krasota-i-zdorove/istoriya-i-tradicii-russkoy-bani (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 32. Bania na czarno. Źródło: <http://ruspravda.info/Banya-po-chernomu-v-russkoy-traditsii-2375.html> (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 33. Miotelka do bani. Źródło: www.botanichka.ru/article/banya/ (dostęp: 05.09.2018).
- Fot. 34. N. Bogdanow-Bielski. „Picie herbaty u nauczycielki”. Źródło: <https://elena-shturueva.livejournal.com/47504.html> (dostęp: 20.06.2018).
- Fot. 35. Baba na czajnik. Źródło: www.halidtea.com/chaepitie-na-rusi-istoriya-i-tradizii/ (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 36. Uchwyt na szklanke. Źródło: <http://ulpravda.ru/rubrics/soc/v-poezde-ulianovtsu-predlozhili-podstakannik-v-arendu-> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 37. Dziadek Mróz ze Śnieżynką. Źródło: www.youtube.com/watch?v=PEX2X8sDiqc (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 38. Program telewizyjny „Gołubye ogońki”. Źródło: <https://ria.ru/culture/20171231/1511824610.html> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 39. Orędzie prezydenta. Źródło: www.1tv.ru/shows/novyy-god-2018/novyy-god-na-pervom-2017/novogodnee-obrashenie-prezidenta-rossii-vladimira-putina (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 40. Sylwester na Placu Czerwonym w Moskwie. Źródło: <http://butonfestival.ru/salyut-v-moskve-na-novyy-god-2015-godu.html> (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 41. Soczywo. Źródło: www.pravoslavnyadieta.ru/242-sochivo.html (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 42. Msza Bożonarodzeniowa w moskiewskiej Katedrze Chrystusa Zbawiciela. Źródło: <https://ria.ru/photolents/20150107/1041667626.html> (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 43. Kolędowanie w Rosji. Źródło: <https://politika.net/life/554926-luchshie-kolyadki-narozhdestvo-dlya-vzroslyh-i-detej/> (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 44. Świątynia Św. Tatiany w Moskwie. Źródło: <http://mos-churches.ru/blog/2012/10/23/hram-muchenitsyi-tatiany-pri-mgu-im-m-v-lomonosova/> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 45. Dzień Tatiany. Źródło: <http://shahteparh.ru/blagochiniya-i-prikhody/chertkovo-kalitvenskoe-blagochinie/v-kamensk-shakhtinskom-blagochinii-sostoyalos-prazdnovanie-tatyaninogodnya-dnya-studenta/> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 46. Św. Tatiana z Rzymu. Źródło: www.pravmir.ru/svyataya-muchenica-tatiana/ (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 47. Dzień Ojczyzny. Źródło: <https://absoluttv.ru/7340-den-zaschitnika-otechestva-otmechaet-segodnya-rossiya.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 48. Dzień Ojczyzny. Źródło: <https://absoluttv.ru/7340-den-zaschitnika-otechestva-otmechaet-segodnya-rossiya.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 49. Dzień Ojczyzny w Białgorodzie. Źródło: www.belnovosti.ru/data/2018/02/23/id73353 (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 50. Domowej. Źródło: <http://phishka.ru/nasha-zhizn/prazdniki/1148892879-1-aprelya-den-smeha-i-den-domovogo.html> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 51. Obchody Dnia Śmiechu w Petersburgu. Źródło: <http://piter.co/news/3791/v-den-smeha-po-centralnym-ulicam-peterburga-proydet-krasochnyy-kloun-parad.html> (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 52. Clara Zetkin. Źródło: <https://sheroesofhistory.wordpress.com/2014/03/08/international-womens-day-clara-zetkin/clara-zetkin/> (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 53. Mimoza na 8 Marca w Rosji. Źródło: www.kaliningrad.kp.ru/daily/26203.4/3089602/ (dostęp: 06.09.2018).
- Fot. 54. Jurij Gagarin. Źródło: http://hrono.ru/statii/2010/estrada_15.jpg (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 55. Obchody Dnia Kosmonautyki w Moskwie. Źródło: <https://kudamoscow.ru/event/den-kosmonavtiki-na-vdinx/> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 56. Muzeum Kosmonautyki w Moskwie. Źródło: <http://happy-galla.ru/kuda-poyti/memorialniy-muzey-kosmonavtiki-v-moskve> (dostęp: 07.09.2018).

- Fot. 57. Flashmob „Uśmiech Gagarina”. Źródło: <https://twitter.com/hashtag/улыбкаггарина> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 58. Celebracja Płaszcznicy. Źródło: <http://pbe.kz/pogrebenie-plashchanicy-spasitelya> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 59. Msza Wielkanocna w Soborze Chrystusa Zbawiciela w Moskwie. Źródło: <http://u-news24.com/> (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 60. Droga Krzyżowa. Źródło: <https://sveklon.ru/vo-skolko-krestnyj-hod-na-pashu> (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 61. Babka Wielkanocna. Źródło: www.gastronom.ru/recipe/34412/tradicionnyj-pashalnyj-kulich (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 62. Pascha twarogowa. Źródło: https://7dach.ru/recepty/lublu_gotovit/tvorozhnaya-pasha-5-receptov-s-poshagovymi-foto-64312.html (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 63. Artos. Źródło: <http://hramsokol.ru/2015/04/17/v-subbotu-svetloj-sedmitsy-razdaetsya-a/> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 64. Obchody 1 Maja – Moskwa 1975 r. Źródło: <http://txapela.ru/blogs/kissaveli/sovetskiy-pervomay-hronika-za-66-let/> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 65. Obchody 1 Maja. Źródło: <https://sputnik-georgia.ru/spravka/20180501/240269409/Den-vesny-i-truda-1-maja-2018-sut-istorija-prazdnika-meroprijatija.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 66. Obchody 1 Maja. Źródło: <https://112.ua/statji/den-truda-istoriya-prazdnika-1-maya-225611.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 67. Składanie wieńców na grobie Nieznanego Żołnierza w Moskwie. Źródło: www.vesti.ru/doc.html?id=2751470 (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 68. Weterani podczas Dnia Zwycięstwa. Źródło: <http://ufavesti.ru/68114-9-maya-v-ufe-sostoitsya.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 69. Sztandar Zwycięstwa na Placu Czerwonym. Źródło: www.rosbalt.ru/moscow/2016/05/09/1512792.html (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 70. Wstążka św. Jerzego. Źródło: <http://kashingazeta.ru/obshhestvo/akciya-ko-dnyu-pobedy-georgievskaya-lenta.html> (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 71. Nieśmiertelny pułk. Źródło: https://ru.wikipedia.org/wiki/Бессмертный_полк (dostęp: 24.06.2018).
- Fot. 72. Zaprzysiężenie B. Jelcyna na prezydenta. Źródło: <https://yandex.ru/collections/card/5a17366c8cb1f74ac2f3fedd/> (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 73. Wręczenie Nagród Państwowych z okazji Dnia Rosji na Kremlu. Źródło: <https://ria.ru/society/20160612/1446145202.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 74. Uroczystości na Placu Czerwonym z okazji Dnia Rosji. Źródło: https://echo.msk.ru/blog/molodaya_gvardiya/1566296-echo/ (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 75. Minin i Pożarski. Źródło: www.chuchotezvous.ru/gallery/minin-i-pozharskiy-gallery/minin-pozharskiy8-2817.html (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 76. Obchody Dnia Jedności Narodowej W Niżnim Nowogrodzie. Źródło: <http://diveevotoday.ru/noyabrskie-prazdniki-2014/> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 77. Obchody Dnia Jedności Narodowej w Moskwie na Placu Czerwonym. Źródło: <https://fishki.net/2422563-kak-moskva-otmechaet-deny-narodnogo-edinstva.html> (dostęp: 07.09.2018).
- Fot. 78. Wania durak. Źródło: <https://24smi.org/person/1297-ivan-durak.html> (dostęp: 08.09.2018).
- Fot. 79. Wania durak. Źródło: <https://24smi.org/person/1297-ivan-durak.html> (dostęp: 08.09.2018).
- Fot. 80. Kołobok. Źródło: <https://audiobaby.net/audioskazki/kolobok> (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 81. Wasylisa Mądra. Źródło: www.itup.ru/russkie-skazki/skazka-vasilisa-premudraya.html (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 82. Śnieżynka. Źródło: www.bankreceptov.ru/skazki/skazki-0017.shtml (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 83. Śnieżynka z Dziadkiem Mrozem. Źródło: <http://art-morning.ru/novyj-god> (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 84. Dziadek Mróz. Źródło: <http://alltmn.ru/novosti/v-tyumen-priedet-rossiyskiy-ded-moroz/> (dostęp: 08.09.2018).

- Fot. 85. Rezydencja Dziadka Mroza w Wielkim Ustiu. Źródło: www.pohali.tv/adventures/9867 (dostęp: 08.09.2018).
- Fot. 86. Dworek Dziadka Mroza w Kuźminkach. Źródło: <https://countryscanner.ru/moskovskaya-usadba-deda-moroza/> (dostęp: 08.09.2018).
- Fot. 87. Wiktor Wasniecowa. „Rosyjscy mocarze”. Źródło: https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1321-opisanie-kartiny-bogatyri-tri-bogatyrya-vasnecova-1898.html (dostęp: 08.07.2018).
- Fot. 88. Jemiela. Źródło: <https://zen.yandex.ru/media/id/59806ac548c85e0bc852c6d0/skazka-po-scuchemu-veleniiu-5980704448c85e0bc852c704> (dostęp: 22.06.2018).
- Fot. 89. Jemiela. Źródło: <http://nr-portal.ru/interesnye-fakty/kto-napisal-po-shhuchemu-veleniyu/> (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 90. Wąż Gordynycz. Źródło: <http://moreskazok.ru/personaji/1260-zmey-gorinich.html> (dostęp: 22.06.2018).
- Fot. 91. Dobrynia i Gorynycz. Źródło: <http://fb.ru/article/188090/dobryinya-nikitich-i-zmey-goryinyich-prohojdenie-igryi> (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 92. Żar-ptak. Źródło: <https://24smi.org/person/4557-zhar-ptitsa.html> (dostęp: 08.09.2018).
- Fot. 93. Baba Jaga. Źródło: <https://illustrators.ru/illustrations/1075173> (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 94. Kot Bajun. Źródło: www.bestiary.us/kot-bajun (dostęp: 10.09.2018).
- Fot. 95. Kościej Nieśmiertelny. Źródło: <http://russkaja-skazka.ru/kashhey-bessmertnyiy-audioskazka-2001/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 96. Wilk i zając. Źródło: <https://tomas-morr.livejournal.com/497792.html> (dostęp: 22.06.2018).
- Fot. 97. Wilk i zając. Źródło: <http://rusofili.bg/почина-режисьорът-ну-погоди/> (dostęp: 11.09.2018).
- Fot. 98. „Masza i Niedźwiedź”. Źródło: <http://rusvesna.su/news/1499510980> (dostęp: 22.06.2018).
- Fot. 99. „Masza i Niedźwiedź”. Źródło: <https://ilifes.ru/citaty/citaty-iz-multfilma-masha-i-medved.html> (dostęp: 14.09.2018).
- Fot. 100. Domowik. Źródło: <https://privet-sovet.ru/more/zhit-v-dobre-i-dostatke-pomozhet-domovoj> (dostęp: 03.07.2018).
- Fot. 101. Kikimora domowa. Źródło: www.polskikraft.pl/piwo/baba-yaga-brewing-kikimora_2045 (dostęp: 14.09.2018).
- Fot. 102. Kikimora błotna. Źródło: <https://drevniebogi.ru/kikimora-bolotnaya/> (dostęp: 14.09.2018).
- Fot. 103. Leszy. Źródło: <https://womanadvice.ru/nechist-v-slavyanskoy-mifologii-kak-izgnat-nechist-iz-doma> (dostęp: 14.09.2018).
- Fot. 104. Wodnik. Źródło: <http://drevnerus.ru/vodyanoj/> (dostęp: 14.09.2018).
- Fot. 105. Pyszka (donut). Źródło: http://racion.net/vypechka/vafli_i_ponchiki/1682-pyshki-malyshki.html (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 106. Pluszka (bułka z cynamonem). Źródło: <http://petrograd-hleb.ru/catalog/uncategorized/плюшка-московская-200-гр/> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 107. Ołady. Źródło: <https://eda.ru/recepty/vypechka-deserty/oladi-na-kefire-29574> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 108. Pirog (pasztecik) z nadzieniem mięsnym. Źródło: www.maggi.ru/recipe/pirogi-s-myasnoy-nachinkoy (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 109. Baranki (obwarzanki). Źródło: https://pikabu.ru/story/baranki_4552839 (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 110. Rastiegaj z kapustą. Źródło: https://povar.ru/recipes/rasstegai_s_kapustoi-34991.html (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 111. Kulebiak. Źródło: <http://kulinarnia.ru/vypechka/pirogi/kulebyaka-s-myasom.html> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 112. Kołacz. Źródło: <https://forum.say7.info/topic50961.html> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 113. Kulinarna mapa Rosji. Źródło: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/69/Mapa_kulinarna_Rosji-2.jpg (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 114. Szczci (kapuśniak). Źródło: <https://lifehacker.ru/kak-prigotovit-shhi/> (dostęp: 15.09.2018).

- Fot. 115. Ucha (zupa rybna). Źródło: <https://1000.menu/cooking/22721-uxa-iz-shchuki-s-pomidorami> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 116. Pielmieni. Źródło: <https://studyinrussia.ru/life-in-russia/life-conditions/russian-food/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 117. Bliny (naleśniki). Źródło: www.gastronom.ru/recipe/769/carskie-bliny (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 118. Maslenica. Źródło: <https://newtimes.ru/articles/detail/146298/> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 119. Maslenica. Źródło: <https://sputnik-ossetia.ru/spravka/20180208/5782489/maslenica-2018-recepty-blinov.html> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 120. Maslenica. Źródło: <https://72.ru/text/gorod/397921392840705.html> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 121. Sałatka Olivier. Źródło: <https://korrespondent.net/business/economics/3911640-salat-olyve-v-ukrayne-za-hod-podorozhal-na-chetvert/> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 122. Sałatka Winegret. Źródło: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Винегрет> (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 123. Śledź pod pierzynką. Źródło: www.edimdoma.ru/kulinarnaya_shkola/posts/19660-sekrety-prigotovleniya-vkusnoy-seledki-pod-shuboy (dostęp: 09.07.2018).
- Fot. 124. Solanka. Źródło: <https://yandex.com/collections/card/58a963fd2a6f93c884ce49ec/> (dostęp: 09.07.2018).
- Fot. 225. Okroszka. Źródło: <https://yandex.com/collections/card/57542d1181c5f301165364a5/> (dostęp: 16.09.2018).
- Fot. 126. Kotlety pożarskie. Źródło: www.gastronom.ru/recipe/35973/pozharskie-kotlety-v-trjoh-variantah (dostęp: 16.09.2018).
- Fot. 127. Boeuf Stroganow. Źródło: http://art-lunch.ru/recipe/befstroganov-iz-govyadiny_foto/ (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 128. Wódka „Moskowskaja osobaja”. Źródło: <http://lawson.rsg.org.ru/vodka-moskovskaya> (dostęp: 04.07.2018).
- Fot. 129. Miedowucha. Źródło: <https://yandex.com/collections/user/slivakovaolga/retsepty-medovukhi/> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 130. Zbiteń. Źródło: www.edimdoma.ru/retsepty/23168-sbiten-domashniy (dostęp: 09.07.2018).
- Fot. 131. Kwas. Źródło: <https://jemchyjinka.ru/2018/05/09/domashnij-kvas-tochno-takoj-kak-prodayut-letom/> (dostęp: 05.07.2018).
- Fot. 132. Iwan-czaj (wierzbowka). Źródło: <http://polza-vred.su/ivan-chaj-polza-i-vred-travyanogo-napitka/> (dostęp: 20.09.2018).
- Fot. 133. Iwan-czaj (wierzbowka). Źródło: www.ivan-teas.ru/zagotovka/kak-hranit/ (dostęp: 20.09.2018).
- Fot. 134. „Poranek w sosnowym lesie” (1889). Iwan Szyszkin. Źródło: www.msk-guide.ru/foto_145083.htm (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 135. „Nieznajoma” (1883). Iwan Kramskoj. Źródło: <https://kulturologia.ru/blogs/220815/25927/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 136. „Bojarynia Morozowa” (1887). Wasilij Surikow. Źródło: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bojaryna_Morozova_by_V.Surikov_\(1884-1887,_Tretyakov_gallery\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bojaryna_Morozova_by_V.Surikov_(1884-1887,_Tretyakov_gallery).jpg) (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 137. „Burlacy na Woldze” (1870-1873). Ilya Riepin. Źródło: <https://ar.culture.ru/ru/subject/burlaki-na-volge> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 138. „Dziewczyna z brzoskwiniami” (1887). Walentin Sierow. Źródło: https://ru.wikipedia.org/wiki/Девочка_с_персиками (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 139. „Mocarze” (1881-1898). Wiktor Wasniecow. Źródło: <https://cyrillitsa.ru/history/62115-kakimi-byli-nastoyashhie-tri-bogatyrya.html> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 140. „Chrystus ukazuje się ludowi” (1837-1857). Aleksander Iwanow. Źródło: http://diletant.media/story_of_a_masterpiece/30467046/ (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 141. „Dziewiąta fala” (1850). Iwan Ajwazowski. Źródło: https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/525-kartina-devyatyy-val-ayvazovskiy.html (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 142. „Ostatni dzień Pompei” (1830-1833). Karł Briułłow. Źródło: https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/520-kartina-posledniy-den-pompei.html (dostęp: 28.06.2018).

- Fot. 143. „Czarny kwadrat” (1915). Kazimierz Malewicz. Źródło: <https://arts-dnevnik.ru/malevich-chorny-kvadrat/> (dostęp: 01.07.2018).
- Fot. 144. „Urodziny” (1915). Marc Chagall. Źródło: <http://opisanie-kartin.com/opisanie-kartiny-marka-shagala-den-rozhdeniya/> (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 145. „Kąpiel czerwonego konia” (1912). Kuźma Pietrow-Wodkin. Źródło: https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/291-kupanie-krasnogo-konya-kuzma-sergeevich-petrov-vodkin.html (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 146. „Car Iwan Groźny i jego syn Iwan” (1885). Ilja Riepin. Źródło: www.kp.ru/online/news/3126869/ (dostęp: 28.06.2018).
- Fot. 147. Opera „Życie za cara” („Iwan Susanin”). Źródło: <http://mywishlist.ru/wish/8346992> (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 148. Opera „Życie za cara” („Iwan Susanin”). Źródło: <https://musicseasons.org/m-i-glinka-opera-zhizn-za-carya/> (dostęp: 23.09.2018).
- Fot. 149. Opera „Ruslan i Ludmiła”. Źródło: www.chelopera.ru/plays/about/mglinka-ruslan-ilyudmila/brief/ (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 150. Opera „Ruslan i Ludmiła”. Źródło: www.chelopera.ru/plays/about/mglinka-ruslan-ilyudmila/brief/ (dostęp: 23.09.2018).
- Fot. 151. Opera „Borys Godunow”. Źródło: www.pravoslavie.ru/60056.html (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 152. Opera „Borys Godunow”. Źródło: www.biletexpress.ru/teatr/106/2051.html (dostęp: 23.09.2018).
- Fot. 153. Opera „Książ Igor”. Źródło: www.novayaopera.ru/?repertoire=prince_igor (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 154. Opera „Książ Igor”. Źródło: www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2018/7/14/1_1900 (dostęp: 24.09.2018).
- Fot. 155. Opera „Eugeniusz Oniegin”. Źródło: www.classicalmusicnews.ru/reports/onegin-helikon/ (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 156. Opera „Eugeniusz Oniegin”. Źródło: www.belcanto.ru/14021001.html (dostęp: 24.09.2018).
- Fot. 157. Opera „Dama pikowa”. Źródło: www.zdravussia.ru/operas/xxivek/?nnew=2948&sview=5 (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 158. Opera „Dama pikowa”. Źródło: www.vedomosti.ru/lifestyle/articles/2016/02/07/627705-zolotaya-mask (dostęp: 24.09.2018).
- Fot. 159. Balet „Jezioro łabędzie”. Źródło: <http://russian.people.com.cn/31516/8063447.html> (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 160. Balet „Jezioro łabędzie”. Źródło: <http://peterburg.center/event/balet-lebedinoe-ozero-05-2016.html> (dostęp: 24.09.2018).
- Fot. 161. Balet „Dziadek do orzechów”. Źródło: <https://kuda-sochi.ru/event/balet-schelkunchik-2017/> (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 162. Balet „Dziadek do orzechów”. Źródło: www.liveinternet.ru/users/4468278/post405989263/ (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 163. Balet „Śpiąca królewna”. Źródło: www.ru.emb-japan.go.jp/japan2018/ru/event/v17011-ru.html (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 164. Balet „Śpiąca królewna”. Źródło: www.culture.ru/events/287451/balet-spyashaya-krasavica (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 165. Balet „Romeo i Julia”. Źródło: www.astoperahouse.ru/news/5135-balet-romeo-i-dzhuletta-s-prkofeva-priglasheet (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 166. Balet „Romeo i Julia”. Źródło: www.chelopera.ru/plays/about/sprokofev-romeo-i-dzhuletta/brief/ (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 167. Balet „Spartakus”. Źródło: www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2010/9/15/1_1900 (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 168. Balet „Spartakus”. Źródło: https://novat.nsk.ru/theatre/repertoire/spartacus_new/ (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 169. Kadr z filmu „Wojna i pokój”. Źródło: <http://filmopotok.ru/film/vojna-i-mir.html> (dostęp: 25.09.2018).

- Fot. 170. Kadr z filmu „Wojna i pokój”. Źródło: <http://sovkinofilm.ru/filmy-sergeya-bondarchuka> (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 171. Kadr z filmu „Wojna i pokój”. Źródło: www.culture.ru/materials/95146/voina-i-mir-po-prezhnemu-vne-konkurencii (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 172. Kadr z filmu „Siedemnaście mgnień wiosny”. Źródło: <http://serovglobus.ru/42-goda-nazad-na-ekrany-vyshel-film-17-mgnovenij-vesny/> (dostęp: 01.07.2018).
- Fot. 173. Kadr z filmu „Siedemnaście mgnień wiosny”. Źródło: www.kp.ru/daily/24143.3/360068/ (dostęp: 25.09.2018).
- Fot. 174. Kadr z filmu „Moskwa nie wierzy łzom”. Źródło: <https://afisha.rambler.ru/movies/39117785-test-horosh-li-vy-pomnite-moskva-slezam-ne-verit/> (dostęp: 01.07.2018).
- Fot. 175. Kadr z filmu „Moskwa nie wierzy łzom”. Źródło: <https://bigpicture.ru/?p=942497> (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 176. Kadr z filmu „Spaleni słońcem”. Źródło: www.culture.ru/movies/455/utomlennye-solncem (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 177. Kadr z filmu „Spaleni słońcem”. Źródło: www.tvc.ru/channel/brand/id/76/show/episodes/episode_id/33287/?page=7 (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 178. Kadr z filmu „Syberiada”. Źródło: <http://aikido-mariel.ru/article/280092/film-sibiriada-akteryi-syujet> (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 179. Kadr z filmu „Syberiada”. Źródło: <http://konchalovsky.ru/works/films/Siberiada/> (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 180. Kadr z filmu „Szczęśliwego Nowego roku!”. Źródło: www.vologda.kp.ru/daily/26120.4/3013516/ (dostęp: 09.07.2018).
- Fot. 181. Kadr z filmu „Szczęśliwego Nowego roku!”. Źródło: <https://wanderings.online/12-faktov-ob-ironii-sudby-ili-s-legkim-parom/> (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 182. Kadr z filmu „Mała Wiera”. Źródło: www.vokrug.tv/product/show/malenkaya_vera/ (dostęp: 01.07.2018).
- Fot. 183. Kadr z filmu „Mała Wiera”. Źródło: www.tvigle.ru/video/malenkaia-vera/ (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 184. Kadr z filmu „Pokuta”. Źródło: www.culture.ru/movies/322/pokayanie (dostęp: 09.07.2018).
- Fot. 185. Kadr z filmu „Pokuta”. Źródło: <https://kinovino.club/analiziruia-pokaianie-nestareiushchaia-lenta-tengiza-abuladze/> (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 186. Kadr z filmu „Urga – terytorium miłości”. Źródło: www.youtube.com/watch?v=czg17SpWWu8 (dostęp: 29.06.2018).
- Fot. 187. Kadr z filmu „Urga – terytorium miłości”. Źródło: www.teleman.pl/tv/Urga-266331 (dostęp: 27.09.2018).
- Fot. 188. Kadr z filmu „Lewiatan”. Źródło: www.gorod.lv/novosti/250253-film-leviafan-zavoeval-premiu-kinokritikov-londona (dostęp: 02.07.2018).
- Fot. 189. Kadr z filmu „Lewiatan”. Źródło: www.filmz.ru/film/10265/ (dostęp: 27.09.2018).

Источники текстов. Źródła tekstów

- ^I История балалайки. <http://toolsmusic.ru/strunnyie-muzyikalnyie-instrumentyi/istoriya-balalayki.html>
- ^{II} Источник: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Гармонь> (dostęp: 12.02.2018).
- ^{III} www.culture.ru/materials/154019/zvonkaya-naryadnaya-russkaya-dvukhryadnaya (dostęp: 12.02.2018).
- ^{IV} <http://yun.moluch.ru/archive/11/853/> (dostęp: 12.02.2018).
- ^V <http://przysamowarze.blogspot.com/2014/04/w-polu-brzoza-staa.html> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{VI} <https://schci.ru/matreshka.html> (dostęp: 12.02.2018).
- ^{VII} <http://allforchildren.ru/why/where1-15.php> (dostęp: 12.02.2018).
- ^{VIII} <https://matrioszka.weebly.com/blog/skad-sie-wziela-matrioszka> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{IX} <https://ru.wikipedia.org/wiki/Чебурашка> (dostęp: 12.02.2018).
- ^X www.nostalgia.pl/kiwaczek (dostęp: 12.02.2018).
- ^{XI} СИМВОЛ РОССИИ. Почему медведь? Источник: <https://fishki.net/1290092-simvol-rossii-rochemu-medved.html> (dostęp: 12.02.2018).
- ^{XII} <https://pl.sputniknews.com/swiat/201706255721354-Rosja-symbol-niedzwiedz/> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XIII} www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1522507,1,niedzwiedz-w-rosji--symbol-wiecznie-zywy.read (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XIV} <https://moiarussia.ru/istoriya-russkogo-samovara-hochu-znat/> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XV} <http://polsko-ruski.blogspot.com/2014/08/symbole-rosji-cz-3-samowar.html> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XVI} <http://przysamowarze.blogspot.com/2014/03/samowar-miedziany-symbol-rosji.html> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XVII} Г. Константинова, Русская Тройка. Остался ли след? <https://shkolazhizni.ru/culture/articles/45065/> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XVIII} <http://russian7.ru/post/kak-poyavilas-troyka-loshadey-na-rusi/> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XIX} <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bubieniec> (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XX} www.ruslink.pl/made_in_russia/rosyjska_trojka,6622/ (dostęp: 04.09.2018).
- ^{XXI} <https://moiarussia.ru/rossiya-matushka/> (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXII} www.starozytnosc.info/mitologia-grecka-rzyska/streszczenia-mitow-greckich/mit-o-pigmalionie-i-galatei (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXIII} [https://pl.wikipedia.org/wiki/Biali_\(Rosja\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Biali_(Rosja)) (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXIV} https://pl.wikipedia.org/wiki/Wielka_wojna_ojczy%C5%BAiana (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXV} <http://navtur.pl/place/show/2004,kurhan-mamaja> (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXVI} <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хохлома> (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXVII} <https://wol.jw.org/pl/wol/d/r12/lp-p/102011336> (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXVIII} <https://pl.wikipedia.org/wiki/Staroobrz%C4%99dowcy> (dostęp: 28.06.2018).
- ^{XXIX} www.museum-sp.ru/collection/russkoe-narodnoe-i-dekorativno-prikladnoe-iskusstvo-xvii-xxi-vv/glinyana-igrushka (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXX} www.museum-sp.ru/collection/russkoe-narodnoe-i-dekorativno-prikladnoe-iskusstvo-xvii-xxi-vv/rospis-po-metallu-zhostovskie-i-nizhnetagilskie-podnosy (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXI} <https://pl.wikipedia.org/wiki/Papier-mach%C3%A9> (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXII} www.museum-sp.ru/collection/russkoe-narodnoe-i-dekorativno-prikladnoe-iskusstvo-xvii-xxi-vv/rospis-po-pape-mashe-fedoskino-palekh-mstyera-kholuy (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXIII} <https://ru.russianarts.online/crafts/3519-rostovskaya-finift/> (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXIV} www.culture.ru/materials/139105/zagadki-uzorov-russkikh-rospisei (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXV} https://schci.ru/russkoe_gostepriimstvo.html (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXVI} https://schci.ru/russkaya_banya.html (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXVII} http://ruvera.ru/russian_ban (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXVIII} www.aif.ru/health/life/tradicii_russkoy_bani_chem_polezna_parilka_dlya_sovremennogo_cheloveka (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XXXIX} https://pl.wikipedia.org/wiki/Powie%C5%9B%C4%87_minionych_lat (dostęp: 05.09.2018).
- ^{XL} www.travel-experts.com.pl/rosyjska-bania-nieco-inna-sauna/ (dostęp: 05.09.2018).

-
- XLI https://schci.ru/russkoe_chaepitie.html (dostęp: 05.09.2018).
- XLII <http://kivahan.ru/russkoe-chaepitie-istoriya-chaya-v-rossii/> (dostęp: 05.09.2018).
- XLIII https://schci.ru/russkoe_chaepitie.html (dostęp: 05.09.2018).
- XLIV www.turizm.ru/newyear_russia/articles/tradicii_prazdnovaniya_novogo_goda_v_rossii/ (dostęp: 05.09.2018).
- XLV http://krakow.pl/otwarty_na_swiat/moskwa/10068,175,komunikat,boze_narodzenie_czy_nowyy_rok_-_swietowanie_w_rosji_i_na_ukrainie.html (dostęp: 05.09.2018).
- XLVI <https://brjunetka.ru/46764-2//> (dostęp: 05.09.2018).
- XLVII www.frona.pl/a/bozonarodzeniowe-obyczaje-i-zwyczaje-w-rosji,16755.html (dostęp: 06.09.2018).
- XLVIII <https://poranny.pl/daty-swiat-katolickich-i-prawoslawnych-roznice-miedzy-kalendarzem-julianskim-a-gregorijskim/ar/5278362> (dostęp: 07.09.2018).
- XLIX www.calend.ru/holidays/0/0/9/ (dostęp: 24.06.2018).
- L <https://riafan.ru/1018914-tatyanin-den-2018-narodnye-tradicii-primety-i-privoroty-prazdnik-studentov> (dostęp: 24.06.2018).
- LI www.pch24.pl/sw--tatiana-z-rzymu-,11482,i.html (dostęp: 24.06.2018).
- LII <https://ria.ru/spravka/20110223/336868820.html> (dostęp: 24.06.2018).
- LIII www.calend.ru/holidays/0/0/16/ (dostęp: 24.06.2018).
- LIV <https://korrespondent.net/world/3956638-den-smekha-ystoryia-prazdnyka-1-aprelia> (dostęp: 07.09.2018).
- LV <https://sputnik-georgia.ru/spravka/20170308/235127841/Mezhdunarodnyj-zhenskij-den-8-marta-2017-istorija-i-tradicii.html> (dostęp: 07.09.2018).
- LVI https://pl.wikipedia.org/wiki/Clara_Zetkin (dostęp: 07.09.2018).
- LVII <https://podroze.onet.pl/aktualnosci/dzien-kobiet-w-rosji-to-wciaz-jedno-z-najwazniejszych-swiat/69rvep5> (dostęp: 07.09.2018).
- LVIII www.calend.ru/holidays/0/0/32/1/ (dostęp: 07.09.2018).
- LIX <https://gubdaily.ru/blog/lifestyle/interesnoe/v-rossii-otmechayut-den-kosmonavtiki-segodnya-57-godovshhina-pervogo-poleta-cheloveka-v-kosmos/> (dostęp: 07.09.2018).
- LX www.se.pl/wiadomosci/swiat/jurij-gagarin-zyciorys-kim-byl-i-co-osiagnal-pierwszy-czlowiek-w-kosmosie-aa-fkg7-jGsq-mEak.html (dostęp: 07.09.2018).
- LXI <https://foma.ru/narodnyie-tradiczii-prazdnovaniya-pasxi.html> (dostęp: 07.09.2018).
- LXII <https://pl.wikipedia.org/wiki/P%C5%82aszczeni%C5%82a> (dostęp: 07.09.2018).
- LXIII <https://pl.wikipedia.org/wiki/Artos> (dostęp: 07.09.2018).
- LXIV <https://archidiecezja.lodz.pl/2016/04/pascha-chrystusowa-wielkanoc-prawoslawnia/> (dostęp: 24.06.2018).
- LXV www.calend.ru/holidays/0/0/37/ (dostęp: 24.06.2018).
- LXVI <https://sputnik-ossetia.ru/spravka/20170506/4115521/9-maya-den-pobedy.html> (dostęp: 07.09.2018).
- LXVII https://pl.wikipedia.org/wiki/Wst%C4%85żka_%C5%81w._Jerzego (dostęp: 07.09.2018).
- LXVIII www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/rosja-wielka-defilada-wojsk-w-moskwie-z-okazji-dnia-zwyciestwa-9-maja/q8xdwjh (dostęp: 07.09.2018).
- LXIX www.calend.ru/holidays/0/0/54/ (dostęp: 07.09.2018).
- LXX https://zapytaj.onet.pl/encyklopedia/9471,,,jelcyn_borys_mikolajewicz,haslo.html (dostęp: 07.09.2018).
- LXXI www.calend.ru/holidays/0/0/94/ (dostęp: 07.09.2018).
- LXXII https://pl.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%B4Ama_Minin (dostęp: 07.09.2018).
- LXXIII https://pl.wikipedia.org/wiki/Dymitr_Po%C5%BCarski (dostęp: 07.09.2018).
- LXXIV <https://ru.wikipedia.org/wiki/Иван-дурак> (dostęp: 08.09.2018).
- LXXV <https://24smi.org/person/1297-ivan-durak.html> (dostęp: 08.09.2018).
- LXXVI https://pl.wikipedia.org/wiki/G%C5%82upi_Jasio (dostęp: 08.09.2018).
- LXXVII <https://ru.wikipedia.org/wiki/Колобок> (dostęp: 10.09.2018).
- LXXVIII www.dagatlumaczy.pl/rosyjskie-bajki-kolobok/ (dostęp: 10.09.2018).
- LXXIX www.culture.ru/s/vopros/vasilisa (dostęp: 10.09.2018).
- LXXX <https://moiarussia.ru/kto-takaya-snegurochka-i-otkuda-ona-vzyalas/> (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXI <http://absyntowawrozka.blogspot.com/2014/02/sniezynka-snegurochka.html> (dostęp: 08.09.2018).

- LXXXII <https://ria.ru/spravka/20061227/57931592.html> (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXIII www.listymikolaja.pl/dziadek-mroz-wschodni-swiety-mikolaj.html (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXIV www.culture.ru/materials/244761/dobrym-lyudyam-na-poslushane (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXV <https://wolnemedial.net/jak-fikcja-przeplata-sie-z-rzeczywistoscia/> (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXVI http://detskiychas.ru/school/rodnoye_slovo/chemu_uchit_po_shhuchyemu_velenyu/ (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXVII http://bestiaria.ru/wiki/Мифология/Славянская_мифология/Существа/Змей-Горыныч (dostęp: 08.09.2018).
- LXXXVIII www.slavoslaw.pl/zmij-slowianski-smok/ (dostęp: 22.06.2018).
- LXXXIX <https://24smi.org/person/4557-zhar-ptitsa.html> (dostęp: 08.09.2018).
- XC www.slavoslaw.pl/rarog-boski-ptak-ognia/ (dostęp: 08.09.2018).
- XC I <http://godsby.ru/slavs/babayaga.html> (dostęp: 10.09.2018).
- XC II <https://slowianskibestiariusz.pl/bestiariusz/demony-lesne/baba-jaga/> (dostęp: 10.09.2018).
- XC III https://pl.wikipedia.org/wiki/Kot_Bajun (dostęp: 10.09.2018).
- XC IV https://pikabu.ru/story/koshchey_bessmertnyiy_skazka_ili_byil_4031446 (dostęp: 28.06.2018).
- XC V http://encyklopediafantastyki.pl/index.php/Ko%C5%9Bciej_Nie%C5%9Bmiertelny (dostęp: 28.06.2018).
- XC VI www.facebook.com/PerlageWater/photos/ko%C5%9Bciej-nie%C5%9Bmiertelny-rozs%C5%82awiony-przez-poemat-puszkina-i-oper%C4%99-rimskiego-korsak/1394588993895991/ (dostęp: 28.06.2018).
- XC VII www.dailymotion.com/video/x3vgqtq (dostęp: 28.06.2018).
- XC VIII www.edziecko.pl/rodzice/7,133556,22057387,wilk-i-zajac-czyli-bajka-ktora-wszyscy-kojarza-a-niewielu.html (dostęp: 22.06.2018).
- XC IX https://ru.wikipedia.org/wiki/Маша_и_Медведь (dostęp: 22.06.2018).
- C www.tvn24.pl/magazyn-tvn24/masza-w-sarafanie-podbija-swiat-lepiej-niz-rzadowa-propaganda,26,609 (dostęp: 22.06.2018).
- CI <https://privet-sovet.ru/more/zhit-v-dobre-i-dostatke-pomozhet-domovoj> (dostęp: 03.07.2018).
- CII <https://slowianowierstwo.wordpress.com/2015/02/15/domowoj-domowik-duch-opiekunczy-domu/> (dostęp: 03.07.2018).
- CIII <https://womanadvice.ru/kikimora-v-slavyanskoy-mifologii-gde-ona-obitaet-i-chego-boitsya> (dostęp: 14.09.2018).
- CIV <https://slowianskibestiariusz.pl/bestiariusz/demony-domowe/kikimora/> (dostęp: 14.09.2018).
- CV http://bestiaria.ru/wiki/Мифология/Славянская_мифология/Существа/Леший (dostęp: 14.09.2018).
- CVI <https://slowianskibestiariusz.pl/bestiariusz/demony-lesne/leszy/> (dostęp: 14.09.2018).
- CVII http://bestiaria.ru/wiki/Мифология/Славянская_мифология/Существа/Водяной (dostęp: 14.09.2018).
- CVIII <http://pl.mitologia.wikia.com/wiki/Wodnik> (dostęp: 14.09.2018).
- CIX <https://moiarussia.ru/o-bogatejshej-russkoj-kuhne/> (dostęp: 14.09.2018).
- CX www.odzywianie.info.pl/kuchnia/kuchnie-swiata/art,Kuchnia-rosyjska.html (dostęp: 15.09.2018).
- CXI <https://studyinrussia.ru/life-in-russia/life-conditions/russian-food/> (dostęp: 15.09.2018).
- CXII <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szczi> (dostęp: 15.09.2018).
- CXIII www.gastronom.ru/recipe/group/1369/uha (dostęp: 02.07.2018).
- CXIV <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ucha> (dostęp: 02.07.2018).
- CXV <https://studyinrussia.ru/life-in-russia/life-conditions/russian-food/> (dostęp: 02.07.2018).
- CXVI <https://polki.pl/przepisy/kuchnie-swiata,pielmieni-czyli-rosyjskie-pierogi,10077960,artykul.html> (dostęp: 02.07.2018).
- CXVII <https://schci.ru/bliny.html> (dostęp: 02.07.2018).
- CXVIII https://life.ru/t/%D0%B5%D0%B4%D0%B0/972356/istoria_russkikh_blinov_ot_kotlomy_do_blinov_s_parmiezanom (dostęp: 02.07.2018).
- CXIX <https://kuchnia.wp.pl/bliny-czyli-wizytowka-kuchni-kresowej-prosty-i-sprawdzony-przepis-6155063870609025a> (dostęp: 02.07.2018).
- CXX www.twojaeuropa.pl/329/maslenica-czyli-jak-sie-bawia-rosjanie (dostęp: 02.07.2018).

-
- CXXI <https://studyinrussia.ru/life-in-russia/life-conditions/russian-food/> (dostęp: 02.07.2018).
- CXXII <https://filozofiasmaku.pl/2014/04/06/salatka-olivier/> (dostęp: 09.07.2018).
- CXXIII <https://ru.wikipedia.org/wiki/Винегрет> (dostęp: 09.07.2018).
- CXXIV [https://pl.wikipedia.org/wiki/Winegret_\(sa%C5%82atka\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Winegret_(sa%C5%82atka)) (dostęp: 09.07.2018).
- CXXV https://ru.wikipedia.org/wiki/Сельдь_под_шубой (dostęp: 09.07.2018).
- CXXVI https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Aled%C5%BA_pod_pierzynk%C4%85 (dostęp: 09.07.2018).
- CXXVII www.jrati.ru/solyanka-myasnaya-sbornaya-poshagovyy-recept-s-fot/6016-solyanka-osnovnye-ingredienty-i-nemnogo-istorii.html (dostęp: 09.07.2018).
- CXXVIII [https://pl.wikipedia.org/wiki/Solanka_\(zupa\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Solanka_(zupa)) (dostęp: 09.07.2018).
- CXXIX www.advantour.com/rus/russia/cuisine.htm (dostęp: 09.07.2018).
- CXXX <http://wielkiezarcie.com/przepisy/okroszka-rosyjski-chlodnik-30101668> (dostęp: 16.09.2018).
- CXXXI <http://isvestnie-bluda.ru/pogarskie-kotlety.html> (dostęp: 16.09.2018).
- CXXXII https://pl.wikipedia.org/wiki/Kotlet_po%C5%BCarski (dostęp: 16.09.2018).
- CXXXIII http://art-lunch.ru/recipe/befstroganov-iz-govyadiny_foto/ (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXIV <https://histrf.ru/biblioteka/b/kak-rodilsia-biefstroghanov> (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXV https://pl.wikipedia.org/wiki/Boeuf_Stroganow (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXVI <https://madameedith.com/przepis/boeuf-stroganow/> (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXVII <https://ria.ru/spravka/20100131/206855879.html> (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXVIII <https://pl.wikipedia.org/wiki/Moszcz> (dostęp: 28.06.2018).
- CXXXIX <https://pl.wikipedia.org/wiki/Alembik> (dostęp: 28.06.2018).
- CXL www.newsweek.pl/historia/ruskie-imperium-wodki,artykuly,363674,1.html
- CXLI www.olabloga.eu/historia-rosyjskiej-wodki (dostęp: 04.07.2018).
- CXLII <https://behoneybee.ru/napitki/medovuha/chto-takoe-medovuha.html> (dostęp: 04.07.2018).
- CXLIII <https://pl.sputniknews.com/swiat/201703205071083-miedowucha-rosja-alkohol-nalewka-sputnik-przepis/> (dostęp: 04.07.2018).
- CXLIV <http://slavyane.org/earht/rus-sbiten.html> (dostęp: 09.07.2018).
- CXLV www.sofijon.pl/module/article/one/212 (dostęp: 09.07.2018).
- CXLVI www.odkrywamyzakryte.com/zbiten/ (dostęp: 09.07.2018).
- CXLVII www.solod-opt.com/kvass.html (dostęp: 20.09.2018).
- CXLVIII <http://przysamowarze.blogspot.com/2014/04/kwas-chlebowy.html> (dostęp: 20.09.2018).
- CXLIX <http://web-kapiche.ru/423-ivan-chay.html> (dostęp: 20.09.2018).
- CL www.czajnikowy.com.pl/iwan-czaj-rosyjska-herbata-wierzbowka-kiprzyca/ (dostęp: 20.09.2018).
- CLI https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1292-utro-v-sosnovom-lesu-shishkin-1889.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLII https://pl.wikipedia.org/wiki/Poranek_w_sosnowym_lesie (dostęp: 28.06.2018).
- CLIII https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1442-opisanie-kartiny-neizvestnaya-kramskoy-1883.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLIV <https://duchyimperiumrosyjskiego.wordpress.com/2016/10/22/tajemnicza-dama-z-petersburga/> (dostęp: 28.06.2018).
- CLV www.detskiysad.ru/art/kartina165.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLVI https://pl.wikipedia.org/wiki/Fieodosija_Morozowa (dostęp: 28.06.2018).
- CLVII <https://ar.culture.ru/ru/subject/burlaki-na-volge> (dostęp: 28.06.2018).
- CLVIII <http://periplus.pl/archiwa/2592> (dostęp: 28.06.2018).
- CLIX https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/287-devochka-s-persikami-valentin-aleksandrovich-serov.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLX www.udyomedia.pl/def-Dziewczyna_z_brzoskwiniami.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLXI https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1321-opisanie-kartiny-bogatyri-tri-bogatyrya-vasnecova-1898.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLXII [www.doradztwo.starachowice.pl/info-Mocarze_\(obraz\).asp](http://www.doradztwo.starachowice.pl/info-Mocarze_(obraz).asp) (dostęp: 28.06.2018).

- CLXIII www.art-portrets.ru/artists/yavlenie-hrista-narodu.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLXIV https://pl.wikipedia.org/wiki/Chrystus_ukazuje_si%C4%99_ludowi (dostęp: 28.06.2018).
- CLXV <http://ayvazovskiy.su/9-бал/> (dostęp: 28.06.2018).
- CLXVI www.eastway.pl/iwan+ajwazowski (dostęp: 28.06.2018).
- CLXVII www.culture.ru/materials/75604/drevnerimskaya-tragediya-stavshaya-triumfom-karla-bryullova (dostęp: 28.06.2018).
- CLXVIII https://pl.wikipedia.org/wiki/Kar%C5%82_Briu%C5%82%C5%82ow (dostęp: 28.06.2018).
- CLXIX https://artchive.ru/artists/1105~Kazimir_Severinovich_Malevich/works/366529~Chernyj_suprematicheskij_kvadrat (dostęp: 28.06.2018).
- CLXX <https://russian.rt.com/article/130974> (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXI <http://rynekisztuka.pl/2015/11/18/dwie-kompozycje-ukryte-pod-czarnym-kwadratem-malewicza/> (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXII <http://opisanie-kartin.com/opisanie-kartiny-marka-shagala-den-rozhdeniya/> (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXIII https://sciaga.pl/tekst/54475-55-obraz_marca_chagalla_urodziny (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXIV www.muzeum-lodz.pl/pl/zbiory/obiekt-tygodnia/1001-qniebo-zakochanychq-marca-chagalla (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXV http://nearyou.ru/100kartin/100karrt_85.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXVI https://pl.wikipedia.org/wiki/K%C4%85piel_czerwonego_konia (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXVII https://pl.wikipedia.org/wiki/Ku%C5%BAmA_Pietrow-Wodkin (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXVIII https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awiat_Sztuki (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXIX https://muzei-mira.com/kartini_russkih_hudojnikov/1349-kartina-ivan-groznyy-ubivaet-syna-ilya-repin.html (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXX https://pl.wikipedia.org/wiki/Car_Iwan_Gro%C5%BAny_i_jego_syn_Iwan_16_listopada_1581_roku (dostęp: 28.06.2018).
- CLXXXI www.classic-musik.com/opera/29-jizn-za-carya-opera (dostęp: 23.09.2018).
- CLXXXII https://pl.wikipedia.org/wiki/Iwan_Susanin (dostęp: 23.09.2018).
- CLXXXIII www.2020.pisz.pl/c/%C5%BBycie_za_cara.cgi (dostęp: 23.09.2018).
- CLXXXIV <http://lounb.ru/vvs/2204-shedevry-russkoj-opery> (dostęp: 23.09.2018).
- CLXXXV www.rmflclassic.pl/muzyka/opera,ruslan-i-ludmila,23.html (dostęp: 23.09.2018).
- CLXXXVI [www.wikiwand.com/ru/Борис_Годунов_\(опера\)](http://www.wikiwand.com/ru/Борис_Годунов_(опера)) (dostęp: 29.06.2018).
- CLXXXVII <http://soundtimes.ru/opera/spektakli/opera-boris-godunov> (dostęp: 29.06.2018).
- CLXXXVIII www.rmflclassic.pl/muzyka/opera,Borys-Godunow,39.html (dostęp: 29.06.2018).
- CLXXXIX https://pl.wikipedia.org/wiki/Dymitr_Samozwaniec_I (dostęp: 29.06.2018).
- CXC https://pl.wikipedia.org/wiki/Borys_Godunow (dostęp: 29.06.2018).
- CXCI www.opera-samara.net/opera/concert589.html (dostęp: 29.06.2018).
- CXCII <http://soundtimes.ru/opera/spektakli/knyaz-igor> (dostęp: 29.06.2018).
- CXCIII www.rmflclassic.pl/muzyka/opera,Kniaz-Igor,9.html (dostęp: 29.06.2018).
- CXCIV https://pl.wikipedia.org/wiki/S%C5%82owo_o_wyprawie_Igora (dostęp: 29.06.2018).
- CXCV www.classic-musik.com/opera/67-2016-05-31-19-07-00 (dostęp: 29.06.2018).
- CXCVI www.rmflclassic.pl/muzyka/opera,Eugeniusz-Oniegin,16.html (dostęp: 24.09.2018).
- CXCVII <http://lounb.ru/vvs/2204-shedevry-russkoj-opery> (dostęp: 24.09.2018).
- CXCVIII www.rmflclassic.pl/muzyka/opera,dama-pikowa,15.html (dostęp: 24.09.2018).
- CXCIX www.culture.ru/s/lebedinoe_ozero/ (dostęp: 24.09.2018).
- CC https://pl.wikipedia.org/wiki/Jezioro_%C5%82ab%C4%99dzie (dostęp: 29.06.2018).
- CCI <http://prestigemjm.com/2017/jezioro-labedzie-hit-ktory-inspiruje,news,363,2829.php> (dostęp: 29.06.2018).
- CCII https://now-chita.ru/premiera/balet-schelkunchik_1/ (dostęp: 29.06.2018).
- CCIII <https://teatr Wielki.pl/repertuar/kalendarium/2017-2018/dziadek-do-orzechow-i-krol-myszy/> (dostęp: 29.06.2018).
- CCIV [https://pl.wikipedia.org/wiki/Dziadek_do_orzech%C3%B3w_\(balet\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Dziadek_do_orzech%C3%B3w_(balet)) (dostęp: 29.06.2018).

- CCV www.opera-samara.net/balet/concert585.html (dostęp: 25.09.2018)
- CCVI www.culture.ru/events/287451/balet-spyashaya-krasavica (dostęp: 25.09.2018)
- CCVII [https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Api%C4%85ca_kr%C3%B3lewna_\(balet\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Api%C4%85ca_kr%C3%B3lewna_(balet)) (dostęp: 25.09.2018).
- CCVIII <https://classicworld.at/?p=31&l=5&c=2&d=12&id=72> (dostęp: 25.09.2018).
- CCIX <http://ninateka.pl/audio/sergiusz-prokofiew-ii-suita-z-baletu-romeo-i-julia-op-64> (dostęp: 29.06.2018).
- CCX www.cedur.pl/romeo.php?id=1 (dostęp: 29.06.2018).
- CCXI <http://soundtimes.ru/balet/klassicheskie-balety/balet-spartak> (dostęp: 25.09.2018).
- CCXII http://irka.com.pl/portal/News?news_id=34251 (dostęp: 25.09.2018).
- CCXIII www.culture.ru/materials/95146/voina-i-mir-po-prezhnemu-vne-konkurencii (dostęp: 25.09.2018).
- CCXIV www.ivi.tv/watch/voyna_i_mir (dostęp: 29.06.2018).
- CCXV http://kinoplay.pl/wojna_i_pokoj,67,538.html (dostęp: 29.06.2018).
- CCXVI <https://bigpicture.ru/?p=737895> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXVII www.ivi.tv/watch/17_mgnoveniy_vesny (dostęp: 01.07.2018).
- CCXVIII <http://kultura.gazetaprawna.pl/artykuly/798310,siedemnascie-mgnien-wiosny-recenzja.html> (dostęp: 01.07.2018).
- CCXIX https://ru.wikipedia.org/wiki/Москва_слезам_не_верит (dostęp: 01.07.2018).
- CCXX www.romanticcollection.ru (dostęp: 01.07.2018).
- CCXXI <https://film.wp.pl/moskwa-nie-wierzy-lzom-6030522613273217c> (dostęp: 01.07.2018).
- CCXXII https://ru.wikipedia.org/wiki/Утомлённые_солнцем (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXIII www.alekinoplus.pl/program/film/spaleni-slonecem_2013 (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXIV <https://tech.wp.pl/nkwd-ludowy-komistariat-spraw-wewnetrznych-6175247955744385c> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXV www.gulag.online/articles/historie-gulagu?locale=pl (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXVI [https://pl.wikipedia.org/wiki/Odwil%C5%BC_\(historia\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Odwil%C5%BC_(historia)) (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXVII <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/598403> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXVIII <https://esensja.pl/film/dvd/tekst.html?id=9464> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXIX <https://kakoyfilmposmotret.ru/ussr/204-ironiya-sudby-ili-s-legkim-parom.html> (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXX <https://wiadomosci.wp.pl/trzydziesty-raz-szczesliwego-nowego-roku-6037183570592897a> (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXI www.salon24.pl/u/bezwodkinierazbieriosz/312857,barbara-brylska-milosne-wyznanie (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXII https://ru.wikipedia.org/wiki/Маленькая_Вера (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXIII https://pl.wikipedia.org/wiki/Ma%C5%82a_Wiera (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXIV www.bryk.pl/slowniki/sownik-historyczny/88412-pieriestrojka-z-ros-przebudowa (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXV [https://ru.wikipedia.org/wiki/Покаяние_\(фильм\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Покаяние_(фильм)) (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXVI www.filmweb.pl/film/Pokuta-1984-94919/descs (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXVII www.kinonh.pl/film.do?id=12399 (dostęp: 09.07.2018).
- CCXXXVIII https://ru.wikipedia.org/wiki/Урга_-_территория_любви (dostęp: 29.06.2018).
- CCXXXIX [https://pl.wikipedia.org/wiki/Urga_\(film\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Urga_(film)) (dostęp: 29.06.2018).
- CCXL [https://ru.wikipedia.org/wiki/Левиафан_\(фильм,_2014\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Левиафан_(фильм,_2014)) (dostęp: 29.06.2018).
- CCXLI <https://dbelyaev.ru/p/18696/> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXLII [https://pl.wikipedia.org/wiki/Hiob_\(posta%C4%87_biblijna\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Hiob_(posta%C4%87_biblijna)) (dostęp: 29.06.2018).
- CCXLIII <http://biblista.pl/ukryte/swiat-epifanem-slowa/297-wiat-epifanem-sowa/4356-lewiatan.html> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXLIV <https://krytyk.com.pl/film/recenzja-filmu-lewiatan-rezyser-andriej-zwiagincew/> (dostęp: 29.06.2018).
- CCXLV <https://kino.dlastudenta.pl/film/lewiatan-leviafan-2014,16797.html> (dostęp: 29.06.2018).